

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Ольга Рудь

СКЛАДНІ ПРИКМЕТНИКИ
ПОЕТИЧНОЇ МОВИ XX СТОЛІТТЯ

Монографія

Суми – 2020

Рекомендовано до друку
Вченою радою Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
(протокол № 12 від «18» червня 2020 р.)

Рецензенти: **Бибик С. П.**, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України;
Кравець Л. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, професор кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;
Логвиненко Ю. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

Рудь О.М. Складні прикметники поетичної мови ХХ століття : монографія. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 248 с.

У монографії викладено теоретичні засади дослідження складних прикметників поетичної мови ХХ століття. Розглянуто структурно-семантичні моделі прикметників-комполітів за першим та другим компонента. Описано структуру атрибутивних словосполучень із складними прикметниками у функції означення. Проаналізовано функціональне навантаження складних прикметників-епітетів та прикметникових комполітів у складі метафори і порівняння.

Для науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів, учителів-словесників.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження складних прикметників поетичної мови ХХ століття	11
1.1. Поетична мова як особлива функціонально-стилістична система.....	11
1.2. Складні прикметники як одиниці наукового дослідження	26
Розділ 2. Структурно-семантичні моделі складних прикметників	35
2.1. Структурно-семантичні моделі складних прикметників за першим компонентом	35
2.1.1. Складні прикметники з першим колірним компонентом..	35
2.1.2. Складні прикметники з першим компонентом на позначення кількості	59
2.2. Структурно-семантичні моделі складних прикметників за другим компонентом	73
2.2.1. Складні прикметники із другим соматичним компонентом..	74
2.2.2. Складні прикметники з другим компонентом із семою “дія”	93
Розділ 3. Структура атрибутивних словосполучень із складними прикметниками у функції означення.....	103
3.1. Лексико-тематичні групи іменників-дистрибутивів	104
3.1.1. Номінації рослин	107
3.1.2. Номінації тварин	115
3.1.3. Номінації птахів	121
3.1.4. Темпоральна лексика	125
3.1.5. Номінації небесних світил	134
3.2. Функціональний обсяг складних прикметників-епітетів	139
3.2.1. Складні прикметники на позначення зовнішніх ознак	

предметів	140
3.2.2. Складні прикметники на позначення особливостей характеру та психічного складу	150
3.2.3. Складні прикметники на позначення звукових якостей предметів	162
Розділ 4. Художньо-виражальні функції складних прикметників	169
4.1. Функціональне навантаження складних прикметників-епітетів...	170
4.2. Функціональне навантаження прикметникових композитів у складі метафори	178
4.3. Функціональне навантаження прикметників-композитів у складі порівняння	184
Висновки	191
Література	198
Джерельна база	228
Додатки	238
Таблиця 1. Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв рослин	238
Таблиця 2. Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв тварин	241
Таблиця 3. Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв птахів	243
Таблиця 4. Частотність уживання складних прикметників – епітетів до іменників темпоральної лексики	245
Таблиця 5. Частотність уживання складних прикметників – епітетів до номінацій небесних світил	247

*Присвячую
світлій пам'яті моїх батьків –
Бондаря Миколи Васильовича і
Бондар Лідії Кузьмівни –
з великою любов'ю і вдячністю*

ПЕРЕДМОВА

Мова поезії як джерело вивчення мовної картини світу є самостійним багатоаспектним об'єктом дослідження. В українській лінгвостилістиці виокремлюються певні напрямки дослідження поетичної мови. Особливістю сучасного рівня лінгвостилістичної теорії є використання різних підходів до виявлення й опису конструктивних ознак поетичної мови. З одного боку, це увага до традиційних тропів на синхронному зрізі та діяхронії, з іншого – увага до особливостей побудови поетичного тексту.

Поряд із вивченням структури тропів (праці *С. Єрмоленко* («Епітет в індивідуальній мовній картині світу» [126], «Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови)» [130]), *Л. Кравець* («Динаміка метафори в українській поезії XX ст.» [196], «Метафора та метонімія – два центри тропеїчної системи» [197]), *О. Сидоренко* («Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (семантика і функції)» [310]), *М. Братусь* («Епітетні словосполучення як характеристика стану людини (за прозовими творами Івана Багряного)» [33], «Структура, семантика і стилістичні функції епітета в художній прозі Івана Багряного» [34]), *В. Василенко* («Мовностилістичні особливості порівнянь у поезії Ігоря Муратова» [44]), *В. Красавіної* («Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини XIX – першої половини XX ст.)» [199]), *Н. Лисенко* («Метафора і символ у поетичному ідіостилі Тодося Осьмачки» [212]), плідна дослідницька робота *Л. Пустовіт* («Епітет у поезії Володимира Сосюри» [270], «Сходить вечір по зоряних сходах (метафора в поезіях В. Сосюри і А. Малишка)» [275], «Такий я ніжний, такий тривожний...» [276]) тощо), поряд

із вивченням ідіостилів (праці *І. Білодіда* «Поетична мова Максима Рильського» [22], *В. Ващенко* «Мова Тараса Шевченка» [46], *Л. Гливінської* «Поетичне слово Миколи Вінграновського: лінгвостилістична інтерпретація» [79], *Н. Костенко* «Поетика Миколи Бажана» [193], *Н. Сологуб* «Мовний портрет Яра Славутича» [330], «Мовний світ Олеса Гончара» [331]), до яких застосовується текстовий, лексико-семантичний методи, спостерігаємо вияв уваги до загальних тенденцій функціонування слова в поетичній мові, до структурно-мовних одиниць на великому масиві текстів, які охоплюють значний історичний період.

Загальні тенденції розвитку словника мови поезії аналізувала *Л. О. Пустовіт* («Словник української поезії другої половини ХХ століття (семантико-функціональний аспект)» [274]), формування і функції поетичної фразеології розглядав *В. С. Калашник* («Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови повоєнного періоду (семантико-типологічний аспект)» [154]), естетику слова 20–30-х років ХХ століття – *Л. О. Ставицька* («Естетика слова у художній літературі 20–30 р.р. ХХ століття (системно-функціональний аспект)» [332]), семантику поетичного слова – *Т. Берест* («Семантика художнього слова в поезії 80-90 років ХХ століття (на матеріалі творів молодих українських авторів)» [18]). Дослідники поетичної мови зосереджують увагу на структурі слова та лексико-синтаксичній сполучуваності, роблять спробу виявити індивідуально-авторські особливості у слововживанні, встановити їх внесок у поповнення словника неологізмів. ХХ століття характеризується інтенсивним збагаченням словникового складу української мови лексичними і семантичними новотворами.

Необхідною складовою частиною досліджень поетичної мови є розгляд лексики української поезії, систематизація поетичних слів за семантико-тематичними ознаками, вияв семантичних змін у слові та характеру функціонування слова в поетичному контексті, характеристика його естетичних функцій: «Саме художня сфера функціонування мови є творчою лабораторією

не тільки використання та естетичної трансформації наявних у мовній системі засобів, але й творення нових виражальних засобів» [154, с. 3].

Одним із виражальних засобів поетичної мови є складні прикметники у ролі епітетів як необхідний елемент поетичної мови, а через неї загального словника літературної мови. Українські лінгвісти вивчали складні прикметники за їх морфемним складом, словотвірною структурою, семантикою. У працях *Л. Азарової* («Складні слова в українській мові: структура, семантика. концепція «золотої пропорції» [3]), *С. Воробйової* («Семантичні зв'язки між компонентами складних прикметників» [72]), *М. Доленко* («Складні прикметники в сучасній українській літературній мові» [110]), *І. Мисливої-Бунько* («Складні слова в мові сучасної української преси: структура та стилістичні функції» [222]), *О. Мізіної* («Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості складнонужсуфіксальних ад'єктивів з дієприкметниковим, дієслівним, прислівниковим і займенниковим компонентами» [223]), *О. Рудь* («Складні епітети семантичного поля із значенням “Україна” (на матеріалі української поезії ХХ століття)» [289], «Складні слова з компонентом-кольоропозначенням синього спектра (на матеріалі української поезії ХХ століття)» [290], «Структурно-семантичні моделі складних прикметників з першим компонентом на позначення кількості (на матеріалі української поезії ХХ століття)» [293] та ін.), *О. Селіванової* («Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов)» [306]), *М. Чемерисова* («Складні слова в українській мові» [374]) та інших знаходимо детальну характеристику складних слів, у тому числі й складних прикметників, їх структурно-семантичних типів та синтаксичних функцій.

Грунтовний опис словотворчої і семантичної структури складних слів української мови, а серед них і прикметників, дає *Н. Ф. Клименко* у працях «Кількісно-оцінні складні прикметники в сучасній українській мові» [168], «Складні слова та проблеми їх гніздування» [170] тощо. У монографії «Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові»

науковець розкриває специфічні семантичні та словотворчі властивості складного слова, його співвідношення з простими словами, поєднуваними у словосполучення, на основі яких вони виникають, чітко розмежовує слова-компози́ти і слова-ю́кстапозити.

Аналізуючи семантику, структуру та функції складних прикметників в українській поезії, оперуємо поняттям «складні прикметники», «прикметникові компози́ти», «прикметники-компози́ти», зважаючи на широке розуміння поняття «компози́т». У широкому розумінні компози́ти – це слова, «утворені з двох або кількох слів, основ чи коренів, об'єднаних в одну лексичну одиницю, яка набула формально-граматичних і семантичних ознак окремого слова» [3, с. 6].

Функціональна тотожність прикметників та дієприкметників як складників епітетного словосполучення дає підставу об'єднати обидві ці форми в одному понятті. Про це зауважує В. М. Русанівський: «... ці слова можна назвати дієприкметниками тільки з погляду їх структури і походження (наявність в основі дієприкметникових суфіксів). Що ж до значення цих слів, то воно в них уже повністю прикметникове» [296, с. 48].

Складні прикметники поетичної мови довгий час не були об'єктом самостійного дослідження в українській лігвостилістиці і ґрунтовно не досліджувалися, однак про їхні виражальні можливості йдеться у працях *О. М. Дзівак* («Лексика на позначення кольорів у сучасній українській літературній мові» [108]), *В. В. Дятчук* («Структурно-семантична та стилістична характеристика одоративної лексики в сучасній українській мові» [119], «Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови» [121]), *С. Я. Єрмоленко* («Епітет в індивідуальній мовній картині світу» [126], «У дзеркалі поетового слова» [135]), *Л. О. Пустовіт* («Епітет у поезії Володимира Сосюри» [270], «Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект)» [274]), *Р. Зорівчак* («Епітетні конструкції» [144]), *А. П. Крищенко* («Семантична структура назв кольорів в українській мові» [201]), *Л. Л. Рожило*

(«Спостереження над епітетом у ліриці Лесі Українки» [282]), *Л. Г. Савченко* («Семантика епітета сивий і посивілий у мові сучасної української лірики» [304]), *О. М. Сидоренко* («Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (Семантика і функції)» [310]), *Н. Г. Сидяченко* («Функціонально-стилістична, семантична та формальна структура епітета (на матеріалі роману М. Стельмаха «Чотири броди»)» [314]) та інших.

Актуальність наукового дослідження зумовлена тим, що складні прикметники як структурний компонент мови поезії, як постійне джерело поповнення загальномовного словника епітетів, зокрема його традиційних та індивідуально-авторських виразових засобів, не були об'єктом монографічного дослідження. Тим часом є ціла низка складних прикметникових утворень, які у загальномовному словнику мають постійну стилістичну ремарку «поет.», «нар.-поет.». У зв'язку з цим виникає потреба дослідження словотвірної структури та лексико-семантичної сполучуваності складних прикметників у мові поезії.

Метою пропонованої праці є здійснення всебічного аналізу словотвірної та лексико-семантичної структури складних прикметників, що функціонують у текстах української поезії ХХ століття.

Матеріалом для аналізу послужили поетичні тексти ХХ століття (збірки 87 поетів, зокрема М. Рильського, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка, І. Драча, Б. Олійника, М. Бажана, Л. Костенко, В. Стуса, В. Симоненка, Е. Андіївської, В. Голобородька, С. Гординського, В. Барки та інших авторів), з яких вибрано складні прикметники (понад 4 тисячі слововживань).

У роботі також використано лексикографічні джерела: *Словник української мови*: в 11-и томах [322]; *Інверсійний словник української мови* / відповід. ред. С. П. Бевзенко [148]; *Словник епітетів української мови* / С. П. Бирик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт: за ред. С. Я. Єрмоленко [21]; *Новий словник епітетів української мови* [уклад. Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Бирик С. П.; за ред. С. Я. Єрмоленко] [235]; *Словник синонімів української мови*: в 2-ох томах / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та

інші [321]; Рудь О. М. *Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників*: словник [285].

Пропонована праця є результатом тривалої дослідницької і лексикографічної роботи. Теоретичний і фактичний матеріал дослідження активно використовувався у навчальному процесі, зокрема у викладанні курсу сучасної української літературної мови, при проведенні спецкурсів та спецсемінарів на факультеті іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

1.1. Поетична мова як особлива функціонально-стилістична система

Лінгвістичне дослідження мови художньої літератури, зокрема поезії, є одним із важливих напрямків розвитку як українського, так і зарубіжного мовознавства. Теоретичні засади дослідження художнього мовлення сформували *О. Потебня* [258; 259; 260], *І. Франко* [367], *А. Єфимов* [123], *В. Виноградов* [56; 59], *А. Кацнельсон* [163], *А. Шафф* [378], *В. Григор'єв* [99; 323], *Я. Славинський* [319], *М. Поляков* [255], *Р. Будагов* [36], *Ф. Якобсон* [387], *А. Реформатський* [280]. Широка проблематика вивчення мовної поетики, індивідуального стилю привернула увагу українських (*О. Бандура* [15], *Т. Берест* [18], *І. Білодід* [22], *В. Ващенко* [46], *Г. Вокальчук* [66; 70], *С. Єрмоленко* [127; 130; 131–133], *В. Калашник* [153–155], *Л. Кравець* [196], *А. Мойсієнко* [224–227], *Л. Пустовіт* [121; 270–277], *Н. Сологуб* [330; 331], *Л. Ставицька* [332–338], *Г. Сюта* [353; 354] та ін.) та зарубіжних (*Н. Алефиренко* [7], *М. Бакіна*, *Е. Некрасова* [13; 231], *А. Веселовський* [51], *Е. Винарська* [53], *Г. Винокур* [62; 63], *Л. Донецьких* [113], *А. Квятковський* [165], *Ю. Стехін* [343–345] та ін.) лінгвістів.

При дослідженні поетичної мови в цілому чи при аналізові її окремих структурних елементів, основне значення має «виявлення її своєрідності як особливої функціонально-стилістичної мовної сфери» [154, с. 19]. При цьому поетичну мову необхідно розуміти як одну з чутливих сфер, яка відбиває дію нових способів і засобів живого мовлення [20, с. 7], як свободу «у виборі лексико-семантичної сполучуваності й виникнення ефекту поетичної несподіванки; наповнення новим емоційним змістом нейтральних у звичному спілкуванні синтаксичних структур» [363, с. 463].

На думку *В. Виноградова*, поетична мова – це «засіб художнього освоєння дійсності, спосіб мислення образами, це специфічна форма

мовленнєвої діяльності, ні в якій мірі не відокремлена і не відірвана від системи літературної мови, це така естетично стимулююча організація мовленнєвих засобів у творі словесного мистецтва, при якому будь-яке явище мови може стати поетичним» [58, с. 11].

Поетична мова трактується багатьма вченими як особлива функція загальної, літературної мови: поетична мова і є «сама по собі поезія. Тут уже виникає питання про особливу функцію мови, яка не співпадає з функцією мови як засобу звичайного спілкування, а є її своєрідним ускладненням. Поетична мова в цьому значенні є те, що звичайно називають образною мовою» [62, с. 390]. При цьому Г. Винокур підкреслює, що «поетичне слово виростає в реальному слові, як його особлива функція» [62, с. 390], тому в поетичній мові «в принципі немає слів і форм немотивованих, з пустим, мертвим, довільно-умовним значенням» [62, с. 391]. Лінгвопоетика розглядає поетичну мову як форму «емоційно-естетичного освоєння світу, як самостійно існуючу систему, що характеризується законами внутрішнього розвитку, тенденціями заміни традиційного новаторським, постійним оновленням поетичних формул, взаємодією усталеного загальнопоетичного та індивідуально-авторського в стилістичних засобах української мови» [130].

В основі поетичної мови, на думку С. Я. Єрмоленко, лежить «особливий характер конкретно-чуттєвого бачення світу, орієнтація на емоційно-естетичне сприйняття його» [130, с. 323]. Як зауважує Р. А. Будагов, «мова поезії, зберігаючи свої особливості, своєрідність, глибоко і різнобічно пов'язана з мовою художньої літератури взагалі» [37, с. 72]. Далі мовознавець зазначає, що «поетична мова, позбавлена широкого фону мови художньої літератури, вільно чи невольно перетворюється в арену чисто словесного трюкацтва, в гру «чистих форм»» [37, с. 72].

Поетична мова, будучи одним із різновидів художньої мови, в лексико-граматичному відношенні представляє собою об'єднання найрізноманітніших і різнопланових елементів. «Поетична мова естетизує слова загальноповсякденної мови, формує традиційний поетичний словник, має виразну тенденцію до

творення авторських неологізмів, використання характерних для емоційно-експресивної мови словотвірних моделей поетичних засобів» [130, с. 323].

Поетична мова – образна мова. «У поетичній мові значення та ідея <...> розкриваються через образ. Різні для кожного виду словесного мистецтва щодо форми художні образи не є однорідними і в межах окремо взятого твору. Відрізняючись в основному структурними особливостями, вони в той же час складають певну систему засобів образного вираження. У поезії виявом системної єдності, спільною формою образів є мова. Поетична мова об'єднує естетично значущі засоби в систему, яку з урахуванням головної ролі слова у створенні образу можна назвати словесно-образною» [154, с. 30]. Словесно-образні засоби беруть свій початок від виникнення поетичної творчості і є невід'ємною ознакою поезії взагалі. «Під образністю літературної мови, – наголошує Л. О. Пустовіт, – слід розуміти активність людського мислення, спрямованого на пізнання світу, естетичну красу слова і мелодійність його звучання» [274, с. 9]. Далі дослідниця поетичної мови зауважує: «В образній мові не просто називається той чи інший предмет, а головним чином характеризують цей предмет такими словами, що посилюють його якісні ознаки» [274, с. 9]. Слово не тільки викликає в читача образи предметів, явищ оточуючого світу, але і визначає відповідні поняття, спрямовує рух уявлень, думок, почуттів, пробуджує емоції.

Естетична функція слова є однією з основних проблем сучасної лінгвопоетики. Про це свідчить значна кількість праць, присвячена цій проблемі (*О. Бірюкової* («Лінгвостилістичні особливості української діаспорної поезії 60 – 80-х років ХХ ст.» [26]), *Л. Бублейник* («Поетичне слово Олега Ольжича [35]), *І. Грицютенко* («Естетична функція художнього слова (в українській прозі 30-60-х років ХІХ століття)» [102]), *Л. Донецьких* («Эстетические функции слова» [113]), *С. Єрмоленко* («Мовно-естетичні знаки української культури» [127], «Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови)» [130], «Синтаксис і стилістична семантика» [132]), *В. Калашиника* («Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови

пожовтневого періоду (семантико-типологічний аспект)» [154], «Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду (Семантико-типологічний аспект)» [155]), *Л. Кравець* («Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.» [196]), *Ф. Пустової* («Естетична природа слова в літературному творі» [268], «Різновиди тропів та їхні естетичні можливості» [269]), *Л. Пустовіт* («Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект)» [274], «Отак воно у пісні зацвіло...» [271], «У дзеркалі поетичного слова» [277]), *Л. Ставицької* («Естетика слова у художній літературі 20-30 р.р. ХХ століття (системно-функціональний аспект)» [332]), *О. Степанюк* («Стилістичні функції запозичень у поетичній творчості Л. Костенко» [342]) та інших).

Естетична функція поетичної мови виявляється, як зазначає Л. О. Ставицька, «в розгалуженій системі естетичних значень слова, що актуалізуються в різноманітних образних структурах тропейного і нетропейного характеру» [332, с. 16]. І. Є. Грицютенко під поняттям «естетична функція мови» розуміє «таке використання мови (чи її елементів) у художньо-образному мовленнєвому акті, яке приводить до руху потенціальні її властивості не лише в комунікативно-пізнавальному напрямкові, але й оціночно-чуттєвому, інакомовному, уявно-асоціативному, зображально-виражальному, щоб виявити настроєве, потаємно-суб'єктивне, уподобане» [102, с. 25]. «Естетична функція художньої мови передбачає вплив мовних образів на емоції реципієнта, здатність розкривати вторинний зміст слова» [130, с. 300]. Р. Якобсон наголошує на тому, що естетичну (поетичну) функцію мови «неможливо вивчати успішно ізольовано від загальних проблем мови, і з іншого боку, аналіз мови вимагає достеменного розгляду її поетичної функції» [387, с. 364].

У сучасному мовознавстві не існує чіткого визначення естетичного значення слова. Л. І. Донецьких розуміє естетичне значення як «художньо-опосередкований тип значення, співвідносний з номінативно-похідним, переносним (метафоричним і метонімічним) і традиційним символічним

значенням, які характеризуються порушенням звичних лексичних зв'язків слова, що викликають актуалізацію його емоційно-експресивних можливостей, «прирощення смислу» і реалізують свої естетичні якості у відтворюючому контексті» [113, с. 27]. Естетична значимість для вченого – це «здатність слова в художньому тексті багатогранно змінити співвідношення сем у своєму змістовному полі, заактуалізувати окремі семи у вигляді нових значень чи відтінків значень, семи предметно-логічного плану, піддавати конотативній трансформації, знаходити нові семи як в смисловій структурі слова, так і на межі функціонування сфер» [113, с. 26]. Природу естетичного значення слова варто розуміти як поєднання індивідуально-авторських значень та їх відтінків, емоційно-експресивних та стилістичних зрушень у смисловій структурі слова.

Слово набуває нових значень у рамках контексту. Контекст є засобом відбору і реалізації значення слова. «В поетичній мові слова, – наголошує М. П. Кочерган, – в рамках певного контексту одержують додаткове смислове навантаження, смислове «прирощення»» [195, с. 20–21]. М. Голянич зазначає, що саме контекст «найбільшою мірою може виявити природу, характер внутрішньої форми слова, її здатність прогнозувати дискурс – впливати на формування семантики ключових слів, окремих словосполучень, речень чи тексту в цілому, виступати засобом когезії, сприяти формуванню його конотативних значень, додаткових смислових природжень, мотивувати художній образ» [82, с. 3].

Говорячи про еволюцію мовних образів, видатний французький мовознавець і теоретик стилістики мови Ш. Баллі відзначає: «... мова завжди має потребу в образах <...>, самі образи створені для того, щоб служити природною функцією мови. Але всяке творіння пов'язане з руйнуванням і розпадом; нові образи безупинно і повсякчасно виникають лише тому, що необхідно замінити старі і що, стаючи з часом все більш абстрактними, перестають відповідати своєму призначенню» [14, с. 223].

Поетичний образ як явище стилю, на думку А. Квятковського, присутній всюди, де художня думка виражається за допомогою різних поетичних

засобів – епітета, метафори, порівняння, метонімії, синекдохи, гіперболи, паралелізму, уподібнення і т. д., тобто всього того, що «характеризує металогію, яка відрізняється від автології» [165, с. 178].

Образність поетичної мови створюється за допомогою різних мовних засобів і прийомів їх вживання, але одним з найпоширеніших образотворчих засобів у поетичній мові є епітетні складні прикметники.

Епітет як один з різновидів тропів вивчався багатьма філологами: *Ф. Буслаєв* [40], *О. Веселовський* [51], *Т. Глібова* [78], *Л. Кателіна* [161], *О. Потапова* [257], *О. Потебня* [258], *Б. Томашевський* [360] та інші. В українському мовознавстві відомі праці *С. Єрмоленко* («Нариси з української словесності (стилістика і культура мови)» [130], «Фольклор і літературна мова» [133], «Синтаксис і стилістична семантика» [132]), *Л. Рожило* («Епітет в українській поезії» [283]), *Л. Савченко* («Семантика епітета сивий і посивілий у мові сучасної української лірики» [304]), *Н. Сидяченко* («Функціонально-стилістична, семантична і формальна структура епітета» [314]), *В. Дятчук* і *Л. Пустовіт* («Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови» [121]), *Т. Берест* («Традиційні епітети в словнику молоді української поезії» [19]), *О. Волковинського* («Алітераційний епітет (із поетики символізму)» [71]) та інших, в яких розглядаються основні шляхи еволюції епітета в українській поезії, його семантика, граматичне вираження і функціонування. Існує немало і спеціальних праць, в яких аналізується вживання епітетів Лесею Українкою (*Л. Рожило* «Спостереження над епітетом у ліриці Лесі Українки» [282]), Олександром Олесем (*О. Сидоренко* «Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (семантика і функції)» [310]), *В. Сосюрою*, *І. Драчем*, *Б. Олійником* (*Л. Пустовіт* «Епітет у поезії Володимира Сосюри» [270], «Очі дихають синню... (колір у поезії І. Драча і Б. Олійника)» [272]), *П. Тичиною* (*Л. Горніцька-Пархонюк* «Авторські епітети збірки «Сонячні кларнети» П. Тичини в світлі естетичної концепції І. Франка» [84]), *І. Багряним* (*М. Братусь* «Структура, семантика і стилістичні функції епітета в художній прозі Івана Багряного» [34]) тощо. Однак сучасна мовознавча і

літературознавча наука не має достатньо розробленої теорії епітета та єдиної термінології для характеристики різних видів епітетів. Та і саме поняття «епітет» потребує уточнення.

Деякі дослідники зараховують до епітета означальні слова, які мають особливу художню виразність і виражають ставлення автора до зображуваного. Епітет, в такому розумінні, – це лише образне означення, яке виникає на основі переносного значення слова. Предмет, як зазначає А. Коваль, «набуває образної характеристики, < ... > визначається за допомогою метафоричного або метонімічного означення, а не через звичайне логічне означення» [179, с. 29]. Інші вчені розглядають епітет як слово, що «означає, пояснює, характеризує і т. д. будь-які поняття. В цьому значенні епітетом є будь-який прикметник» [360, с. 209], що також не зовсім правильно.

Основна функція епітета – показати предмет зображення з незвичайного боку, індивідуалізувати якусь ознаку, зосередити на ній увагу, викликати певне ставлення до зображуваного, чого позбавлені відносні прикметники, ужиті в прямому значенні. При цьому необхідно пам'ятати, що експресивно-образну функцію можуть виконувати нейтральні слова, і тому не завжди легко провести чітку межу між художнім і логічним означенням. Установити епітетну роль складного прикметника можна лише в контексті з урахуванням характеру і взаємовпливу компонентів словосполучення.

Існують і різні погляди щодо належності епітета до тропів. Так, дослідниця функцій тропів у поетичних творах О. П. Оніпко зазначає, що тропи будуються на співставленні, «в якому зникає двочленність і внаслідок повного перенесення ознак, властивостей, рис одних образів, предметів на інші виникає новий образ» [240, с. 211]. Оскільки в порівняннях і епітетах, на думку вченого, у результаті неповного перенесення завжди існує паралельне зіставлення, двочленність, то їх не можна відносити до тропів [240, с. 210].

Автори короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів (С. Єрмоленко, С. Бирик, О. Тодор) розглядають троп як «мовний механізм уподібнення одного явища (поняття) іншому, перенесення найменування або

видозміна значення» [134, с. 186], при цьому до найпоширеніших тропів відносять метафору, метонімію, синекдоху, іронію, перифразу, гіперболу і не згадують про епітет.

А. Коваль вважає тропами «слова і словосполучення, вжиті в переносному значенні з метою створення образу» [179, с. 23] і зараховує до них епітет, порівняння, метафору, метонімію, синекдоху, гіперболу, літоту, іронію, алегорію, персоніфікацію, перифраз. О. Сидоренко зауважує, що епітет «не тільки означає, а й додає, докладає ознак існуючих, неіснуючих, але бажаних, можливих, уявних тощо. Цим власне й зумовлюється його тропеїчна суть» [310, с. 48]. До тропів епітет зараховує і відомий мовознавець О. О. Тараненко, який серед таких основних видів тропів, як метафора, метонімія, синекдоха, уособлення, гіпербола та інші, виділяє і епітет [363, с. 639–640].

Таким чином, епітет – це один з основних тропів, означення, експресивно-образна функція якого виявляється в контексті і полягає в зображенні предмета, явища, особи з несподіваного боку, індивідуалізації певної ознаки, вираженні емоційного ставлення до змальованого.

У поетичній мові епітет часто зазнає метафоризації, тобто у контексті використовується переносне значення слова. У зв'язку з цим А. І. Єфимов зазначає: «Основним і найважливішим засобом створення образно-характерологічних засобів мови є метафоризація значень слів. Вона виражається у своєрідному розширенні й оновленні смислових об'ємів слів, у створенні на основі старих значень і паралельно з ними нових смислових відтінків, у появі переносно-фігуральних значень» [123, с. 18].

У сучасній лінгвістиці існують значні розбіжності в розумінні та визначенні метафор. А. М. Федоров метафору розуміє як «семантичне явище, зумовлене нашаруванням на пряме значення слова під впливом вузького або широкого контексту додаткового змісту, який у цьому слові у складі художнього твору стає домінуючим» [366, с. 22]. І хоч традиційне визначення метафори пов'язано з етимологією самого терміна (гр. *metaphora* – перенесення, переміщення, віддалення), І. Р. Гальперін твердить, що «метафора – це не

перенесення значення з одного об'єкта дійсності на інший, а відношення двох типів лексичного значення – контекстуального і словникового, які реалізуються одночасно в певних сполученнях» [210, с. 126].

Л. Кравець у монографії «Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст.» розглядає метафору як «мовне явище, що має когнітивне підґрунтя і є використанням мовного знака однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, яке зумовлене асоціаціями за подібністю чи контрастністю» [196, с. 32]. Концептуальний аналіз метафори, проведений науковцем, дозволив дослідити ті метафори, які утворюють субстратний шар художньої літератури, простежити їх реалізацію в текстах та з'ясувати чинники, які впливають на цей процес, встановити джерела експресивного потенціалу метафор тощо.

Укладачі Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор, дотримуючись традиційного визначення, розглядають метафору як «один з основних тропів, який полягає в перенесенні ознак з одного предмета, явища на другий на підставі подібності» [134, с. 88]. Метафору як результат метафоричного перенесення розуміє і О. О. Тараненко: «Метафора – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [359, с. 307]. Якщо метафора – це результат метафоричного перенесення, то метафоричне перенесення лінгвісти трактують як «перенесення назви одного поняття на інше за подібністю ознак цих понять» [210, с. 126].

В основі будь-якої метафори лежить неназване порівняння предмета з яким-небудь іншим предметом на основі ознаки, спільної для обох порівнюваних компонентів. Ще Аристотель стверджував, що «метафори, очевидно, будуть і порівняннями, а порівняння, позбувшись (лише одного) слова («як»), – метафорами» [9, с. 180]. У метафорі відбувається ототожнення двох понять, а в порівнянні два поняття зближуються, тобто існують паралельно. У метафорі, як правило, «потрібного зображально-виражального

ефекту письменники досягають меншою кількістю слів, ніж у порівнянні» [269, с. 4]. Взагалі, природу метафори можна зрозуміти лише в тому випадку, якщо її розглядати як конструктивний компонент тексту, найбільш яскравий, образний елемент художньої мови. Як зазначає В.С. Калашник, «будучи за своєю конструкцією образним виразом порівняльного характеру, метафора в різних формах і модифікаціях так чи інакше присутня в кожному поетичному тропі» [155, с. 37-38].

Мовна метафора характеризується семантичною двоплановістю, яка полягає у взаємодії прямого лексичного значення слова і додаткового контекстуального значення. В. В. Виноградов з цього приводу писав: «Слово в художньому творі, співпадаючи за своєю зовнішньою формою зі словом відповідної національно-мовної системи і спираючись на його значення, звернене не лише до загальнонародної мови і відображеному в ній досвіду пізнавальної діяльності народу, але і до того світу дійсності, який творчо створюється і відтворюється в художньому творі. < ... > Тому воно (слово) двопланове за своєю смисловою направленістю і, відповідно, у цьому значенні образне» [59, с. 125]. Л. О. Пустовіт відзначає, що «поетичне слово в його конкретному смисловому значенні, в багатоманітності асоціативних, переносних значень, нарешті в його музикально-інтонаційних властивостях – складна «матерія» поезії» [274, с. 9]. М. Поляков, говорячи про поетичну мову і семантику художнього твору, зазначає: «Слово як елемент лексико-семантичної системи виступає в художньому контексті в якості одиниці художнього світу і діє за законами «прирощення» смислу. Слова рухаються через мовне поле до образного контексту. Це і пояснює механізм появи додаткових значень, які ніби просвічують через прямі значення слова в поетичній мові» [255, с. 161].

Нове, контекстуальне, метафоричне значення сприймається ніби через призму основного, спираючись на нього, але не співпадаючи з ним. Додаткове контекстуальне значення метафоричного слова стає домінуючим, пряме ж значення втрачає свою роль і служить лише орієнтиром для авторської

асоціації. В результаті метафоричне значення слова передає нерозчленоване уявлення, в якому об'єднані ознаки різних предметів, явищ.

Аналізуючи метафоричність поетичної мови, Л. О. Пустовіт наголошує: «Поетична мова характеризується семантичною двоплановістю слова, тобто певною суперечливістю між його номінативним і метафоричним значенням. У метафоричних словосполученнях відбуваються семантичні процеси «розмивання» номінативного значення слова через семантико-формальний зв'язок його з іншими словами» [274, с. 154]. Найважливішою умовою появи семантичної двоплановості слова є «наявність контексту, в якому здійснюється порушення нормативних лексичних зв'язків метафоричного слова з іншими словами» [153, с. 33].

На залежність метафоризації слова від контексту наголошує Л. Кравець, розглядаючи існуючі класифікації метафор, починаючи від Арістотеля і до наших днів. Вибір класифікаційної ознаки, як зазначає науковець, визначають такі обставини: 1) своєрідність планів змісту і вираження; 2) залежність від контексту; 3) функціональна специфіка метафоричного знака; 4) розуміння дослідником метафори: як результату чи процесу; як мовне, ментальне явище чи як троп [196, с. 37].

Л. Кравець розглядає такі класифікації метафор [196, с. 37–45]:

1) за належністю слова, що позначає донорську зону метафори, до певної семантичної (тематичної) групи: антропоморфна метафора (моделює навколишній світ за подібністю до людини); природоморфна метафора (моделює світ, людину, різні сфери її діяльності за подібністю до живої і неживої природи); соціоморфна метафора (моделює світ за подібністю до різних сфер соціальної діяльності людини); артефактна метафора (моделює світ за подібністю до артефактів (предметів, створених людиною)); синестезична (синкретична) метафора (побудована на основі асоціації когнітивних структур, пов'язаних із різними чуттєвими сферами людини) (І. Франко, Н. Арутюнова, В. Звєгінцев, С. Воронін, Г. Скляревська, О. Селіванова та ін.);

2) за функціональним навантаженням: номінативна метафора (втратила образний елемент); образна метафора (пов'язана з переходом предметних значень у категорію ознакових слів); когнітивна метафора (постає як знаряддя виділення, пізнання властивостей матеріальних тіл і абстрактних категорій); генералізувальна метафора (як кінцевий результат когнітивної метафори) (Н. Арютюнова);

3) за специфікою семантичних процесів, які відбуваються під час метафоризації: повне метафоричне перенесення: двобічна метафора, одnobічна семасіологічна метафора, одnobічна ономасіологічна метафора; часткове метафоричне перенесення (В. Гак);

4) за способом реалізації компаративного елемента: метафори-порівняння; метафори-загадки; метафори, які приписують об'єкту властивість іншого об'єкта (Ю. Левін) та інші.

Аналізуючи еволюцію поетичних метафор, Л. Кравець виділяє концептуальні метафори (стійке, зафіксоване в мовній і культурній традиції етносу, а отже і в мисленні людей, використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, яке передбачає розуміння сутності позначуваного за аналогією до позначального) і художні метафори (використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, яке характеризується образністю, експресивністю, багатозначністю, оригінальністю), які поділяє на індивідуально-авторські та традиційні [196, с. 43–44].

Характер відношень між прямим і переносним метафоричним значенням, особливості умов реалізації метафори дозволив Л. Ринькову виділити власне метафору, метафору-порівняння, метафору-перифразу, метафору-символ [300, с. 63-67].

Найбільш поширеним видом метафори в поетичній мові є власне метафора, яка виникає тоді, коли деякі диференційні ознаки прямого значення або безпосередньо складають зміст метафоричного значення, або породжують асоціації, що обумовлюють його зміст. Якщо ж деякі диференційні ознаки

прямого значення служать основою для зближення і співставлення двох різних предметів, які при цьому названі, виникає метафора-порівняння. Метафора-перифраза виникає тоді, коли деякі ознаки прямого значення служать основою для називання даним словом або словосполученням іншого предмета, пряма назва якого в тексті відсутня. Коли ж певні диференційні ознаки прямого значення, завдяки асоціаціям, стають основою для закріплення за даним словом або словосполученням змісту абстрактного характеру, утворюється метафора-символ [300, с. 64–67].

До традиційної класифікації метафоричних словосполучень В. С. Калашник додає, виділивши в окрему групу, «метафори з характеристичними епітетами» [155, с. 41]. Такі метафоричні конструкції широко вживаються в поетичній мові ХХ століття, яка характеризується оновленням традиційного метафоричного слововживання. «Оновлення метафори полягає в запереченні традиційного поетичного вживання слова, у створенні індивідуально-авторського метафоричного словосполучення» [274, с. 155]. Процес оновлення метафоризації, як зазначає Л. О. Пустовіт, супроводжується виникненням численних індивідуальних варіантів, значним розширенням кола ключових слів, залученням лексичних і морфологічних засобів для відновлення втраченої внутрішньої форми метафоричних словосполучень [274, с. 156].

Індивідуально-авторські метафори створюються художником слова для конкретної мовленнєвої ситуації. Як наголошує Л. Кравець, «індивідуально-авторська метафора – це okazіональне використання мовного знака одного концепта на позначення іншого в мовотворчості окремого митця. Вона ґрунтується на індивідуально-авторських уявленнях про властивості позначуваного та існує тільки в межах певного контексту» [196, с. 44]. Можливості створення цих метафор невичерпні, як і невичерпні можливості виявлення подібності різних ознак предметів, дій, станів, які співставляються. Ще античні мислителі зазначали: «Немає тропа більш яскравого, який надає мовленню велику кількість яскравих образів, ніж метафора» [9, с. 127].

Найбільш простим засобом поетичної образності є порівняння. Суть цього тропу полягає в зіставленні двох предметів, понять чи станів, що мають спільну ознаку, за рахунок якої підсилюється художнє значення першого предмета.

У сучасному мовознавстві існують різні погляди на природу образних порівнянь. Деякі лінгвісти вважають, що у порівняннях значення слів не зазнає змін. «Співставлявані поняття зберігають у свідомості свою самостійність, не зливаючись в одне враження, а тому і семантика порівнюваних слів, словосполучень і речень не змінюється» [210, с. 107]. Інші мовознавці твердять, що в образних порівняннях «відбувається «прирошення змісту» одного слова за рахунок іншого» [179, с. 24].

Вибір зіставляваних предметів залежить від індивідуальних якостей людини, що порівнює, від належності майстра слова до певного літературного напрямку, від змісту поетичного твору. Якість порівняння визначається світоглядом і світосприйманням автора поетичного твору, мовними традиціями.

У системі різноманітних поетичних засобів виразності порівняння виступає початковою стадією, звідки в градаційному і розгалуженому порядку виникають майже всі інші тропи. Від інших тропів порівняння відрізняється своєю двочленністю: в ньому називаються суб'єкт порівняння, тобто те, що порівнюється, і об'єкт порівняння, тобто те, з чим порівнюється. Домінуюча ознака зіставлення може бути прямо названа в порівнянні, чи не названа зовсім, що має потенційну можливість переходу в символ (красива, як зоря – як зоря – зоря) [154, с. 129].

Порівняння характеризується широким діапазоном зіставляваних понять і оцінністю. З допомогою порівняння відбувається зближення таких віддалених понять, як живе й неживе, як фізичне й психічне; порівняння може торкатися якості і кількості, емоцій і експресії. У поетичному творі порівняння може будуватися на основі подібності форми, кольору, форми і кольору, форми і дії, предмета і явища, тобто у порівнянні «особливо виразно проявляє себе єдність процесів пізнання людського світу» [179, с. 24]. Словесний склад порівняння

являє собою мінімальний фрагмент тексту, що значною мірою розширює варіантні можливості використання його експресії в художньому тексті.

У зіставленні з іншими тропами порівняння виділяється своєю структурною різноманітністю. Властивою для порівняння є форма порівняльного звороту з сполучниками *як, мов, мовби, немов, немовби, наче, неначе, начебто, нібито, що*. Такі порівняння – це своєрідні образні означення, за допомогою яких відтінюється індивідуальне, одиничне, особливе як характерна ознака зображуваного. Відбувається уподібнення однієї ознаки іншій шляхом зіставлення конкретного предмета, явища з тим чи іншим поняттям.

Порівняння може бути виражене одним словом у формі орудного відмінка. Порівняння, виражене орудним відмінком, використовується переважно при дієсловах, що виражають рух, стан, перетворення, переміщення в просторі тощо. За допомогою орудного порівняння образно виражається «якісна характеристика дії: дія або процес характеризуються через порівняння однієї істоти або предмета з іншим предметом чи істотою завдяки вияву їх типових властивостей» [266, с. 21]. Орудний порівняння може утворюватися від іменників різноманітної семантики. Це назви тварин, птахів, комах, рослин, небесних світил, конкретних предметів, міфічних істот тощо. Конструкції з орудним порівнянням поширюються прикметниковими епітетами, чим забезпечується конкретизація образу. Епітети доповнюють, конкретизують образність дії через вказівку на деталі форми, кольору тощо.

У поетичній мові порівняння, виражені підрядним реченням, конструкцією з формами ступенів порівняння прислівників і прикметників, описовими порівняльними конструкціями тощо, розкривають свій зміст на фоні широкого контексту і підсилюють дію всього тексту на читача. Дія подібного впливу залежить від того, наскільки органічне і переконливе порівняння в поетичному творі. Тут багато залежить від авторського смаку, від міри володіння рідною мовою, від переконань, від епохи, в яку створюється поетичний твір.

Таким чином, поетична мова позначена підвищеною емоційністю та образністю, вона створюється за допомогою тропів і фігур, живе ними, вибудовує свій образний світ, без якого її самої немає. Усі мовні одиниці, взаємодіючи в системі художнього твору, створюють багатоплановий образ, що впливає на свідомість людини, її розум, почуття, відбиває і конкретизує її життєвий досвід, зорові, чуттєві, слухові враження, узагальнює і доповнює його. Поетичним образам властиве яскраве емоційне забарвлення, тому образність художнього мовлення досягається незвичним поєднанням слів, уживанням їх у переносному значенні.

1.2. Складні прикметники як одиниці наукового дослідження

Постійні зміни в економічному житті суспільства, розвиток науки і техніки, культури і мистецтва зумовлюють зміни в лексичному складі мови. Частина слів виходить з активного вжитку, забувається, але водночас з'являються нові слова як найменування нових понять на позначення інновацій у промисловості, будівництві, техніці, сільському господарстві тощо. Нові слова входять до лексики або шляхом засвоєння певних лексем з іншої мови, або внаслідок словотворення за допомогою існуючих у мові словотворчих засобів на базі рідної мови, або внаслідок переосмислення, вживання старих слів у новому значенні [3, с. 4].

Одним із головних джерел поповнення лексичного складу мову є словотворення, завдяки якому словниковий склад мови залишається відкритою динамічною системою. Словотвірні процеси мови орієнтовані на формування лексичних одиниць різної частиномовної природи, насамперед тих, що виконують номінативну функцію, – називають предмети, осіб, інших істот, ознаки, дії, процеси, стани, абстрактні поняття тощо [250, с. 20].

У системі українського поетичного словотворення важливе місце займають складні прикметники. У поетичній мові їх структурою і семантикою зумовлені значні естетичні й експресивні можливості. Складні прикметники

включають у свій склад пов'язані між собою звукові одиниці, що формують фонетичний малюнок, рифму, метр, наповнюють синтаксичні структури, створюючи ритмомелодику поетичного твору, часто визначаючи особливості його інтонації.

Дослідження складних слів, зокрема складних прикметників має давні й досить сталі традиції. Складні слова краще вивчені в порівняльно-історичному плані, менше – в синхронному аспекті.

При діахронічному підході увага дослідника зосереджується на генезі складних утворень, на аналізові умов і способів їх виникнення із словосполучень, завдяки сталій позиції слів у них, відокремленню і протиставленню словосполучення цілому речення або внаслідок аналогії [228]. Історію виникнення складних слів, принципи їх аналізу розглядали у своїх працях *Л. Азарова* («Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції» [3]), *М. Плющ* («Словотворення та вивчення його в школі» [251]), *М. А. Жовтобрюх, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, А. П. Грищенко* («Словотвір сучасної української літературної мови» [327], «Словотвірна семантика східнослов'янських мов» [328]), *Є. Василевська* («О русском словосложении (словосочетание, словосложение и аффиксация)» [42]), *М. Немировський* («Сложные слова в русском языке» [232]), *Н. Низаметдинова* («Сложные слова в русском языке XI–XVII вв.: словообразовательная структура, семантика, морфемика» [233]), *І. Улуханов* («Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания» [364]) та інші.

Вивчення наукової літератури показало, що питаннями словоскладання як одного із способів словотвору цікавилися в мовознавстві ще в XVIII столітті. У «Российской грамматике» М. Ломоносов виділив складення як окремий спосіб творення нових слів. Він розглядає два типи продуктивних способів словотворення – «произвождения» і «сложения». Категорію складних слів розуміє досить широко, потрактовуючи префіксальні утворення як складання [3, с. 10–11]. Цим самим він усуває істотні відмінності між афіксацією і словоскладанням.

У XIX столітті складні слова потрапляють у поле наукової уваги граматистів А. Востокова, Н. Греча, Я. Грота, І. Давидова, Г. Павського та ін. Вони поділяють слова на прості і складні, але чіткість у їхньому тлумаченні термінів «просте слово – складне слово» не простежується, часто до складних слів вони відносять префіксальні утворення. У той же час учені зробили перші спроби сформулювати й обґрунтувати правила написання складних слів [3, с. 11–12; 162, с. 10].

Ф. Буслаєв усвідомлював різницю між афіксацією і словоскладанням. Він вважає закономірним процес утворення складних слів від сполучень слів (основ) за певними морфологічними моделями, які склалися у мовній системі. Стверджував, що найпродуктивнішим у літературно-книжних жанрах є утворення складних слів за допомогою сполучних голосних [3, с. 13; 40].

Як зазначає Л. Азарова, О. Потебня приписував словотвору чи не одне з головних значень, при цьому досить широко вивчав питання словотвірної семантики. У своїй науковій праці «Из записок по русской грамматике» на широкому фактичному матеріалі він висвітлив процеси формування складень типу атрибутивних (означальних) зближень на основі словосполучення [3, с. 13; 258].

У XX – на початку XXI століття складні слова стали об'єктом вивчення багатьох вітчизняних і закордонних лінгвістів: С. Абакумов [2], Л. Азарова [3], Л. Булаховський [38], Є. Василевська [42], В. Виноградов [54; 55], К. Городенська [86], В. Горпинич [87; 89], В. Григор'єв [97], М. Доленко [110], І. Думбрэвяну [116], О. Земська [142], Є. Карпіловська [160], Є. Каунова [162], Н. Клименко [170; 171], І. Ковалик [177], А. Кожин [184], М. Плющ [251], Н. Родзевич [281], К. Ряшенцев [302], О. Селіванова [306], Ю. Стехин [344], І. Улуханов [364], Г. Циганенко [373], М. Чемерисов [374], М. Шанський [377] та ін. Це свідчить про постійний науковий інтерес до складних слів у цілому, і до складних прикметників зокрема. Науковці значну увагу приділяють існуванню складних утворень у мові, функціонуванню і виникненню їх у мовленні, унормуванню наукової термінології.

Так, М. Шанський увів новий термін на позначення способу творення складних слів – складання, яке поділяє на осново- і словоскладання. За характером твірної бази вчений поділив складні слова на такі групи: а) синонімічні зближення; б) парні зближення сумарної семантики; в) найменування з числовим показником; г) слова-повтори; г) поєднання в одне ціле означуваного та означення [377, с. 269–272]. Ця класифікація, на думку В. Максимчук, є найбільш вдалою, проте у ній не відображено стилістичних та лексико-семантичних ознак складних субстантивів [216].

Л. Булаховський поділяє складні слова на зрощення, до яких відносить слова типу *жар-птиця*, *путь-дорога*, *полдень*, і складення, в яких компоненти об'єднуються сполучними голосними *о* або *е*: *мореплаватель*, *паровоз*. За синтаксичним зв'язком між компонентами в складних словах учений виділяє такі типи складень: а) слова з рівноправними компонентами (*лестундра*, *корнеплод*); б) слова, в яких перший компонент виступає означенням чи обставиною щодо другого (*трудодень*, *человекочас*); в) слова, в яких одна частина (переважно перша) виступає додатком до другої (*волкодав*, *самолубие*) [3, с. 17; 38].

Л. А. Булаховський, говорячи про складні слова, зазначає, що вони є своєрідною категорією «кованих слів», які стоять «на межі словотворення і комбінації уже існуючих слів». Продовжуючи цю ідею, А. Н. Кожин наголошує: «Кожне складне слово, з одного боку, можна розглядати як новоутворення, складові частини якого надають йому в певній мірі інший морфологічний вигляд» [184, с. 12]; з іншого боку, кожне слово-комполит можна розглядати як «комбінацію уже існуючих слів».

Як зазначає К. Каунова, найбільша кількість досліджень складних слів припадає на середину ХХ століття – період, коли словоскладання становиться одним із провідних способів творення нових слів. Словотвірній структурі складних слів, морфемній будові, семантиці, процесам творення присвячені праці таких українських та зарубіжних лінгвістів, як: Л. Азарова («Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції»

[3]), *К. Городенська* («Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм?» [86]), *В. Горпинич* («Будова слова і словотвір» [87], «Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія» [89]), *Н. Клименко* («Складні слова та проблеми їх гніздування» [170], «Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній мові» [171]), *І. Ковалик* («Вчення про словотвір: Словотворча характеристика слова» [177]), *І. Мислива-Бунько* («Складні слова в мові сучасної української преси: структура та стилістичні функції» [222]), *Н. Родзевич* («Про будову складних слів у сучасній українській мові» [281]), *О. Селіванова* («Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов)» [306], «Субстантивні композити в українській та російській мовах» [307]), *В. Фридрак* («Синонімія складних слів» [369]), *М. Чемерисов* («Складні слова в українській мові» [374]), *С. Абакумов* («О сложных словах в русском языке» [2]), *Є. Василевська* («О русском словосложении (словосочетание, словосложение и аффиксация)» [42], «К проблеме сложного слова» [43]), *В. Григор'єв* («Заметки о сложных словах» [97]), *А. Кожин* («Словосложение в русском языке» [184]), *К. Ряшенцев* («Сложные слова и их компоненты в современном русском языке» [302]) та інші. Науковці уточнюють трактування поняття «складне слово», випрацьовують різні підходи до класифікації складних утворень тощо.

У сучасному мовознавстві сформувалося досить широке розуміння складного слова, яке трактується як «лексичне утворення, сформоване за внутрішніми законами розвитку мови внаслідок об'єднання двох чи кількох слів, основ чи коренів, які вступають у синтаксичні зв'язки і зберігають свої лексичні значення, у зв'язку з чим складне слово позначене відносною структурно-семантичною єдністю; це утворення, яке залежно від більшої чи меншої міри злиття в ньому компонентів, наближається, з одного боку, до простого слова, а з іншого – до словосполучення» [3, с. 8]. У той же час *В. Горпинич* розрізняє складні слова, що утворилися поєднанням кількох основ у цілісну лексичну одиницю, і складені слова, утворені поєднанням кількох слів

в єдину лексичну одиницю. При цьому вважає, що основною ознакою складного слова є спосіб творення, а не наявність кількох коренів [89, с. 128].

Відповідно до ознак різних видів складання в науці використовують такі терміни: 1) композити – слова, утворені складанням основ; 2) юкстапозити – слова, в яких поєднано цілі слова і з'явилося нове значення; 3) зрощення – слова, що постали шляхом злиття компонентів вихідної синтаксичної конструкції; 4) аббревіатури – слова, що виникли внаслідок скорочення компонентів твірного словосполучення [222, с. 5; 327, с. 314–318]. У мові поезії ХХ століття переважають композитні прикметники, юкстапозицію як спосіб словотворення українські поети використовують рідко. Прикметники-юкстапозити виступають переважно як засіб стилістичного підсилення або уточнення певної ознаки.

Семантика композитних прикметників зумовлена їх структурно-синтаксичними особливостями [327, с. 314–318]. Як наголошує Л. Азарова, на семантичну і словотворчу структуру складного слова впливають:

а) особливості лексичної сполучуваності слів, актуалізованих у словосполученнях;

б) тип лексичних значень, співвідносних із складними словами морфологічно простих слів;

в) якісний склад лексичної семантики слів, поєднуваних у словосполучення, наявність у ньому певних семантичних компонентів, здатних оцінювати предмет чи якість дії і завдяки цьому поєднуватися з іншими компонентами значення;

г) специфіка синтаксичної сполучуваності кожної частини мови;

г) характер номінативного значення компонентів словосполучення, їх предикативність чи означуваність [3, с. 9].

Розглядаючи словотвірну структуру композитних прикметників, М. Доленко, виділяє два способи синтаксичного зв'язку між основами – компонентами складень: 1) сурядний спосіб творення складних прикметників; 2) підрядний спосіб творення складних прикметників. На основі семантико-

синтаксичних зв'язків між компонентами композитних прикметників, утворених сурядним способом, науковець виділяє два типи словоскладань: 1) складні прикметники, члени яких не залежні і рівноправні (*парусно-моторний*); 2) складні прикметники, які стоять на межі сурядних і підрядних конструкцій (*темно-синій, жовто-зелений*) [110, с. 18–24].

Грунтуючись на характерних ознаках підрядних семантико-синтаксичних зв'язків між компонентами, учений серед складних прикметників, утворених на основі таких зв'язків, виділяє чотири види: 1) атрибутивний вид – смислові зв'язки між частинами словоскладень нагадують взаємовідношення атрибута і субстанції (*круглобокий* – круглі боки); 2) об'єктивний вид – смислові зв'язки нагадують прямі або непрямі об'єктні відношення, які утворюються між додатком і підпорядковуючим словом (*орлинозорий* – зір орла, *організаційно-господарський* – організація господарства); 3) предикативний вид – виражається в одному типі словотворення, що складається з основ іменника (перша частина) і дієслова (друга частина); смислові відношення між частинами нагадують зв'язки між підметом і присудком (*листопадний* – лист падає); 4) адвербіальний вид – смислові зв'язки між частинами словоскладань, нагадуючи обставинні відношення між другорядними членами речення, переважно вказують на різновидну залежність одного компонента від другого (*доморослий* – що дома росте) [110, с. 18–24].

Враховуючи специфіку синтаксичної сполучуваності кожної частини мови, Н. Клименко складні прикметники об'єднує у три типи: 1 тип – обов'язковим компонентом словосполучення є дієслова, що підпорядковують собі прислівники, іменники, займенники, прикметники, неозначено-кількісні числівники (*тихо віє* – *тиховійний*, *мідь плавить* – *мідеплавильний*, *все перемагає* – *всепереможний*, *живим творить* – *животворний*, *багато значить* – *багатозначний*); 2 тип – прикметники, які узгоджуються з іменниками, підпорядковують собі іменники з прийменниками або сполучаються з прислівниками (*білий сніг* – *білосніжний*, *подібний до мавпи* – *мавпоподібний*, *по-різному високий* – *різновисокий*); 3 тип – до складу словосполучень входять

іменники, визначені іменниками в родовому або місцевому відмінках, займенниками, числівниками (голова собаки – *собакоголовий*, ласти на ногах – *ластоногий*, всі боки – *всебічний*, десять років – *десятирічний*) [327, с. 373–374].

В українській поезії використовуються як узуальні складні прикметники з «невичерпної скарбниці словникового складу української мови», так і індивідуально-авторські утворення, які виникають на базі існуючих у мові слів за усталеними в сучасній українській мові словотворчими моделями, бо «раніше створене служить базою новому» [258, с. 131]. Зауважимо, що індивідуально-авторські складні слова, зокрема складні прикметники, їх семантику та особливості поетичного слововживання в різних аспектах досліджували *Н. Вовчук* [65], *Г. Вокальчук* [66; 70], *Н. Гаврилюк* [75], *Г. Губарева* [105], *О. Жижома* [138], *В. Калашник* [153], *С. Караваєва* [157], *Н. Костенко* [193], *О. Пискач* [248], *Л. Рожило* [282], *О. Рудь* [284–295] та інші.

У межах авторського прикметникового творення найчисленнішу групу становлять композити, порушення взаємозумовленості компонентів яких допомагає створити місткий художній образ [137]. Індивідуально-авторські прикметникові утворення відзначаються складнішою семантичною структурою, що зумовлюється як складнішою словотвірною структурою, так і контекстуальним оточенням, під впливом якого у похідних одиницях з'являються додаткові семи. Виникнення індивідуально-авторських композитних прикметників у поетичній мові зумовлено намаганням поета відкрити в слові нові значення, необхідністю передати одним словом складну ознаку, властивість, прагненням донести до читача всю складність і багатогранність поетичного образу, сповненого експресії і глибокого соціального змісту. Складні прикметники використовуються для точного опису різних об'єктів і явищ дійсності, «урізноманітнюють лексичний та стилістичний фон поезії» [244, с. 35], підкреслюють її образну й лексичну сконденсованість.

Аналізуючи мову художньої літератури, Г.О. Винокур звертав увагу на те, що «художнє слово образне зовсім не в тому тільки відношенні, нібито воно обов'язково метафоричне... Дійсний сенс художнього слова ніколи не замикається в його буквальному розумінні» [62, с. 27]. Буквальне значення слова розкриває в собі нові, інші значення так, як «розширюється в мистецтві значення описуваного одиничного емпіричного факту до ступеня того чи іншого узагальнення» [62, с. 28].

З функціонально-смислової сторони складні прикметники більш самодостатні і більш незалежні від контексту, ніж звичайні, прості слова. Складні прикметникові утворення уже самі по собі є мінімальним контекстом, в якому відбиваються семантичні процеси. У складних прикметниках закладене не лише значення складових компонентів, але і їх власні, «автономні» смислові й експресивні значення, які і визначають семантико-зображальні властивості всього складного слова як цілого. З приводу цього Ю.К. Стехин писав: «Значна частина складних слів набувають такі емоційно-експресивні якості, якими не володіють складові їх компоненти ні кожний окремо, ні всі разом взяті. Це дозволяє використовувати такі складні прикметники як стилетворчий засіб виразності» [345, с. 40], образності.

Таким чином, складні прикметники як один із виражальних засобів в поетичній мові набувають особливої функції, яка осмислюється лише на фоні контексту або на фоні всього поетичного твору як художнього цілого. В системі художнього цілого образотворчі засоби підсилюють вплив твору на читача, «допомагають глибше осягнути естетичну силу і неповторність українського поетичного слова» [66, с. 11]. Поетична мова як носій естетичної функції не могла б естетично впливати на читача, якби образотворчі засоби не виступали в певній системі, якою і є поетична мова.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ

2.1. Структурно-семантичні моделі складних прикметників за першим компонентом

У поетичній мові функціонують складні прикметники, утворені за відомими зразками, за моделями, що вже існують у мові. «Беручи за зразок різні за ступенем продуктивності словотвірні моделі складних слів, відшліфовані багатовіковим мовним досвідом народу, поети створюють свіжі, несподівані своєю новизною okazіonalіzmi-складення, експресивно-стилістична функція яких повністю виявляється лише в певному контексті» [244, с. 33].

У поетичних текстах, що послужили матеріалом дослідження, високою вживаністю відзначаються складні прикметники з першим компонентом, що містить семи “колір” та “кількість”.

2.1.1. Складні прикметники з першим колірним компонентом

Слова зі значенням кольору утворюють в українській мові лексико-семантичну групу, в якій набір елементів, їх семантика і співвідношення історично змінні, що зумовлено особливістю пізнання реалій позамовної дійсності. Результатом семантичного розвитку кольороназв є співіснування в мові прямих, переносних і символічних значень на різних етапах розвитку мови, зокрема і в різних функціональних стилях сучасної літературної мови. Активно використовуються кольороназви у мові фольклору, у художніх текстах – прозі та поезії.

В українській мові розрізняють ядро лексико-семантичної групи на означення кольору, до якого належать непохідні прикметники *білий, червоний, зелений, жовтий, синій, чорний*. Навколо цих кольороназв семантично об’єднуються похідні прикметники типу *білявий, білястий, червонястий*, а також *вишневий, молочний, крейдяний, бузковий, пурпуровий, калиновий, салатовий* і под. Основних назв кольору небагато, вони здебільшого

праслов'янського, глибше – індоєвропейського походження і традиційно пов'язані з назвами кольору. Похідних кольоропозначень значно більше. Вони становлять формальні фонетичні, словотвірні варіанти основних назв або становлять відносні прикметники, утворені від назв різних предметів. Похідні кольороназви відтінюють кольори, фіксують динамічну природу зорового сприймання предметів, явищ.

Категорія назв кольорів, як і кожна лексична категорія, у процесі розвитку мови зазнає істотних змін. Одне слово може змінити частотність уживання або й зовсім вийти з ужитку, або навпаки – перейти з пасивних назв до активних. Особливий статус мають складні прикметники з кольористичною семантикою у мові поезії. Поряд з логіко-ідентифікаційною функцією ці назви виконують тут роль емоційно-експресивних означень, входять до складу метафоричних структур [294].

У складних прикметниках сема “колір” зазнає структурної і семантичної трансформації. Усталеність, продуктивність одних назв і okazіональність, оригінальність, індивідуально-авторська виразність відбивають закономірний процес розвитку поетичної мови. Це пошук і нової форми, і нового змісту. Новий зміст зароджується уже в самій сполучуваності компонентів складних прикметників.

У складних прикметниках першим компонентом найчастіше виступають непохідні прикметникові основи *біло-, жовто-, синьо-, червоно-, чорно-, зелено-*, значно рідше – варіантні основи *білясто-, червонувато-, зеленаво-, зеленасто-* та інші. З погляду семантики основ, які входять до складу прикметникових композитів, розрізняємо дві групи складних прикметників:

а) складні прикметники, обидві основи яких містять сему “колір”: *біло-синій, жовто-срібlistий, зелено-сизий, червоно-жовтий, червонясто-голубий* та под.;

б) складні прикметники, в яких одна основа фіксує колір, а друга – ідентифікується з назвами предметів, явищ природи тощо: *білоконний, білотілий, жовтодзьобий, жовтолистий, зеленостеблий, зеленокосий* і ін.

Більш частотними у досліджуваних текстах є прикметники другої групи. Детальний аналіз сполучуваності колірного компонента дає можливість встановити структурно-семантичні моделі складних прикметників, уживаних у мові поезії. Розгляд їхніх типів здійснено за формальним, алфавітним принципом: *білий, жовтий, зелений, синій, червоний, чорний*.

Найпродуктивнішими в досліджуваних поетичних текстах є складні прикметники з першим компонентом, що містить сему “білий”. Цей компонент виступає у формах *біло-, біляво-, білясто, білий-*.

У досліджуваних текстах зафіксовано три прикметники з компонентом *біляво-* (*білявобокій, біляво-русий, білявочубий*) та два прикметники з компонентом *білий-* (*білий-білий, білий-білий-білий*), два – з *білясто-* (*білясто-білий, білясто-синявий*). У порівнянні із співвідносними прикметниковими формами *білобокій, біло-синій* складні форми *білявобокій, білясто-синявий* рідко вживані і сприймаються як okazіональні.

Широка сполучуваність компонента *біло-* пояснюється значною кількістю предметів – традиційних, узвичаєних носіїв білого кольору (*сніг, борода, зуби, береза, стіна, лебідь* та ін.): *білоберезий, білобородий, білозубий, білолебедий, білосніжний, білостінний*. Серед перелічених складних прикметників звертаємо увагу на специфіку семантики слова *білосніжний*, що за формою співвідноситься з прикметниково-іменниковим словосполученням *білий сніг* або предикатом *білий, як сніг*, проте має значення «дуже білий» [СУМ, I, с. 184]. Також сполучається компонент *біло-* з назвами предметів, які виділяються білий кольором лише за певних умов (*білолистий, білогубий*), та з іншими кольороназвами (*біло-вишневий, біло-голубий, біло-русий, біло-синій* і под.).

За сполучуваністю компонента *біло-* (*біляво-, білясто-, білий-*), яка відображена на схемі 2.1, з основами різної семантики розрізняємо структурно-семантичні моделі складних прикметників з другою основою, що містить:

а) сему “колір”: *біло-голубий, біло-рожевий, біло-сивий, білясто-синявий, біляво-русий* тощо;

б) сему “явище природи”: біловодний, білопінний, білосніжний, білохмарний та ін.;

в) назву предмета: біловітрильний, білоколонний, білостінний, білохатний тощо;

г) сему “рослина”: білоберезий, білокорий, білолистий;

г) сему “дія”: білоквітний, білотканий;

д) сему “психічне сприйняття”: білонравний, білосліпучий, білочистий;

е) назву частини тіла людини, тварини, птаха: білобокий, білобородий, білобровий, білокопитий, білокрилий, білолебедий та інші. Ця модель є досить продуктивна.

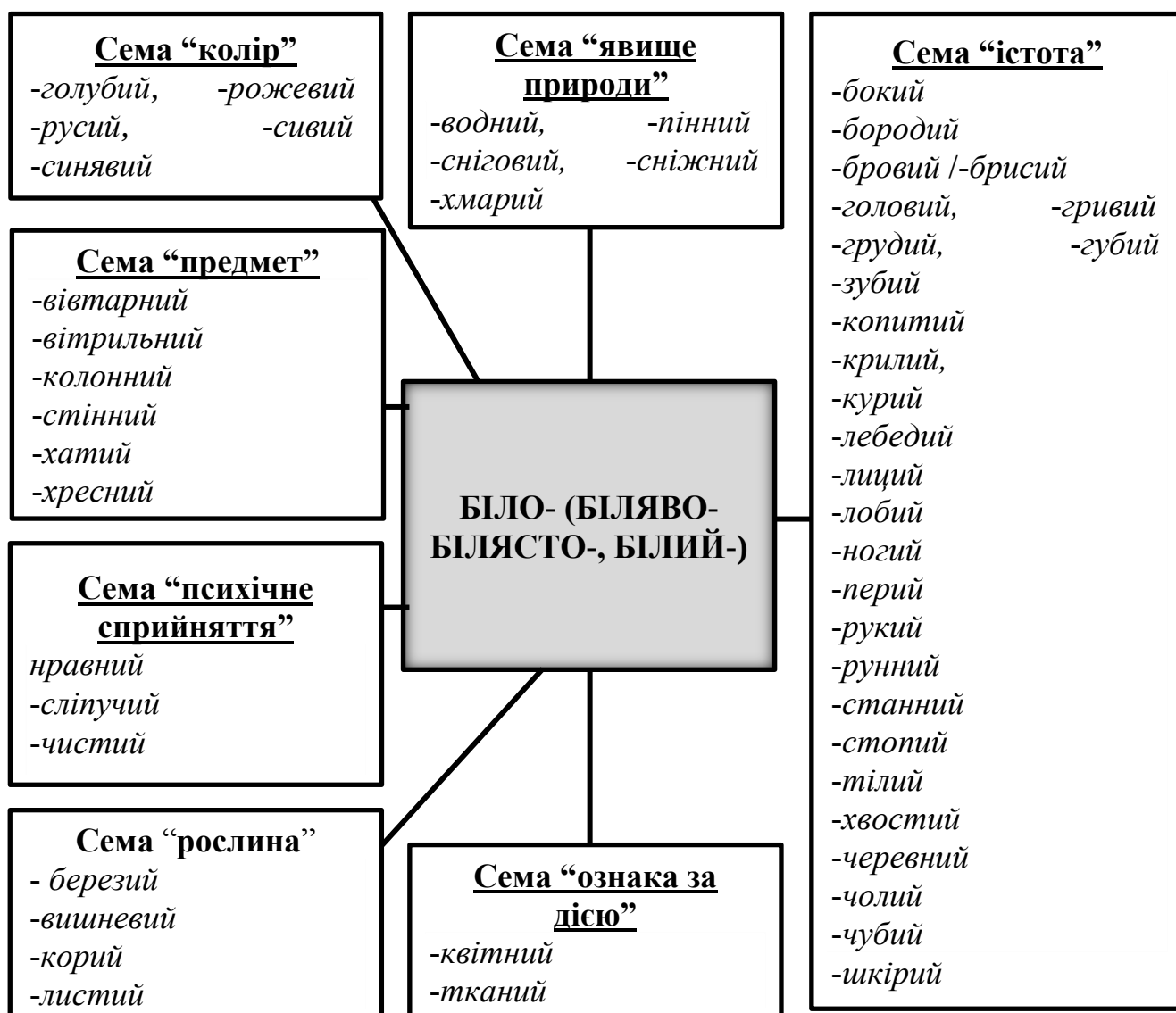

Схема 2.1. Сполучуваність компонента із семою “білий”

У словнику мови поезії ХХ століття лексем із семантичним компонентом «білий» значно більше, ніж у загальномовному словнику. У СУМі засвідчено такі складні прикметники, що є спільними і для досліджуваного словника мови поезії: *білобокий, білобородий, білобровий, білоголовий, білогривий, білогрудий, білозубий, білоколонний, білокопитий, білокрилий, білолиций, білолобий, білоперий, білорукий, білосніжний, білостінний, білотілий, білошкірий, білокорий* [СУМ, I, с. 184-185]. Саме для мови поезії характерні такі прикметники: *білолебедий, білостанний, білоберезий, білопінний* тощо [294].

Як бачимо, загальномовні словники якнайповніше фіксують складні прикметники з другою частиною типу *-головий, -гривий, -лиций, -лобий, -крилий* та ін. Їхня нормативність, регулярність відтворення в мові пояснюється, зокрема, особливістю структури: другий компонент становить специфічне утворення, яке самостійно не вживається.

У поетичній мові високою продуктивністю відзначаються складні прикметники, у яких перший компонент містить сему “жовтий”. У СУМі *жовтий* конкретизується як «колір золота, яєчного жовтка, соняшникового суцвіття» [СУМ, II, с. 540]. Поняттєву групу жовтого кольору становлять номінації *жовтий (жовтавий), золотий (золотистий, злотий)* та інші, що виступають першими компонентами складних прикметників (*жовто-, жовтаво-, золото-, злото-, золотисто-, злотисто-, золотно-, злато-*).

У досліджуваних текстах зафіксовано три прикметники з компонентом *жовтаво-* (*жовтаво-мідний, жовтаво-золотий, жовтаво-синій*), решта композитів – це утворення з *жовто-*. Складні прикметники з цим компонентом зафіксовано і Словником української мови. Так, СУМ подає такі лексеми: *жовтобокий, жовтоголовий, жовтодзьобий, жовтолистий, жовтолиций, жовторотий* [СУМ, II, с. 541].

Мова поезії засвідчує більшу кількість композитів із компонентом *жовто-*, зокрема в СУМі не зафіксовано такі форми: *жовто-білий, жовтобарвний, жовто-блідий, жовто-зелений, жовто-злотий, жовто-золотистий, жовто-сизий, жовто-сірий, жовто-срібlistий, жовто-фіольний,*

жовто-чорний, жовтоводний, жовто-іржавий, жовтопінний, жовтоволосий, жовтозорий, жовтокосий, жовтолисий, жовтоокий, жовтоперий, жовторебрий, жовтошкурий, жовтоязыкий.

Найбільша група композитів із компонентом *жовто-* пов'язана з назвами різних предметів та явищ навколишньої природи, що мають жовте забарвлення, напр.: *жовтоводний, жовтобокий, жовтоволосий, жовтодзьобий, жовтопінний, жовтолистий, жовтоперий* та ін. У складі композитних прикметників компонент *жовто-* (*жовтаво-*) також поєднується з різними колоративами: *жовто-зелений, жовто-блакитний, жовто-білий, жовто-золотий, жовто-чорний* та ін. Сполучуваність компонента *жовто-* (*жовтаво-*) зображено на схемі 2.2.

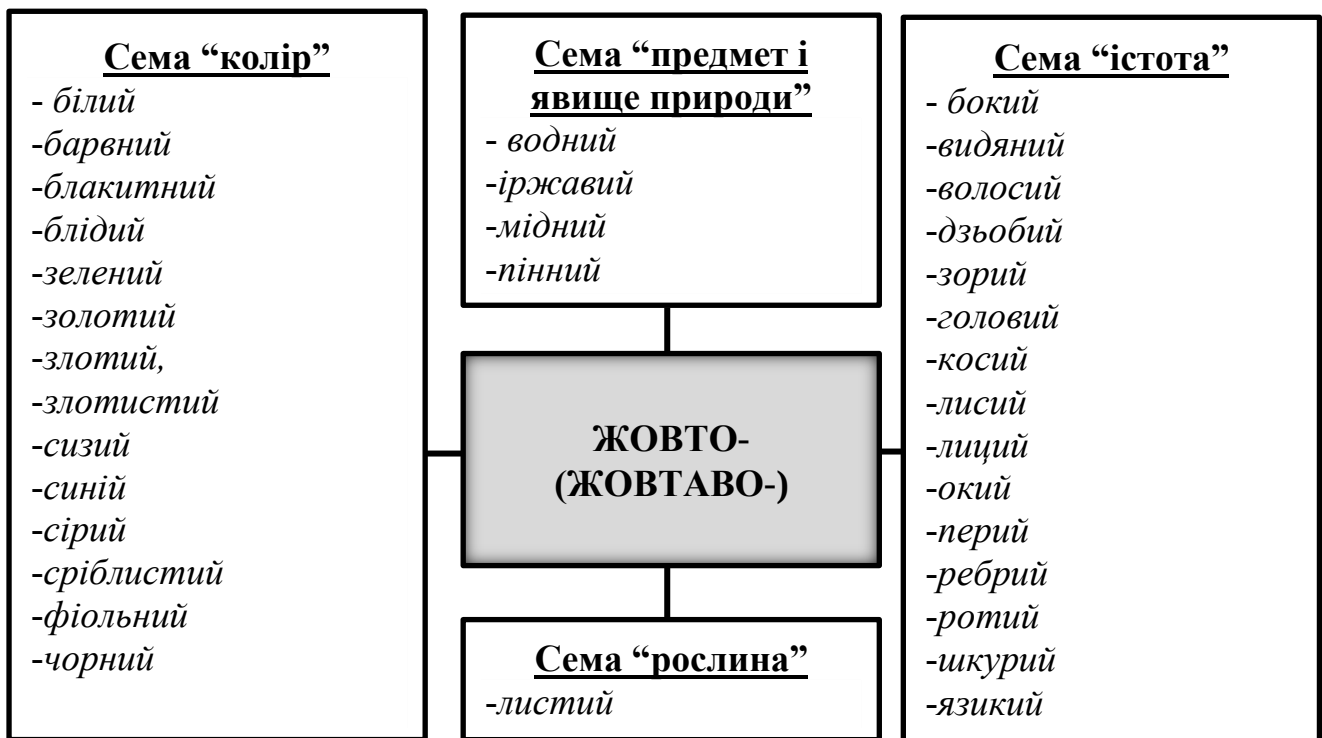

Схема 2.2. Сполучуваність компонента із семою "жовтий"

Отже, розрізняємо чотири структурно-семантичні моделі складних прикметників з другою основою, що містить:

а) сему "колір": *жовто-білий, жовто-зелений, жовто-золотий, жовто-злотистий, жовто-сизий, жовто-синій, жовто-срібlistий* тощо;

б) сему "предмет і явище природи": *жовтобарвний, жовтоводний,*

жовто-іржавий, жовтопінний;

в) сему “рослина”: *жовтолистий;*

г) сему “істота”: *жовтобокий, жовтоволосий, жовтодзьобий, жовтоносий, жовтолисий, жовтолиций* тощо. Ця модель найпродуктивніша в досліджуваних текстах.

Сему “жовтий” містять компоненти *золото-, злото-, злато-, золотисто-, золотно-, злотисто-* і у складних прикметниках називають колір. У поетичних творах переважають прикметники з компонентом *золото-* та *злото-*. Інші компоненти рідко вживані.

У досліджуваних текстах зафіксовано три прикметники з компонентом *золотисто-* (*золотисто-карий, золотисто-рудуватий, золотисто-синій*), три – із компонентом *злато-* (*златоглавий, златопоясний, златоустий*), два прикметники із компонентом *злотисто-* (*злотисто-рожевий, злотисто-білий*), один – із компонентом *золотно-* (*золотно-лютий*).

Порівняно із компонентом *жовто-* частина із семою “золотий” має ширший обсяг сполучуваності. Зауважимо, що у словнику мови поезії *злото* є стильовою лексемою і в загальномовному лексиконі воно має позначку «поет.», але для встановлення структурних моделей цим відтінком стилістичного значення ми нехтуємо. Тому в одному структурно-семантичному типі моделей об’єднуємо прикметники з першим компонентом *злото-, золото-,* а також форми, в яких є сема “інтенсивність кольору”.

Компонент *золото-* (*злото-, золотисто-, злотисто-, золотно-, злато-*) найчастіше окреслює назви частин тіла людини, тварини, птаха (*злотобровий, золотоволосий, золотогривий, золотокосий, злотокучерявий*). При цьому компонент *золото-* та його форми можуть втрачати сему “колір” і набувати значення «красивий», «чарівний»: *золотоокий, злотоокий, злотозорий, злотоустий*. Поєднуючись із назвами предметів, з основами, що вказують на ознаку за дією, компонент *золото-* має значення «який має в собі золото як складову частину»: *золотоверхий, золотокоронний, золотохресний, золототканий, золотолитний*. Сполучуваність компонента *золото-* і його форм

відображено на схемі 2.3.

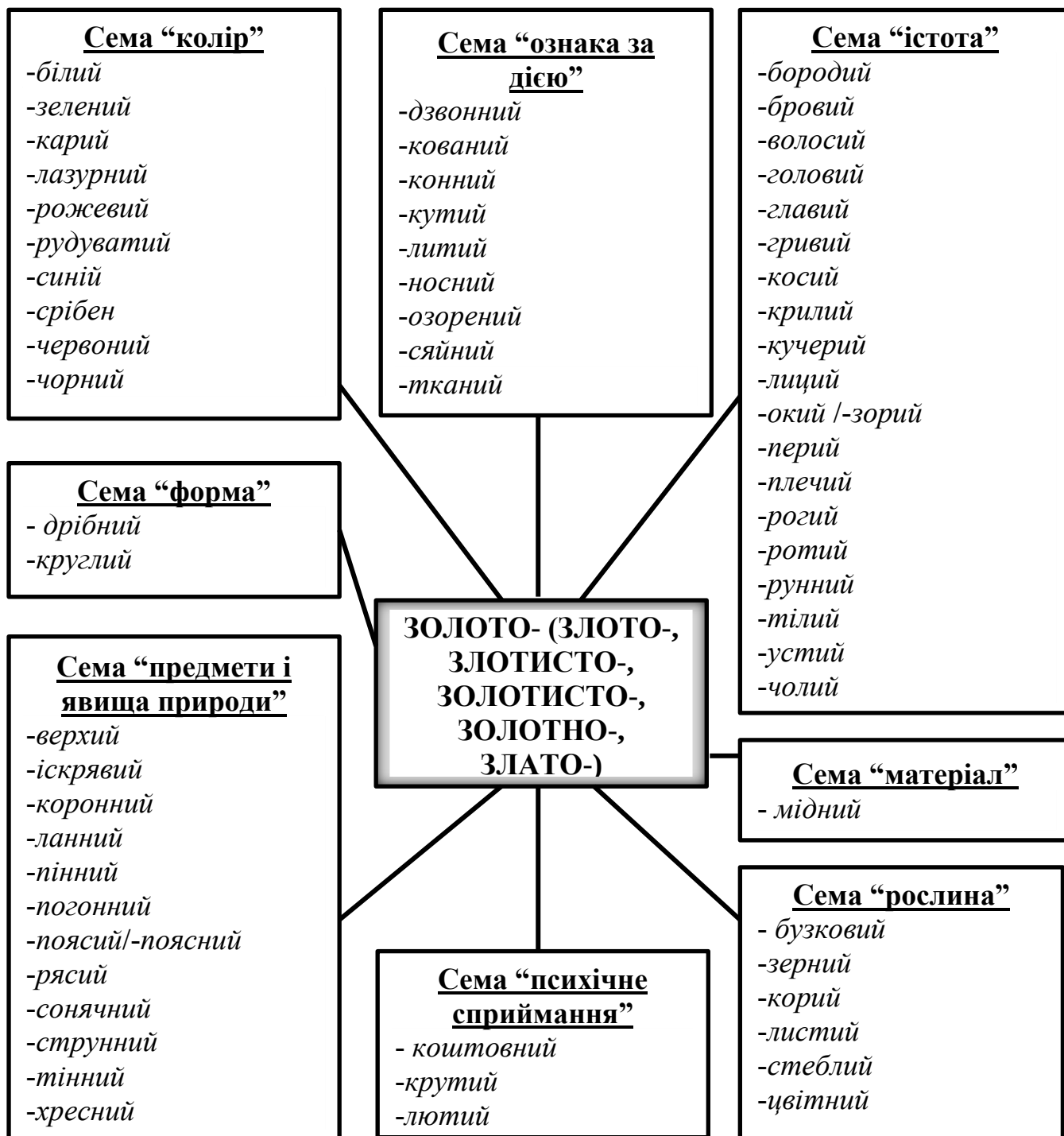

Схема 2.3. Сполучуваність компонента із семою "золотий"

За сполучуваністю компонента *золото-* та його форм з основами відповідної семантики виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему "колір":

золото-зелений, золото-синій, золотисто-рудуватий, золото-лазурний, золотисто-білий, золотисто-синій і под.;

б) прикметники-компози́ти із семою “предмет і явище природи” у другій частині: злострунний, злотоіскрявий, золотокоронний, злототінний, золотопінний, золотохресний тощо;

в) складні прикметники, другий компонент яких вказує на ознаку за дією: золототканий, злоссяйний, злотоносний, злотокопний, золотокутий, злотодзвонний, золотисто-озорений;

г) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “рослина”: золоторунний, золотолистий, злостеблій, золотозерний тощо;

г) складні прикметники, другий компонент яких – назва частини тіла людини, тварини, птаха: золотоголовий, золотілий, золотокрилий, злотобровий, злотоокий, златоглавий, злотобородий і под.;

д) прикметники-компози́ти, у яких другий компонент містить сему “психічне сприймання”: золотно-лютий, злотокоштовний;

е) прикметники-компози́ти із семою “форма” у другій частині: золотокруглий, злотодрібний;

є) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “матеріал”: золото-мідний.

Загальномовні словники української мови фіксують незначну кількість прикметників з компонентом *золото-* та його формами: *злоточолий*, *золотоверхий*, *золотоволосий*, *золотогривий*, *золотокосий*, *золотокрилий*, *золотоносний*, *золоторогий*, *золотоссяйний*, *золототканий* [СУМ, II, с. 604, 682–683]. Реєстр складних прикметників у мові поезії значно ширший.

Семантика “зелений” у компози́тах, зафіксованих у досліджуваних текстах, реалізується у формах *зелено-*, *зелен-*, *зеленисто-*, *зеленувато-*, *зеленаво-*, *зеленкувато-*. Продуктивність вживання цих форм у складних прикметниках різна. Зафіксовано два прикметники з компонентом *зелен-* (*зелен-чорний*, *зелен-золот*), два прикметники з *зеленувато-* (*зеленувато-жовтий*, *зеленувато-сизий*), по одному прикметнику з компонентами *зеленисто-*

(зеленисто-білий), зеленаво- (зеленаво-світлий), зеленкувато- (зеленкувато-сірий). Деякі з цих прикметників мають відповідники з компонентом зелено- (зелено-жовтий, зелено-білий, зелено-золотий, зелено-чорний), який відзначається вищою продуктивністю вживання.

Зелений – колір рослинності, ним окреслюються такі поняття, як листя, кора, стебло, сік, трава, цвіт (зеленолистий, зеленокорий, зеленостеблий, зеленосокий, зеленотравний, зеленоцвітний). Сполучається компонент зелено- також із різними кольороназвами (зелено-блідий, зелено-сивий, зелено-синій, зелено-темний, зелено-чорний і под.). Особливість поетичного слововживання – складні прикметники з компонентом зелено-, друга частина яких – назва частин тіла людини, тварини чи птаха (зеленоокий, зеленоровий, зеленобровий, зеленоглавий, зеленозубий, зеленокосий і под.) [294].

Сполучуваність компонента зелено- відображено на схемі 2.4.

Схема 2.4. Сполучуваність компонента із семою "зелений"

Отже, сполучуваність компонента *зелено-* (*зеленисто-*, *зелен-*, *зеленувато-*, *зеленкувато-*, *зеленаво-*) з основами різної семантики є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників:

а) складні прикметники, у яких другий компонент – назва частини тіла людини, тварини чи птаха: *зеленоокий*, *зеленоволосий*, *зеленобровий*, *зеленогривий*, *зеленозубий*, *зеленокосий*, *зеленокрилий*, *зеленоперий*, *зеленоребрий* тощо;

б) прикметники-композиції з другим компонентом-кольороназвою: *зеленисто-білий*, *зелено-блідий*, *зеленувато-жовтий*, *зелено-золотавий*, *зелено-лазурний*, *зелено-сизий* і под.;

в) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “рослина”: *зеленоквітучий*, *зеленокорий*, *зеленокроний*, *зеленолистий*, *зеленостеблий*, *зеленосокий*, *зеленотравний* і под.;

г) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “психічне сприймання”: *зелено-ніжний*, *зелено-пружний*, *зелено-свіжий*, *зелено-чистий*, *зелено-племінний*;

ґ) прикметники-композиції, у яких другий компонент – назва предмета чи явища природи: *зеленогорбий*, *зеленолезий*, *зеленоруслий*, *зеленотінний*, *зелено-хвилястий*;

д) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “матеріал”: *зелено-бронзовий*, *зелено-мідний*, *зелено-золотий*;

е) прикметники, у яких другий компонент вказує на ознаку за дією: *зеленотканий*, *зелено шумний* [294].

Переважає більшість складних прикметників поетичної мови із компонентом *зелено-* та його формами – це індивідуально-авторські утворення, про що свідчать і словники української мови. Так, СУМ засвідчує лише чотири прикметники з семантичним компонентом «зелений»: *зеленоголовий*, *зеленокосий*, *зеленолистий*, *зеленоокий* [СУМ, III, с. 555].

Синій колір займає проміжне місце між голубим і фіолетовим. У

поетичній мові у складі композитних прикметників він представлений формами *синьо-, синій-, синь-, синясто-*, серед яких *синій-, синь-, синясто-* рідко вживані. У досліджуваних текстах спостережено по одному складному прикметнику із цими компонентами у першій частині: *синясто-млистий, синь-воловий*. Для інтенсифікації синього кольору використовується прикметник *синій-синій*, утворений подвоєнням основ [290].

Поетична традиція зумовлює вживання слова *синій* для позначення кольору очей (*синьоокий*). Із семою “синій” пов’язаний колір глибини, води, колір простору, безмежності. Компонент *синьо-* сполучається з номінаціями явищ природи (*синьоводний, синьогорий, синьомаревний, синьомлистий* і под.), різноманітних предметів (*синьовітрильний, синьокамінний, синьомундирний*) та різних кольорів (*синьо-білий, синьо-жовтий, синьо-зелений, синьо-чорний*). Сполучуваність компонента із семою “синій” відображено на схемі 2.5.

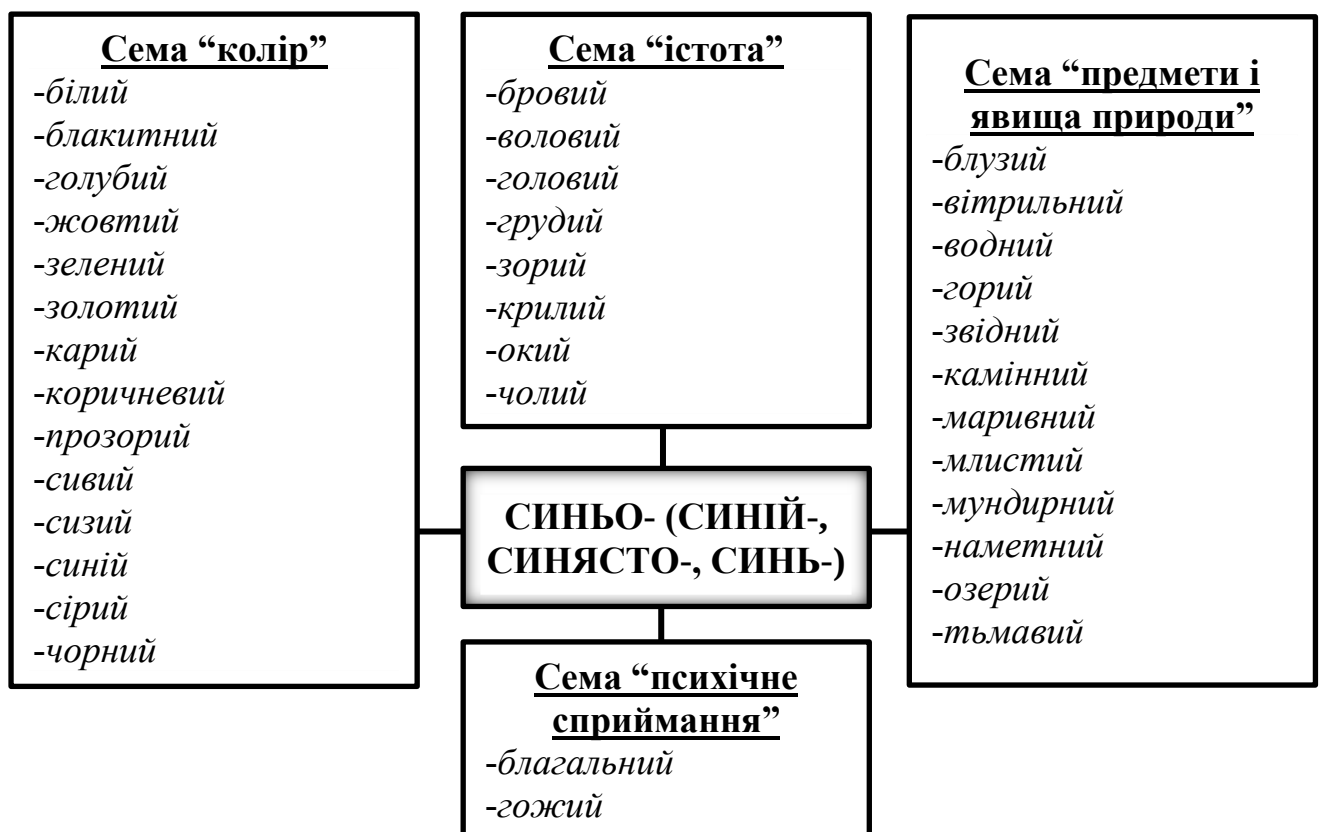

Схема 2.5. Сполучуваність компонента із семою “синій”

З погляду сполучуваності компонента *синьо-*, його форм *синій-*, *синь-*, *синясто-* з другим компонентом відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметник з другим колірним компонентом: *синьо-білий*, *синьо-голубий*, *синьо-жовтий*, *синьо-зелений*, *синьо-золотий*, *синьо-карий* тощо;

б) складні прикметники, у яких другий компонент означає предмет чи явище природи: *синьоблузий*, *синьовітрильний*, *синьоводний*, *синьогорий*, *синьозвідний*, *синьокамінний* і под.;

в) прикметники-композиції, у яких другий компонент містить сему “істота”: *синьобровий*, *синь-воловий*, *синьоголовий*, *синьогрудий*, *синьозорий*, *синьокрилий* та ін.;

г) складні прикметники з семою “психічне сприймання” у другому компоненті: *синьо-благальний*, *синьо-гожий* [290].

До спектру синього кольору належать голубий і блакитний кольори. Компонент *блакитно-* у складних прикметниках уживається частіше, ніж компонент *голубо-*. Відповідно ширша й різноманітніша його сполучуваність, яка відображена на схемі 2.6.

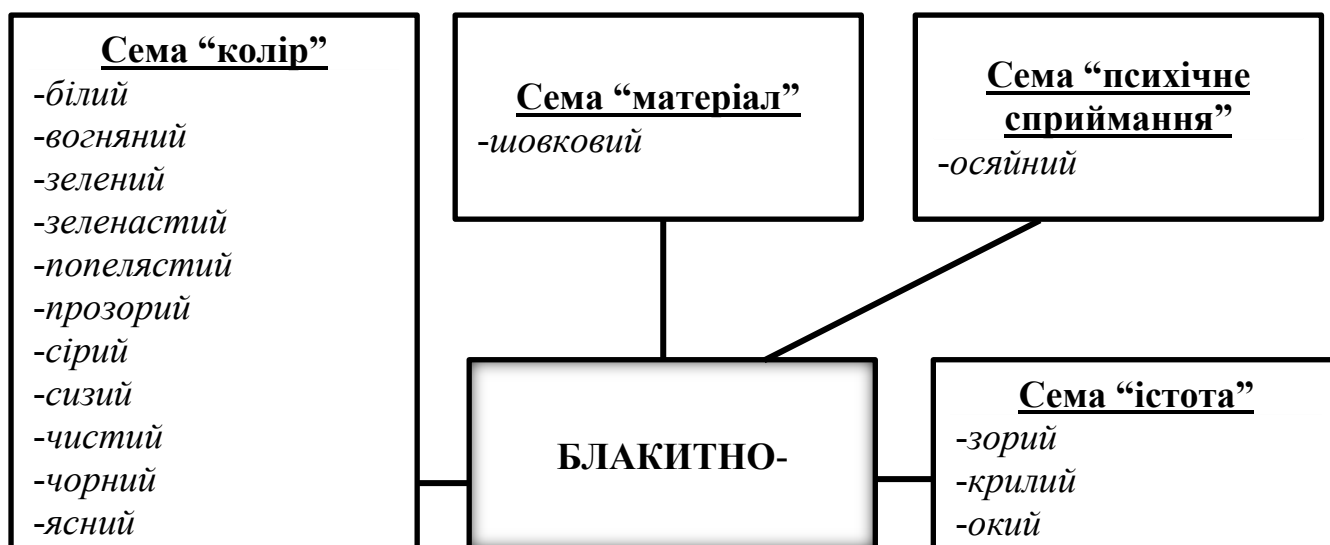

Схема 2.6. Сполучуваність компонента *блакитно-*

Враховуючи сполучуваність компонента *блакитно-* і семантику другої основи, виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, другий компонент яких позначає колір, його насиченість: *блакитно-білий, блакитно-вогняний, блакитно-зелений, блакитно-попелястий, блакитно-сірий* тощо;

б) складні прикметники, у яких другий компонент – назва тіла людини, тварини, птаха: *блакитноокий, блакитнокрилий, блакитнозорий*;

в) прикметники-композиції із семою “матеріал”, наявною в другому компоненті: *блакитно-шовковий*;

г) прикметники, у яких другий компонент містить сему “психічне сприймання”: *блакитно сяйний* [290].

Сема “голубий” у складних прикметниках реалізується у формах *голубо-, голубий-*. У досліджуваних текстах зафіксовано лише один прикметник із компонентом *голубий-*, утворений повторенням основи: *голубий-голубий*.

Голубим кольором окреслюється значна кількість предметів. Традиційними є номінації світло, вода, річка, море, небо, простір, даль, квітка і под. Однак як компонент складного прикметника назва *голубий* не продуктивна в поезії. У досліджуваних текстах зафіксовано п’ять складних прикметників із компонентом *голубо-*: *голубоокий, голубокосий, голубодугий, голубоводний, голубостріхий* [290].

Зауважимо, що компонент *голубо-*, що позначає відтінок кольору, світло-синій, не сполучається з іншими кольороназвами, оскільки в його семантиці наявний відтінок кольору.

Отже, розрізняємо такі структурно-семантичні моделі прикметників із компонентом *голубо-*:

а) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на предмет чи явище природи: *голубодугий, голубоводний, голубостріхий*;

б) складні прикметники, другий компонент яких вказує на частину тіла людини, тварини, птаха: *голубоокий, голубокосий*;

в) окрему модель становить прикметник *голубий-голубий*, обидві основи якого позначають один колір [290].

До загальномовних словників потрапляють класифікаційні логічні означення, що виконують роль термінів у наукових текстах, а також роль розрізнявальних ознак у загальноповсякденній мові, пор.: *блакитноокий* [СУМ, I, с. 196], *голубоокий* [СУМ, II, с. 119], *синьогрудий*, *синьоокий*, *синьозорий*, *синьокрилий*, *синьоводний*, *синьомундирний*, *синьо-зелений*, *синій-синій* [СУМ, IX, с. 191-192].

Червоний колір має найбільшу відтінкову гаму, що пояснюється різноманітністю носіїв цієї ознаки в природі. Червоний колір – це колір крові, вогню, зірки, колір вишні, малини, квітки.

Поняттєву групу “червоний колір” у поетичній мові становлять такі лексичні номінації: *червоний (червонястий)*, *черлений*, *багровий*, *багряний*, *вогненний (огненний)*, *вогняний*, *вогnistий*, *вишневий*, *кривавий*, *калиновий*, *малиновий*, *пурпурний*, *полум'яний*, *рожевий*, *рум'яний*. Основи цих слів виступають у ролі перших компонентів складних прикметникових найменувань, зафіксованих у поетичній мові.

Найпродуктивнішими у досліджуваних текстах є складні прикметники з компонентом *червоно-* (*червоноокий*, *червононогий*, *червоно-жовтий*, *червоно-ясний*, *червонотканий*, *червонозоряний*, *червоноквітий* і под.). У поетичних текстах зафіксовано один прикметник із компонентом *черлений-* (*черленим-черлений*) і три прикметники з *червонясто-* (*червонясто-голубий*, *червонясто-рудаво-білий*, *червонясто-сизий*) [294].

Широку сполучуваність компонента *червоно-* у складних прикметниках засвідчує схема 2.7.

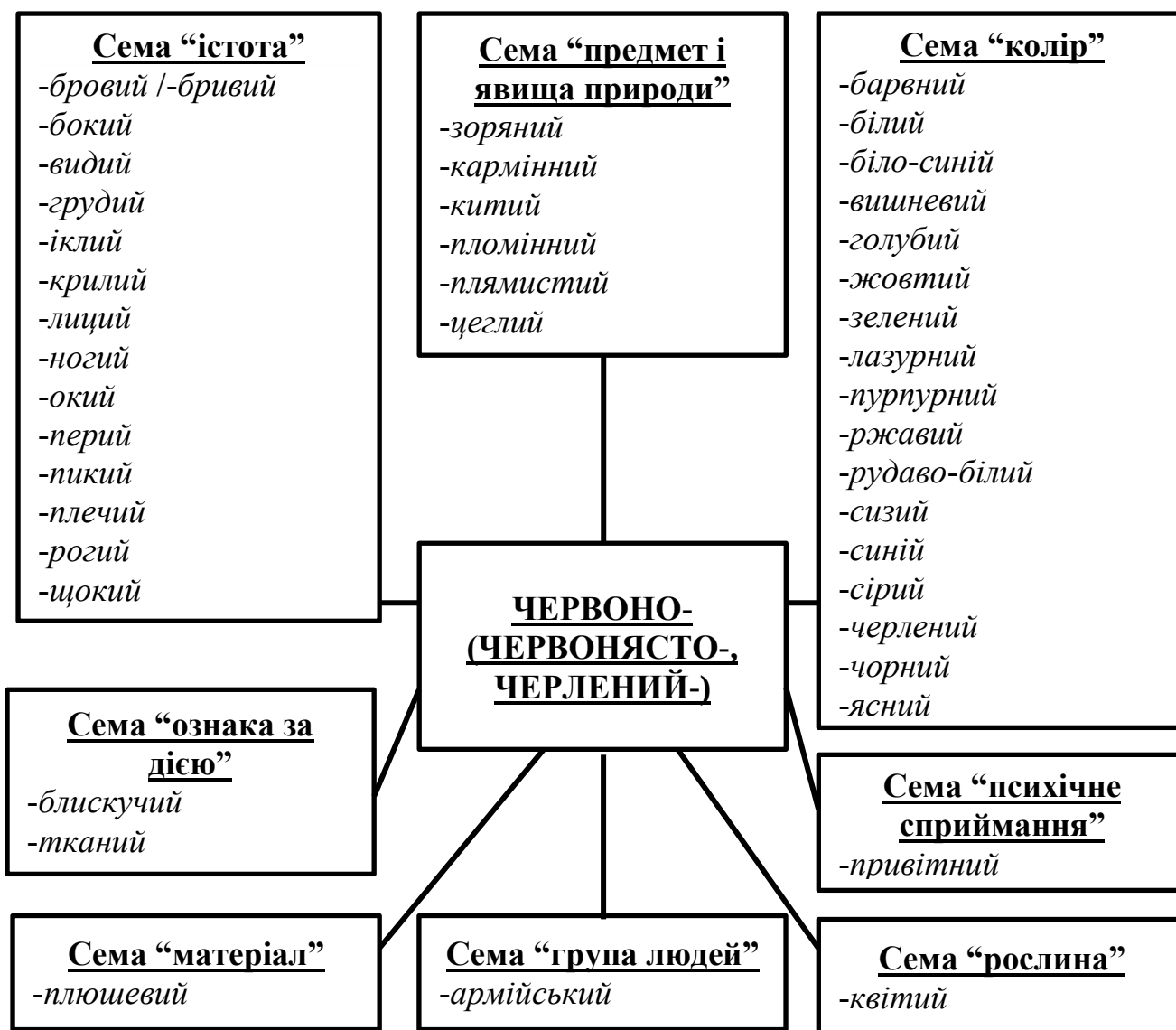

Схема 2.7. Сполучуваність компонента із семою "червоний"

Розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників із компонентом *червоно-*:

а) складні прикметники з другим колірним компонентом: *червонобарвний*, *червоно-білий*, *червоно-біло-синій*, *червоно-вишневий*, *червоно-голубий*, *червоно-жовтий*, *червоно-зелений* тощо;

б) складні прикметники, у яких другий компонент – назва частини тіла людини, тварини, птаха: *червонобокий*, *червонобровий*, *червоногрудий*, *червонокрилий*, *червонолиций*, *червоноокий*, *червонощокый* і под.;

в) складні прикметники, другий компонент яких означає предмет чи явище природи: *червонозоряний, червонокитий, червонопломінний, червоноплямистий, червоноцеглий* тощо;

г) прикметники-композиції, другий компонент яких містить сему “ознака за дією”: *червоноблискучий, червоно тканий* [294].

Структурно-семантичні моделі складних прикметників із компонентом *червоно-* і другою основою, що містить сему “рослина”, “матеріал”, “психічне сприймання”, “група людей” тощо, у досліджуваних текстах мало продуктивні, пор.: *червоноквітний, червоноплюшевий, червоно-привітний, червоноармійський*.

Серед численних прикметників із компонентом *червоно-*, уживаних у поетичній мові, словники фіксують такі прикметники: *червоноармійський, червонобарвний, червонобокий, червоновидий, червоногрудий, червоно-жовтий, червонозоряний, червонокрилий, червонолиций, червононогий, червоноокий, червоноперий, червонопикий, червоно-пломінний, червоно-чорний, червонощокий* [СУМ, XI, с. 198-300].

Насиченість червоного кольору передають прикметники *багряний* («густо-червоний, пурпуровий» [СУМ, I, с. 85]) та *багровий* («густо-червоний з легким синюватим відтінком» [СУМ, I, с. 85]), які у складних прикметниках реалізуються у формах *багряно-*, *багрово-*. Компонент *багряно-* має ширшу сполучуваність порівняно з *багрово-*. У досліджуваній поезії зафіксовано три прикметники з компонентом *багрово-*: *багрово-зелений, багровотілий, багрово-чорний*.

Назви, з якими поєднується *багряно-*, семантично різнопланові, що відображено на схемі 2.8.

Схема 2.8. Сполучуваність компонента із семою "багрянний"

Таким чином, з компонентом *багряно-* (*багрово-*) функціонують такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, друга частина яких – назва частини тіла людини, тварини, птаха, рідше – назва суспільного стану: *багряноглавий*, *багрянокрилий*, *багрянокняжсий*, *багрянокосий*, *багрянолиций* і под.;

б) складні прикметники з другим колірним компонентом: *багрово-зелений*, *багряно-жовтий*, *багряно-сизий*, *багряно-золотий*, *багряно-чорний* та ін.;

в) прикметники, у яких другий компонент означає психічне сприймання: *багряно-ніжний*, *багряно-тривожний*;

г) прикметники-композиції, друга частина яких – назва предмета чи явища природи: *багряноводний*, *багрянокамінний*;

г) складні прикметники, другий компонент яких вказує на ознаку за дією: *багрянодишучий*, *багрянородний*, *багряноцвітний*;

д) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “рослина”: *багрянокленовий, багрянолистий* [294].

Структурно-семантичні моделі прикметникових композитів із семою “матеріал” та “простір” у другій основі у досліджуваних текстах мало продуктивні, пор.: *багрянозалізний, багряно-безкрайй*.

Серед названих структурно-семантичних моделей найбільшою продуктивністю відзначаються складні прикметники типу «*багряно- (багрово-) + сема “істота”*» та типу «*багряно- (багрово-) + сема “колір”*».

Загальномовний тлумачний словник фіксує такі прикметники: *багряногривий, багряно-золотий, багряно-жовтий, багряноперий* [СУМ, I, с. 85].

Спектральну гаму червоного кольору реалізують прикметники із семою “вогонь”. Вони вживаються у складних прикметниках у формах *вогне- (огне-), вогненно- (огненно-), вогнево-, вогняно-, вогнисто-*. У досліджуваних поетичних текстах зафіксовано по одному складному прикметнику з компонентами *вогняно- (вогняно-золотий), вогнисто- (вогнисто-синій), вогненно- (вогненно-червоний)*. Найчастіше другим компонентом виступає кольороназва. З компонентом *огненно-* зафіксовано два прикметники (*огненно-палкий, огненно-рудий*), три – з компонентом *вогнево-* (*вогнево-червоний, вогнево-ясний, вогневоокий*), чотири прикметники – з *вогне-* (*вогнетілий, вогнеликий, вогнеквітний, вогнецвітний*). У поетичній мові широко представлені складні прикметники з компонентом *огне-* (*огнеокий, огнеликий, огнегривий, огнекрилий, огнеоружний, огнекрутний*). Варто зауважити, що прикметник *огненний* у словниках фіксується з поміткою «поет.», тому і складні прикметники з компонентом *огне-, огненно-* сприймаються як поетизми [294].

Сполучуваність компонента, що містить сему “вогонь”, відображено на схемі 2.9.

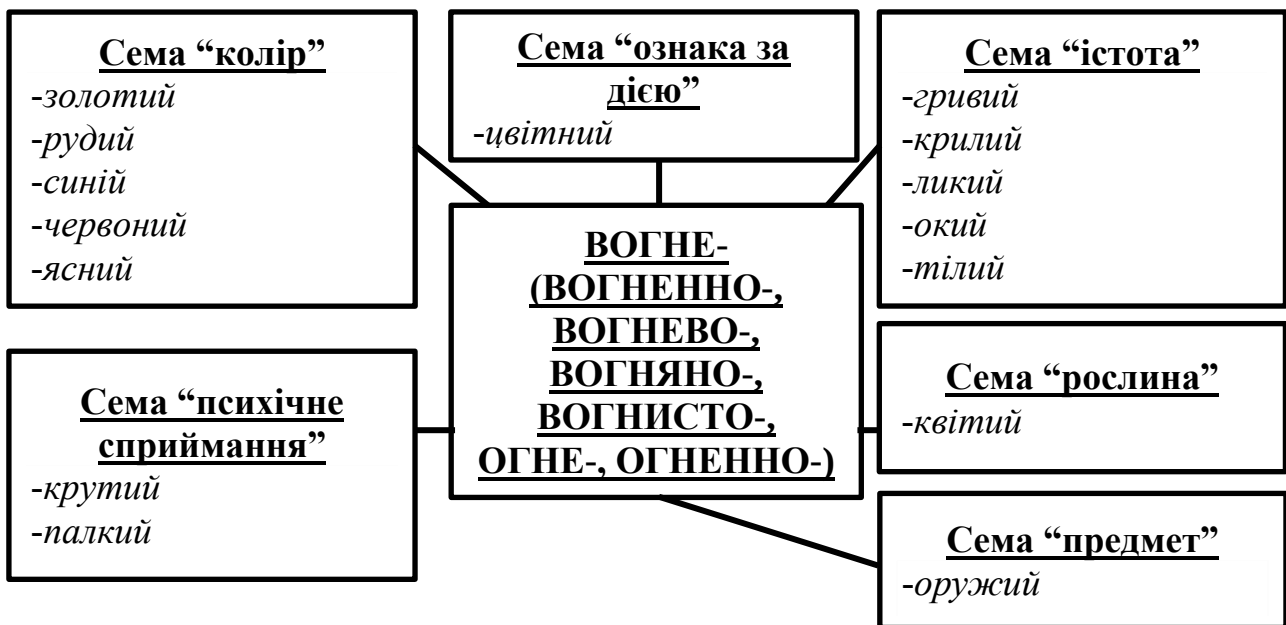

Схема 2.9. Сполучуваність компонента із семою “вогонь”

За сполучуваністю компонента із семою “вогонь” (вогне-, вогненно-, огне-, огненно-, вогнево-, вогняно-, вогнисто-) розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, другий компонент яких – кольороназва: *вогненно-червоний, вогнево-червоний, вогнисто-синій, огненно-рудий* тощо. Частина композитних прикметників із семою “вогонь” вказує на червоний колір, в деяких ніби домінує сема “вогню”; вогонь ніби розкладається на різні кольори, напр.: *вогненно-синій*;

б) прикметники-композиції, другий компонент яких – назва частини тіла людини, тварини, птаха: *вогнетілий, вогневоокий, вогнеликий* і под.;

в) складні прикметники, у яких другий компонент означає психічне сприймання: *огненно-палкий, огнекрутий*;

г) прикметники, другий компонент яких містить сему “рослина”: *вогнеквітий*;

г) складні прикметники, у яких другий компонент – назва предмета: *огнеоружний*;

д) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “ознака за дією”: *вогнецвітний* [294].

Сема “вогонь” наявна також у семантиці прикметників *полум'яний, палючий*. Зафіксовано лише два прикметники-композиції із компонентами *полум'яно-, палючо-* у першій частині: *полум'яно-зелений, палючо-сніжний*. Компонент *полум'яно-* у складі композиції зберігає сему “колір” і вказує на відтінок кольору чи наявність в одному предметі двох кольорів. Компонент *палючо-* у прикметнику *палючо-сніжний* не має семи “колір”, означаючи «різкий, дуже холодний».

Червоний колір окреслює якість квітів, ягід. Калинові ягоди, ягоди вишні та малини – характерні носії червоності. Поетична мова використовує складні прикметники із компонентами *калиново-, вишнево-, малиново-*, напр.: *калиноустий, вишневоокий, вишневогубий, вишнево-кований, малиново-святковий, малиновозірчастий*. Другий компонент цих прикметників містить переважно сему “істота” (*-устий, -окий, -губий*). Рідше другий компонент означає психічне сприймання (*-святковий*), вказує на ознаку за дією (*-кований*) або містить сему “предмет” (*-зірчастий*) [294].

Компонент *рожево-*, що має значення «світло-червоний» і безпосередньо пов'язується із кольором рожі, найчастіше у поетичних творах поєднується із кольороназвами (*рожево-білий, рожево-сизий, рожево-голубий*) та назвами частин тіла (*рожевощокий, рожеволиций, рожевокрилий* і под.)

Сполучуваність компонента *рожево-* відображена на схемі 2.10 і є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників:

- а) складні прикметники з другим колірним компонентом: *рожево-білий, рожево-голубий, рожево-золотий, рожево-рудий* тощо;
- б) прикметники-композиції, другий компонент яких – назва частини тіла: *рожевобокий, рожевокрилий, рожеволиций, рожевотілий, рожевощокий* та ін.;
- в) прикметники, у яких другий компонент означає психічне сприймання: *рожево-ніжний, рожево-сухий*;
- г) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на ознаку за дією: *рожевоцвітний*.

Схема 2.10. Сполучуваність компонента із семою "рожевий"

У навколишній природі багато реалій – носіїв чорного кольору. З чорним кольором асоціюються темні сили, щось лихе, грізне, емоційно-психологічне сприймання слова *чорний* зумовлює його символічні і переносні значення.

Понятійну групу *чорного* в українській поетичній мові становлять прикметники *чорний, чорнястий*, які у складних прикметниках реалізуються у формах *чорний-, чорно-, чорнясто-*.

Компоненти *чорно-, чорний-, чорнясто-* вживається у сполученні з основами, що пов'язані з назвами частин тіла людини (*чуб, плече, волосся, рука, коса, лице, вуса*), тварини (*роги, грива*) птаха (*крило, перо*), назвами предметів чи явищ природи (*земля, море, гора, вершечок, риза, хрест, край, лак, грань*). Усі реалії конкретні, і багато з них або завжди мають чорний колір, або набувають його за певних умов. Сполучаються компоненти *чорно-, чорний-, чорнясто-* з кольороназвами *білий, сизий, синій, червоний, золотий* та іншими. У досліджуваних текстах зафіксовано один прикметник із компонентом *чорний-* (*чорний-чорний*) та один – із *чорнясто-* (*чорнясто-жовтий*) [294].

На схемі 2.11 відображено сполучуваність компонента *чорно-* (*чорний-, чорнясто-*).

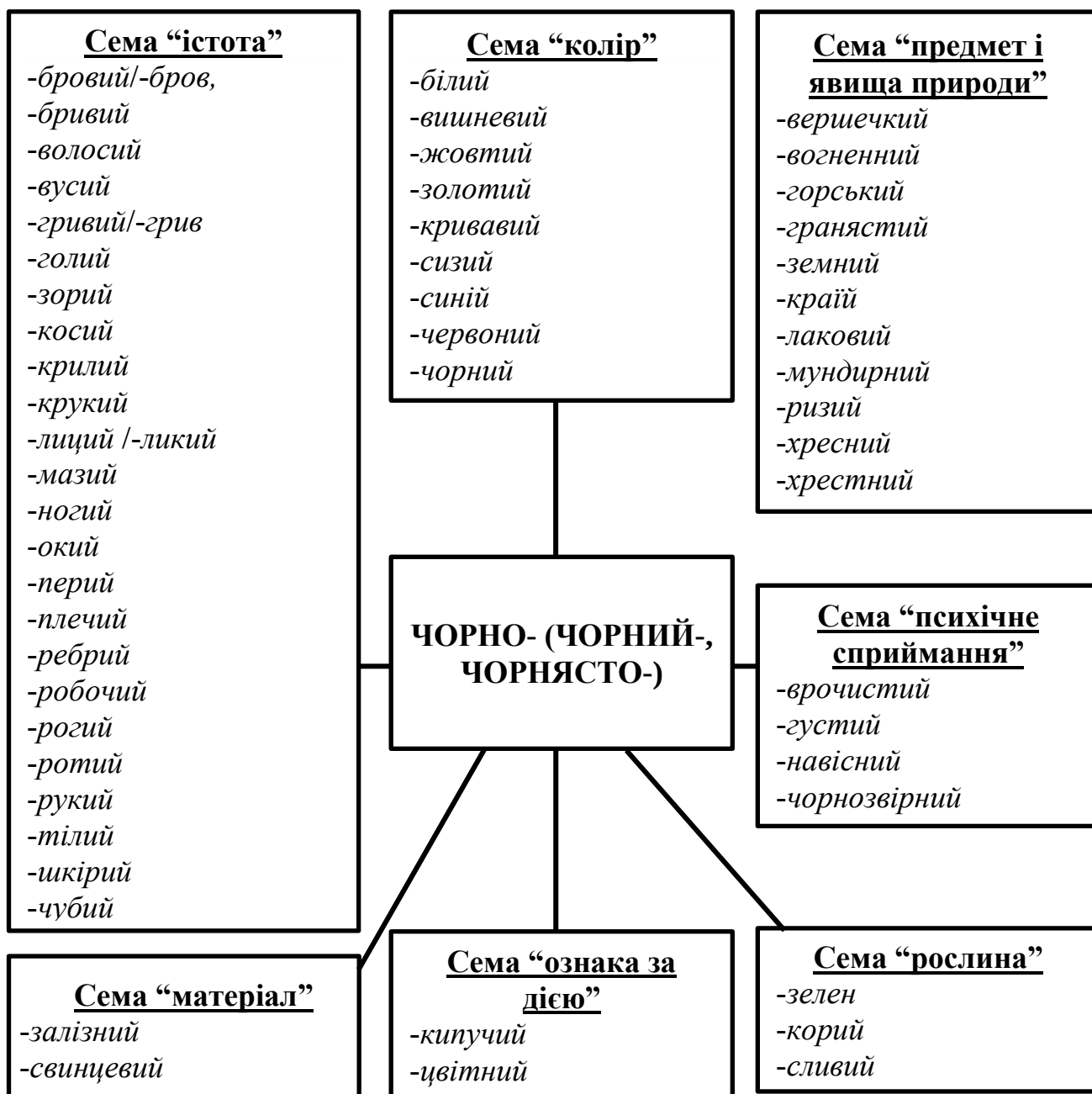

Схема 2.11. Сполучуваність компонента із семою "чорний"

За сполучуваністю компонента *чорно-* (*чорний-*, *чорнясто-*) і семантикою другого компонента виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) композитні прикметники з другим колірним компонентом: *чорно-білий*, *чорно-вишневий*, *чорнясто-жовтий*, *чорно-золотий*, *чорно-кривавий* тощо;

б) складні прикметники, другий компонент яких – назва частини тіла людини, тварини, птаха: *чорнобровий*, *чорноволосий*, *чорновусий*, *чорногривий*,

чорнокосий, чорнокрилий, чорнолиций, чорноногий, чорноокий, чорноперий, чорноплечий, чорноребрий та ін. Ця структурно-семантична модель найбільш продуктивна;

в) складні прикметники, у яких другий компонент означає предмет чи явище природи: *чорновершечкий, чорногранястий, чорноземний, чорнокрайй, чорнолаковий* тощо;

г) прикметники-композиції, другий компонент яких містить сему “рослина”: *чорнозерен, чорнокорий, чорносливний*;

г) складні прикметники, у яких другий компонент означає психічне сприймання: *чорно-врочистий, чорно-звірний, чорно-навісний, чорно-густий*;

д) композитні прикметники із семою “матеріал” у другій частині: *чорно-залізний, чорно-свинцевий*;

е) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на ознаку за дією: *чорнокипучий, чорноцвітний* [294].

Мова поезії засвідчує кількість композитних прикметників із семантичним компонентом «чорний», яких значно більше порівняно із загальномовним словником. Так, у СУМі зафіксовано композиції з другим компонентом – назвою частини тіла, значно рідше друга основа означає назву предмета, явища тощо. Прикметники інших структурно-семантичних моделей словник не подає, пор. у СУМі: *чорно-білий, чорнобривий, чорнобровий, чорновусий, чорногривий, чорногрив, чорноземний, чорнокорий, чорноволосий, чорнолаковий, чорномазий, чорноногий, чорнокосий, чорнолиций, чорноокий, чорноперий, чорноротий, чорношкірий, чорночубий* [СУМ, XI, с. 356-361].

Складні прикметники з колірним компонентом кількісно становлять значну частину зафіксованих у мові поезії ХХ століття композицій. Типи структурно-семантичних моделей розрізняють за сполучуваністю колірного компонента з основами, що містять семи “колір”, “істота”, “предмет”, “явище природи”, “рослина”, “дія”, “психічне сприйняття”, “матеріал”, “форма” тощо.

Найбільша кількість структурно-семантичних моделей характерна для складних прикметників із компонентами *багряно-, червоно-, золото-, біло-,*

чорно-. Порівняно менша кількість структурно-семантичних моделей властива композитам із компонентами *синьо-, блакитно-, голубо-, жовто-, рожево-*.

Мова поезії актуалізує продуктивні у загальномовному словнику утворення з компонентами *чорно-, біло-, золото-, червоно-*. Семантика названих компонентів виразно оцінна. Негативна оцінна експресія міститься, як правило, в складних прикметникових утвореннях із компонентом *чорно-*, позитивну оцінку увиразнюють компоненти *біло-, золото-*.

Висока частотність конкретних прикметникових слововживань із колірним компонентом впливає на формування традиційного поетичного словника (*білокрилий, білорорий, синьоокий, синьозорий, чорнобровий* тощо).

Мова поезії послуговується загальновживаною з погляду формальної структури лексиною, проте її сполучуваність зумовлює виникнення лексико-семантичних варіантів, зокрема переносного метафоричного значення загальноновідомих слів.

2.1.2. Складні прикметники з першим компонентом на позначення кількості

Складні прикметники на позначення кількісної оцінки предмета, явища, дії становлять розгалужену систему. У досліджуваних текстах вони вживаються зі значенням означеної та неозначеної кількості.

Прикметники зі значенням означеної кількості мають у своєму складі першу основу власне кількісного числівника (*один – однозначний, однорукий; два – двоокий, двогорбий; п'ять – п'ятигранний, п'ятиперстий* та ін.). Варто зазначити, що не всі прикметники з власне кількісними числівниковими основами позначають точну кількість. Переважна більшість прикметників із основами *сто-, тисячо-* вказують не на точно визначену кількість, а на вищу міру вияву ознаки, на наявність приблизно великої кількості, близько ста, тисячі чи понад сто, тисячу: *стозапеклий, стодимний, стобезнадійний, стосумний, тисячосилий, тисячоокий* і под. [293].

На неозначену кількість вказують складні прикметники із неозначено-кількісними числівниками у першій основі. Продуктивними є складні прикметникові утворення з компонентами *багато-*, *много-*, рідше – *мало-*, *кілька-*: *многорікий*, *многолітній*, *многотонний*, *багатозначний*, *багатострунний*, *кількабарвний* і ін. Сполучаючись із іменниками, що означають предмети і абстрактні поняття, які не рахуються, а вимірюються, компоненти *багато-*, *много-* у складі композитних прикметників указують на наявність у предметі певної ознаки в більшій мірі, ніж в іншому: *многотрудний*, *многогрішний*, *многодумний*, *багатосвітлий* і под. Дослідники вказують на використання різних і прикметникових основ із значенням відносної кількості, оцінної щодо певної норми характеристики, напр.: «До одиниць, що вказують приблизно велику або малу кількість, розміри, достатність/недостатність щодо норми, належать складні прикметники, перші основи яких співвідносяться з елементами *великий*, *високий*, *вузький*, *глибокий*, *густий*, *дрібний*, *малий*, *мілкий*, *низький*, *пишний*, *повний*, *рідкий*, *середній*, *чистий*, *широкий*» [171, с. 192]. У досліджуваних текстах найчастіше вживаються композитні прикметники з першим компонентом *пишно-*, *повно-*, *широко-*, інші компоненти менш вживані. Напр.: *повнозерний*, *повнорадісний*, *пишнодревний*, *широкошумний*, *повноводий*, *повнозвучний*, *повносилий*, *пишнобарвний*, *пишнорунний*, *повносонячний* тощо.

Складні прикметники із компонентом *одно-*, *дво-*, *три-* – це, як правило, слова, які є у загальнономовному словнику. Переважно це загальноновживана лексика на позначення логічних понять, відомих явищ, нейтральних характеристик, напр.: *однозначний*, *одноклітинний*, *однорідний*, *двометровий*, *двозначний*, *двоюрідний*, *трикутний*, *триклятий* тощо [293].

Значна частина складних прикметникових утворень досліджуваних поетичних текстів зафіксована загальнономовними словниками. Композити *одновіконний*, *однофруктовий*, *двоокий*, *двоволий*, *дводзьобий*, *двопалий*, *двожилавий*, *двозвірний*, *двокопитний*, *дворотий*, *дворучний*, *двосірий*, *двопелюстковий*, *двохвилинний*, *дводумний*, *двомірний*, *двополюсний*, *двотонновий*, *двоберегий*, *двоблискавичний*, *двобрамний*, *двовіконний*, *двоколий*,

двокутний, дволезий, двоствольний, двогострий, тривісний, трьохгорський, тридзьобий, трирамний, трисвітлий, трисвічний, трихресний, триязикий, троєжилний характерні для словника мови поезії ХХ століття і не засвідчені у СУМі. Вони утворюються за усталеними в сучасній українській мові структурно-семантичними моделями [293].

Сполучуваність компонента *одно-* відображена на схемі 2.12.

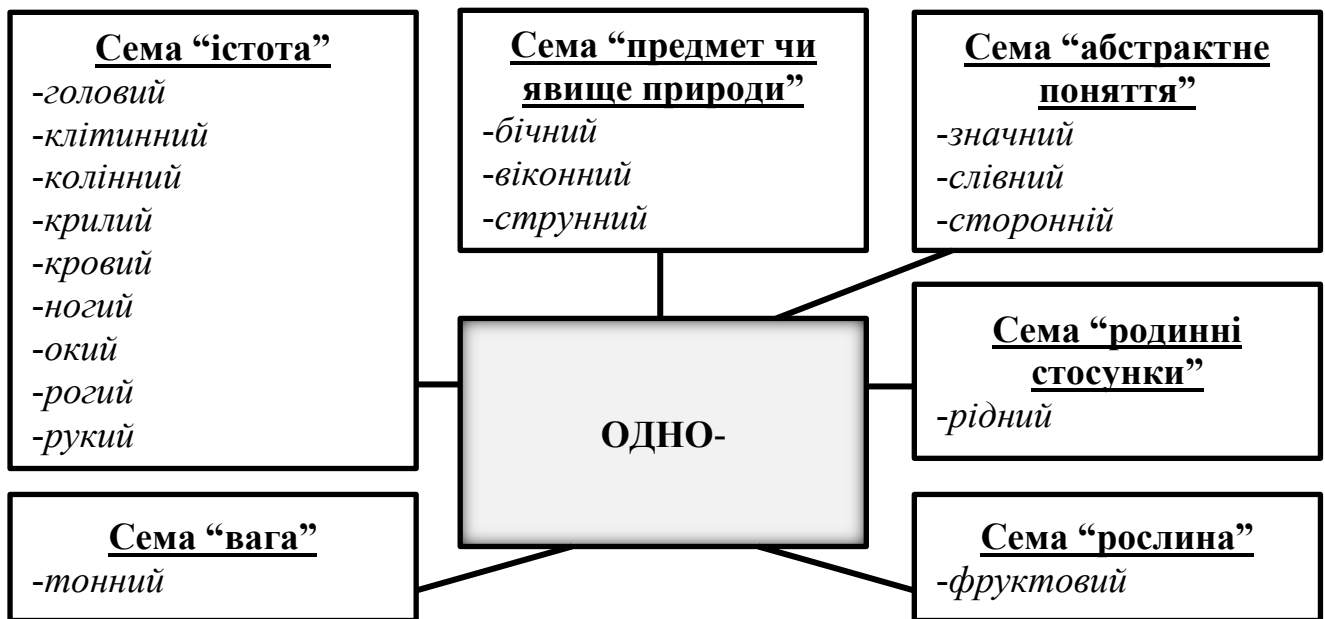

Схема 2.12. Сполучуваність компонента *одно-*

Розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників із компонентом *одно-*:

а) складні прикметники, другий компонент яких містить сему "істота": *одноголовий, одноклітинний, одноколінний, однокрилий, однокровний, одноногий, одноокий* тощо;

б) прикметники-композиції, другий компонент яких вказує на предмет чи явище природи: *однобічний, одновіконний, однострунний*;

в) прикметники, у яких другий компонент означає абстрактне поняття: *однозначний, однослівний, односторонній*;

г) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на родинні стосунки: *однорідний*;

г) складні прикметники, другий компонент яких містить сему "рослина":

однофруктовий;

д) прикметники-композиції з семою “вага” другого компонента: *однотонний* [293].

Основне значення прикметників з числівником *два* – це передача ознаки «на основі виділення двох ознак означуваного слова, названих твірним іменником» [152, с. 5]. Такі прикметники переважно мають пряме значення і вказують на точну кількість чого-небудь у предметі, явищі тощо: *двовіконний, двогорбий, двоколісний, двокопитний, дволезий, двоокий* тощо.

Поєднання числівника *два* з іменником часто в поетичному контексті призводить до втрати числівником кількісного значення і набуття нового метафоричного – «вираження протиставлення, суперечливості явищ, названим мотивувальним іменником» [305, с. 114]: *двоєдушний* – «котрий має сумніви», *дволикий* – лукавий та под.

Сполучуваність компонента *дво-* (*двоє-*, *двою-*), що відображена на схемі 2.13, є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників:

а) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “істота”: *двоокий, двоглавий, двожилавий, двозвірний, двокопитний, дволикий* тощо;

б) прикметники-композиції, другий компонент яких вказує на предмет чи явище природи: *двобічний, двовіконний, двогорбий, двоколісний, дволезий* тощо;

в) прикметники, у яких другий компонент означає абстрактне поняття: *дводомний, двоєдушний, двозначний, двомірний, двополюсний, двоскладовий* тощо;

г) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на родинні стосунки: *двоюрідний;*

г) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “ознака предмета за безпосереднім фізичним враженням”: *двогострий, двоопуклий, двосічний;*

д) прикметники-композиції з семою “вага” другого компонента: *двотонний;*

е) прикметники, у яких другий компонент означає колір: *двокольоровий, двосірий*;

є) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “рослина”: *двопелюстковий*;

ж) прикметники-композиції, другий компонент яких містить сему “розмір”: *двометровий*;

з) складні прикметники, у яких другий компонент вказує на час, тривалість: *двотижневий, двохвилинний* [293].

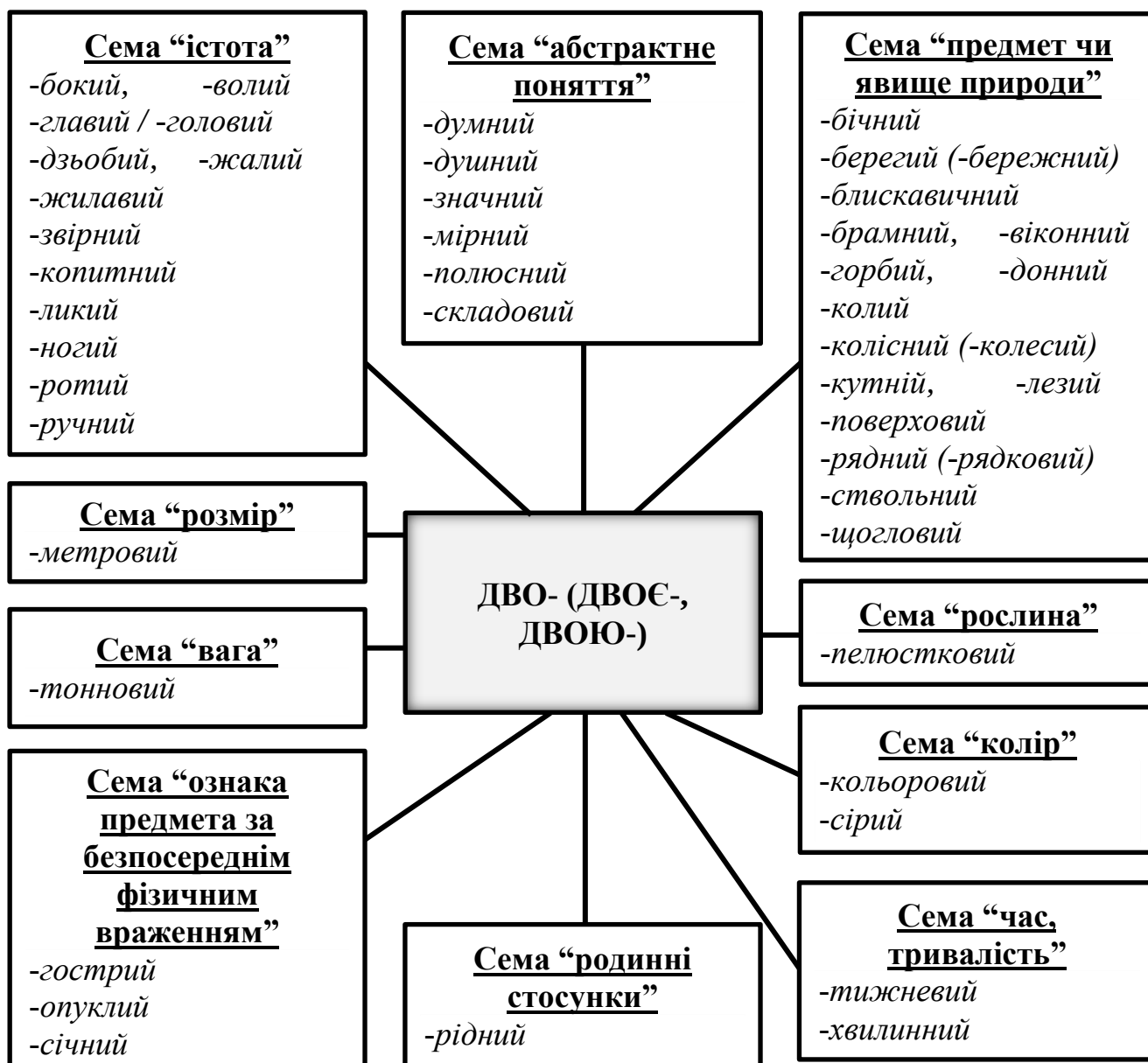

Схема 2.13. Сполучуваність компонента дво- (двоє-, двою-)

Серед складних прикметників із числівниковим компонентом найбільшою продуктивністю у мові поезії XX століття відзначаються композити з першою основою *сто-*, що означає «який має сто одиниць, складається із ста одиниць» [СУМ, IX, с. 718]. Точну кількісну ознаку має *сто-*, поєднуючись із назвами одиниць виміру, ваги (бал – *стобальний*, градус – *стоградусний*, метр – *стометровий*, процент – *стопроцентовий* і под.), назвами конкретних предметів (вежа – *стовежий*, вікно – *стовіконний*, фара – *стофарий* і ін.) та віковою ознакою (*стовіковий*, *столітній*, *сторічний* і ін.). Загальномовні словники переважно фіксують складні прикметникові утворення із семою “одиниця виміру, ваги” у другій основі: *стобарвний*, *стоглавий*, *стоголовий*, *стоголосий*, *стоградусний*, *стожильний*, *стозвукий*, *стокрилий*, *столикий*, *столітній*, *стометровий*, *стоокий*, *стопроцентний*, *стопудовий*, *сторічний*, *сторукий*, *стосилий*, *стосильний*, *стотонний*, *стоустий*, *стоязикий* [СУМ, IX, с. 718-742].

Найчастіше компонент *сто-* вказує не на точну, а на дуже велику кількість, силу чого-небудь (*стокопитний*, *столикий*, *стонародний*, *стомовний* та ін.), а також підкреслює велику міру вияву ознаки (*стоклятий*, *сторадісний*, *стосумний*, *стотривожний* і под.).

Складні прикметники з компонентом *сто-* мають переважно у другій основі сему “істота”. Це назви частин тіла людини, тварини, птаха, комахи (голова – *стоголовий*, жало – *стожалий*, жила – *стожилий*, копито – *стокопитний*, лоб – *столобий*, око – *стоокий* і под.), назви родинних стосунків (брат – *стобратній*), узагальнені назви (народ – *стонародний*) і под. Часто поєднується компонент *сто-* з прикметниковими та віддієслівними основами, які виражають враження, психологічне сприймання (*буремний* – *стобуремний*, *глобальний* – *стоглобальний*, *запеклий* – *стозапеклий*, *клятий* – *стоклятий* та ін.) та фізичний стан (*безнадійний* – *стобезнадійний*, *розтерзаний* – *сторозтерзаний*, *сильний* – *стосильний*). У таких прикметниках *сто-* підкреслює міру вияву ознаки. Незначну кількість становлять прикметники із семою “рослина”, “колір”, “матеріал”, “розумові здібності” у другій основі:

стогронний, стоцвітний, стозалізний, стобарвний, стосонячний, стомудрий і под. [293].

Сполучуваність компонента *сто-* з основами різної семантики відображено на схемі 2.14.

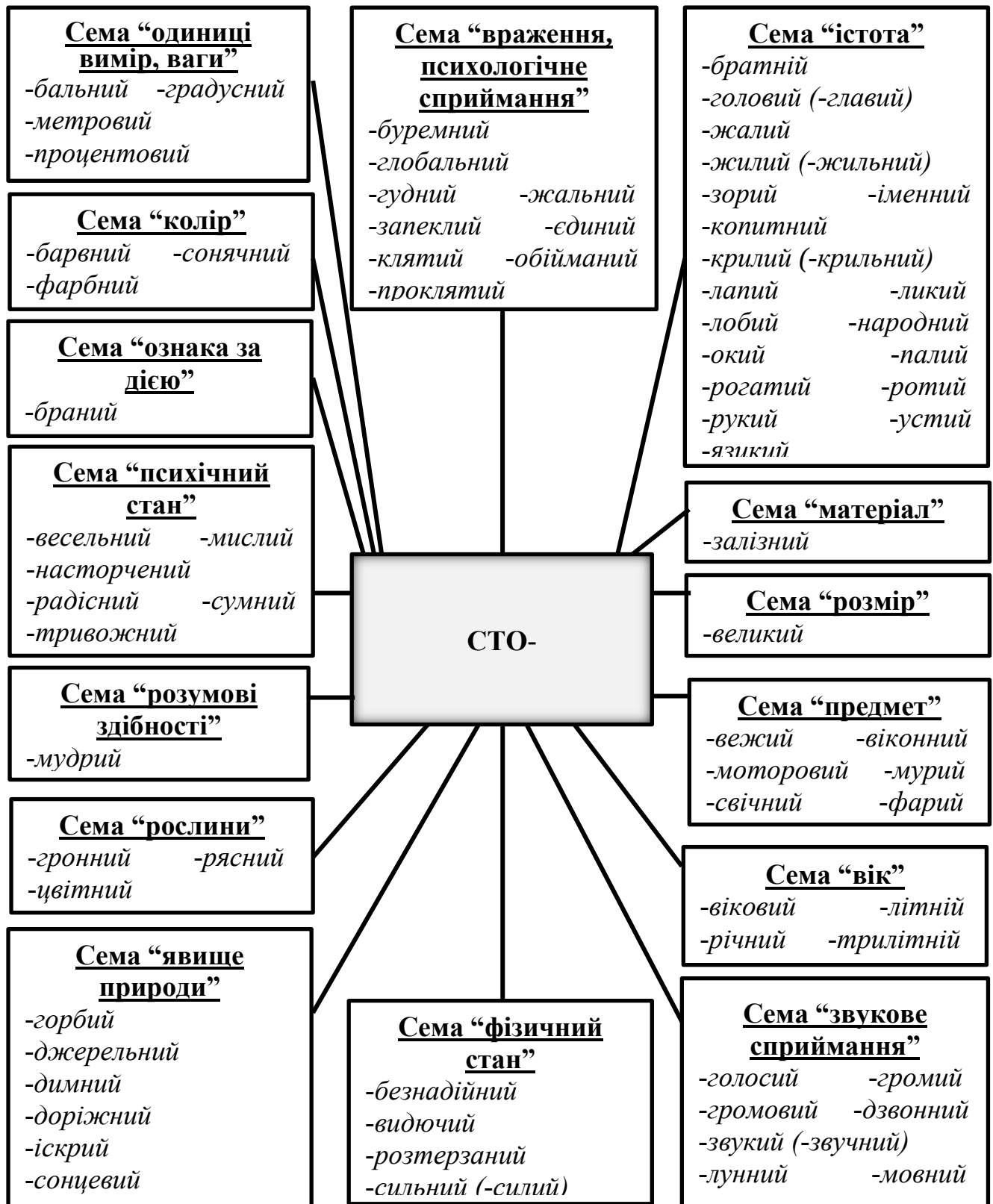

Схема 2.14. Сполучуваність компонента *сто-*

На підставі сполучуваності компонента *сто-* з другою основою, що має відповідну семантику, розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники із семою “істота” у другій основі: *стобратній, стоголовий, стожилий, стожалий, стоіменний, стокопитний, стокрилий, столобий, стоокий, сторукий* тощо. Ця модель найбільш продуктивна;

б) прикметники-композиції, у яких другий компонент означає явище природи: *стоджерельний, стодимний, стодоріжний, стоіскрий* і под.;

в) складні прикметники, у яких другий компонент містить сему “звукове сприймання”: *стоголосий, стогромовий, стодзвонний, стозвукий, столунний, стомовний* та ін.;

г) прикметники, у яких другий компонент вказує на предмет: *стовежий, стовіконний, стосвічний, стофарий* тощо;

г) прикметники-композиції, у яких другий компонент вказує на психічний стан: *стовесельний, стомислий, стонасторчений, сторадісний, стосумний, стотривожний*;

д) складні прикметники, другий компонент яких вказує на враження, психічне сприймання: *стобуремний, стоглобальний, стогудний, стожальний, стозапеклий* та ін.;

е) складні прикметники, у яких друга основа містить сему “рослина”: *стогронний, сторясний, стоцвітний*;

є) прикметники, другий компонент яких підкреслює вікову ознаку: *стовіковий, столітній, сторічний, стотрілітній*;

ж) прикметники-композиції із кольороназвою у другій основі: *стобарвний, стосонячний, стофарбний*;

з) складні прикметники, які підкреслюють фізичний стан: *стобезнадійний, стовидючий, сторозтерзаний, стосильний, стосилий*;

и) складні прикметники, друга основа яких – одиниця виміру, ваги тощо: *стобальний, стоградусний, стометровий, стопроцентований* тощо [293].

Структурно-семантичні моделі типу «сто- + сема “дія”», «сто- + сема

“розмір”», «сто- + сема “матеріал”», «сто- + сема “розумові здібності”» не продуктивні і в досліджуваних текстах становлять поодинокі випадки слововживання, напр.: *стобраний, стовеликий, стозалізний, стомудрий*.

Велика, невизначена кількість у складних прикметниках реалізується у формах *багато-* та *много-*, які виступають першими компонентами композитів. Сильовою ознакою мови поезії є вживання композитів із першою частиною *много-*, яка найчастіше поєднується з назвами предметів чи явищ природи (ріка – *многорікий*, вода – *многоводий* та *многоводний*, колона – *многоколонний*, струна – *многострунний* і под.), назвами частин тіла (рука – *многорукий*, язик – *многоязыкий*, уста – *многоустий*). Сполучається *много-* також із компонентами, що містять сему “враження, психологічне сприймання” (*многосайний, многотрудний, многогрішний, многоцінний*) та “звук” (*многoshумний, многозвукий, многоголосий*), “вік, період” (*многорічний, многолітній, многоденний*). Сполучуваність компонента *много-* відображено на схемі 2.15.

Схема 2.15. Сполучуваність компонента *много-*

На основі сполучуваності компонента *много-* з другою основою відповідної семантики виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “оцінка характеру людини, її якостей, а також властивостей явищ”: *многогрішний, многожальний, многожерлий, многомудрий, многосудний, многосайний* та ін.;

б) прикметники-композиції з другим компонентом, що називає предмет чи явище природи: *многовітрий, многоводий, многогранник, многозвездий, многоколонний* тощо;

в) складні прикметники, другий компонент яких означає психічний стан: *многодумний, многослізний, многостраждальний* та форми *многостраждальний, многострадный*;

г) композиції із семою “звук” у другій основі: *многоголосий, многозвукний, многомовний, многошумний*;

ґ) складні прикметники, друга основа яких містить сему “рослина”: *многоплідний, многоцвітний*;

д) прикметники-композиції із семою “істота” у другій основі: *многолюдний, многорыбий, многорукий, многоустий*;

е) складні прикметники, другий компонент яких вказує на вік, період, проміжок часу: *многовіковий, многоденний, многолітній, многорічний* [293].

Складні прикметникові утворення, другий компонент яких містить сему “колір”, “вага”, у мові поезії рідко вживані: *многобарвний, многотонний*.

Варто зазначити, що компонент *много-* вносить у поетичний контекст урочистого, піднесеного звучання. У словниках української мови складні прикметники з компонентом *много-* фіксуються з поміткою «уроч.» або «рідко». Так, у СУМі зафіксовано такі прикметникові композиції: *многоводний* (рідко), *многолітній* (рідко), *многолюдний* (рідко), *многомовний* (рідко), *многостраждальний* (уроч.), *многострадный* (уроч., рідко), *многотрудний* (уроч.) [СУМ, IV, с. 766-767]. Інші словники складні прикметники із компонентом *много-* не подають, що є свідченням стилістичної маркованості,

стильової обмеженості названих композитів.

Стилістичною нейтральністю позначені складні прикметники з компонентом *багато-*. У словнику «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [284] відповідних композитів небагато. Вони зафіксовані в загальнономовних словниках. Напр.: *багатовіковий, багатогранний, багатоголовий, багатозначний, багатолюдний, багаторічний, багатострунний, багатотомний* [СУМ, I, с. 79-83].

Компонент *багато-* є активним складником термінологічної лексики: *багатогранний, багатозначний, багатотомний* тощо. Поезія активізує нетермінологічні складні утворення типу *багатобджолий, багатосвітний* тощо. На фоні загальнономовного словника прикметникові композити з *багато-* частотні, вони потрапляють у мову поезії з певною стилістичною метою [293].

Компонент *багато-* переважно сполучається з назвами предметів (грань – *багатогранний*, том – *багатотомний*, струна – *багатострунний*) та поєднується з основою, що має сему “істота” (бджола – *багатобджолий*, людина – *багатолюдний*). У досліджуваних текстах зафіксовані поодинокі випадки вживання складних прикметників із семою “страва” та “будівля” у другій основі: *багатостравний, багатофермний*. Сполучуваність компонента *багато-* відображено на схемі 2.16.

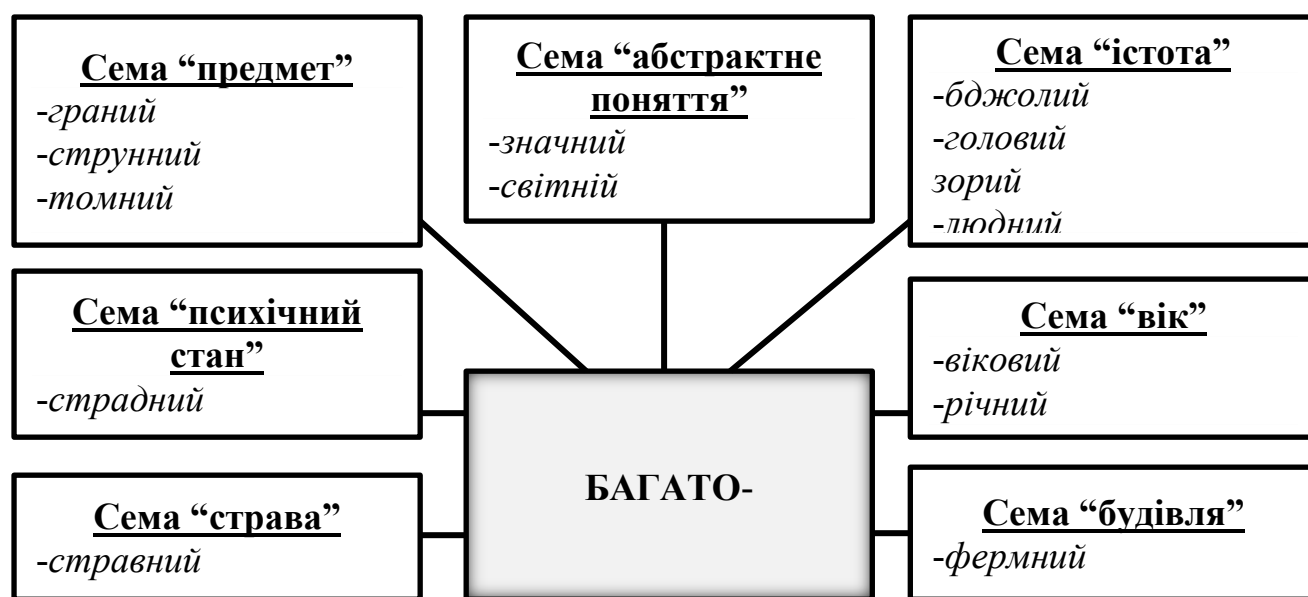

Схема 2.16. Сполучуваність компонента *багато-*

На основі сполучуваності компонента *багато-* з основами відповідної семантики виділяємо такі структурно-семантичні моделі:

а) складні прикметники, другий компонент яких містить сему “істота”: *багатобджолий, багатоголовий, багатозорий, багатолюдний*;

б) прикметники-композиції з другою основою, що містить сему “предмет”: *багатогранний, багатострунний, багатотомний*;

в) складні прикметники, у яких друга основа означає вік, тривалість: *багатовіковий, багаторічний*;

г) прикметники, другий компонент яких означає абстрактне поняття: *багатозначний, багато світний* [293].

Структурно-семантичні моделі типу «*багато-* + сема “психічний стан”», «*багато-* + сема “страва”», «*багато-* + сема “будівля”» для поетичної мови не продуктивні: *багатостраждальний, багатостравний, багатофермний*.

Складні прикметники з основою *много-* та *багато-* часто синонімічні, але Словник синонімів української мови фіксує синонімічність лише композитів *многостраждальний* і *багатостраждальний* [314, I, с. 1016].

На приблизно велику кількість, розміри, велику міру вияву ознаки, дії у складних прикметниках вказує перший компонент *повно-* (*повний-*). У досліджуваних текстах зафіксовано один випадок вживання складного прикметника із компонентом *повний-*: *повний-повний*.

Компонент *повно-* має розгалужену сітку сполучуваності. Від семантики другої основи складного прикметника залежать і значеннєві відтінки компонента *повно-*. У сполученні із основою, що містить сему “рослина”, *повно-* вказує на велику кількість чого-небудь, напр., зерна – *повнозерний*, квіту – *повноквітний*. У композитному прикметнику *повнолистий повно-* вказує не на кількість листя, а на характер форми листя. Це ж значення має компонент *повно-*, поєднуючись із основою, яка містить сему “істота”: *повногрудий, повнокрилий, повностегний, повновидий* і под. У цьому випадку *повно-* вказує на велику міру вияву ознаки і набуває значення «товстий, округло-пухлий». Значення «який виявляється повністю» має компонент *повно-*, поєднуючись із

основою звукової семантики: *повнозвукій, повнозвучний, повнодзвонний*. Поєднуючись із компонентом, що містить сему “враження, психологічне сприймання”, *повно-* набуває значення «нічим не обмежений»: *повносилий, повновладний, повний-повний, повноправний* і под. [293].

Сполучуваність компонента *повно-* відбито на схемі 2.17.

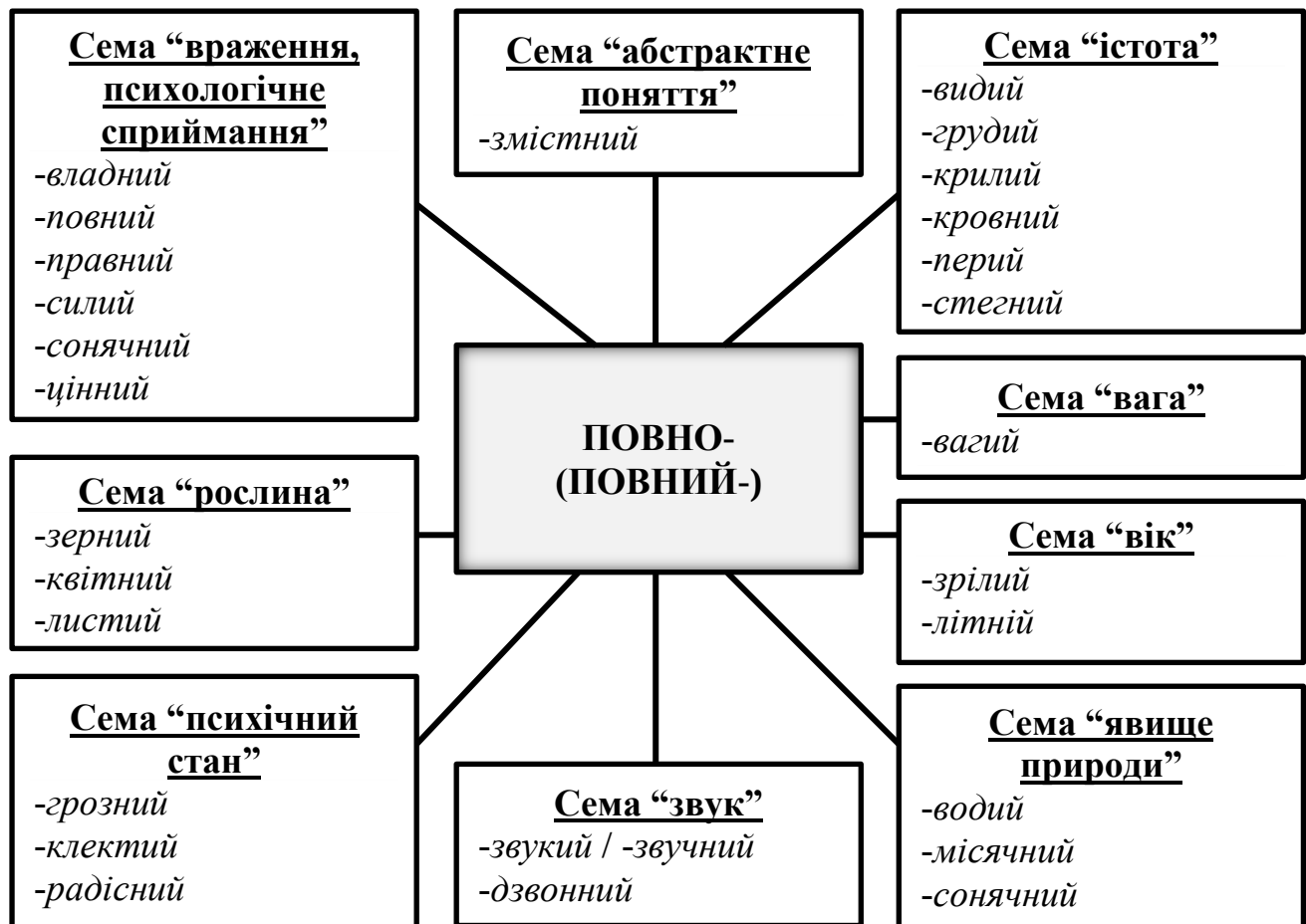

Схема 2.17. Сполучуваність компонента *повно-* (*повний-*)

На підставі сполучуваності компонента *повно-* (*повний-*) з основою відповідної семантики виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

- складні прикметники, другий компонент яких містить сему “істота”: *повновидий, повногрудий, повнокрилий, повнокровний* та ін.;
- прикметники, друга основа яких вказує на враження, психічне сприймання: *повновладний, повноправний, повносилий, повноцінний* тощо;
- прикметники із семою “психічний стан” у другій основі: *повногрозний,*

повноклектний, повнорадісний;

г) складні прикметники, у яких другий компонент означає явище природи: *повноводий, повномісячний, повнососячний;*

г) прикметники-композиції, друга основа яких містить сему “рослина”: *повнозерний, повноквітний, повнолистий;*

д) складні прикметники із семою “вік” у другій основі: *повнозрілий, повнолітний;*

е) складні прикметники, у яких другий компонент передає звукове сприймання: *повнозвукий, повнодзвонний;*

є) прикметники із семою “вага” у другій основі: *повновагий;*

ж) складні прикметники, у яких другий компонент містить абстрактне поняття: *повнозмістий* [293].

Структурно-семантичні моделі останніх двох типів у поетичній мові мало продуктивні. У досліджуваних текстах зафіксовано поодинокі випадки вживання складних прикметників, утворених за цими моделями.

Словник «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [285] свідчить про частотність функціонування композитів із компонентом *повно-*. Саме для мови поезії характерні лексеми *повнокрилий, повноперий, повностегний, повногрозний, повноклектний, повнорадісний, повномісячний, повнососячний, повнолистий, повнозрілий, повнодзвонний, повнозмістий*, які загальномовними словниками не фіксуються. Більшість із них виконує функцію поетизмів.

Складні прикметники з першим компонентом на позначення кількості у мові поезії XX століття становлять кількісно значну групу. Серед зафіксованих лексем – назви термінологічних понять, загальноновживаної лексики, а також номінації з виразним оцінним компонентом.

Незвичайністю, рідковживаністю позначені такі утворення, як *багатобджолий, двосірий, стобуремний, стоглобальний, сторадісний, стовесельний* тощо.

Ритмічна будова вірша зумовлює вживання варіантів першого

компонента (*трирічний – трьохрічний, триаршинний – трьохаршинний*) і другого компонента (*двоберегий – двобережний, двоколісний – двоколесий, стожилий – стожильний, стокрилий – стокрильний* тощо) складних прикметникових утворень.

* * *

Порівняно із загальномовним словником у мові поезії відзначаємо активізацію складних прикметникових утворень із першим колірним компонентом *чорно-, біло-, золото-, червоно-* та кількісним компонентом *сто-*.

Перший компонент у структурі складного слова мотивує утворення такої номінації, яка має тенденцію закріпитися у сучасній літературній мові як традиційний поетизм. Складні прикметникові утворення відбивають норму слововживання поетичної мови. Деякі поетизми є наслідком універсального закону «автоматизму», «семантичної аналогії» [357].

Оскільки це автоматичні складні поєднання, утворені на основі автоматизму першого компонента, відзначається нейтралізація колірної семантики і трансформація її у загальний позитивний (переважно) оцінний план, оцінну семантику. Нейтралізуючи колір, ці позитивнооцінні перші компоненти можуть вступати у синонімічні відношення, як і відповідні прикметники: *червонокрилий – багровокрилий – вогнекрилий, червонолиций – багроволиций, вогнетілий – багровотілий* тощо.

2.2. Структурно-семантичні моделі складних прикметників за другим компонентом

Складні прикметники поетичної мови характеризуються структурною цілісністю, здатністю більш точно, ніж просте слово, називати складне поняття, дають більший обсяг інформації. Інформації в них тим більше, чим несподіваніше поєднання словотворчих елементів. Незвичайність поєднання компонентів і становить специфіку поетичного мовлення.

У словнику «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [285] помітне місце займають складні прикметникові утворення, другий компонент яких містить сему “соматичне поняття”, “дія”. Поєднуючись із семантично різними основами, компоненти з названими семами утворюють як традиційні поетизми, так і індивідуально-авторські неологізми, що поповнюють склад стилістично маркованої лексики.

2.2.1. Складні прикметники із другим соматичним компонентом

Складні прикметники із семою “соматичне поняття” в другій основі становлять кількісно велику групу. Серед них виділяються композити, другий компонент яких – частина тіла людини (лице – *-лиций*, *-ликий*, руки – *-рукий*, брови – *-бровий*, чоло – *-чолый* тощо) або істоти взагалі (очі – *-окий*, ноги – *-ногий*, тіло – *-тілий* і под.). Незначну групу становлять композити, другий елемент яких – назва частини тіла птаха (крило – *-крилий*) [287].

Спільний семантичний компонент накладає певне обмеження на семантичну сполучуваність, вказуючи на віднесеність до істоти. Але поєднання компонентів, що сприймаються як стилістично чи семантично несумісні, надає метафоричного значення композиту і розширює рамки прикметникової сполучуваності.

В українській поетичній мові часто вживаними є складні прикметники, другий компонент яких містить сему “очі”, тобто двоосновні слова з другою основою *-окий*, рідше – *-зорий*.

Значення компонента *-зорий* у сполученні з основами, що містять сему “психологічні властивості”, “швидкість”, “враження, психологічне сприймання”, – яскраво виражене. Так, прикметник *ніжнозорий* характеризує ніжний погляд людини, *бистрозорий* – швидкий погляд, прикметники *близькозорий*, *короткозорий*, *дальнозорий* вказують на фізичний стан очей [287].

Омонімічним до елемента *-зорий* із семою “очі” є компонент *-зорий*, що містить сему “зоря”. Так, прикметник *краснозорий* підкреслює колір зорі, *багатозорий*, *п’ятизорий*, *стозорий* вказує на конкретно визначену чи на невизначену кількість зірок.

Значення компонента *-зорий* у прикметниках *блакитнозорий*, *світлозорий*, *яснозорий*, *перлозорий*, *гострозорий* і под. конкретизується у словосполученні, оскільки ці прикметники можуть містити як сему “очі” в другій основі, так і сему “зоря”, пор.: *блакитнозорий* – блакитні очі і блакитні зірки, *яснозорий* – ясні очі й ясні зорі, *перлозорий* – очі, як перла, і зорі, як перла, *гострозорий* – гострий, проникливий зір і гострі кути зірки тощо [287].

Детально розглянемо структурно-семантичні моделі складних прикметників, компонент яких *-зорий* пов’язаний із соматичним поняттям.

За сполучуваністю компонента *-зорий* з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників (див. схему 2.18):

а) складні прикметники, перший компонент яких – кольороназва: *блакитнозорий*, *світлозорий*, *синьозорий*, *темнозорий*, *яснозорий* тощо;

б) прикметники-композиції, перший компонент яких означає психічні властивості: *веселозорий*, *наївнозорий*, *ніжнозорий*, *спокійнозорий*;

в) прикметники, у яких перший елемент вказує на враження, психологічне сприймання: *пекельнозорий*, *перлозорий*, *холоднозорий*;

г) складні прикметники, перший компонент яких містить сему “відстань”: *близькозорий*, *дальнозорий*, *короткозорий*;

г) прикметник-композиції із семою “форма”, “розмір” у першій основі: *гострозорий*, *широкозорий*;

д) композиції, у яких перша основа містить сему “швидкість”: *бистрозорий* [287].

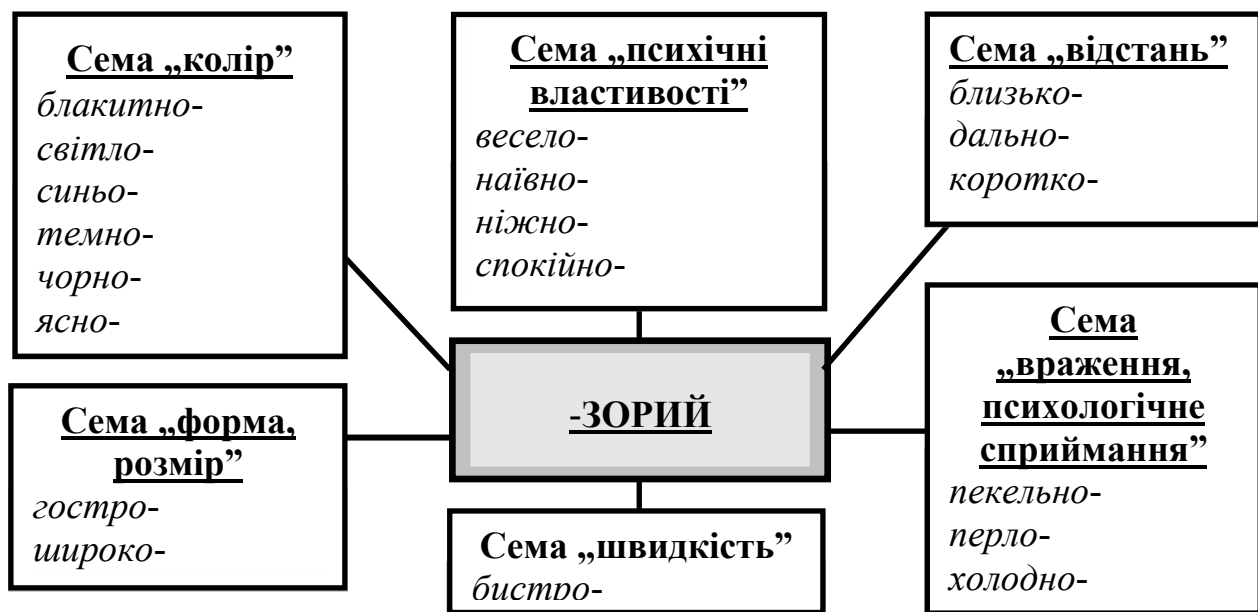

Схема 2.18. Сполучуваність компонента *-зорий*

Більшість складних прикметників із компонентом *-зорий* – це індивідуально-авторські утворення, які є поетично маркованими і в загальномовних словниках не зафіксовані. Так, прикметники *блакитнозорий*, *світлозорий*, *темнозорий*, *веселозорий*, *наївнозорий*, *ніжнозорий*, *спокійнозорий*, *пекельнозорий*, *перлозорий*, *холоднозорий*, *широкозорий*, *бистрозорий* СУМ не подає [СУМ I–XI]. У СУМі не зафіксовані також композитні прикметники з компонентом *-окий*: *айстроокий*, *вишневоокий*, *жовтоокий*, *злотоокий*, *вогневоокий*, *огнеокий*, *зореокий*, *зоряноокий*, *кригоокий*, *небоокий*, *небесноокий*, *склоокий*, *сонцеокий*, *фіялкоокий*, *волошкоокий*, *ганебноокий*, *смутноокий*, *сумноокий*, *тихоокий*, *хижоокий*, *злоокий*, *дрібноокий*, *мільйонноокий*, *семиокий* [СУМ, I–XI], які характерні саме для мови поезії. Взагалі, словник «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [285] засвідчує значну кількість лексем з елементом *-окий*, які додають нових семантичних відтінків до поетичного осмислення світу.

Основа *-окий* найчастіше поєднується із кольороназвами (*голубоокий*, *сіроокий*, *кароокий*, *синьоокий*, *ясноокий* і под.) та з основами, що мають сему “враження, психологічне сприймання” (*зореокий*, *сонцеокий*, *кригоокий*).

Значно рідше – з компонентами, що містять сему “психічні властивості” (*веселоокий, ганебноокий, сумноокий, хижоокий*), “форма, розмір” (*косоокий, зизоокий, сліпоокий*) та ін. [287].

Сполучуваність компонента *-окий* відображена на схемі 2.19 і є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників: а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *блакитноокий, голубоокий, золотоокий, злотоокий, кароокий, синьоокий, темноокий* та ін. Це найбільш продуктивна модель; б) прикметники-композиції, перша основа яких містить сему “враження, психологічне сприймання”: *огнеокий, зореокий, кригоокий, небесноокий, склоокий, сонцеокий* та ін. Модель продуктивна; в) прикметники, у яких перший компонент містить сему “психічні властивості”: *веселоокий, ганебноокий, сумноокий, тихоокий, злоокий* тощо; г) складні прикметники із семою “форма, розмір” у першому компоненті: *дрібноокий, гостроокий, косоокий, сліпоокий* та ін.; г) прикметники-композиції з першим числівниковим компонентом: *мільйонноокий, одноокий, семиокий, стоокий*; д) прикметники, у яких перша основа містить сему “швидкість”: *бистроокий*. Модель малопродуктивна [287].

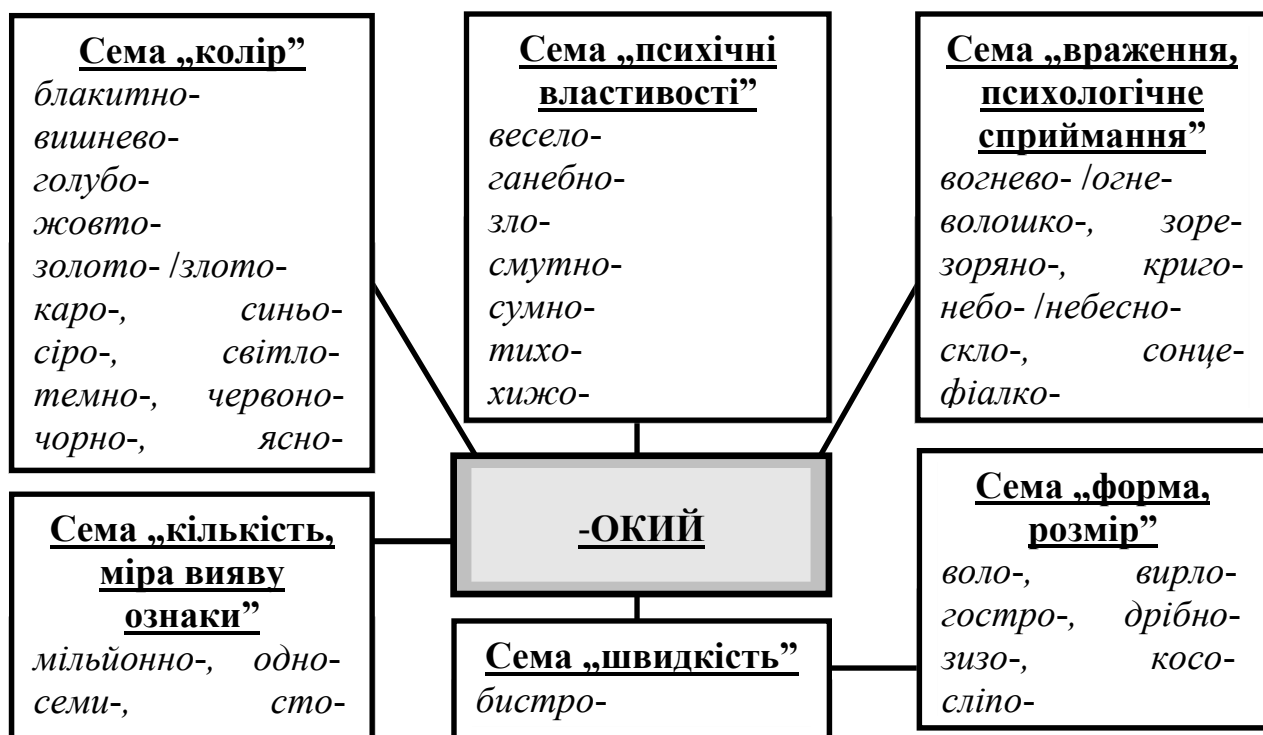

Схема 2.19. Сполучуваність компонента *-окий*

Сема “крило” у складних прикметниках представлена у формах *-крилий*, *-крильний*, *-крил*. У досліджуваних текстах зафіксовано два прикметники із компонентом *-крильний* (*ширококрильний*, *стокрильний*), які функціонують паралельно із прикметниками, що мають другу основу *-крилий* (*ширококрилий*, *стокрилий*), та два прикметники із компонентом *-крил* (*сизокрил*, *пружнокрил*). Останні два прикметники з короткими прикметниковими формами несуть на собі виразний відтінок засобу народнопоетичної мови. Паралельно із композитом *сизокрил* у досліджуваних текстах зафіксовано і прикметник *сизокрилий*.

Найчастіше компонент *-крилий* поєднується із колоративами (*багрянокрилий*, *білокрилий*, *зеленокрилий*, *рожевокрилий*, *синьокрилий* тощо) та з основами, що містять сему “психологічне сприймання” (*веселокрилий*, *веснянокрилий*, *райдужнокрилий*, *сонцекрилий* і под.). Поєднується компонент *-крилий* із числівниковою основою (*сорокакрилий*, *шестикрилий*, *п'ятикрилий*, *півкрилий* і под.) та основами, які вказують на відношення до предметних понять (*гієнокрилий*, *драконокрилий*, *орлинокрилий*), властивостей (*дужокрилий*, *блаженнокрилий*, *легкокрилий*, *міцнокрилий*, *ніжнокрилий*, *пружнокрилий* і под.), зокрема вказують на форму, швидкість тощо (*гострокрилий*, *довгокрилий*, *ширококрилий*, *бистрокрилий*, *прудкокрилий*, *громкокрилий* і ін.) [287].

З погляду сполучуваності компонента *-крилий*, що відображена на схемі 2.20, з першою основою відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі прикметникових композитів: а) складні прикметники з колоративом у першій основі: *багрянокрилий*, *білокрилий*, *блакитнокрилий*, *золотокрилий*, *зеленокрилий*, *сизокрилий*, *синьокрилий*, *світлокрилий*, *яснокрилий* тощо. Модель продуктивна; б) прикметники-композити, перший компонент яких вказує на враження, психологічне сприймання: *веселокрилий*, *веснянокрилий*, *похмурокрилий*, *променистокрилий*, *райдужнокрилий*, *смолокрилий*, *сніжнокрилий*, *сонцекрилий*, *ганебнокрилий*. Модель продуктивна; в) прикметники-композити з числівниковим компонентом у першій основі: *восьмикрилий*, *мільйоннокрилий*, *однокрилий*,

п'ятикрилий, сорокакрилий, стокрилий та ін.; г) прикметники, у яких перший компонент містить сему “властивість”: *блаженнокрилий, буйнокрилий, вільнокрилий, дужокрилий, легкокрилий* та ін.; г) складні прикметники, перша основа яких вказує на відношення до предметного поняття-зооніма: *гієнокрилий, драконокрилий, орлинокрилий, орлекрилий*; д) прикметникові композити із семою “форма” у першій основі: *гострокрилий, довгокрилий, зубокрилий, кривокрилий* тощо; е) прикметники, у яких перший компонент містить сему “швидкість”: *бистрокрилий, прудокрилий, швидкокрилий*; є) складні прикметники, перша основа яких вказує на метафоричну внутрішню форму: *зорекрилий, соломокрилий, шлюбнокрилий*; ж) композитні прикметники із семою “звук” у першій основі: *громkokрилий, дзвінkokрилий* [287].

Схема 2.20. Сполучуваність компонента –крилий (-крильний, -крил)

Безсумнівно, композитні прикметники з основами –крильний, -крил належать до поетизмів. Традиції поетичного слововживання відбито в

загальнономовних словниках, які фіксують лексеми *бистрокрилий, білокрилий, веселокрилий, довгокрилий, золотокрилий, злотокрилий, зорекрилий, легкокрилий, міцнокрилий, однокрилий, огнекрилий, прудокрилий, рожевокрилий, сивокрилий, сизокрил, синьокрилий, срібнокрилий, стокрилий, темнокрилий, червонокрилий, чорнокрилий, шестикрилий, ширококрилий* [148, с. 312].

Сема “лице” у складних прикметниках реалізується у формах *-лиций, -ликий* та *-видий, -видний*. Складні прикметники із основою *-видий, -видний* у поетичній мові мало вживані. У досліджуваних текстах зафіксовано три прикметники із *-видний* (*огневидний, звіриновидий, старовидний*) та чотири – з *-видий*, (*повновидий, смугловидий, тонковидий, ясновидий*). Сполучаються компоненти *-видий, -видний* із основами-кольороназвами, з основами, що містять сему “форму” та “враження, психологічне сприймання”. Спостережено також один прикметник із семою “вік” у першій основі (*старовидний*). Сполучуваність компонента *-видий, -видний* з основами відповідної семантики відображено на схемі 2.21 і є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей: а) складні прикметники, перша основа яких містить сему “форма”: *повновидий, тонковидий*; б) прикметники-композиції з кольороназвою у першій основі: *смугловидий, ясновидий*; в) складні прикметники, перша основа яких вказує на враження, психологічне сприймання: *вогневидий, огневидий, звіриновидий*; г) прикметники із семою “вік” у першій основі: *старовидний* [287].

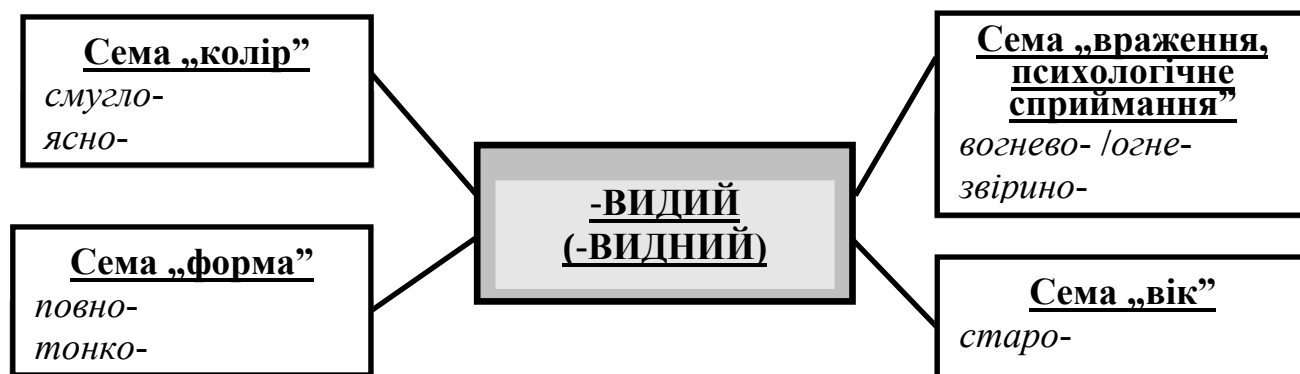

Схема 2.21. Сполучуваність компонента *-видий*

Загальномовними словниками української мови фіксується значна кількість складних прикметників із *-видий* та *-видний*, але із прикметників, спостережених у поезії, словники подають лише три: *повновидий*, *смугловидий*, *тонковидий* [148, с. 294].

Компонент *-лиций* порівняно із *-ликий* більш вживаний. Нами зафіксовано 39 прикметників із *-лиций* та 18 – із *-ликий*. Сполучуваність основ *-ликий* та *-лиций* дуже широка. Поєднуються ці основи із кольороназвами (*багрянолиций*, *білолиций*, *чорнолиций*, *червонолиций*, *яснолиций*, *темноликий*, *рожеволикий*, *блідоликий* та под.), з кількісними числівниками (*дволикий*, *столикий*, *мільйоннолиций*, *тисячоллиций*), з основами на позначення психічних властивостей (*зажуренолиций*, *гнівнолиций*, *хитролиций*, *журноликий*, *сумнолиций*), на позначення вражень, психологічного сприймання (*всесвітньоликий*, *сонцеликий*, *сонячноликий*, *трояндолиций*), на позначення матеріалу (*бронзолиций*, *мідноликий*, *срібноликий*, *золотолиций*) та ін. Зауважимо, що поза контекстом іноді важко точно визначити семантику основи. Наприклад, *золотолиций* може вказувати на світле, щасливе, осяяне обличчя, а також вживатися у прямому значенні «вилитий із золота». При визначенні семи компонента ми беремо до уваги пряме значення основи [287].

Іменник *лик* зі значенням «обличчя» належить до застарілої, церковної лексики. Композитні прикметники з основою *-ликий* несуть на собі відтінок високого літературного стилю, пор.: *чорнолиций* – *чорноликий*, *яснолиций* – *ясноликий*, *блідолиций* – *блідоликий*, *темнолиций* – *темноликий*, *бронзоволиций* – *бронзоволикий* тощо. Це прикметники – поетизми, які характерні саме для мови поезії. Лексеми *блідоликий*, *рожеволикий*, *темноликий*, *чорноликий*, *ясноликий*, *журноликий*, *бронзоволикий*, *мідноликий*, *срібноликий*, *всесвітньоликий*, *сонячноликий*, *сяйноликий* у загальномовних словниках не зафіксовані. Не подають словники також прикметники *багрянолиций*, *зеленолиций*, *краснолиций*, *рожеволиций*, *світлолиций*, *гнівнолиций*, *зажуренолиций*, *журнолиций*, *мрійнолиций*, *похмуролиций*, *сумнолиций*, *хитролиций*, *бронзоволиций*, *бронзолиций*, *золотолиций*, *мільйоннолиций*,

тисячоллиций, широколиций, відсутньолиций, трояндолиций, собаколиций, бруднолиций, зморшколиций, сліполиций, сумно-смаглолиций [148, с. 428-429].

За сполучуваність компонентів *-ликий* та *-лиций*, що відображена на схемі 2.22, з основами відповідної семантики виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники з першим колірним компонентом типу *багрянолиций, білолиций, блідолиций, жовтолиций, рум'янолиций, світлолиций, смагляволиций, темнолиций, червонолиций, червонолиций, яснолиций* і под. Модель продуктивна;

б) прикметники-композиції, перший компонент яких вказує на особливості людської вдачі: *гнівнолиций, зажуренолиций, журнолиций, мрійнолиций, сумнолиций* і под.;

в) складні прикметники, перший компонент яких містить сему “матеріал”: *бронзолиций, золотолиций, міднолиций, срібнолиций* та ін.;

г) прикметники з кількісним числівником у першій основі: *дволиций, мільйоннолиций, столиций, тисячоллиций* та ін.;

г) складні прикметники, перший компонент яких містить сему “форма”: *тонколиций, широколиций*;

д) прикметники-композиції, перший компонент яких вказує на враження: *вогнелиций, відсутньолиций, всесвітньолиций, сонцеликий, сяйнолиций, трояндолиций, собаколиций* та ін.;

е) складні прикметники, перший компонент яких містить сему “зовнішня властивість”: *бруднолиций, зморшколиций, сліполиций*;

є) складні трикомпонентні прикметники, у яких поєднуються семантично різні основи: *сумно-смаглолиций, щедроогнелиций* [287].

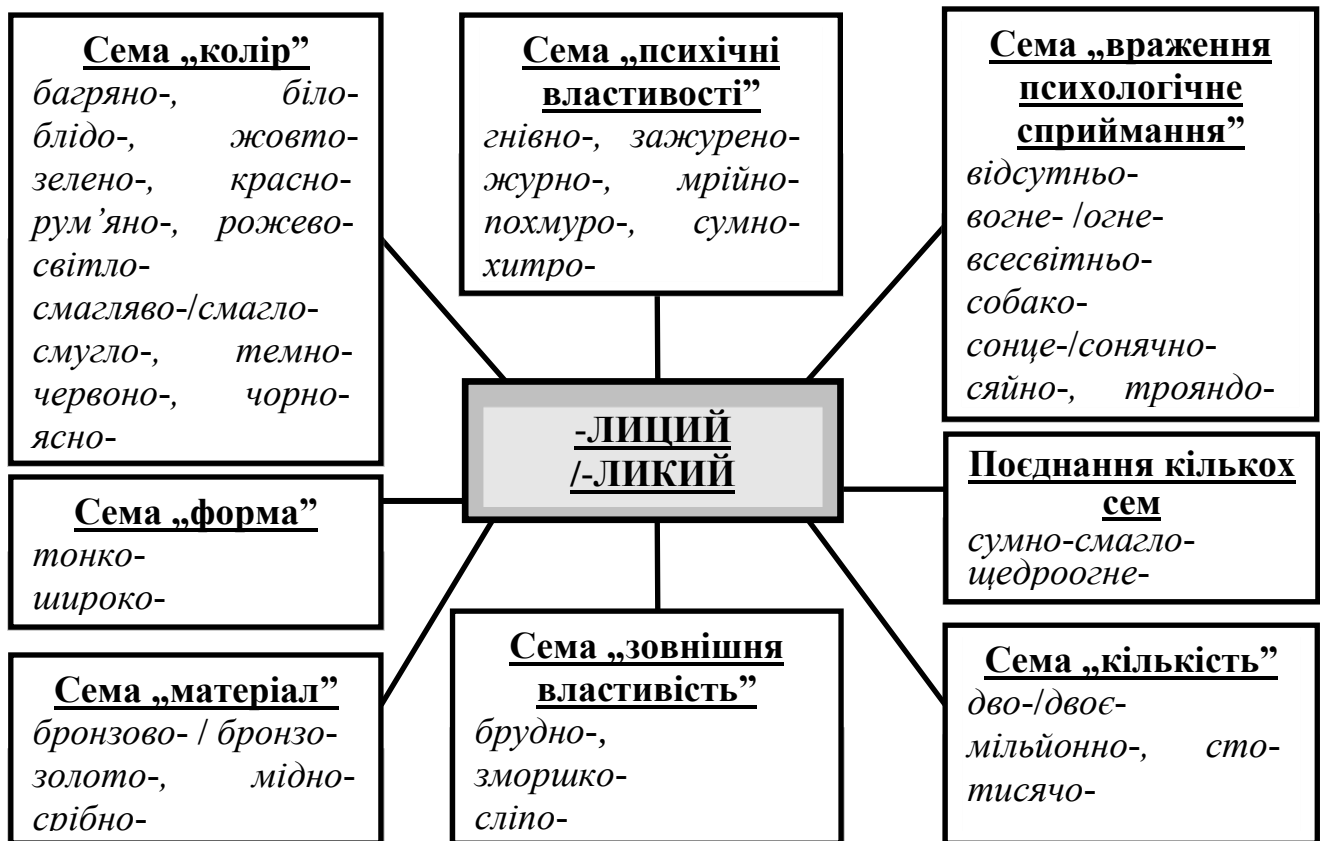

Схема 2.22. Сполучуваність компонента –лиций (-ликий)

У поетичній мові високою продуктивністю відзначаються складні прикметники із компонентом –головий у другій основі. Прикметники з -главий, -глав – рідко вживані і є стилістично маркованими. У досліджуваних текстах зафіксовано 11 композитів із -главий (злоголавий, златоголавий, жовтоголавий, зеленоглавий, ясноглавий, багряноголавий, сивоголавий, стрімглавий, п'ятиглавий, триглавий, двоглавий) та один прикметник із -глав (золотоглав).

Найчастіше основа -головий та її форма -главий, -глав сполучається з кольороназвами (білоголовий, сивоголовий, сріберноголовий, зеленоглавий, багряноголавий і под.) та числівниковими основами (п'ятиголовий, триголовий, тисячоголовий, шестиголовий, багатоголовий і под.). Значно рідше компонент -головий та його форми поєднується з основами, що вказують на швидкість (прудкооголовий, стрімголовий), форму (круглоголовий), розумові здібності (дурноголовий, тупоголовий), враження (гордооголовий, снігооголовий, страшиноголовий, сторчоголовий і ін.) [287].

Сполучуваність компонента *-головий, -главий, -глав* відображено на схемі 2.23.

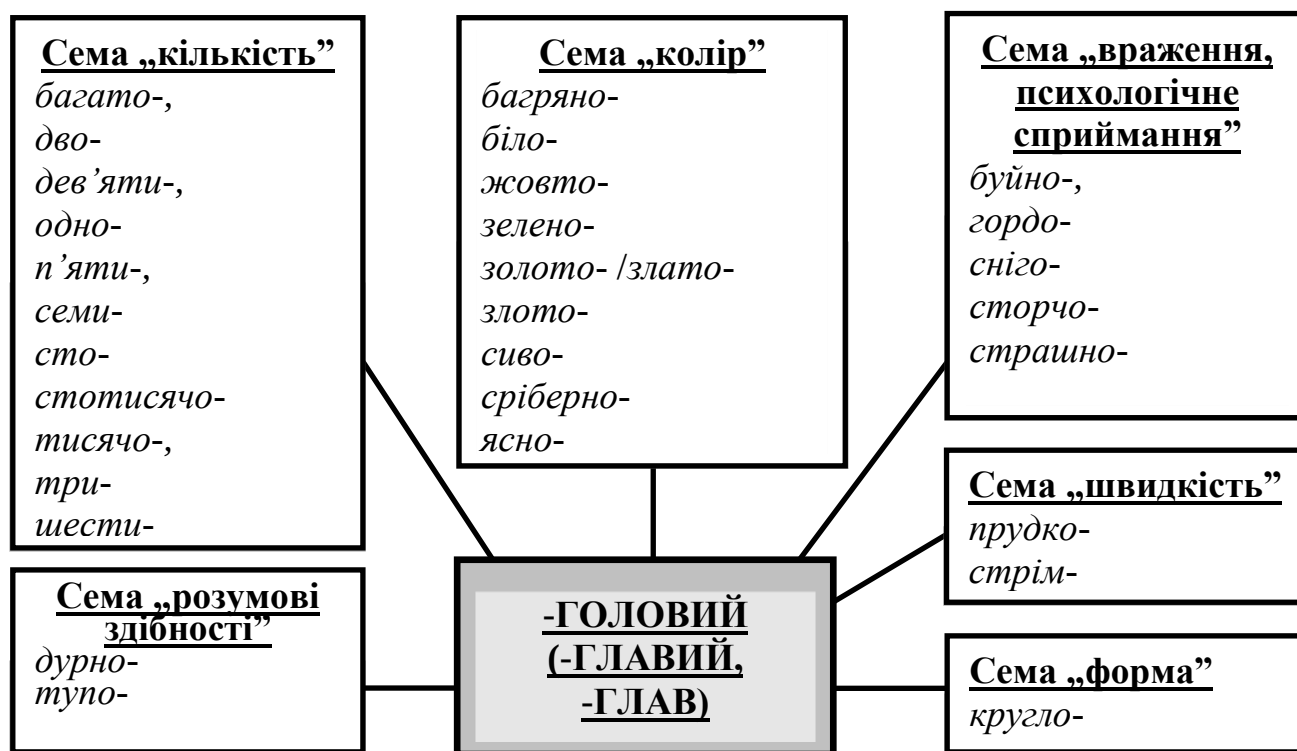

Схема 2.23. Сполучуваність компонента *-головий (-главий, -глав)*

Виділяємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників з компонентом *-головий (-главий, -глав)*:

а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *багряноголавий, білоголовий, жовтоголовий, зеленоглавий, золотоголав, сивоголовий, ясноглавий* та ін. Модель продуктивна;

б) складні прикметники з першим кількісним компонентом: *багатоголовий, двоголовий, дев'ятиголовий, одноголовий, п'ятиглавий, стоголовий, триглавий, шестиголовий* і под. Модель продуктивна;

в) прикметники-композиції, перший компонент яких вказує на враження: *буйноголовий, гордоголовий, сторчоголовий* та ін.;

г) композитні прикметники, у яких перший компонент містить сему "швидкість": *прудкоголовий, стрімкоголовий, стрімглавий*;

г) складні прикметники, перший компонент яких містить сему "форма": *круглоголовий*;

д) прикметникові композити, у яких перший компонент вказує на розумові здібності: *дурноголовий, тупоголовий* [287].

Традиції поетичного слововживання відображають прикметники з основою *-главий* та *-глав*. Саме для мови поезії характерні композити *багряноголавий, жовтоголавий, зеленоглавий, золотоголав, ясноглав, стрімглав*. Словник мови поезії ХХ століття засвідчує значну кількість композитів з компонентом *-головий*, порівняно з загальномовними словниками. Так, прикметників *сріберноголовий, дев'ятиголовий, семиголовий, стотисячоголовий, шестиголовий, буйноголовий, гордоголовий, снігоголовий, сторчоголовий, страшиноголовий, прудкоголовий* загальномовні словники не подають [148, с. 258].

Складні прикметники із компонентом *-ногий* у поетичній мові багаточисельні. Першим компонентом таких прикметників найчастіше виступають кількісні числівники (два – *двоногий*, вісім – *восьминогий*, один – *одноногий*, чотири – *чотириногий* і под.) та прикметникові основи із семою “швидкість” (*швидконогий, бистроногий, прудконогий*) і “форма” (*клишоногий, кривоногий, тонконогий*). Рідше поєднується компонент *-ногий* із кольороназвами (*білоногий, чорноногий*), із назвами матеріалу (*мідноногий*), із прикметниковими основами звукової семантики (*дзвінконогий*) та ін. Сполучуваність компонента *-ногий* відображена на схемі 2.24 і є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників:

а) складні прикметники із кількісним числівником у першій основі: *восьминогий, двоногий, мільйонноногий, одноногий, чотириногий*;

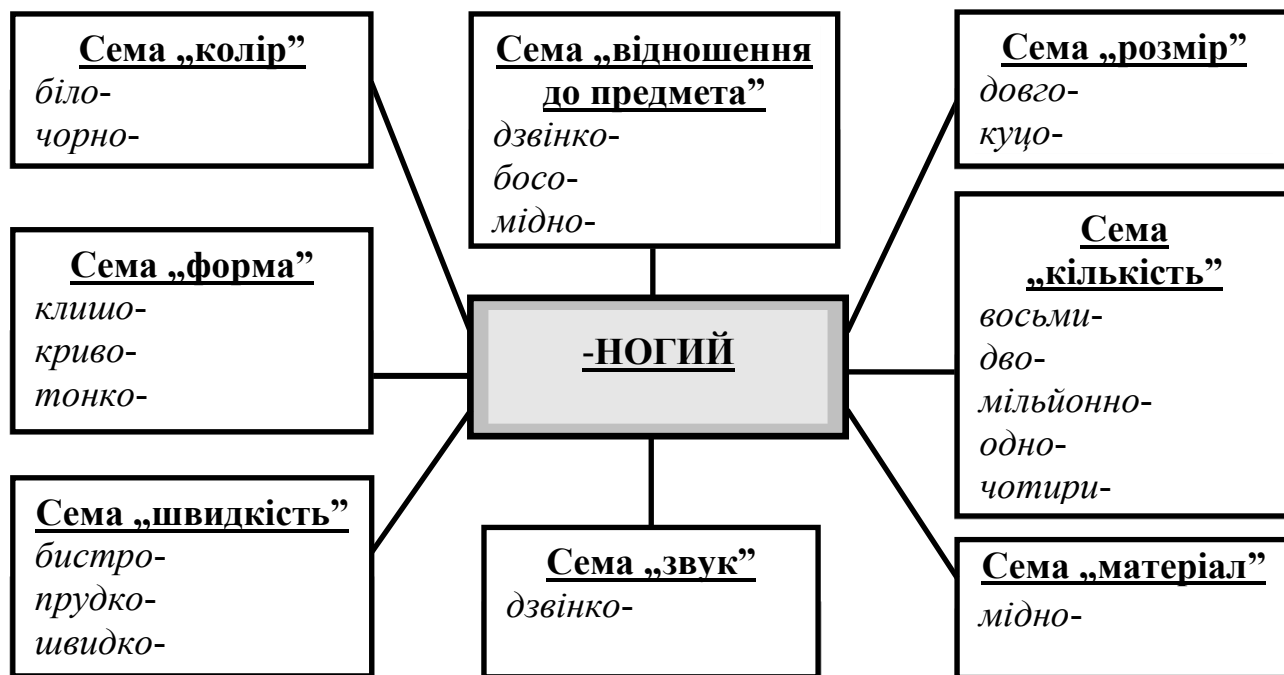
б) прикметники-композити, у яких перший компонент містить сему “швидкість”: *бистроногий, прудконогий, швидконогий*;

в) прикметникові-композити, перший компонент яких містить сему “форма”: *клишоногий, кривоногий, тонконогий*;

г) складні прикметники з першим компонентом-кольоропозначенням: *білоногий, чорноногий*;

г) складні прикметники, перший компонент яких містить сему “розмір”: *довгоногий, куцоногий* [287].

Структурно-семантичні моделі типу «сема “звук” + *-ногий*», «сема “відношення до предмета” + *-ногий*», «сема “матеріал” + *-ногий*» малопродуктивні: *дзвінконогий, босоногий, мідноногий*.

2.24. Сполучуваність компонента *-ногий*

Значна частина складних прикметників із компонентом *-ногий* є загальноновживаними. Так, композити *бистроногий, босоногий, восьминогий, двоногий, довгоногий, клишоногий, кривоногий, одноногий, прудконогий, тонконогий, чорноногий, швидконогий* зафіксовані у загальнономовних словниках [ІС, с. 294]. У поетичному контексті ці прикметники набувають метафоричного, переносного значення.

Словник «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [285] засвідчує композити *білоногий, дзвінконогий, мідноногий, мільйонноногий*, що є індивідуально-авторськими утвореннями і характерні для мови поезії.

Компонент *-рукий* у складних прикметниках найчастіше сполучається із кольороназвами (блідий – *блідорукий*, чорний – *чорнорукий* та под.), кількісними числівниками (мільйон – *мільйоннорукий*, сто – *сторукий*, чотири – *чотирирукий* і ін.) та з прикметниковими основами, що вказують на враження, психологічне сприймання (*громорукий*, *злорукий*, *хитрорукий*). У досліджуваних текстах зафіксовані поодинокі випадки поєднання основи *-рукий* із назвами металу (сталь – *сталеворукий*) із основами, що містять сему “сила” (*міцнорукий*), “дотикові відчуття” (*теплорукий*) та інші [287]. Схема 2.25 сполучуваності компонента *-рукий* відображає різноманітність семантики першої основи складних прикметників.

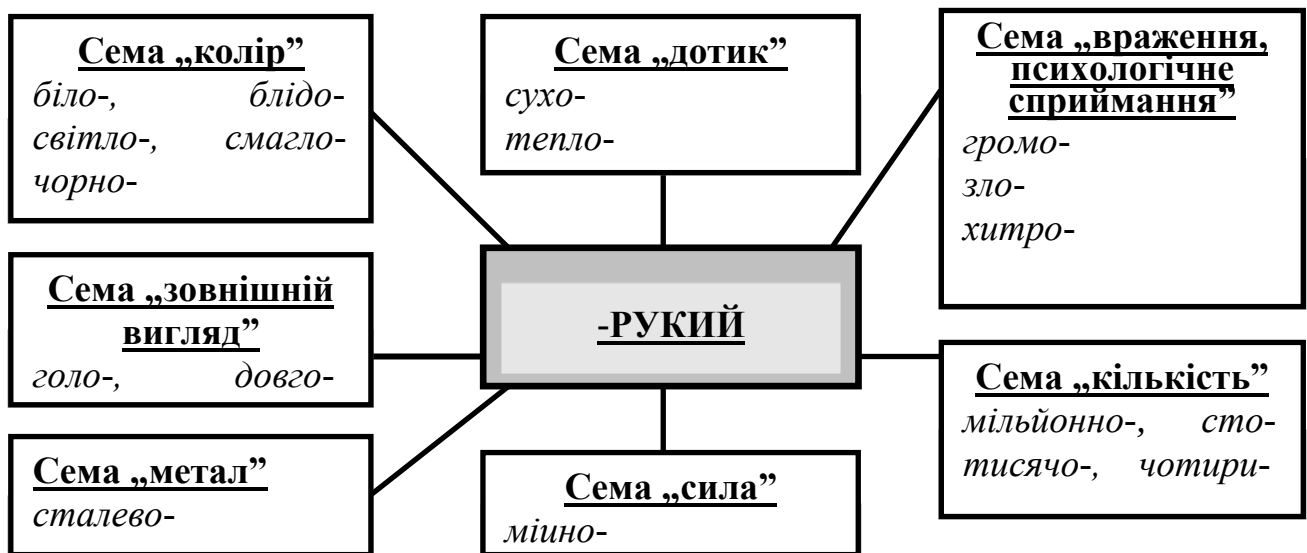

Схема 2.25. Сполучуваність компонента *-рукий*

Отже, за сполучуваністю компонента *-рукий* з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

- а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *білорукий*, *блідорукий*, *світлорукий*, *смаглорукий*, *чорнорукий*;
- б) прикметники-композиції з першим компонентом – кількісним числівником: *мільйоннорукий*, *сторукий*, *тисячорукий*, *чотирирукий*;
- в) композитні прикметники, перший компонент яких вказує на враження, психологічне сприймання: *громорукий*, *злорукий*, *хитрорукий*;

г) прикметники, перший компонент яких містить сему “дотик”: *сухорукий, теплорукий*;

г) прикметники-композиції, перший компонент яких вказує на зовнішній вигляд: *голорукий, довгорукий*;

д) складні прикметники із семою “сила” у першій основі: *міцнорукий*;

е) прикметники, у яких перша основа містить сему “метал”: *сталеворукий* [287].

Словник мови поезії ХХ століття фіксує значно більшу кількість композитів з основою *-рукий* порівняно із загальномовними словниками. Так, у Інверсійному словнику подаються такі прикметники: *довгорукий, білорукий, сторукий, сухорукий* [148, с. 297]. Реєстр складних прикметників поетичної мови більший: *блідорукий, світлорукий, смаглорукий, чорнорукий, мільйоннорукий, тисячорукий, чотирирукий, громорукий, злорукий, хитрорукий, теплорукий, голорукий, міцнорукий, сталеворукий*.

У досліджуваних текстах поширені складні прикметники із семантикою «брови», яка у другій основі реалізується у формах *-бровий, -бривий, -бров*. Складні прикметники із компонентами *-бривий, -бров* мало вживані і відбивають народнопісенну традицію. У досліджуваних текстах зафіксовано два прикметники із *-бривий* (*рудобривий, чорнобривий*) та один прикметник із *-бров* (*чорнобров*). Зауважимо, колоратив *чорний* поєднується із усіма формами компонента *-бровий*, пор.: *чорнобровий, чорнобривий, чорнобрив* [287].

Компонент *-бровий* сполучається з основами трьох значеннєвих груп – «колір», «форма», «враження, психологічне сприймання». За сполучуваністю елемента *-бровий*, що відображена на схемі 2.26, з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *білобровий, зеленобровий, злотобровий, русобровий, сивобровий, срібнобровий, чорнобровий* тощо;

б) композитні прикметники, перший компонент яких містить сему “форма”: *високобровий, крутобровий, тонкобровий, шаблебровий* та ін.;

в) прикметники, перший компонент яких вказує на враження, психологічне сприймання: *лукаво-тонкобровий, похмуробровий, сумнобровий* [287].

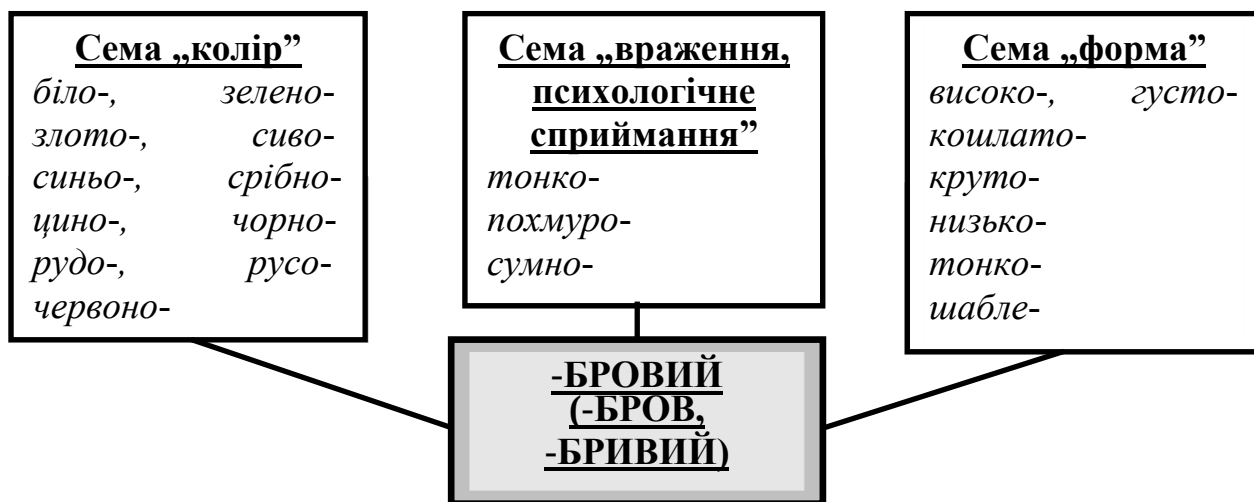

Схема 2.26. Сполучуваність компонента *-бровий*

Словник мови поезії ХХ століття подає більшу кількість лексем із *-бровий* порівняно з загальномовним словником. Пор. у Інверсійному словнику: *білобровий, густобровий, крутобровий, низькобровий, рудобровий, русобровий, сивобровий, тонкобровий, чорнобривий, чорнобровий* [148, с. 276, 288]. Для мови поезії характерні такі композити: *зеленобровий, злотобровий, рудобровий, синьобровий, срібнобровий, червонобровий, цинобровий, високобровий, кошлатобровий, шаблебровий, лукаво-тонкобровий, похмуробровий, сумнобровий* [287].

Сема “чоло” у складних прикметниках реалізується у формі *-чолий* і має розгалужену сітку сполучуваності. Поєднується компонент *-чолий* із кольороназвами (зелений – *зеленочолий*, сивий – *сивочолий*, синій – *синьочолий*, срібний – *срібночолий* і под.), із прикметниковими основами, що містять сему “форма” (високий – *високочолий*, крутий – *круточолий*, низький – *низькочолий*), вказують на психічні властивості (*журночолий, сумночолий, хмурочолий*,

гордочолий), на враження, психологічне сприймання (*дивночोлий*, *пишночोлий*) та ін.

Сполучуваність компонента *-чोлий* відображений на схемі 2.27 і дає підстави для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників: а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *зеленочोлий*, *сивочолий*, *синьочолий*, *ясночोлий* та ін.; б) прикметникові компоненти, перший компонент яких містить сему “форма”: *високочोлий*, *круточолий*, *низькочोлий*; в) прикметники-композиції, перший компонент яких вказує на психічні властивості: *журночोлий*, *гордочолий*, *сумночोлий*, *хмурочолий*; г) прикметники, у яких перша основа вказує на враження, психологічне сприймання: *дивночोлий*, *пишночोлий*; г) складні прикметники із семою “вік” у першій основі: *юночोлий*; д) прикметники із семою “метал” у першій основі: *мідночोлий*, *золоточолий*, *срібночोлий* [287].

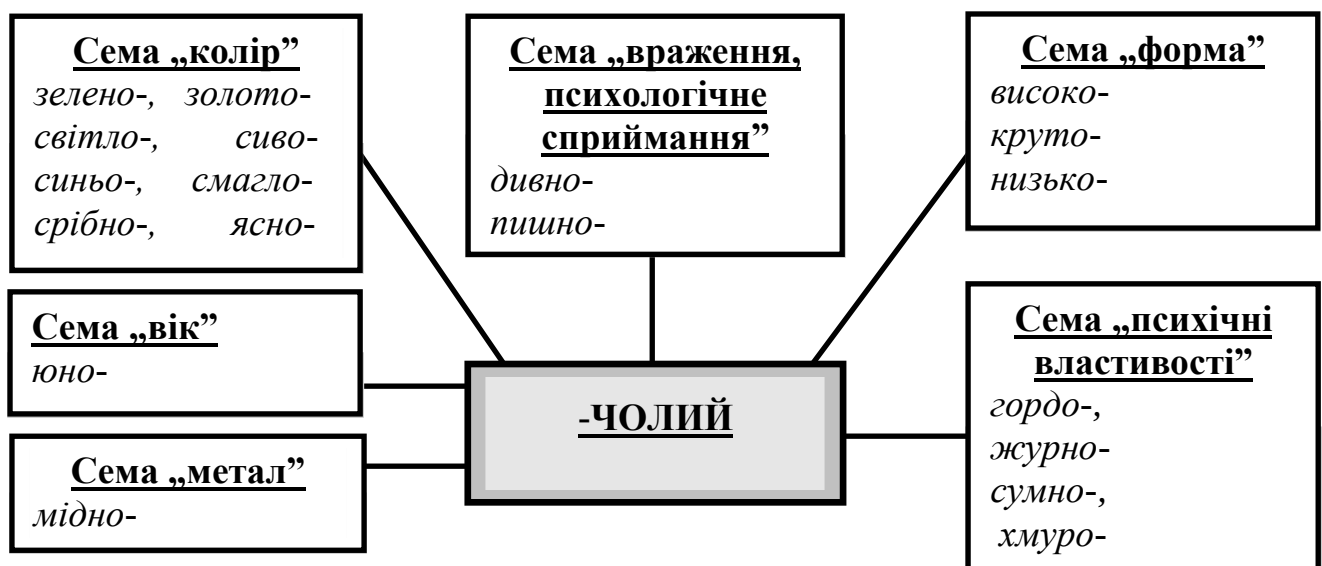

Схема 2.27. Сполучуваність компонента *–чोлий*

«Лексема *чоло* належить здебільшого до високого літературного стилю, часто вживається в поезії» [171, с. 187]. Словник «Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників» [285] подає значну кількість композитів із компонентом *-чोлий*, пор.: *гордочолий*, *дивночолий*, *журночолий*, *зеленочолий*, *золоточолий*, *круточолий*, *мідночолий*, *пишночолий*, *синьочолий*,

сумночолоий, срібночолоий, хмурочолоий, юночолоий. В Інверсійному словнику зафіксовано прикметники *високочолоий, низькочолоий, світлочолоий, сивочолоий, смаглочолоий, ясночолоий* [148, с. 316].

Складних прикметників із компонентом *-тілий* у досліджуваних текстах небагато. Переважно це композити із кольоропозначенням у першій основі (*багровотілий, білотілий, смалотілий, чорнотілий* і под.). Часто компонент *-тілий* поєднується із основою, що містить сему “форма” (*кощавотілий, кривотілий, міцнотілий, стрункотілий* та ін.). У досліджуваних текстах спостережено два прикметники із семою “враження, психологічне сприймання” у першій основі (*солодкотілий, вогнетілий*) та три – із семою “метал” (*бронзотілий, залізнотілий, золототілий*) [287]. Варто зауважити, що прикметники із семою “метал” вказують як на міць, силу тіла (*залізнотілий*), так і на колірну схожість до матеріалу (*золототілий* – кольору золота, *бронзотілий* – кольору бронзи). Сполучуваність компонента *-тілий* відображена на схемі 2.28.

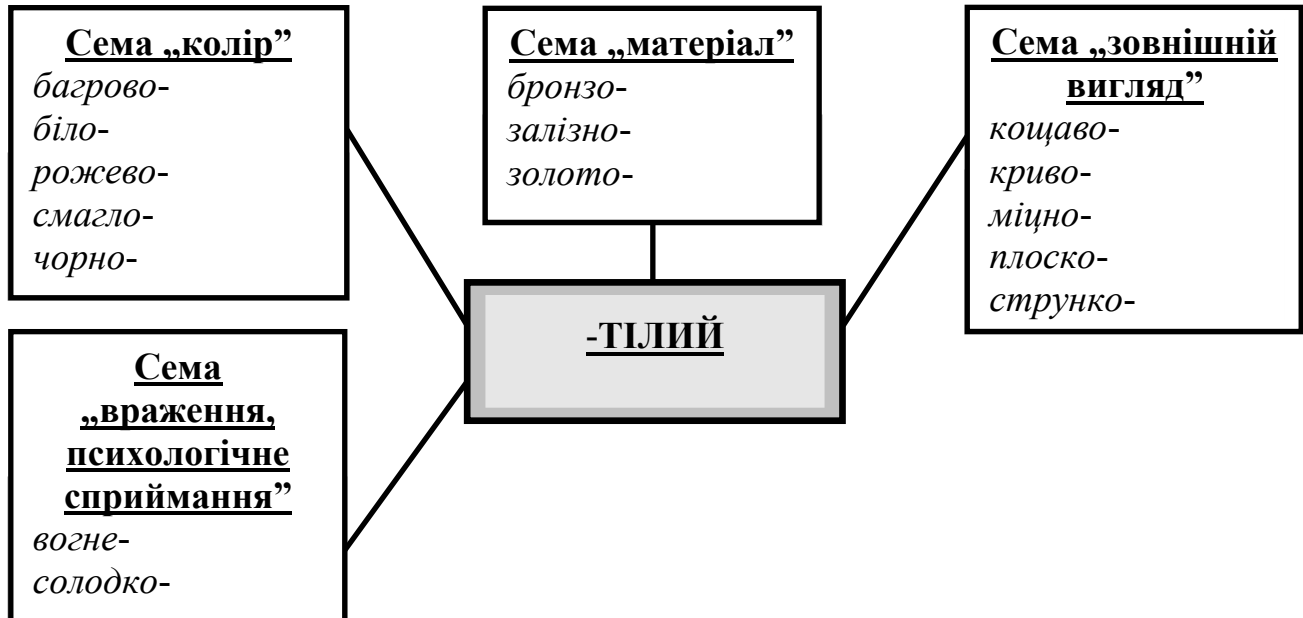

Схема 2.28. Сполучуваність компонента *-тілий*

За сполучуваністю компонента *-тілий* з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники, перший компонент яких – кольороназва: *багровотілий, білотілий, рожевотілий, смаглотілий, чорнотілий*;

б) прикметники-композити, перший компонент яких вказує на зовнішній вигляд: *кощавотілий, кривотілий, міцнотілий, плоскотілий, стрункотілий*;

в) прикметникові композити із семою “метал” у першій основі: *бронзотілий, залізнотілий, золототілий*;

г) композитні прикметники, у яких перша основа вказує на враження, психологічне сприймання: *вогнетілий, солодкотілий* [287].

Значна частина прикметникових композитів з елементом *-тілий* становить індивідуально-авторське утворення і загальномовними словниками не фіксується. Словник мови поезії ХХ століття засвідчує такі складні прикметники: *багровотілий, рожевотілий, чорнотілий, кощавотілий, кривотілий, плоскотілий, стрункотілий, бронзотілий, залізнотілий, золототілий, вогнетілий, солодкотілий*.

Таким чином, переважна більшість складних прикметників становить індивідуально-авторське утворення. Так, у словниках української мови не зафіксовані прикметники *айстроокий, вишневоокий, сяйноликий, сонячноликий, щедроогнеликий, багряноглавий, веселозорий, пекельнозорий, сизокрил* і под. Прикметники з основами *-крил, -главий, -глав, -зорий* є поетично маркованими і в словниках подаються з поміткою «поет».

Висока частотність складних прикметників із другим соматичним компонентом в українській поетичній мові пов’язана з давньою традицією уживання їх у високих стилях. Найчастіше вживаються прикметники із основою *-крилий, -окий, -лиций (-ликий), -головий*. Прикметники з компонентами *-ногий, -рукий, -бровий, (-бривий, -бров), -чолий, -тілий* менш уживані.

Компоненти – назви частини тіла мають широкий спектр сполучуваності. Основи *-крилий, -окий, -рукий, -головий* і под. найчастіше поєднуються із кольороназвами, з основами на позначення психічних властивостей, вражень,

психічного сприймання. Основи *-крилий, -главий, -головий* та їх форми *-крильний, -крил, -главий, -глав* сполучаються з числівниковими компонентами.

Високою продуктивністю відзначаються структурно-семантичні моделі типу «сема “колір” + соматичне поняття», «сема “психічні властивості” + соматичне поняття», «сема “враження, психологічне сприймання” + соматичне поняття», «сема “кількість” + соматичне поняття». Інші структурно-семантичні моделі мало продуктивні.

2.2.2. Складні прикметники з другим компонентом із семою “дія”

Значна частина складних прикметників поетичної мови утворюються від основ іменника і дієслова, причому, віддієслівна основа є другим компонентом композита. У досліджуваних текстах високою частотністю вживання відзначаються складні прикметники з другим компонентом *-носний, -тканий, -любний, -сяйний, -творний, -творчий* і под.

Компонент *-носний*, що означає «який щось приносить, наближає», у досліджуваних текстах має широку сполучуваність. Найчастіше цей елемент поєднується з основами, що містять сему “мир, життя” (*живоносний, життєносний, мироносний, побідоносний, свободоносний*). Сюди відносимо також прикметник *смертоносний*, який семантично протилежний композиту *життєносний* і означає “який несе смерть, наближає кінець життя”.

У складі композитних прикметників, перший компонент яких – назва предмета, основа *-носний*, крім значення «який щось приносить, наближає», має значення «возвеличує, підносить»: *вінценосний, зброєносний, зореносний, орденоносний*.

Значно рідше компонент *-носний* сполучається з основами, що містять сему “явище природи” та “матеріал, речовина”: *буреносний, громоносний, світлоносний, медоносний* тощо. Поодинокі випадки спостережені поєднання *-носний* з елементами, які вказують на місце, простір (*земноносний*), результат (*плодоносний*) та містять сему “звук” (*пісенноносний*).

Сполучуваність компонента *-носний*, що відображена на схемі 2.29, з основами відповідної семантики є підставою для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників: а) складні прикметники, перша основа яких містить сему “мир, життя”: *живоносний, мироносний, побідоносний, свободоносний, смертоносний* і под; б) прикметникові композити, перша основа яких – назва предмета: *вінценосний, зброєносний, зореносний, орденосний*; в) прикметники-композити із семою “явище природи” у першій основі: *буреносний, громоносний, світлоносний*; г) прикметники, у яких перша основа вказує на матеріал, речовину: *золотоносний, злотоносний, медоносний*; г) складні прикметники із звуковою семантикою першого композита: *пісенноносний*; д) прикметники-композити із семою “місце, простір” у першій основі: *земноносний*; е) складні прикметники, перша основа яких вказує на певний результат: *плодоносний*.

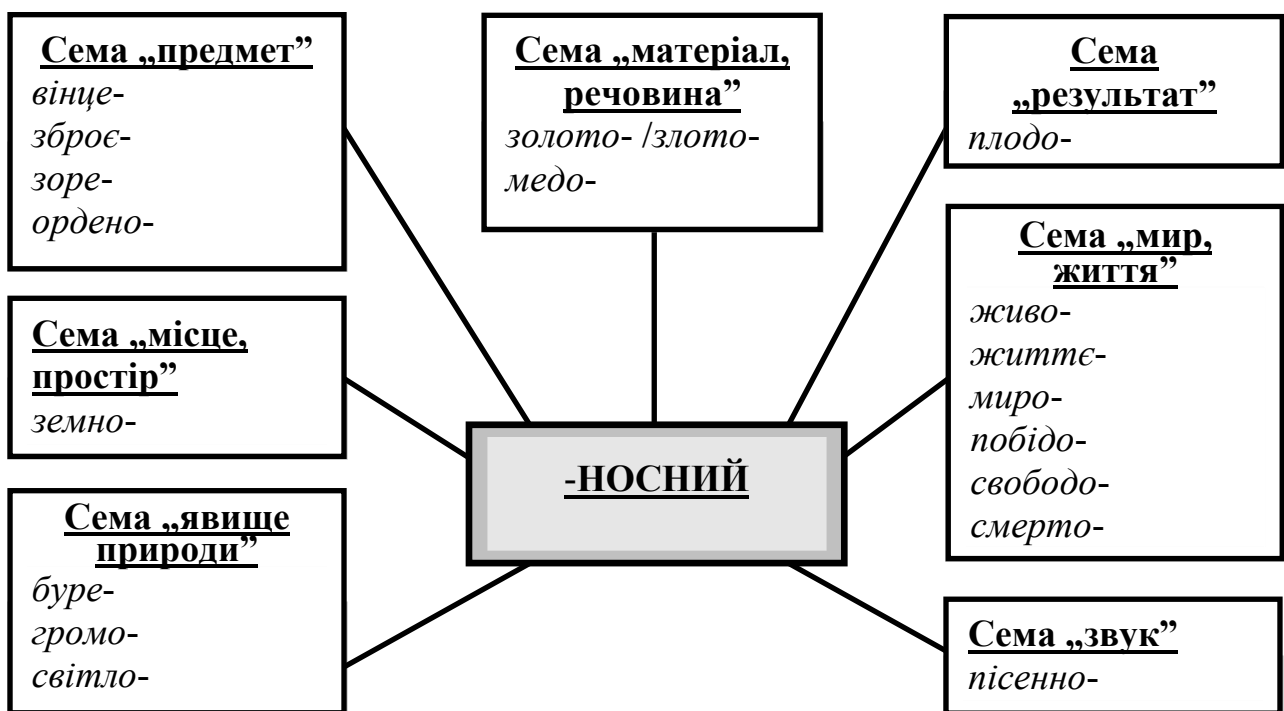

Схема 2.29. Сполучуваність компонента *-носний*

Структурно-семантичні моделі прикметникових композитів із семою першого компонента “звук”, “результат”, “місце, простір” у мові поезії малопродуктивні. Для поетичної мови характерні такі складні прикметники:

буреносний, громоносний, життєносний, зброєносний, земноносний, мироносний, пісенноносний, свободоносний. Серед складних прикметників, спостережених у досліджуваних текстах, загальномовними словниками фіксуються композити *вінценосний, живоносний, зореносний, злотоносний, золотоносний, медоносний, орденоносний, плодоносний, побідоносний, світлоносний, смертоносний* [148, с. 387].

Складні прикметники з компонентом *-тканий* в українській мові переважно характеризують предмети щодо кольору, матеріалу, розміру. Тому не випадково у досліджуваних текстах найбільше зафіксовано прикметникових композитів, перший компонент яких – назва металу (золото – *золототканий, злототканий*, срібло – *сріблотканий*) чи кольору (зелений – *зеленотканий*, срібний – *сріботканий*, червоний – *червонотканий*). Складні прикметники із семою “враження, психологічне сприймання” та із семою “розмір” у мові поезії рідко вживані, пор.: *мрійнотканий, ніжнотканий, тонкотканий*.

Сполучуваність компонента *-тканий* зображено на схемі 2.30. На підставі сполучуваності компонента *-тканий* з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників:

а) складні прикметники з першим колірним компонентом: *зеленотканий, сріботканий, червонотканий*;

б) прикметники-композити із семою “матеріал, метал” у першій основі: *золототканий, злототканий, сріблотканий*;

в) складні прикметники, перший компонент яких вказує на враження, психологічне сприймання: *мрійнотканий, ніжнотканий*;

г) прикметники із семою “розмір” у першій основі: *тонкотканий*.

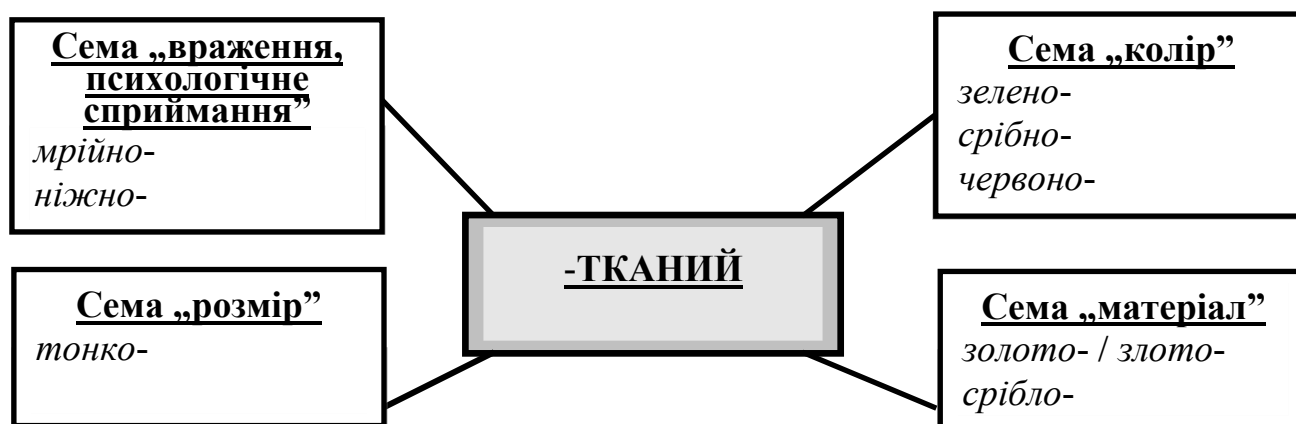

Схема 2.30. Сполучуваність компонента *-тканий*

Загальномовними словниками української мови фіксуються прикметники *злототканий, золототканий, самотканий, сріблотканий* [148, с. 332], що спостережені в досліджуваних текстах. Композити *зеленотканий, червонотканий, мрійнотканий, ніжнотканий, тонкотканий* є ідивідуально-авторськими утвореннями і характерні для мови поезії.

Значення дієслова *любити* у складних прикметниках реалізується у формах *-любний* та *-любивий*. У досліджуваних текстах складних прикметників із компонентом *-любивий* спостережено лише три – *гостелюбивий, миролюбивий, водолюбивий*. Складні прикметники із компонентом *-любний* у поетичній мові вживаються частіше. Компонент *-любний* має розгалужену сітку сполучуваності. Поєднується компонент *-любний* із назвами істот (друг – *дружелюбний*, гість – *гостелюбний*, народ – *народолюбний*, брат – *братолюбний*), із назвами почестей (слава – *славолюбний*, честь – *честолюбний*, влада – *владолюбний*). Часто першим компонентом у складних прикметниках виступає основа із семою “мир” (*миролюбний, волелюбний, свободолюбний*). Зауважимо, що основи *госте-* та *миро-* поєднуються як із компонентом *-любний* (*гостелюбний, миролюбний*), так і з *-любивий* (*гостелюбивий, миролюбивий*). У досліджуваних текстах спостережено лише один композит із семою “праця” у першій основі (*трудолюбний*). Сполучуваність компонента *-любний* (*-любивий*) відображено на схемі 2.31.

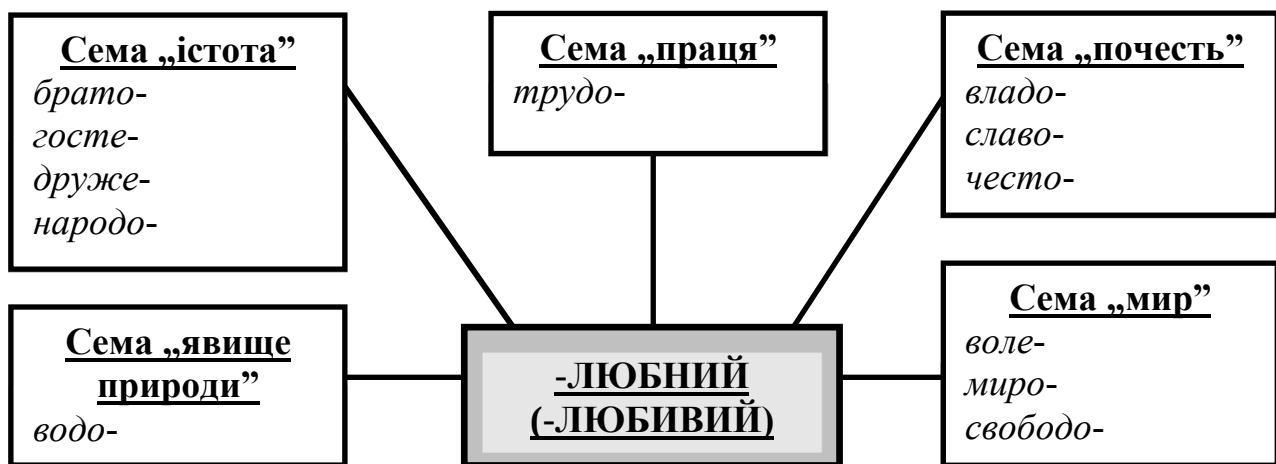

Схема 2.31. Сполучуваність компонента *-любний (-любивий)*

Складні прикметники з компонентом *-любний (-любивий)* у поетичних творах утворюються за такими структурно-семантичними моделями:

а) складні прикметники, перший компонент яких – назва істот: *братолюбний, гостеллюбний, гостеллюбивий, друзеллюбний, народоллюбний*. Модель продуктивна;

б) композити із семою “мир” у першій основі: *волеллюбний, мироллюбний, мироллюбивий, свободоллюбний*. Модель продуктивна;

в) композитні прикметники, перший компонент яких містить сему “почесть”: *владоллюбний, славоллюбний, честоллюбний*. У досліджуваних текстах складних прикметників із компонентом *-любивий*, утворених за цією структурно-семантичною моделлю, не зафіксовано;

г) складні прикметники, перший компонент яких – назва явища природи: *водоллюбивий*;

г) складні прикметники із семою “праця” у першій основі: *трудолюбивий*.

Загальномовними словниками української мови засвідчується значна кількість складних прикметників із компонентом *-любний*, але із спостережених у поетичних текстах словники подають лише прикметники *дружеллюбний, волеллюбний, гостеллюбний, славоллюбний, владоллюбний, свободоллюбний, народоллюбний, трудолюбний, мироллюбний, братоллюбний, честоллюбний* [148, с. 339]. Композити із компонентом *-любивий* рідко

фіксуються загальномовними словниками. Так, прикметники *гостелюбивий, миролюбивий, водолюбний*, виявлені у досліджуваних текстах, Інверсійний словник не подає.

Компонент *-сяйний* найчастіше сполучається з основами, що вказують на предмети, явища природи, які виділяються яскравим світлом, блиском, сяють. Складні прикметники з *-сяйний* і першою основою – назвою предметів, явищ, як правило, містять порівняльну ознаку (*зоресяйний* – сяє, як зоря; *сонцесяйний* – сяє, як сонце) чи вказує на межі поширення сяйва (*світосяйний* – сяє на весь світ). Значно рідше компонент *-сяйний* поєднується із кольороназвами на позначення світлоти кольору (*світлий* – *світлосяйний*, *ясний* – *ясносяйний*), із назвами металу (*золото* – *золотосяйний*) та з основами, що вказують на характер, психічний склад (*ніжний* – *ніжносяйний*).

Сполучуваність компонента *-сяйний* відображена на схемі 2.32 і дає підстави для розрізнення таких структурно-семантичних моделей складних прикметників: а) складні прикметники з першою основою – кольоропозначенням: *світлосяйний, ясносяйний*; б) прикметники-композити, перша основа яких – назва металу: *золотосяйний, злотосяйний*; в) прикметникові композити, у яких перша основа – назва явища природи: *зоресяйний, світлосяйний, сонцесяйний*; г) складні прикметники із семою “фізичні якості” у першій основі: *сліпосяйний*; г) прикметники, у яких перша основа містить вказівку на характер, психічний склад: *ніжносяйний*.

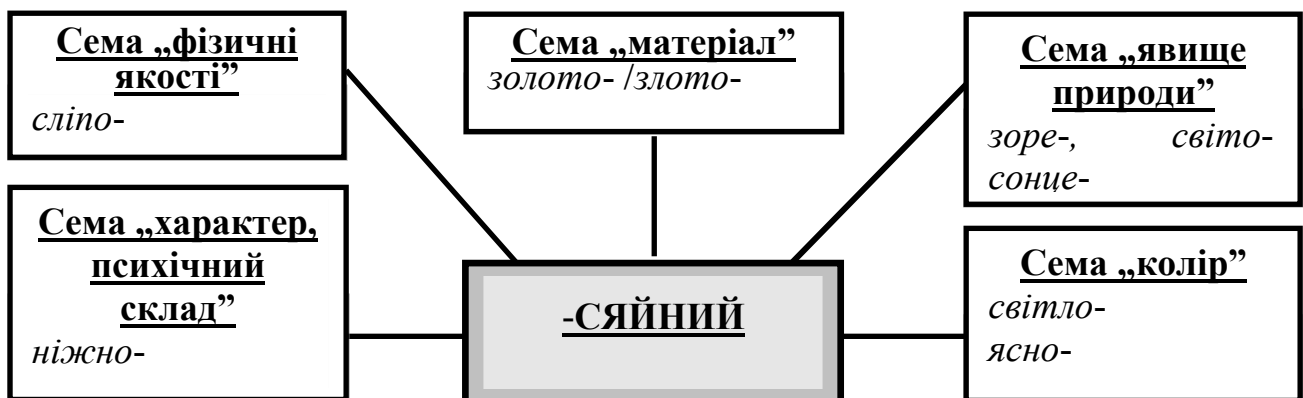

Схема 2.32. Сполучуваність компонента *-сяйний*

Частина складних прикметників із компонентом *-сяйний* є авторськими неологізмами, які характерні для мови поезії: *світлосяйний, ясносяйний, злоссяйний, сліпоссяйний, ніжносяйний*.

Значення дієслова *творити* «викликати до життя що-небудь, давати існування чомусь» [СУМ, X, с. 52–53] у складних прикметниках реалізується у формах *-творний, -творений, -творчий, -творящий*, які характеризуються різною продуктивністю вживання. Так, високою вживаністю у досліджуваних текстах відзначаються композити із компонентом *-творчий* та *-творний* (*всетворчий, животворчий, життєтворчий, миротворчий, піснетворчий, рукотворний, нерукотворний, миротворний, чудотворний* і ін.). Композити із компонентами *-творений* і *-творящий* у мові поезії рідко вживані, пор.: *духотворений, одухотворений, животворящий, трудотворящий*.

Сполучуваність компонента із семою “творити” дуже широка. Поєднується компонент *-творний* (*-творений, -творчий, -творящий*) із основами – назвами абстрактних понять (сон – *снотворний*, чудо – *чудотворний*, дух – *духотворений* і под.). Значно рідше ці елементи сполучаються з основами – назвами частин тіла (*рукотворний*), із порядковими числівниками (перший – *першотворчий*), з основами на позначення часового відліку чи тривалості (*яротворчий, вічнотворчий*) та з основами, що містять сему “форма” (*формотворчий*) тощо.

Якщо компонент *-творний, -творчий, -творящий* поєднується з основами різної семантики, то *-творений* у досліджуваних текстах спостережений лише у поєднанні з елементом *духо-* та його формою *одухо-*: *духотворений, одухотворений*.

За сполучуваністю компонента *-творний* (*-творчий, -творений, -творящий*), що відображена на схемі 2.33, з основами відповідної семантики розрізняємо такі структурно-семантичні моделі складних прикметників: а) складні прикметники, перший компонент яких – назва абстрактного поняття: *животворчий, животворящий, життєтворчий, життєтворний, миротворчий, миротворний, одухотворений, чудотворний, снотворний*,

космотворчий та под.; б) прикметники-композити, перша основа яких – назва частини тіла: *рукотворний* тощо; в) прикметникові композити, у яких перший компонент вказує на час, тривалість дії: *вічнотворчий*, *яротворчий*; г) композитні прикметники, перший компонент яких містить сему “звукове сприймання”: *піснетворчий*, *словотворчий*; г) прикметники із семою “напря́м дії” у першій основі: *всетворчий*; д) прикметникові композити, перший компонент яких – порядковий числівник: *першотворчий*; е) складні прикметники із семою “праця” у першій основі: *трудотворчий*; є) складні прикметники, перша основа яких містить сему “форма”: *формотворчий*. Найвищою продуктивністю відзначається структурно-семантична модель «сема “абстрактне поняття” + сема “творити”», інші моделі мало продуктивні.

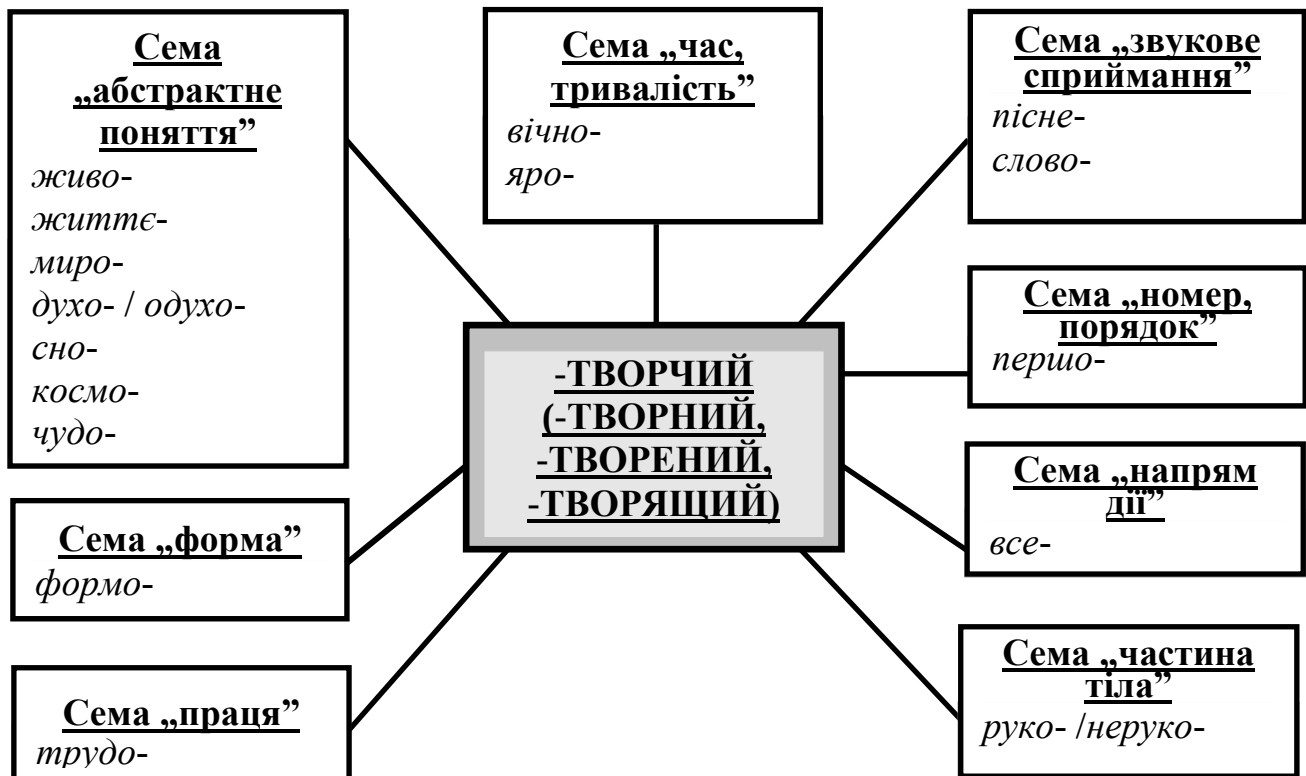

Схема 2.33. Сполучуваність компонента із семою “творити”

У загальномовних словниках прикметники з компонентом *-творний*, *-творчий* широко представлені, пор. в Інверсійному словнику: *животворний*, *чудотворний*, *рукотворний*, *нерукотворний*, *снотворний*, *миротворний*, *всетворчий*, *животворчий*, *формотворчий* [148, с. 383, 430]. Серед композитів

з елементом *-творений*, які вживаються у поетичних творах, словники подають лише прикметник *одухотворений* [148, с. 358].

Належністю до високого стилю характеризуються композити з компонентом *-творющий*. Словник мови поезії фіксує такі прикметники *животворящий, трудотворящий* та композити *життєтворчий, життєтворний, миротворчий, духотворений, космотворчий, вічнотворчий, яротворчий, піснетворчий, словотворчий, першотворчий*.

Отже, одним із основних способів творення складних прикметників в українській поетичній мові є поєднання віддієслівних основ у другій частині слова з семантично різними компонентами. У досліджуваних текстах найбільше спостережено складних прикметників з основою *-творчий* та з компонентом *-носий*. Прикметники з елементами *-тканий, -любний, -любивий, -сяйний, -творющий, -творений* порівняно нечисельні.

Віддієслівні основи характеризуються семантично різноманітною сполучуваністю. Поєднуються віддієслівні основи із кольороназвами, з назвами предметів та явищ природи, з назвами істот, матеріалу, з назвами абстрактних понять тощо.

У поетичній мові високою продуктивністю характеризуються структурно-семантичні моделі типу «сема “життя, мир” + *-носний*», «сема “предмет” + *-носний*», «сема “колір” + *-тканий*», «сема “істота” + *-любний*», «сема “мир” + *-любний (-любивий)*» і под.

Значна частина складних прикметників з віддієслівними основами є авторськими неологізмами і характерна для мови поезії: *буреносний, громоносний, пісенноносний, мрійнотканий, ніжнотканий, сліпосяйний, ніжносяйний, вічнотворчий, животворящий, піснетворчий* тощо.

Складні прикметники, другий компонент яких пов'язаний із соматичним поняттям, та прикметникові утворення із семою “дія” у другому компоненті це, переважно, власне поетична лексика.

Другий компонент, що містить сему “соматичне поняття”, має синонімічний варіант на *-ний*: *-крилий / -крильний, -видий / -видний*. Прикметникові утворення на *-ний* у поетичній мові не численні. Вони належать в основному до застарілої лексики і мають відтінок поетичності: *стокрилий – стокрильний, ширококрилий – ширококрильний, вогневидий – огневидий* тощо.

У синонімічні відношення прикметники – композити вступають не лише за семантикою другого компонента, але й за семантикою першого складового елемента. Прикметники *стелеворукий – міцнорукий, сумночолоий – журночолоий, сумнолиций – журнолиций* становлять синонімічні пари.

Поезія активно використовує не лише поетизми, а й розмовні елементи: *куцоногий, довгоногий, клишоногий, босоногий, смугловидий, короткозорий*.

Широке вживання у мові поезії складних прикметників із семою “соматичне поняття” у другому компоненті – це виразний аспект антропоморфологізації поетичної мови.

Серед розглянутих складних прикметників із другим соматичним компонентом “дія” є стильово нейтральні, термінологічні, з забарвленням книжної лексики. Переважна більшість таких прикметникових утворень є у загальномовному словнику.

Внутрішня форма багатьох із загальномовних композитів не відчувається, вона автоматично пов'язує їх із книжними, термінологічними словами. Слова, в яких внутрішня форма побудована на переносній ознаці, – поетизми (*мрійнотканий, ніжнотканий*).

Композитні утворення *мрійнотканий* і *ніжнотканий* вступають у синонімічні відношення, бо їхня загальна оцінна семантика спільна, позитивна. У них є спільна архісема чогось легкого, ефемерного, ідеального, нереального.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА АТРИБУТИВНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ІЗ СКЛАДНИМИ ПРИКМЕТНИКАМИ У ФУНКЦІЇ ОЗНАЧЕННЯ

Характеристика складних прикметників поетичної мови передбачає урахування їх сполучуваності, тобто здатності слова вступати в зв'язки з іншими словами [195, с. 28-29]. У синтаксичному сполученні слів відображаються реальні відношення предметів, явищ і їх властивостей. Наскільки стабільні поняття про ці зв'язки, настільки постійна й сполучуваність [358, с. 24]. Емоційність поетичного твору, тонке відчуття наколишньої дійсності зумовлюють пошуки своєрідних індивідуальних позначень явищ дійсності. Змінюються поняття, їх вираження – змінюється й лексико-синтаксична сполучуваність. І навпаки, зміна сполучуваності зумовлює зміну значення слова. Як слушно зауважував Ж. Вандрієс: «В усіх випадках значення слова визначається контекстом. Слово ми ставимо в оточення, що виявляє його значення кожен раз і на даний момент. Ніщо інше, а саме контекст, всупереч різноманітності значень даного слова, надає йому «особливого значення», ніщо інше, а саме контекст очищує слово від його колишніх значень, нагромаджених пам'яттю, і створює йому його актуальне значення» [195, с. 12].

Контекст, словесне оточення, ситуація, в якій слово як інтонаційна одиниця мови перетворюється в комунікативну [20, с. 41], зумовлює здатність слова виявляти його семантичні відтінки. Про роль контексту в естетичному забарвленні слова, в розкритті його значення писав Л. Булаховський: «... Слово, взяте ізольовано, більшою чи меншою мірою блідне, втрачає ту визначеність і виразність, яка властива йому в зв'язному мовленні, в контексті, і може бути поза його межами зовсім незрозумілим» [38, с. 29]. Контекст, на думку мовознавця, «встановлює для нас важливу різницю – як саме вжите слово: в прямому (звичайному) значенні чи переносно (образно, фігурально)» [38, с. 29].

У контексті слово реалізує індивідуальне значення, яке поза контекстом не існує. У контексті найбільшою мірою можливе поєднання лексичного й

оказіонального значень, яке залежить від набору в слові відповідних сем і від здатності їх пов'язуватися з семантикою поєднаних у словосполученні компонентів [20, с. 41]. Поява okazіональних значень слова, незвичних сполучень слів, зумовлена творчою потребою показати щось нове в предметі чи явищі, підкреслити непомітну, але яскраву деталь, виділити певну ознаку. Ці поетичні сполучення служать художньому вираженню думок, почуттів, емоцій.

У поетичному словосполученні, що є мікротекстом для реалізації значення слова, здебільшого такого, якого в ізольованому вигляді воно не має, як правило, є лише поетичним, метафоричним один його компонент, головне (стрижневе, опорне) слово, що і надає метафоричного значення словосполученню в цілому. Лексичне значення головного слова впливає на значення залежного тією мірою, якою воно здатне визначити можливий чи необхідний характер співвідношення відповідного явища з предметом.

Значення словосполучення, зокрема поетичного, значно багатше, ширше і глибше, ніж значення його складових компонентів. Як зауважує М. Кочерган: «У словосполученні відбувається специфікація значення, ... відбувається деяка зміна семного складу» [195, с. 24]. Словосполучення допомагає досягнути семантичне багатство слова, виявити приховану, незвичну семантику.

Оскільки реалізація семантичних відтінків складного прикметника, його сполучуваність залежать від семантики означуваних іменників, доцільно простежити функціонування останніх у поетичних текстах.

3.1. Лексико-тематичні групи іменників-дистрибутивів

Лексичне значення іменника полягає у вираженні предметності, тобто іменник може означати як конкретні предмети, назви істот, так і абстрактні поняття, явища, опредмечені ознаки, дії тощо. Багатозначність слів – загальна тенденція природних мов. Конкретне значення реалізується в контексті через сполучуваність між словами. У зв'язку з цим слушною є думка Д. Шмельова: «Для того щоб визначити значення слова, недостатньо вказати на те явище

дійсності, на той предмет, який дане слово називає, для цього необхідно з'ясувати, як дане значення співвідноситься з якими-небудь іншими значеннями» [380, с. 12]. Дослідження лексичної семантики тісно пов'язане з вивченням синтагматики слова, пор. думку С.Я. Єрмоленко: «лексична семантика пізнається через визначення меж синтаксичної сполучуваності» [132, с. 6].

Слова як мовні одиниці, що відображають чи позначають об'єкти позамовної дійсності, відображеної людською свідомістю, взаємопов'язані між собою, як взаємопов'язані і ті явища, які вони відображають [380, с. 13]. Завдяки цим «позамовним» зв'язкам слова утворюють лексико-тематичні групи. Важливість аналізу лексико-тематичних груп іменників зумовлюється особливістю функціонування даної лексико-тематичної групи слів на певному етапі розвитку сучасної української мови і загальними тенденціями розвитку поетичного мовлення зокрема [20, с. 44]. Поетичне мовлення реалізує можливість мови у відтворенні реального й уявного світу. Поет, повідомляючи що-небудь про предмет, явище, використовує загальноновживані мовні засоби. Але якщо повідомлення про предмет, авторське уявлення про нього не задовольняє поета, він звертається до слів інших «семантичних комплексів» (під семантичним комплексом розуміють сполучення слів, за допомогою яких у конкретному мовному колективі повідомляється все, що зафіксовано у колективній пам'яті про реалію, позначену іменником), спираючись на традицію (поетизми) або на власні асоціації, які породжують індивідуальне слововживання [101, с. 19-20]. Поетизми, або поетичні слова, функціонують у поетичних контекстах як їх традиційно усталені елементи.

Дослідники поетичної мови С. Єрмоленко, В. Калашник, Л. Пустовіт, Л. Савченко, Л. Ставицька, З. Франко та інші, виділяють традиційний поетичний словник. Під цим розуміють «особливий розряд експресивно-емоційних слів, що відзначається забарвленням урочистості, патетичною тональністю, ліризмом» [153, с. 13-14] і вживаються переважно в поетичному мовленні. Поетична лексика не є незмінною, системно замкнутою. Узагалі

поетичність слів треба розглядати як явище певної епохи і в нерозривному зв'язку з літературними стилями та творчими методами, на яких ті стилі ґрунтуються [153, с. 16-17]. Наприклад, для поетів-романтиків початку ХІХ століття характерні типові для народної пісні сполучення *темна діброва, гіркі сльози, нещасна доля, люте горе, вороги лихії, блідий місяць, синє море* і под. Поетичний словник «Русалки Дністрової» поповнюється постійними (традиційними) епітетами *зелений дуб, чорний ворон, білий сніг, білий світ, вороний кінь, ясне сонце, темна ніч, бистрий сокіл, красна зоря* тощо. Український поетичний словник значно розширюється і збагачується новою лексикою під впливом творчості Т. Г. Шевченка. Поет звертається до традиційного «парнаського» словника, вносячи в нього чимало старокнижних, іншомовних та загальнонародних елементів, яким поетичні контексти надають ще більшої ваги і які стають ознакою художньої якості мови: *сіромаха, воля, сирота, убогий, удова, палати, лихий, вишня, тополя, блідолиций, гармидер, псалми* і ін. [149].

Кожна епоха не тільки сприймає спадщину минулого, творчо осмислюючи її, а й залучає в сферу художнього використання нові мовні засоби. До сучасного українського поетичного словника відносяться естетично позначені, традиційно пов'язані з поезією слова, які становлять такі лексико-семантичні групи:

- 1) слова на позначення рослинного світу: *дуб, верба, клен, липа, калина, терен, волошка* і т.ін.;
- 2) слова на позначення тваринного світу: *вовк, віл, кінь, ведмідь, заєць* тощо;
- 3) лексика на позначення птахів: *ворон, голуб, сокіл, орел, крук* і т.ін.;
- 4) темпоральна лексика: *день, ніч, весна, осінь, літо, вересень* тощо;
- 5) назви небесних світил: *сонце, місяць, зорі* і т.ін.;
- 6) слова на позначення явищ природи: *сніг, вітер, буря, блискавка, грім* і под.;

- 7) слова на позначення почуттів, абстрактних понять: *любов, ненависть, кохання, радість, скорбота, біль, вічність, юність* тощо;
- 8) назви реалій етнокультури: *кобза, бандура, полонина* і под.;
- 9) назви коштовностей: *золото, срібло* і ін.;
- 10) назви окремих кольорів і звуків: *білий, чорний, сивий, мелодійний, дзвінкий* тощо.

«Ступінь поетичності кожного окремого слова <...> є різним, міра поетичного забарвлення тут в основному залежить від міцності традиції, активності художнього вживання, контекстуальних умов» [153, с. 15]. Поетична лексика підсилює виразову вартість, збагачує і полегшує сприймання твору, виявляє індивідуальне слововживання поета, мовний світ якого відбиває ознаки природи рідного краю, національного побуту, народних вірувань та уявлень про світ.

У роботі розглядаються такі лексико-семантичні групи означуваних іменників, фіксованих у поетичному мовленні ХХ століття: назви рослин, тварин, птахів, темпоральна лексика, назви небесних світил. Детальний аналіз іменників цих лексико-семантичних груп дає можливість простежити шляхи розширення семантики іменника, його сполучуваність із складними прикметниками, що виникає в умовах поетичного мовлення.

3.1.1. Номінації рослин

Серед традиційної поетичної лексики виокремлюється група номінацій рослин. Серед них чисельною є група назв дерев (*дуб, верба, каштан, клен, липа, яблуня* та ін.) та квітів (*айстри, волошки, жоржина, конвалія, мак, лілея* тощо). Значно рідше в досліджуваних текстах зустрічаються номінації кущів (*бузок, глід, калина, терен*) та трав (*ковила, конюшина, хвощ, чебрець*). У поетичній мові слова на позначення рослинного світу служать образним засобом відтворення природи рідного краю, розкривають характер мислення поета, його естетичні принципи й уподобання, стають основою витворення

образів-символів. Символіка рослинного світу надзвичайно виразна і багатогранна. Зазнаючи різноманітних диференціацій, у своєму розвитку вона проходить складний шлях: від традиційного, фольклорного до індивідуально-авторського – і «неодмінно спрямовується у площину образу України» [332, с. 16]. Ускладнення семантики значною мірою залежить від лексичної сполучуваності слова в поетичному контексті. Прикметники-композиції допомагають досягнути семантичне багатство слова, виявити часом прихований, незвичайний відтінок значення.

Серед номінацій дерев у досліджуваних текстах складними прикметниками найчастіше окреслюються лексеми *дуб* і *береза*, відповідно 24 і 13 зафіксованих композитів (див. додаток, таблицю 1). Іменник *дуб*, що є традиційним поетизмом, сполучається із складними прикметниками таких семантичних груп:

а) складні прикметники з колірним компонентом, які служать для зображення кольору листя (*бронзово-темний, зеленочолій, зелено-ярий, міднолистий, мідянолистий, темнолистий*) та кольору кори (*темнокорий, чорнокорий*);

б) слова, що позначають ознаку за зовнішнім виглядом і характеризують стан листя (*сухолистий, свіжолистий*), форму крони (*буйнолистий, кошлатобровий, широковітій, сторукий*);

в) складні прикметники вікової семантики (*віковичний, кількаторічний, столітній, сторічний, тисячолітній*);

г) прикметники на позначення характеру росту (*вільнорослий*);

г) складні прикметники психологічного сприйняття (*добродушний, чудотворний*).

Форма відображення поетом дійсності як внутрішньої, так і зовнішньої, – індивідуально-неповторна. Своєрідність естетичного впливу цієї форми лежить в особливому відношенні поета до слова, в особливому способі організації лексичного матеріалу у вірші [101, с. 33]. У пейзажних замальовках, у яких ідуть роздуми про життя, про особисте, лексема *дуб* переважно не несе

додаткового смислового навантаження. Глибоко поетичний образ створює широкий контекст: *«Сплітаючись гіллям, Стоять **дуби** зелені, свіжолисті. Од квітів ллються пахоці струмисті. Сосновий віддалік шепоче бір...»* (М. Рильський). У антонімічних відношеннях з прикметником *свіжолистий* перебуває композит *сухолистий*. Перші компоненти цих прикметників *сухо-* і *свіжо-* семантично протиставляються (*свіжий* – «яскраво-зелений, молодий (про зілля, листя дерев і т.ін.)» [СУМ, IX, с. 79]; *сухий* – «засохлий (про рослини)» [СУМ, IX, с. 864-865]).

Вибір того чи іншого прикметника зумовлений ідеєю твору, авторським задумом і впливає на зміну значення, часто символічного, означуваного іменника. *Свіжолистий дуб* у поетичній мові – це символ молодості, життя, і навпаки, іменник *дуб* у сполученні з композитом *сухолистий* символізує смерть. Наприклад: *«Хай буде він, мов той садок безводний, хай стане він, мов сухолистий дуб, рамено власне хай жере, голодний, хай юнаки, мов ліс, підуть на зруб»* (Ю. Клен). Звернення до складних прикметників допомагає уникнути одноманітності при підборі синонімічних означень чи наділенні предмета новими ознаками.

Синонімічні складні прикметники використовуються майстрами слова для розкриття внутрішнього світу людини, точнішого відображення дійсності. Вони майже завжди містять певний відтінок у значенні. Кожен автор, добираючи найвдаліші засоби для реалізації свого задуму, вдається до переносного вживання слів, до створення нових, часом досить незвичних поєднань слів. У досліджуваних текстах у синонімічний ряд об'єднуються композити *широковітий*, *буйнолистий*, *міцнорукий*, які по-різному характеризують крону дерева. Порівняймо: *«Під буйнолистим кучерявим **дубом**, У затінку старих кремезних віт, Обнявшись, сиділи люба з любим, Як не сиділи цілих двоє літ»* (О. Підсуха); *«Два серця трепетні, високі два уми – Широковітий дуб і ясен тонколистий – Не слави марної, не ситої користі Вони, страждаючи, шукали між людьми»* (М. Рильський); *«Міцнорукі дуби*

триста років стоять на сторожі. Суховій просичав, градобій налетів, пролетів» (П. Дорошко).

У поетичній мові існує ряд «безобразних» слів, які не мають образотворчого навантаження. До таких слів можна віднести складні прикметники, складовою частиною яких є числівникова основа *сто-*, *тисячо-* (*столітній*, *сторічний*, *тисячолітній*), та прикметник *віковічний*. Вони виконують номінативну функцію, називаючи певну ознаку. І лише у поетичному контексті, поєднуючись з іншими словами, підкоряючись єдиній настанові, ці композити набувають певного стилістичного забарвлення: *«**Столітній дуб** руками Благословить мене»* (А. Малишко). *Столітній дуб* – це символ вічності, довгожителства. Надзвичайну життєздатність дуба підкреслює і складний прикметник з неозначено-кількісним компонентом *кілька-*: *«А вже **дуби** стоять **кількасот річні**»* (Л. Костенко). Означаючи «дуже багато сотень років», композит *кількасотрічний* передає древність, споконвічність природи рідного краю.

Якщо у досліджуваних текстах іменник *дуб* означається 5 складними прикметниками, що містять сему “вік”, то слово *береза* поєднується лише з прикметником *столітня*. Означення до іменника *береза* із семою “вік” не характерні.

Найчастіше іменник *береза* окреслюється складними прикметниками, що передають колір кори і переважно мають у своєму складі компонент *біло-*: *білокора*, *білонога*, *білостанна*. Композит *білокора* і метафоричні епітети *білонога*, *білостанна* є контекстуальними синонімами, оскільки характеризують білий колір кори дерева і його стрункість. Наприклад: *«Кружляє листя, на сухі стежки Лягає рівно золотом осіннім, І висівають визріле насіння **Берези білокорі** та стрункі»* (П. Дорошко); *«**Береза** стоїть **білонога**, Галуззям свій стан обгорта»* (П. Дорошко). Зауважимо, що прикметник *білокора* вже увійшов у загальнономовний вжиток і є традиційним епітетом до лексеми *береза*. Наприклад, *«А дівчина вже й сумна: Чом **береза білокора** Вміє так, а не вона»*

(О. Ющенко); «Засміявшись, ручки вгору та *березу білокору* присоромлює, стидить...» (П. Тичина).

Метафоричні складні прикметники – це спосіб створення словесного образу з яскравою внутрішньою формою, яка дає можливість по-новому побачити означуваний предмет, звернути на нього увагу. Композити *веселокора, ніжностанна* містять сему “настрій”, “психічний стан” і вказують на позитивну оцінку сприйняття дерева: «*Про березу ніжностанну, Про чарівну любу вроду. Славить їх не перестану – Гордість і красу народу*» (О. Ющенко).

Часто автор готує читача до сприйняття яскравої метафори. Поступова підготовка метафори в тексті в багатьох випадках спирається на різноманітні асоціативні зв'язки того, що зображується, що «вгадується і передчувається, але ще не назване» [236, с. 27]. Підводячи читача до сприйняття образу *златокосих беріз*, автор одухотворює і вітер, наділяє його рисами, характерними для людини (холодно сміється, рве берези): «*Тихше, вітре, чуєш, годі, – холодно сміється. Рве берези златокосі батоном – по кленах!*» (В. Семенко). Прикметник *златокосі*, як і *русокосі*, має сему “людина” і водночас характеризує колір осіннього листя.

Варто зазначити, що в досліджуваних текстах спостережено значну кількість складних прикметників антропоморфічних метафоричних епітетів: *зеленочолій, кошатобровий, сторукий, міцнорукий* (дуб), *білонога, білостанна, златокоса, русокоса, ніжностанна* (береза), *зеленоволоса, зеленокоса* (верба), *тонкостанна, ясночола* (тополя), *бронзотіла, кривотіла, високогорла* (сосна), *чорноруке* (дерево) тощо. Використання метафоризованої лексики вже само по собі створює художню якість, але художня виразність лексичної метафори ще більше виявляється на тлі інших художніх засобів і в поєднанні з ними [371, с. 98, 80]. У поетичних текстах метафоричні композити часто ускладнюються символічним розумінням означуваного слова.

Символом печалі у народній творчості є *сосна* [194]. І хоч в українській поезії лексема *сосна* вживається лише в прямому значенні відтворення

рослинного світу, складні прикметники, окреслюючи цей іменник, містять певну вказівку на суворість обстановки. Метафоричний прикметник *бронзотіла* та прикметники *міднокора*, *темно-мідна*, *златокора* мають у своєму складі колірний компонент, що вказує на ознаку за схожістю до кольору певного металу: «Народ аж кам'яніє (в тиші догоря і пада, ніби *сосна темномідна*, до сходу сонця зрізана – свіча, і пада і згаса...» (В. Барка); «За Нарочем, у *міднокорих соснах*, я, друзями покликаний, стою» (М. Сингаївський); «Тут ніби зроду сонця не було. Аж потім раптом бризнуло: збілів бузок розквітлий, *сосни бронзотілі* пірнули в крони, засьорбнувши день...» (В. Стус); «Він дні свої, як *сосни златокорі*, Для нив будучини спалив дотла» (Д. Павличко).

Слова традиційного поетичного словника типу *гай*, *діброва*, *ліс*, *сад* тощо рідко епітетизуються складними прикметниками. Найчастіше прикметники-композиції окреслюють лексеми *сад* і *ліс* (відповідно 21 і 14 зафіксованих композитів).

Складні прикметники до означуваного слова *сад* семантично різноманітні і утворюють такі семантичні групи:

а) складні прикметники на позначення кольору листя, квітів, кори, плодів (*біловітрильний*, *жовтолистий*, *зелено-білий*, *золотоцвітний*, *рудо-жовтий*, *світлоторий*, *сніжно-білий*, *яблунево-рожевий* тощо);

б) прикметники, що вказують на товщину стовбурів, характер крони (*буйнолистий*, *тонконогий*, *тонкостволий*);

в) складні прикметники, що передають враження, психологічне сприйняття (*благоуханний*, *вселюдський*, *дивовижний*, *сонце радісний* і под.) тощо.

У сполученні з прикметниками на позначення кольору листя, кори, квітів, плодів, що становлять найбільшу за чисельністю семантичну групу, іменник *сад* реалізує переважно пряме значення: «Ось-ось війне розгулиста і люта Зима снігами в *жовтолистий сад*» (А. Малишко); «*Рудо-жовтий вже і сад*, горобці пустують, на солодкий виноград радо поласують» (В. Гренджа-Донський).

Значення «молоде життя» надає слову *сад* прикметник *тонконогий* («Хай світ людині буде рівня, людина – світові, як є. Хай тонконогий сад корінням з правічних надр наснагу п'є» (В. Затулівітер), який виступає синонімом до композита *тонкостволий*, що підкреслює товщину стовбура дерева, а також вказує на його вік: «Зітхають *сади* на площі, Блакитні і тонкостволі» (А. Малишко).

Лексема *сад* у поєднанні з прикметниками *всеземний, вселюдський, всесвітній* містить у поетичній мові не просто значення «планета», а «щаслива, квітуча планета»: «Фортеці тліють, бапти корчаться, Бійниці сліпнуть. Тільки те, Що є трудом, теплом і творчістю, В саду вселюдському цвіте» (М. Бажан).

Лексема *ліс* у досліджуваних текстах сполучається з складними прикметниками на позначення віку лісу (*віковичний, вікодавний, столітній*), забарвлення лісу (*густо-зелений, сивобровий, смарагдово-рудий, сріблясто-блакитний, сріблясто-синій, чорний-чорний*), психологічного сприйняття (*тривожно-зелен*), стану (*напівзамерзлий*), прикметниками, що містять вказівку на наявність певної рослинності, птахів (*багрянокленовий, березолистий, ожиновово-пташиний*). Напр.: «За колоссям яровистим, за ліском березолистим Грають сурмачі» (А. Малишко); «Ожиновово-пташиний ліс. Озера всі в лататті. Одну сосонку вишиває сріблястим шовком навучок» (Л. Костенко); «Засніжений ліс в дивній тиші, Сріблясто-блакитний ліс. Шмагають кленові лижі По ніжках тонких беріз» (П. Воронько).

Назви квітів у поетичній мові, зберігаючи зв'язок із первинним лексичним значенням, водночас семантично ускладнюються і працюють на гармонійну цілісність тексту.

За семантично-функціональними ознаками складні прикметники лексико-семантичної групи квітів поділяються на такі групи:

а) прикметники, що передають забарвлення квітів: *білотіла* троянда, *синьоокі* квітоньки, *золотоокі* лілеї;

б) композити, які характеризують зовнішній вигляд квітів: *срібнороса* роза, *повнолиста* троянда;

в) складні прикметники на позначення форми, розмірів квіток: *дрібноокі* квітоньки;

г) композити часової семантики: *сьоголітній* мак, *новонароджений* мак;

г) складні слова, що передають загальне враження від квітів, психологічне сприйняття їх: *зловорожі* квіти, *єдинождана* квітка;

д) прикметники, що вказують на ознаку за характером фізичного впливу, на користь від квітів: *снодійний* мак, *чародійні* квіти, *медоносне* квіття;

е) складні прикметники, що передають характер цвітіння, росту: *буйноцвітний* мак, *мережано-ростущі* лілеї тощо.

Найчастіше складні прикметники поєднуються з лексемами *квітка* (нами виявлено 16 прикметників-композитів), *мак* (8 прикметників), *лілея* (5 прикметників). Інші номінації квітів окреслюються 1–2 рази складними прикметниками, які переважно вказують на колір квітів: «***Волошки**, волошки, волошки в житах, їх стільки, їх стільки, їх стільки, аж страх. І там на долині, і там на горбі, такі темно-сині, такі голубі*» (О. Лятуринська); «*Тож під листя кругопадом в урочистості вечірній мріють сині-сині айстри без радіння і журби*» (В. Стус); «*І встають терикони у ріднім краю, де я, юний, вдихав під удари гармат ніжно-білих конвалій п'янкий аромат*» (В. Сосюра).

Лексика на позначення різноманітних трав в українській поезії нечисленна. Це переважно слова, які називають конкретні трав'янисті рослини (*конюшина, папороть, хвощ* тощо), а також слова з узагальнювальним значенням (*бур'ян, трава* тощо). Складні прикметники лексико-тематичної групи номінацій трав найчастіше окреслюють узагальнювальне слово *трава* (*трави*), позначаючи її колір: «*І очерет і трави білохвості у підземеллі, на боках росли, і під ногами тліли жовті кості, що звідусіль собаки нанесли*» (Осьмачка Т.); «*Бабуня-трава, жовтокоса й тиха Глянула з-під снігу – а в небі сонце*» (Малишко А.); «*У трави зелено-світлі на мить пташина упаде*» (Ющенко О.). Прикметники-композити інших семантичних груп відзначаються

низькою сполучуваністю із номінаціями трав, які вживаються у прямому значенні переважно в пейзажних замальовках.

У досліджуваних текстах найвищим ступенем сполучуваності зі складними прикметниками характеризуються номінації дерев. Порівняймо: складні прикметники до назв дерев становлять $\approx 47,4\%$ від загальної кількості прикметників-комполітів до номінацій рослин, прикметники до назв скупчень дерев становлять $\approx 20,9\%$, до назв квітів – 20% . Номінації трав та кущів сполучаються з прикметниковими утвореннями рідко, відповідно $\approx 7,9\%$ і $3,7\%$ спостережених складних прикметників.

3.1.2. Номінації тварин

У мові поезії традиційно складається словник назв тварин. Поетична мова актуалізує семантику й стилістичне забарвлення цих назв. Деякі з них переростають в образи-символи: функціонуючи у відповідних контекстах, вони набувають узагальненого символічного значення. У поетичному контексті означувані складними прикметниками назви тварин виступають як характерні емоційно-експресивні номінації, в яких ознака індивідуалізує названий предмет і водночас переводить його в поетичний традиційний образ.

Найбільшу кількість складних прикметників (31) об'єднує навколо себе лексема *кінь* (див. додаток, таблиця 2). *Кінь* характеризується за ознаками:

а) кольору гриви, очей та губ, а також масті: *багряногривий, білогривий, зеленогривий, огнегривий, сивогривий, чорногривий, бронзолитий, багряно-золотий, білий-білий, рожевотілий, світло-сірий, сніжно-білий, фіялкоокий, білозуба (коняка)*;

б) зовнішнього вигляду загалом: *буйногривий, важкогривий, космогрудий, куцохвостий, тонконогий, триножний, широкогрудий*;

в) швидкості бігу: *бистроногий, прудконогий, швидконогий*;

г) сили тварини: *двожилна*;

г) вдачі коня: *непокірно-вірний, гривасто-шалений*;

д) психологічного сприйняття: *лихovorожий, нейтроннобомбовий, стокопитний, тяжкокопитний*.

Слово *кінь* та його родова пара *коняка* у сполученні з прикметниками *білозуба, широкогрудий, світло-сірий* вживаються у прямому значенні в таких контекстах: *«Березняк перейду, перелину, Тут я пас на росиці скотину. І свою, і чужу – усяку. Білозубу сліпу коняку»* (І. Цинковський); *«Серед жита ходять коні з обважнілим серцем, Світло-сірий у попони, Чорний під сидельцем»* (П. Воронько); *«Я бачу все: в льоду криничний зруб, Де чорнокорий розшумівся дуб, Де сивогриві коні із артілі Копитьми б'ють простори сніжно-білі»* (А. Малишко).

В українській поезії, як і в фольклорі, *кінь* набуває символічного значення. Його зараховують до словника українських символів, оскільки «слов'яни з конем пов'язували вмирання чи народження сонячного божества» [194, с. 133]. Можливо, тому й у поезії для означування *коня* добираються сонячні барви: *багряногривий, багряно-золотий, огнегривий, рожевотілий*. Як і в народнопісенній творчості, так і в українській поезії образ *коня* часто символізує швидкоплинність життя, прожитих років: *«Нехай жовтіє лист, і срібло криє скроні – мені не сумувать в сумній алеї тиші, я юні наздогнав багряногриві коні, – є інша молодість – це молодість душі»* (В. Сосюра).

Як зазначає В. Пропп, «скрізь, де *кінь* відіграє культову роль, він завжди білий» [194, с. 135]. У поезії М. Вороного *білогриві* *коні*, на які сіли німфи, символізують натхнення, процес творення: *«І, на коні білогриві Німфи, сівши, грають, грають, Линуть, Ринуть, Поспішають Ген до берега імлистого»* (М. Вороний).

У багатьох пісенних сюжетах *кінь* змальовується вірним слугою, надійним охоронцем. Цю символіку використовує і Т. Коломієць: *«Ударить хвиля голосів дівочих і смутком, і любов'ю поколінь. І при коханні щирім і урочім На чати стане сивогривий кінь»* (Т. Коломієць).

Складні прикметники, які характеризують вдачу *коня* (*гривасто-шалений, непокірно-вірний*), силу (*двожильний, тяжкокопитний, стокопитний*) та

швидкість бігу (*бистроногий, прудконогий, швидконогий*), для поетичної мови мало характерні. Значна частина цих прикметників уживається у прямому значення, підкреслюючи характер дії, руху тварини: *«Я наздогнав тебе, Борисе, у мене **коні швидконогі**, води напились вже із Тиси, з тобою битись ми готові...»* (В. Гренджа-Донський). Синонімом до прикметника *швидконогий* виступає композит *прудконогий*, пор.: *прудконогий* – «який має прудкі ноги» [СУМ, VIII, с. 360], *швидконогий* – «який швидко, прудко ходить, бігає; легкий на ходу; прудконогий» [СУМ, XI, с. 432]: *«Малює чорнилом на чорній стіні двох **коней баских, прудконогих**, як вихор»* (Ю. Клен).

Поетичний традиційний синонім до названих вище – композит *бистроногий*, наприклад: *«Де **кінь бистроногий** мчався – Там встала любов-трава»* (К. Герасименко).

У характеристиці вдачі коня поєднуються різні ознаки, зокрема зовнішні, пор.: *гривасто-шалений і непокірно-вірний*. Наприклад: *«А сніги на вершинах при місяці сріблом іскрились. Уявилось: то скаче табунник на **гривасто-шаленім коні**»* (М. Сингаївський); *«Вона червоне віяло взяла і ніби ненароком повела В той бік очима (так собі, зненацька), де молодий Мединський грає хвацько на **непокірно-вірному коні**»* (М. Рильський). У другому прикладі об'єднано протилежні компоненти: *непокірний* – «який не хоче підкорятися, бути підвладним кому-небудь; неслухняний» [СУМ, V, с. 360] і *вірний* – «який заслуговує довір'я; постійний у своїх поглядах і почуттях, відданий // Який відзначається відданістю // Який незмінно дотримується чого-небудь, не зраджує» [СУМ, I, с. 680].

Лексема *кінь*, окреслена складними прикметниками на позначення сили, можливостей тварини чи вражень (*тяжкокопитний, двожилый*), в українській поезії переважно має пряме значення: *«І для доброго почину, Щоб хороші йшли діла, Він **двожилу конячину** Загнуздав на вудила»* (А. Малишко); *«Як вимірять страшне безмір'я висот і сил, устремлінь, снаги? Як не притиснуть остроги **тяжкокопитному коневі?**»* (О. Лятуринська).

Крім позитивної символіки, лексема *кінь* у відповідному прикметниковому оточенні виступає символом лиха, нещастя, всезнищеності. *Кінь*, за деякими повір'ями, – це перетворений диявол. *Стокопитний* кінь у поезії І. Виргана – символ загарбників рідного краю, ворогів Батьківщини: «*Це вона свої закуті крила, Боркані залізом і вогнем, Стокопитним топтані конем, Перший раз по-справжньому розкрила*» (І. Вирган).

Символом ворогів у поезії М. Рильського виступає образ *лихovorожих коней*: «*Але я знав, що до народу Наш голос, друзі, долетить, Що дніпрову недовго воду Лихovorожим коням пить*» (М. Рильський).

У досліджуваних текстах зафіксовано також уживання родових назв щодо видової *кінь*. Це іменники *лошак* (молодий кінь), *огир* (жеребець, самець).

Слово *лошак* сполучається зі складними прикметниками, що характеризують зовнішній вигляд (*білогривий*, *тонконогий*) та швидкий біг (*вітрогривий*): «*Скільки сонць на полив'янім глеку, Лошаків скільки в лузі ірже! Вороні, білогриві, червоні*» (П. Воронько); «*Коли був я тонконогим лошаком, Називали мене люди вороньком, Заплітала в сизу гриву кісники Мила юнка, що водила до ріки*» (П. Воронько).

Переважно негативну оцінку містять словосполучення із словом *звір*. Складні прикметники у поєднання з лексемою *звір* означають:

- а) зовнішній вигляд тварини: *повногрудий*, *чорнорогий*, *чорно-залізний*;
- б) інтенсивність вияву ознаки: *двоголовий*, *стоголовий*, *столаний*, *стотисячоголовий*;
- в) характеристику вдачі тварини: *доброзичливий*.

Прикметникові композити з числівниковим компонентом *дво-*, *сто-* вказують на інтенсивність ознаки, а також на відповідний емоційний зміст її: «*І знов живе, лютує звір Стотисячоголовий!*» (М. Вороний). *Звір* в українській поезії – символ ворогів, нападників країни. Про це свідчить і порівняння ворога зі звіром: «*Находив ворог двоголовим звіром, Два голоси із пащек двох ревли...*» (М. Рильський).

Лексема *олень* сполучається із складними прикметниками на позначення зовнішнього вигляд тварини. Частина прикметників вказує на форму (*віторогий, ряснорогий*) та колір (*золоторогий*) рогів, інші – на колір частини тіла (*білоногий*) чи масть (*білосніжний*). Складні прикметники *білоногий* і *ряснорогий* вживаються у прямому значення, виділяючи певну рису зовнішності тварини: *«До тих ми не дібрались верховин, Де глухарі таяться громокрилі, Де бродить вуйко, ласий до малин, Де олень ряснорогий, в повній силі, Гірських потоків н'є солодкий плин Або пасеться у рясному зіллі»* (М. Рильський); *«В тундрі ходять саами – Од віків пастухи. Білоногі олені Та задимлений чум...»* (П. Дорошко).

Прикметники, несучи в своїй семантиці певну символіку, наділяють і означувані іменники символічним значенням. *Білосніжний олень* – символ зими: *«Білосніжний Олень ударив об лід. Поскакав І за ним услід Білі вихрі – метілі помчали»* (Н. Кашук).

Слово *віл* поєднується із складними прикметниками, які вказують на ознаку зовнішності тварини, її масть (*білявобокій, крутобокій, круторогий, рудохвостий, червонорогий*): *«Він скільки виростив теличок: Красунь, і Лисок, і Марусь, Породистих, напів і простих, Крутих коров'ячих голів, Білявобоких, рудохвостих, Могутніх, вкормлених волів»* (А. Малишко).

Із образом *волів* у поетичній мові пов'язується мотив історії рідного краю: *«І знов зариплять на закурених битих дорогах, посуваючись валкою широкобокі вози, І відчувається знов ремигання волів круторогих, колихання колосся, розлоге відлуння грози»* (М. Бажан). Зазначимо, що прикметник *круторогий* є постійним епітетом до іменника *віл* і в поетичній мові ознака «форма рогів» («дуже загнуті, сильно вигнуті, закручені роги» [СУМ, IV, с. 377]) нерідко нейтралізується, вказуючи на позитивну оцінку семантику контексту: *«Бо, як гуде бджола, де сонце сяє, І як ревуть воли в нас круторогі. Найвищу розкіш щастя, перемоги Відчутти може степу син – хазяїн»* (О. Бабій).

Лексема *віл* у сполученні зі складними прикметниками часто виступає у складі порівнянь, виражених орудним відмінком: *«Горіли ферми в ніч за обрієм*

вологим, В вечірніх загравах воли ревли, як грім, І місяць ліз в поля **волом червонорогим** Між ожереди туч, старим шляхом своїм» (А. Малишко). Прикметник-комполит червонорогий увиразнює об'єкт зображення, наділяє його не властивою ознакою.

Складні прикметники, що поєднуються зі словом *нес* передають психологічне сприйняття зовнішнього вигляду (*триголовий, чорноротий*) та вказують на ознаку за наявністю певного предмета (*орденоносниий*).

В українській поетичній мові лексема *нес* у сполученні зі складними прикметниками символізує гнобителів народу, тиранів: «*Тирани – гірш, ніж пси, ніж **чорнороті** – гірш, гарчать на люд, прив'язаний до колісниці*» (В. Барка).

Орденоносні пси – символ чиновників, бюрократів: «*І то було видовище, скажу вам, **орденоносні пси** – могутні груди обвішані медалями, а морди – пихаті, як в заслужених митців...*» (В. Стус). Прикметник *орденоносні* підсилює сатиричне сприйняття цього образу, вказує на негативну оцінку об'єкта змалювання.

Лексема *лань*, яка у поетичній мові переважно вживається у прямому значення, сполучається із складними прикметниками, що позначають: а) зовнішній вигляд (*білоквітна, чорноока*); б) швидкість руху (*прудконога*): «*Чи заманила **чорноока лань** Його туди, звідкіль нема доріг, І досі він шукає мовчки їх, Соромлячись безсилового воання?*» (Д. Павличко); «*Поруч із нею третя, струнка, **прудконога**, рішуча, В парі з ласкавою **ланню** до гаю у даль поспішає*» (М. Бажан).

Таким чином, назви тварин характеризуються різною частотою сполучуваності зі складними прикметниками. Найбільше прикметникових композитів спостережено у сполученні з лексемою *кінь* (31 композит, що становить $\approx 38,8\%$). Значно менше композитних прикметників спостережено у поєднанні з лексемою *звір* (10 %), *віл*, *олень* (по $\approx 6,3\%$). Кількість складних прикметників до інших номінацій тварин становить від $\approx 3,8\%$ до $\approx 1,3\%$.

3.1.3. Номінації птахів

Номінації птахів, за незначним винятком (*крук, орел, ворон, коршак* та деякі інші), в українській поезії несуть переважно позитивну експресію. Вжиті в прямому значення, вони сполучаються з прикметниками різної семантики, утворюючи традиційні поетичні та індивідуально-авторські епітетні сполуки. Лексико-семантичну групу формує узагальнювальна назва *птах* та форми *птиця, пташина* і под. (див. додаток, таблиця 3). Ці лексеми означаються прикметниками-композирами (всього 44), серед яких розрізняємо слова, що характеризують:

а) колір оперення птаха: *жовто-сизий, зелено-жовта, зелено-синя, червоно-чорний, чорно-золота, ясно-синя, багряноперий, білоперий, золотопера, красноперий, сизопера, срібноперий, чорноперий, білокрилий, золотокрила, сизокрилий, срібнокрилий, чорнокрилий, білогрудий, синьогрудий*;

б) зовнішній вигляд птаха типу *небесноока, сіроока, жовторотий, гострокрилий, довгокрилий, кривокрилий, стокрилий, сивочолий, двоголавий, двоголовий, одноголовий, яснозорий*;

в) вдачу, характер, прагнення птахів: *вільнокрилі, волелюбна, грізнолітні, зловісний, ревуcho-серда, тихим-тиха*;

г) особливості польоту птахів: *бистрокрилі, бистролетні, легкокрила, дзвіноккрила*;

г) психологічне сприйняття: *дивовижна, веснянокрилий*.

Лексеми *птах, птиці, пташина*, означаючись складними прикметниками *білокрилий, срібнокрилий*, утворюють епітетні словосполучення, типові для пейзажної лірики; ці вислови і в контексті, і поза контекстом відзначаються поетичною маркованістю: «*І птах літає білокрилий. І за кормою каламуть*» (М. Рильський); «*Не ставить він і пасток на куницю І срібнокрилий не чатує птиць, Розкидавши серед куців тернових Зрадливу сітку із ниток шовкових*» (М. Рильський).

Створюючи художній образ, поет прагне показати якнайбільше ознак, деталей, що характеризують предмет. При цьому автор використовує слова, які

викликають певні асоціації в свідомості читачів, активізують сприйняття образу. Лексема *птиці* у сполученні з прикметником-комполитом *вільнокрилі*, підкреслює прагнення народів світу до миру, злагоди і щастя: «Випорхнули ж всі вони з-під арки, як вільнокрилі *птиці* з рукава» (Д. Білоус).

Вісником горя, суму та нещастя в поетичній мові часто виступає *чорноперий* чи *чорнокрилий птах*. І хоч СУМ вказує лише на колірну семантику цих прикметників (*чорноперий* – «який має чорне пір'я // Який має чорне оперення» [СУМ, XI, с. 360], *чорнокрилий* – «який має чорні крила» [СУМ, XI, с. 359]), у мові поезії вони зазнають семантичного ускладнення, містять оцінний компонент, залежний від контексту: «На дереві, що мій низенький дах Оклонюючи, край вікна росло, Якийсь похнюпий чорноперий *птах*, Сховавши дзьоб свій на ніч під крило, Нараз так смутно й страшно застогнав» (І. Вирган).

У поетичній мові встановлюються синонімічні відношення між лексемами *орел* і *крук*. Їхня сполучуваність відбиває однакову негативну оцінку семантику обох лексем, що набувають символічного значення. Пор.: «Усі, хто впав на сніг, на лід, на брук, Усі, кому столипінської ночі В холодних ямах чорних одиночок Довбає серце двоголовий *крук*» (Б. Олійник); «Так жінки казали сербійки, Як літали *круки* чорнокрилі Над садами їх та над хатами, Круки, що хотіли випити очі у самої Сербії-красуні» (М. Рильський); «Слова, як золоті зернини, В серцях людей вже проросли. Там горе люте Катерини, А не двоглаві *орли*» (О. Ющенко).

Відзначаємо характерне для поетичної мови традиційне вживання лексеми *ворон* у сполученні з прикметником *чорнокрилий*. Інші зафіксовані складні прикметники, в семантиці яких є колірний компонент – *несамовитосиній*, *попелясто-сивий*, *фіолетово-сухий*, репрезентують індивідуально-авторські образи.

У контексті віршів В. Стуса ці епітети утверджують символічне значення лексеми *ворон* як невід'ємної частини людського життя, як вісника біди: він застерігає людей від лиха, пророкує майбутнє: «Мій вороне, пророче мій,

несамовито-синій вороне мій, мій фіолетово-сухий, мій вижарений у віках, у курних степах, по курах, по рідних селах, по містах, чужих містах» (В. Стус).

Ворон – птах-довгожитель, який, за народними віруваннями, живе більше двохсот років. Спираючись на таке традиційне світобачення, А. Малишко називає ворона віковичним: «А я дивлюсь до дальніх сторін, Де знову сиплються жита, Де віковичний сивий **ворон** В поля вечірні виліта» (А. Малишко). Прикметникова основа *сивий* часто виступає у складі композитів до означуваного слова *ворон*, підкреслюючи не стільки колір оперення, як вік птаха («давній, старий»), пор.: «Оця снігами встелена земля, Оці **ворони попелясто-сиві**, Ці можнопанські повози шумливі, Що попереду тягнуться ключем!» (М. Рильський).

Голуб, на відміну від орла і крука, що переважно несуть негативну емоційну оцінку, у поетичній мові асоціюється з ніжними почуттями. Тому і складні прикметники до означуваного слова *голуб* мають у своєму складі компоненти-кольоропозначення світлих тонів. Ці прикметники вказують на забарвлення (зелено-сизий, рожево-сизий, сизо-голубий, сніжно-білий), колір крил (білогрудий): «Ой полетить, до вікна припадить, мов **голубки білокрилі...**» (О. Олесь). СУМ подає прикметник *білокрилий* як «постійний епітет лебедя, чайки» [СУМ, I, с. 184]. В українській поезії прикметник *білокрилий* розширює коло свого функціонування.

Найчастіше лексема *голуб* сполучається із складними прикметниками, що мають компонент *сизо-*. Народну традицію у вживанні епітет них словосполучень слід вбачати у прикладах типу *сизокрилий голуб* (*голубка*), які використовуються в ласкавому зверненні до кого-небудь чи при ніжному найменуванні людини: «Ой, напій коня, каре оченя. Сизокриле голуб'ятко, до побачення» (А. Малишко); «Та ось підкрався ворог – І в біді ти **голубом** забився сизокрилим» (П. Тичина). Пор.: *сизо-голубі голубочки*: «Як два голубочки, Ще й сизо-голубі. Ой скільки цілунків Давала я тобі...» (П. Тичина).

Навколо лексем *лебідь*, *лебідка*, *лебеді* функціонують прикметники на позначення кольору оперення (*білокрилий*, *біло-сніжні*, *сивокрилий*, *сніжно-*

легкі), віку птахів (молоді-молоді). Як правило, складні прикметники на позначення кольору оперення птахів мають у своєму складі компоненти біло-, сніжно- та -сніжний. На поєднанні двох сем “колір” і “здатність літати” побудовано складний прикметник сніжно-легкий: *«Літо за літом, коло за колом. Лебеді – звідки? – на синій воді. Мов залетіли з гіркого «ніколи», Наче зламали років закови – Сніжно-легкі, молоді-молоді»* (А. Перерва).

Лексема журавель у досліджуваних текстах окреслюється 4 складними прикметниками, які характеризують зовнішній вигляд птаха (довгоногий, довгоносий, ширококрилий) та характер голосу (дзвінкоголосий).

Іменник журавель у сполученні зі складними прикметниками на позначення зовнішнього вигляду вживається, як правило, у прямому значенні: *«Сякий-такий журавель, сякий-такий довгоносий, сякий-такий довгоногий, сякий-такий виступає, конопельку все щипає»* (П. Тичина); *«Як хороше, коли в осінній млі Летять ширококрилі журавлі, І крила ті, і ті ключі співучі, Мов світла тінь, хвилюють доли й кручі»* (А. Малишко); *«Ми батьківщину за межу Уже проходили, в імлі Ширококрилі журавлі У гніздах клетом своїм Нам поворот віщали в дім»* (А. Малишко). Образ журавлів – улюблений А. Малишка.

Поетичний контекст мотивує появу епітета дзвінкоголосі, пор.: *«Минає літо, серпень одплива. В просмолених човнах, дзвінкі жнива Одколихали в спілому колосі, і журавлі бринять дзвінкоголосі, їх кличе даль прозоро-вітрова»* (А. Малишко).

До традиційного поетичного словника належить іменник чайка (чайки), поєднаний зі складними прикметниками на позначення: а) кольору оперення птаха (срібнокольорові); б) кольору крил (білокрилі, срібнокрилі); в) гостроти дзьобу (гостродзьобі); г) оцінки характеру польоту (легкокрилі).

В українській поезії чайки символізують, з одного боку, печаль, зажуру (*«Прощайте, чайки легкокрилі, Літайте і плачте без слів, – Чайками кричать мої сестри Над трупами рідних братів»* (О. Олесь)), а з другого – виступають

традиційною ознакою ліричного пейзажу, пор.: «В'ються *чайки срібнокрилі*,
Де синіє далечінь, Море грає, плещуть хвилі, І синіє височінь» (Х. Алчевська).

Інші назви птахів у досліджуваних поетичних текстах рідко (1–3 рази) сполучаються зі складними прикметниками.

Таким чином, назви птахів у поетичній мові відзначаються високою сполучуваністю зі складними прикметниками. Переважно це прикметники з колірним компонентом (63 спостережених складних прикметника), прикметники внутрішньо-психологічного сприйняття (22 прикметники-композиції) та прикметники на позначення зовнішнього вигляду птаха (13 прикметників-композицій).

Найчастіше складні прикметники сполучаються з іменником *птиця* (44 складних прикметника, що становить $\approx 35,5$ % від загальної кількості зафіксованих композитних прикметників). Складні прикметники до лексеми *орел* (*орлиця*) складають $\approx 10,5$ %, до лексеми *ворон* і *голуб* по $\approx 6,5$ %. До інших лексем прикметники-композиції становлять від $\approx 4,1$ % (*крук*, *лебідь*, *чайка*) до $\approx 0,8$ % (*альбатрос*, *глухарі*, *дрозди*, *зогуля* та ін.).

3.1.4. Темпоральна лексика

Іменники на позначення часових понять становлять у мові української поезії кількісно значну групу, що об'єднує: а) назви різних часових відтінків, періодів у межах доби (*хвилина*, *година*, *світання*); б) назви пір року (*весна*, *зима*, *літо*, *осінь*); в) назви місяців (*вересень*, *жовтень*, *квітень*, *листопад*, *май*, *серпень*); г) назви загальних часових понять (*вік*, *пора*, *рік*, *літа*, *час*) [292].

Найчастіше складні прикметники сполучаються з лексемою *день* (*днина*) (див. додаток, таблиця 4). У досліджуваних текстах лексеми *день* і *днина* об'єднують навколо себе 54 складні прикметники, які за семантикою поділяються на такі групи:

а) складні прикметники, в семантиці яких є семи “колір”, “бліск” (*багряноводний, багрянолиций, білоперий, весняно-голубий, голубий-голубий, зеленочолій, золоторогий, золоторунний, злототканий, сизо-голубий, чорнобривий, яснобарвний, яснозір, яснолиций, ясночолій, сумно-золотий*);

б) композити, в семантиці яких є компонент, що вказує на сему “звук” (*легкошумний, багатошумний, повнозвукій, різноголосий*);

в) складні слова, що містять сему “час” (*давноминулий, днедавній, довгожданий*);

г) прикметники-композити, що вказують на ознаку за результатами роботи в певний період, враження від пережитого (*злосердний, миротворний, многогрішний, многотрудний, живодайний, двотоновий, залізобетонівий, легковажний, повнозерний, тверезо-працьовитий, нещадно-пожадливий*);

г) складні прикметники, які зображують стан погоди, прозорість повітря тощо (*грозово-штормовий, морозно-білявий, напівпрозорий, пресвітлий-світлий, світлосяйний, сонцеокий*);

д) прикметники-композити, що передають характер фізичного впливу (*благоуханний*) тощо [292].

Серед названих семантичних груп переважають композити із семою “світло”, “сонце”: *«Прийди, прийди, мій співе, мій коханий, і **день** візьми з собою злототканий»* (Х. Алчевська); *«Устане ще **день** яснобарвний. Умиється сонце росю»* (А. Малишко). Маючи у поетичних творах спільне переносне значення «світлий, щасливий, радісний», прикметники *злототканий, яснобарвний* виступають контекстуальними синонімами.

Сема “рух”, “політ” наявна в композитах *широколетий, чотирикрилий, гордоплинний*, образність яких побудована на загальнономовній метафорі «час летить», напр.: *«Лиш привід (визнаю-таки!) Прославить **день** широколетий, Якому рівних не було, Відколи сонце розцвітало!»* (М. Рильський).

Сполучуваність композитів *крутоберегий, шаблебровий, тверезо-працьовитий, двотоновий, залізобетонівий* з іменником *день* мотивується асоціативною ускладненою образністю, тобто названі словосполучення

належать до okazіональних, індивідуально-авторських: «Пантрує обережно за ставком бляшане листя. День крутоберегий уклався спати, ніби шарий віл» (В. Стус).

На шкалі позитивна – негативна оцінка розташовуються прикметники типу *живодайний – злосердний (день)*. Обидва прикметники належать до стилістично маркованої лексики так само, як прикметник публіцистично-художнього вжитку *многотрудні дні*. На тлі його стереотипності (*многотрудний* – «який вимагає великих зусиль, несе в собі велике напруження; дуже важкий» [СУМ, IV, с. 766]) прикметник *повнозерний день* актуалізує метафоричний зміст вислову, відзначається оригінальністю слововживання. Сему «праця та її результат» прямо називає *многотрудний* і переносно – *повнозерний*, пор.: «*І трудний хліб черствий, щоденний, І темні многотрудні дні*» (Є. Маланюк); «*Із нашої цілющої криниці беру снагу я у свої пісні і славлю літа повнозерні дні і матір, що від щастя промениться*» (В. Колодій).

Із темою кривавої боротьби в українській поетичній мові пов'язана кольороназва *багрянний*, яка в СУМі зафіксована як синонім до лексеми *кривавий* «який має колір крові; червоний, багрянний» [СУМ, IV, с. 337]. Тому композити з компонентом *багряно-* означають іменник *дні*, називаючи суспільні події, пор.: «*Сталось! В нашій сторонці! Дні багряноводні... Провалились беззаконні в чортові безодні*» (П. Тичина); «*Як закінчимо війну В дні багрянолиці, То посієм на лану Доброї пшениці*» (А. Малишко).

Якщо у поетичній мові лексема *день* у сполученні зі складними прикметниками з колірним компонентом переважно символізує радість, щастя, буття, то *ніч* найчастіше виступає символом горя, нещастя: «*Чи знаєш ти, о краю мій, Що тьма твоєї ночі, І день весняно-голубий Мені кривавить очі*» (М. Рильський). Оказіоналізм *весняно-голубий* підкреслює символічність образу дня, вказуючи не лише на приналежність певній порі року (*весняно-*) та колір неба (*-голубий*), а, семантично об'єднавши складові частини, розширює значення, означаючи «радісний, щасливий, веселий». У цьому словесному оточенні особливо виразно постає символічний характер лексеми *ніч*, що також

підкреслює і словосполучення *тьма ночі*, в якому обидва його компоненти символізують горе, біду [292].

Зауважимо, що навколо лексеми *ніч* у досліджуваних текстах об'єднується 32 складні прикметники, які становлять такі семантичні групи:

а) складні прикметники з колірним компонентом на позначення кольору неба, наявності місяця тощо: *блакитнозора, світлоока, світло-синя, сизокрила, синьоока, сріблясто-блакитна, темно-кара, темноока, темно-синя*;

б) прикметники-композити психологічного сприйняття: *всепрощаюча, гнітючо-важка, зловісна, лихомовна, лукаво-жагуча, ніжно-зрадлива, півнепритомна, спижово-згускла, стокрила, химородна, шлюбнокрила, весняно-заметільна*;

в) прикметники на позначення звукової наповнюваності: *тихо-мирна, тривожно-тиха*;

г) прикметники-композити часової характеристики: *віковічна, скороминуща, столітня*;

г) складні прикметники на позначення стану погоди, прозорості повітря: *багатозора, засніжено-похмура, напівпрозора, таємниче-прозора*;

д) складні прикметники, що вказують на ознаку за відношенням до певної пори року, події: *великодна, новорічна* [292].

Темпоральна лексика у сполученні із прикметниками-композитами в українській поезії дуже часто має символічний характер. «Символіка української ... поезії, з одного боку, пов'язана з традицією, зокрема фольклорною, з другого – в ній образно відтворено нові поняття, новий світогляд, сучасне світосприйняття» [153, с. 20]. З народною традицією пов'язане вживання в українській поезії образу *ночі* як символу горя, біди та гніву. На це неодноразово вказував ще О.О. Потебня у своїй праці «Про деякі символи в слов'янській народній пісні» [259, с. 316]. Символічність образу *ночі* у поезії А. Малишка підкреслює прикметник *зловісний* («Який передвіщає зло, нещастя, свідчить про наближення чогось важкого, поганого // Який викликає страх, тривогу, побоювання // Який є поганою прикметою» [СУМ, III, с. 598]),

що разом із прикметником *столітній* увиразнює явище змалювання, передає негативний характер царства зла і пільми: «*Чорна ніч столітня і зловісна...*» (А. Малишко). Складні прикметники *столітня* і *зловісна* у поетичному контексті служать засобом концентрації уваги на предметі змалювання. Підсилює значення образу-символу і колоратив *чорна*, який, втративши частково колірну семантику, означає «який приносить велику біду, горе» [121, с. 108].

Індивідуально-авторський прикметник *гнітючо-важка* по-новому розкриває символічність образу *ночі*, розвиває і поглиблює його: «*В ніч гнітючо-важку він рвонувся – несила терпіль. Із полону, від Смерті, з-за дроту, від ночі – на світ*» (О. Ющенко). Від символізації царства зла і пільми образ *ночі* переростає у символ пригноблення усіх людських цінностей, у символ насилля і смерті [292].

Образи-символи у поетичній мові будуються на основі зіставлень, що виникають в результаті життєвих спостережень поета. Майстер слова художні словесні символи не бере в готовому, незмінному вигляді, а переосмислює, семантично розширює, ускладнює відповідно до нового образу, змісту, який вони покликані передати разом з усіма виражальними засобами. В українській поезії, залежно від задуму автора, змісту твору, лексема *ніч* ніби вбирає в себе два протилежні символічні поняття. Так, образ *ночі* у мові поезії символізує як царство горя, лиха, нещастя, так і кохання, радість і щастя: «*Всепрощаюча Ноче, доземний тобі уклін за нечувану розкіш – пірнути в сон, за розряд електричний цілунку!*» (Б. Олійник); «*Ох, ця Ніч, ця лукаво-жагуча Ніч*» (Б. Олійник); «*О, ще ця ніч, ця ніч, коли нам обличчя глодає всесвіту вітер, – хто **ночі** такої не звідав, знадної, ніжно-зрадливої, на яку кожне натружене серце самотно чекає?*» (М. Бажан).

Якщо лексеми *день* і *ніч* в українській поезії мають переважно символічне значення, то іменники *вечір* і *ранок* вживаються здебільшого у прямому значенні. У досліджуваних текстах навколо лексеми *вечір* функціонує 13 складних прикметників і характеризується за ознаками кольору

(жовтоволосий, синьоокий, сірий-сірий, червоноокий, чорнобровий, цинобровий, ясно-вишневий), звуку (тихий-тихий, чарівно-тихий), психологічного сприйняття (ніжнокрилий, чарівно-ніжний, прохолодно-м'ятний) [292].

Лексема *вечір* у сполученні зі складними прикметниками переважно вживається у прямому значенні «частина доби від кінця до початку ночі» [СУМ, I, с. 344] і найчастіше функціонує у пейзажній та інтимній ліриці при змалюванні заходу сонця й передачі настрою почуттів і переживань: «О вітру кроки, в траві зів'ялій пісня хвиль і, ах, дівочий зір і **вечір синьоокий, розкрилений багряно на стернях**» (В. Сосюра); «Чого в цей **вечір чарівно-тихий** Цвіте так ніжно любов моя?» (Х. Алчевська).

У кожного поета є свої улюблені образи. Таким художнім образом для В. Сосюри є *чорнобровий вечір*: «Вечір, **вечір чорнобровий**, б'є копитом кінь» (В. Сосюра); «Тихо стояв над копром **вечір чорнобровий**» (В. Сосюра); «Ластівка щебече Край мого вікна. **Чорнобровий вечір**, рідна сторона» (В. Сосюра). Метафоричний прикметник *чорнобровий* перенесенням ознаки з живої істоти на явище природи втрачає своє основне значення «який має чорні брови» і у поетичній мові використовується як засіб нетрафаретного, мальовничо-образного зображення [292].

Номінації часу в межах доби становлять антонімічні пари: *день – ніч, ранок – вечір*. Коли антоніми *день – ніч* часто поєднуються зі складними прикметниками і мають широку символіку, то сполучуваність лексем *ранок, вечір* вужча, як і обмежена їх символіка, пор.: «Кленові листки – Це **ранок рум'яно-прозорий**, Синиць і повзиків свист У повітрі бадьорім...» (М. Рильський); «Із перлистого туману При яснім моїм вікні Устає **півсонний ранок**, Гасить зорі і вогні» (М. Рильський).

Ранок в українській поетичній мові – це не лише пробудження, початок нового дня, це і початок нового життя: «**Білокрилий, злототканий** Встане **ранок** знов; Пісня збудить дух весняний, Всім знайомий, всім коханий, І зростить любов!..» (Х. Алчевська).

Серед назв пір року найчастіше сполучаються зі складними прикметниками лексеми *весна*, навколо якої у досліджуваних текстах функціонує 25 складних прикметників, і *осінь*, що має 14 прикметників-комполітів. Лексеми *літо* і *зима* поєднуються зі складними прикметниками рідше, відповідно 6 і 5 зафіксованих прикметників.

Прикметникові композити, що окреслюють лексему *весна*, поділяються на такі семантичні групи:

а) складні прикметники з колірним компонентом: *зелено-золота, пишнобарвная, стобарвна, чорно-біла, чорноземна*;

б) прикметники-комполіти на позначення звукових вражень: *многозвуча, многострунна, многотумна, стоголоса, стозвуча*;

в) складні прикметники часової характеристики: *скороминуща, цілорічна, первоюна*;

г) композитні прикметники, що означають неминучість приходу, всеохоплюючий характер: *вселюдська, всенародна, всепереможна, повновладна, повносила*;

г) прикметникові композити, що вказують на характер фізичного впливу: *животворча*;

д) прикметники внутрішньо-психологічного сприйняття: *зверхблагославлена, легковажна, мрійнолиця, осяйно-радісна*;

е) складні прикметники, що вказують на наявність води: *повноводна* [292].

Лексема *весна* в поетичній мові має переважно символічний характер, що деталізується контекстуальним оточенням. *Весна*, з приходом якої відбуваються значні зміни у природі, в українській поезії символізує народження нового життя. Це символічне значення для лексеми *весна* є типовим, пор.: «А я рушаю в путь – нову стрічать *весну*, Скромнішу, а проте безумно-запашну...» (М. Рильський); «День стобарвного світання Всенародної весни!» (М. Рильський); «Мов у пісень квітучих зливах, серця здригаються до дна... Іде по вулицях шумливих всепереможная весна» (В. Сосюра). Лексема

весна у сполученні з прикметниковими композитами *вселюдська, всенародна, всепереможна, повновладна, повносила* характеризують всеохоплюючий характер, впевнену ходу нового життя.

У поезії В. Стуса *чорно-біла весна* – це, в першу чергу, художній засіб передачі настрою поета, його душевного стану, а також кольору снігу і проталин, через які видно землю: *«Самота, самоти в берег – крига. І сонце високе. **Чорно-біла весна** між крижин, рябуватих охвиль...»* (В. Стус). Образ *чорно-білої весни* в поезії В. Стуса стає своєрідним символом самоти, а також надії на певні зміни.

Образ *весни* в поетичній мові символізує також молодість, кохання. І тому виправданим є порівняння коханої дівчини з весною: *«Ти стоїш, уся в сіянні, Юна, люба і ясна. Вся у квітах, як в убранні **Пишнobarвная весна**»* (Х. Алчевська).

Лексема *осінь* об'єднує навколо себе 14 складних прикметників, що характеризується за ознаками “колір” (*жовто-злата, жовтозора, жовтокоса, жовтолиста, золоторога, рудоброва, синьоока, срібно-злата, тьмяно-злата, яснолиста*), “звук” (*стоголоса*), “психологічне сприйняття” (*шовкопера, журнолика, вітролетна*).

Змальовуючи *осінь*, поети найчастіше вживають *жовтий* і *золотий* колір. Складні прикметники, окреслюючи іменник *осінь*, мають у своєму складі компоненти *жовто-*, *золото-* та *-злата*, напр.: *«По садах пустинних їде гордовито **осінь жовтокоса** на баскім коні»* (В. Сосюра); *«Осінь димна, **осінь тьмяно-злата** На пустельнім київськiм холмі»* (М. Бажан); *«Осінь, **осінь золота, жовто-злата** зовні, інколи, хоч і слота, та комори повні»* (В. Гренджа-Донський).

В. Сосюра у своєму поетичному творі вводить новий несподіваний образ *синьоокої осені*. Композит *синьоока* одночасно вказує на колір як літнього, так і осіннього неба, стає своєрідною зв'язуючою ланкою між цими порами року: *«В далечінь холодну без жालю за літом **синьоока осінь** їде навмання. В'яне все навколо, де пройдуть копита, золоті копита чорного коня»* (В. Сосюра).

Лексема *осінь* у поєднанні з прикметниковими композитами функціонує переважно у пейзажній та інтимній ліриці: «Хвалю її (осінь), стоголосу, і ставлю з весною в ряд Тому, що у милої коси вогнем восени горять» (І. Вирган); «... добродію, у провінційнім містечку вітролетна осінь» (Калинець І.).

Іменник *зима* у сполученні зі складними прикметниками (їх спостережено 5) вживається переважно у прямому значенні при змалюванні зимової природи: «Як не любити зими сніжно-синьої На Україні моїй, Саду старого в пухнастому інеї, Сивих, веселих завій?» (М. Рильський); «В металеві груди грудня – Снігу промені стримливі. Зимо, зимо всемогутня, Це твої вже переливи» (А. Гризун). Рідше лексема *зима* символізує закріпаченість, лютисть царської влади: «Як відтулила жертвонька обличчя, то впало в око: страх і лютисть львина срібнодержавну зиму аж звели, й відтануло сміття та попели навколо криштального трону» (В. Барка). Символічність лексеми *зима* підкреслює прикметник *самодержавна*, що вказує на необмежену владу царя.

Літо на відміну від *зими*, що символізує завмирання життя, в українській поезії – символ розквіту нового життя, що у поезії М. Рильського підкреслює прикметник *животворне*: «Тут скоропадських і петлюр, Панів і генералів бито, Щоб впливла на хвилях бур Країна в животворне літо» (М. Рильський).

Літо – це і внутрішній світ людини, її почуття, переживання. Іменник *літо* у сполученні з композитом *повногруде* вказує на духовне багатство людини: «Погасне день, і спопеліє ніч, І охолоне повногруде літо. Ти ж не бентежся, не затуляй віч, Дивися прямо, гордо і відкрито» (О. Ольжич).

Композит *смагलोлий* у СУМ не фіксується, хоч значення семантично близького прикметника *смаглолий* СУМ тлумачить так: «Який має смагляве обличчя; із смагльавим обличчям; смагльаволий, смагловидий» [СУМ, IX, с. 391]. *Смагलोле* літо у поезії Н. Кашук виступає узагальненим образом сонячних, теплих літніх днів, хорошого настрою: «Смаглоле літо Клало усміх тобі на уста і притихлі жита Уклонялись тобі до ніг» (Н. Кашук). Компонент *-чол* завдяки своєму старослов'янському походженню у складі

прикметника *смаглочолє* надає поетичній мові урочистого, піднесеного звучання.

Назви місяців у досліджуваних текстах рідко сполучаються зі складними прикметниками. Сема *вересень* зафіксована у сполученні лише з одним прикметником *синьоокий*, *жовтень* – із прикметниками *золотистий*, *сонцеликий*, *квітень* – із *бронзосий*, *листопад* – із *багряносльозий*, *вітроголосий*, *серпень* – із *плодоносний*. Особливою емоційністю у поетичній мові відзначається лексема *май*, яка у СУМ фіксується із позначкою «розм.». У сполученні зі складними прикметниками *смертельно-білий* та *червоно-пломінний*, що виступають у своєрідному протиставленні (*білий* – смерть, *червоний* – життя), лексема *май* набуває нового звучання. *Смертельно-білий май* виступає символом ворожнечі, якихось неприємностей, негараздів: «*Ждали всі зеленого розмаю, Леготу плодючого тепла, Ти ж дихнув, смертельно-білий маю, І земля снігами загула*» (Є. Маланюк).

Переважна більшість складних прикметників до назв місяців мають у своєму складі колірний компонент, який вказує на домінуючий колір у природі в певну пору року, в певний місяць: «*Золотистий жовтень – омріяна пора, із фарбами прийшов ти до нашого двора*» (М. Сингаївський); «*Повернемось. Так смійся ж, листопад, Багряносльозий і вітроголосий*» (К. Герасименко).

3.1.5. Номінації небесних світил

Лексика на позначення небесних світил належить до традиційного поетичного словника. Це слова *сонце*, *місяць*, *зорі*, *сузір'я*, *комети*. Кількість цих назв обмежена, як і кількість складних прикметників, що означають ці назви (див. додаток, таблиця 5). У досліджуваних текстах зафіксовано 37 складних прикметників до іменника *сонце*, 35 – до лексеми *зоря* і її форм (*зірка*, *зіронька* і под.) та 10 складних прикметників до іменника *місяць*. Лексеми *комети* та *сузір'я* з прикметниками-композиціями сполучаються рідко. До лексеми *комети* виявлено лише прикметник *зловісні* («*Є які-небудь певні*

прикмети? Не фатальні коти, не зловісні комети? Доброзичливі звірі і ласкаві сузір'я? Так і хочеться вірити. І повірю. А чого ж?» (Л. Костенко)). Якщо сполучуваність зловісні комети мотивована міфічними народним уявленнями про прикмети, що віщують зло, то поява оригінального означення айстроокі сузір'я зумовлена подібністю за формою, зовнішнім виглядом сузір'я до айстри: «Опівночі без плача й побивання все тужимо в саду; питаємося: доки нам смерти ждати? чи й нерання, вона байдужа нам? – сузір'я айстроокі печаль дотерплять: з кипарисами безслізна» (В. Барка).

Традиційно місяць-молодик викликає асоціації з ознаками срібнорогий і тонкорогий, в яких на перший план виходить сема “колір” і “форма” місяця, пор.: «З небесних голубих повік мов випала сльозина... То срібнорогий молодик над теплим бором лине» (В. Сосюра); «Поруч ідуть, несучи за плечима на сапах Молодики тонкорогі і свекляний запах, Кошки білі з вечірньою млою і глеки, Майже ущерть поналивані денної спеки» (І. Вирган).

Семами кольору і блиску об'єднані композити, що виступають традиційними поетичними епітетами до назви місяць (срібнобровий, срібноликий, срібнорогий, щиросрібний): «Далека путь Стелилася мені під ноги. На небі місяць срібнорогий, А вдалі хвилі срібло п'ють» (Р. Купчинський); «У небі місяць срібнобровий мов усміхається мені» (В. Сосюра); «І бродить місяць срібноликий між трупів скрючених вночі» (В. Сосюра); «Гей, сидить козак-Залізняк та й коло казаночка; очі карі, вуса чорні, вишита сорочка. Курить люльку, дума думку, гей, та й між дубками... Щиросрібний місяць, місяць між зірками» (В. Барка). Зауважимо, що у прикметникових назвах актуалізується компонент срібн(ий), який у поєднанні з назвами частин тіла відбиває тенденцію поетичної мови до персоніфікації, одухотворення. Прикметник щиросрібний (місяць) вказує на значення «справжній, дійсний» щодо матеріалу (металу) [СУМ, XI, с. 586], тобто «місяць із справжнього срібла».

Композити блідолиций, блідо-жовтий насамперед пов'язані з позначенням кольору: «У нього дім без будь-яких екзотик. Я все ніяк не міг в

гостях заснуть. Там, за вікном, як рало, блідо-жовтий По хмарі місяць краяв борозну» (О. Педяш); «Так тихо, тільки із темниці Десь чути брязкоти оков... Крізь трати місяць блідолиций Глядить, всміхається немов...» (О. Бабій).

Композити на позначення форми місяця тонкорогий, круторогий з другою частиною -рогий належать до традиційних поетичних епітетів: «Сіє місяць тонкорогий; Ревуть запінені пороги, Як сірих турів табуни» (М. Рильський); «Люблю, коли нічна знемога у жили лється, мов вино, і з неба місяць круторогий туманно дивиться в вікно» (В. Сосюра).

Композити легкокрилий, пружнокрил (коротка, усічена форма) щодо характеристики місяця мотивуються семою “рух”, однак зафіксована сполучуваність є okazіональною, незвичною, хоч і підтримується відповідним контекстом: «Не на сердитім океані сквилить за щоглою, – не чайка вбога – так до розлуки: місяць легкокрилий гніздо помостить без порога» (В. Барка); «Густу синизну жадібно п'ють Лелеки в небі, а місяць пружнокрил, І відшумілі дні розпізнають У спокої розкопаних могил» (Д. Шупта).

Навколо лексеми зоря і її форм, що у досліджуваних текстах вживається у зі значенням «1. Самосвітне небесне тіло, що являє собою скупчення розжарених газів. <...> 3. Предмет такої форми; геометрична фігура із гострокінцевими виступами по колу» [СУМ, III, с. 576-577] та зі значенням «2. Яскраве освітлення горизонту перед сходом і після заходу сонця» [СУМ, III, с. 689] функціонує 35 складних прикметників трьох семантичних груп. Найбільшу групу становлять композити з кольірним компонентом, серед яких виділяються складні прикметники з двома основами – кольороназви (красно-вишнева, срібно-синювата, червоно-вишнева), прикметники, у яких друга основа – частина тіла чи предмет (блакитноока, прозорокрила, пурпурноуста, злотоброва, золотоока, золоторога, золоторота, рум'янолиця, ясноока, яснорога, ясночола, біловівтарна): «О слово рідне! Шум дерев! Музика зорь блакитнооких. Шовковий спів степів широких, Дніпра між ними левій рев...» (О. Олесь); «Журавлина розмова, за рікою діброва, хвиля хвилю цілує. Дай же губи твої! Там далеко-далеко вже зоря злотоброва крила ніжні простерла на

примарні гаї» (В. Сосюра); «... читай: Христос, – біловітарна зірка, паланнями розп'яття вірна; пишениця прояскрила... злітає з нив'я, радостями прозорокрила, я в зерні знаю воскресіння» (В. Барка). Перелічені композити мотивують функціонування персоніфікованих образів, традиційних для поетичної мови. Семи кольору, блиску, вогню (в останній семі поєднано й червоний колір) виявляються суттєвими для складних прикметників-епітетів.

З зорею, відповідно до Біблійної легенди, пов'язується народження чогось світлого, чистого: «Сурмлю, що зелену землю закриєм грудьми від бід, Що **красно-вишневі** зорі віщують веселий схід!» (А. Малишко).

Зорі нерозривно пов'язані з людиною, вони супроводжують її від народження і до самої смерті: «Вершники, скажіть, як жити далі? Де **зоря** засяє провідна, Як поети кажуть – вогнецвітна?.. Де зоря, скажіть нам, бо вона *Крізь низькі ці хмари непомітна*» (В. Коротич).

Належність іменника зоря (зорі) до традиційної поетичної лексики зумовлює і вибір епітетів психологічного, оцінного характеру. Переважають прикметники-композити з позитивним оцінним змістом типу *благовісна, тиходзвінна, вечірньо-молода*, з якими контрастують епітети типу *божєвільна, зловісна*, пор.: «Немов і нині – перший день кохання. Захоплений сузір'їв ритмом плинним, Полинув ти, щоб зірку тиходзвінну В гірську колибу внести на світання» (Н. Кашук); «... Де зорею благовісною Сяє воля нам усім» (М. Рильський); «Жально сяють божєвільні зорі І летить орда смертельно-хорих виплесків пекельних – кажанів» (В. Стус); «Було це в перші дні, у довгі люті тижні, В диму зловісної вечірньої **зорі** Каркаси рідних міст, як форпости недвижні, Тремтіли в вибухах і тліли в пожарі» (А. Малишко).

Навколо лексеми *сонце* функціонує 37 складних прикметників таких семантичних груп:

а) складні прикметники з колірним компонентом, серед яких виділяються: прикметники, перша основа яких – кольороназва, а друга – назва частини тіла (*білогриве, білозубе, золотороге, карооке, міднолице, злото зоре, огнекриле, вогнелике, світлозоре, світлоруке, світлочоле, сизокриле, синьооке, ясночоле*)

чи назва предмета, явища тощо (*золотуче*) та складні прикметники, в яких один компонент містить психологічну оцінку (*байдужо-біле, божевільно-біле, ніжно-золоте, ласкаво-променисте, незрушно-мутне, радіснопалке, сумно-смаглолице*), а також композити з двома основами-кольороназвами (*блідо-голубе*);

б) прикметники-композити на позначення форми (*повновиде, простопадне, п'ятипале, стожальне, трисвітле, трищогле*);

в) складні прикметники, що вказують на характер фізичного впливу (*благовісне, всеможне, живодайне, зловісне*).

Складні прикметники-кольороназви, що становлять найбільшу семантичну групу до номінації *сонце*, у своєму складі мають переважно компоненти на позначення світлих тонів. Прикметники-композити з основою *біло-* та *-біле*, окреслюючи лексему *сонце*, вказують як на колір розпеченого сонця, так і символізують народження світлого, сонячного, щасливого дня: «*Минула ніч, і сонце білогриве Несе на тросі огненному день, І блискітки, швидкі та метушливі, Стрибають на асфальті де-не-де*» (В. Симоненко). У поетичній мові лексема *сонце* належить до символічних позитивних оцінних образів, незалежно від того, яка сема актуалізується в семантичній структурі складної назви – *вогонь, колір, блиск* чи ін.

Нанизування композитів навколо лексеми *сонце* пов'язане з індивідуальним сприйманням образу сонця, пор.: «*Мільйони **сонць** – від радісно-палких, жовтогарячих і червоних до лагідних, до блідо-голубих, до ніжної прозорості півтонів*» (І. Калинець).

Лексема *сонце* характеризується найвищою сполучуваністю зі складними прикметниками, що пояснюється місцем цього словесного символу в традиційному поетичному словнику.

Розгляд лексико-семантичних груп іменників свідчить, що використання іменників у поетичній мові зумовлене завданням зображуваності. Уведення їх до поетичного твору диктується потребою художнього, емоційного

змалювання. Назви реалій, предметів виступають зв'язуючою ланкою між поетом і навколишньою дійсністю і постають в новому осмисленні.

Іменники на позначення дерев, птахів та тварин найбільшою мірою виявляють властивість метафоризуватися, а окремі з них у певному контекстуальному оточенні викликають складні, багатоасоціативні образи, наближаються до розуміння символів. Традиційні поетичні образи часто майстрами слова переосмислюються і набувають нового, індивідуально-авторського розуміння. Визначення традиційних, символічних значень та індивідуально-авторських дає можливість визначити загальні тенденції в уживанні слова, тенденції, що характеризують мову поезії ХХ століття в цілому.

Аналізовані іменники є традиційними поетизмами і сполучаються з такими ж традиційними складними прикметниками, які допомагають виразніше показати предмет зображення з різних боків, підкреслюють, деталізують якусь ознаку, властивість, викликають певне ставлення до зображуваного. Прикметникові композит поетичної мови дозволяють начебто розщепити одну ознаку на кілька, увиразнюючи описуване явище, предмет.

3.2. Функціональний обсяг складних прикметників – епітетів

Поетична мова ХХ століття характеризується типовою сполучуваністю складних прикметників-епітетів з іменниками. Лексична сполучуваність, або здатність слова вступати в зв'язки з іншими словами в тексті мотивується семантикою слів та належністю їх до певного граматичного класу [195, с. 28–29]. Складні прикметники, уживані в досліджуваних текстах, належать до традиційної поетичної лексики. Поетичною традицією мотивується як вибір означення, так і вибір означуваного іменника. Як зазначає М. Кочерган, «сполучатися можуть слова, в яких є частковий збіг сем» [195, с. 34–35]. Той самий прикметник може вільно поєднуватися з семантично різними іменниками, передаючи не лише безпосередні, об'єктивні ознаки предметів, а й

характеризуючи предмет через метафорично осмислені, переносні ознаки. Залежно від ступеня семантичної мотивованості ознаки, остання може вказувати на безпосередню, об'єктивну, часто вживану ознаку предмета, або на віддалену, випадкову ознаку, в основі якої лежать метафоричні або метонімічні зв'язки [295].

У поетичних текстах, що послужили матеріалом дослідження, висока частота вживання властива для складних прикметників, які характеризують предмети за її зовнішніми ознаками, особливостями характеру та психічного складу, за психологічним сприйманням, звуковою ознакою тощо.

3.2.1. Складні прикметники на позначення зовнішніх ознак предметів

Характерною ознакою художнього мовлення є особливе стильове навантаження «тих лексичних засобів, які мають викликати в уяві читача образи конкретно-чуттєвого змісту» [121, с. 3], тобто в першу чергу, зорові картини. Змальовуючи предмети і явища навколишньої дійсності, поети часто використовують традиційні художні означення типу *білокрилий, кароокий, синьоокий, чорнобровий, злототканий* тощо, ступінь образності яких в значній мірі залежить від семантики означуваного іменника.

Семантика прикметника *білокрилий* «який має білі крила» [СУМ, 1, с. 184] визначає традиційне коло його сполучуваності – назви птахів та комах, напр.: *білокрилий голуб, білокрилий лебідь, білокрилий метелик, білокрилий птах* і под. (див. схему 3.1). Ці слосполучення становлять перший ступінь образованості, яка мотивується спільною семою “крило”. У художній літературі прикметник *білокрилий* уживається як постійний епітет *лебедя, чайки*, напр.: «*Їх стоїть не менше сотні, А можливо, й півтора – білосніжних, білокрилих Полотняних лебедів*» (А. Малишко); «*І ти пішла, о друже милий, одтуманіла тихим сном, неначе лебідь білокрилий махнув за обрієм крилом*» (В. Сосюра); «*І ось ми у Києві. Схили до хвилі. Чайки – чи думки, мов чайки білокрилі*»

(П. Воронько); «Неначе **чайка** білокрила хотіла ти злетіти ввись»
(В. Сосюра).

Схема 3.1. Поле сполучуваності прикметника **білокрилий**

У досліджуваних текстах композит **білокрилий** має значно ширший спектр сполучуваності, чим і зумовлена його семантична багатоплановість. У сполученні з іменниками лексико-семантичних груп “предмети” та “явища природи” прикметник **білокрилий** вказує як на колірну ознаку, так і підкреслює подібність за формою до крил предметів чи явищ змалювання, напр.: *білокрилі вітрила, білокрила книжка, білокрилі паруси, білокрилий серпик, білокриле небо, білокрила хмара*. У предметів подібність до крил проявляється яскравіше, виразніше, ніж у явищах природи, тому словосполучення типу «**білокрилий** + сема “предмет”» становлять другий ступінь мотивованої сполучуваності, тобто другий ступінь образності, а утворення типу «**білокрилий** + сема “явище природи”» – третій ступінь [295]. Ці прикметникові словосполучення виступають у таких поетичних контекстах: «Сяє **хмара білокрила**, Квітне неба бірюза» (А. Малишко); «Вже блідшає і **серпик білокрилий**» (С. Гординський); «Ти б одужав і почувсь на силі за лиманами **вітрила білокрилі** підвести на хвилі» (В. Барка).

Сполучення композита *білокрилий* із іменником *місто* у контексті «*Падав сніг на **місто білокриле**, і в тумані жовті ліхтарі нам привітно й тепло так світили у сніжинок і промінні гри*» (В.Сосюра) мотивується семою “колір” (білий сніг) та семою “крило” (лапаний, як крила сніг). Словосполучення *білокриле місто* становить четвертий ступінь мотивованої сполучуваності, оскільки подібність міста до крил віддалена.

П’ятий ступінь мотивованої сполучуваності становить іменник *ранок*, у поєднанні з яким композит *білокрилий* означає щось світле, чисте (пор. значення фразеологізму серед білого дня – відкритий, неприхований): «***Білокрилий**, злототканий Встане **ранок** знов, Пісня збудить дух весняний, Всім знайомий, всім коханий, І зростить любов!*» (Х.Алчевська).

Значення «світлий, чистий» реалізує композит *білокрилий* у сполученні з іменниками *серце*, *душа*: «*А гру подарує з мряки: в мрії, де в дзеркалі її розкриває...— кохана, там, де хвиля майоріє, заб’ється й **серце білокриле***» (В.Барка); «***Душа** віддалилась від тіла Ще там, на майдані міським. Врочиста така, **білокрила**, Літає і в’ється над ним*» (О.Ольжич). Утворення *білокриле серце*, *білокрила душа* обґрунтовується через асоціативний зв’язок *душа – серце – ангел – голуб – птах*.

У сполученні з іменником *крил* композит *білокрилий*, відповідно до метафоричного значення «сильне хвилювання, страждання, що виражене у фразеологізмах типу «побіліти від страху», «білий як стіна»» [121, с.109], вказує на вищу міру вияву страждання: «*Накликана – з негоди б’ється, аж близько **білокрилий** крик, і розрива на бризк тенеття – прибігши, скарга, що іскрить*» (В.Барка). Це ж значення «сильне страждання» має і словосполучення *білокрилий біль*. Але шляхом уведення у склад словосполучення іменника *любов* автор вибудовує енантіосемію: словосполучення набуває нового, протилежного значення – «приємні переживання», «ніжні почуття»: «*Я ніжно жду її – як краплю, звану часинку, що з різка на крині... прекрасна! в радості шептати стану любови **болі білокрилі***» (В. Барка). Словосполучення

білокрилий біль, білокрилий крик, білокрила душа, білокриле серце утворюють шостий ступінь мотивованої сполучуваності.

Сполучуваність прикметника *синьоокий* визначається його значенням «із синіми очима» [СУМ, IX, с. 192]. Переважно у ролі означуваного слова у досліджуваних текстах виступають іменники – назви істот (див. схему 3.2): *синьооке дівча, синьокий друг, синьоокий капітан, синьокий крук, синьоока Марія, синьоока мати, синьоока сестра* і под. Наприклад: «А коли я додому несу неврятовану втому, сльовату осінь струшую із плеча – з-за обрію порога сходить сонце мого дому – доня моя, синьооке дівча» (Л.Костенко); «Насуваються тумани Сивим саваном зі сходу. Синьоокий капітане, переможемо негодую!» (Л.Дмитерко); «Де ж нині ти, чуже дитя? Мій синьоокий синку, де ти? Раптово змовкли кулемети, Ввірвалось мін глухе виття» (М.Бажан).

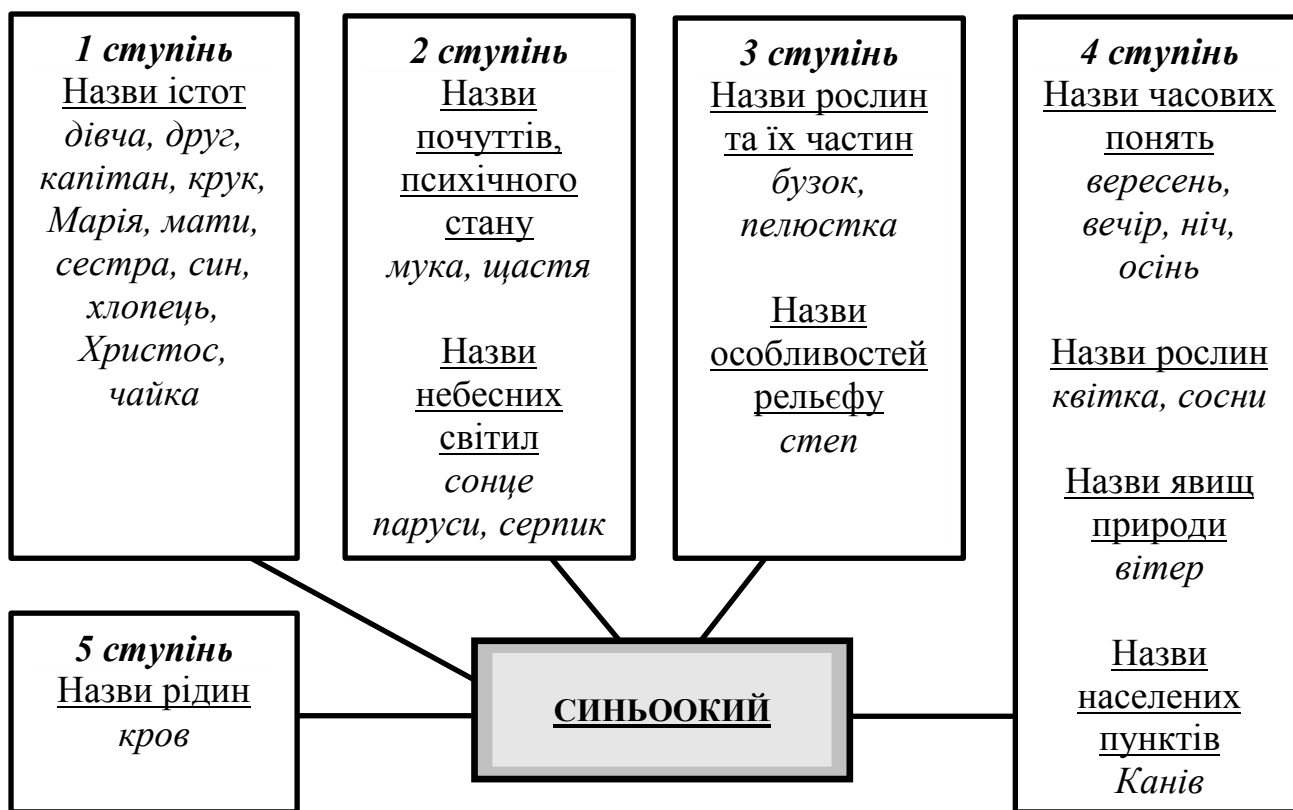

Схема 3.2. Поле сполучуваності прикметника *синьоокий*

Ці іменники становлять ядро, перший ступінь мотивованої сполучуваності композита *синьоокий*, оскільки ця сполучуваність передбачена їхньою семантикою і значенням складових компонентів прикметника.

Це ж значення «із синіми очима» прикметник *синьоокий* реалізує у сполученні з іменниками *мука, сонце, щастя*, оскільки ці утворення метонімічні: *синьока мука* – людина з синіми очима, яка приносить душевні муки; *синьооке сонце, синьооке щастя* – людина із синіми очима, яка приносить радість, щастя, напр.: *«Я заповню своє тобою – синьоокою мукою»* (П.Ключина); *«Я в ремнях... Іду на муки з броні... Одвиса при поясі «тете»... І стоїть байдуже на пероні синьооке сонце золоте»* (В. Сосюра). Словосполучення *синьоока мука, синьооке щастя, синьооке сонце* утворюють другий ступінь мотивованої сполучуваності прикметника *синьоокий*.

Третій ступінь сполучуваності мотивується переносним, метафоричним значенням прикметника *синьоокий* – «із синіми квітами» [СУМ, IX, 192], напр.: *«Бачу за морями молоді дороги, де припав до неба синьоокий степ...»* (О. Ющенко).

У поетичній мові часто семантика одного із компонентів складного прикметника, переважно другого, дещо стирається, на перший план виходить значення іншої основи. Так, у сполученні з іменниками *вересень, вечір, вітер, квіти, ніч, осінь, сосни, Канів*, які утворюють четвертий ступінь мотивованої сполучуваності, тобто четвертий ступінь образності, композит *синьоокий* виявляє лише колірну ознаку, пор.: *«О вітру кроки, в травні зів'ялій пісня хвиль і, ах, дівочий зір і вечір синьоокий, розкрилений багряню на стернях...»* (В. Сосюра); *«Квіти синьоокі в потоках цвітуть, Потоки широкі на гори пливуть, Білють, як білі лілеї, квітки, і мають, як крила, на їх пелюстки»* (О. Олесь); *«В далечинь далеку без жалю за літом синьоока осінь їде навмання»* (В.Сосюра).

Словосполучення *синьоока кров* становить п'ятий ступінь мотивованої сполучуваності. Якщо традиційно прикметники *голубий і блакитний*, що належать до синього спектра, у сполучуваності з іменником *кров* мають

фразеологічне значення «аристократичний, благородний», то у поетичному контексті словосполучення *синьоока кров* виступає у ролі перифраза і означає «вода», пор.: *«Та плем'я йшло. Здихало, як собака, Але повзло туди за кроком крок, Де мільярди озвірілих злаків Смоктали з річки синьооку кров»*(Б.Олійник).

Спектр сполучуваності прикметника *золототканий* та його форми *злототканий* визначається семантикою «витканий або вигаптуваний шовковими нитками» [СУМ, III, с. 683]. Перший ступінь мотивованої сполучуваності (див. схему 3.3) становлять словосполучення *злототканна габа*, *золотканная риза*, *злототканий одяг*, компоненти яких семантично близькі. Ці словосполучення представлені у таких поетичних рядках: *«Не злототканною габою Вкриває осінь береги. Понад дніпровую сагою Горять дерева Навкруги»* (Л. Дмитерко); *«Де риза золототканная, скорбні твої очі? – Струнка осанна, волошковий тон»*(П.Тичина) тощо.

Схема 3.3. Поле сполучуваності прикметника *золототканий*

Поєднання прикметника *злототканий* із іменниками *майдан*, *мозаїка* мотивується семою “золото” і становить другий ступінь образності. У контексті з названими іменниками композит означає «покритий золотом», «сяє, як золото», напр.: *«Як стрілчасті ватри, розцвітають канни На каймі блакитних*

городстких куртин, І **майдан**, від сонця ставши **злототканим**, Мерехтить, мов плесо, серед світлих стін» (М. Бажан); «Де вічним сяєвом, прозора і легка, Горить мозайка Софії **злототкана**...» (М. Бажан).

Несподіваним поєднанням семантично віддалених слів, поети створюють високо художні поетичні образи. У словосполученнях **злототканий день**, **злототканий ранок**, **золототканий квітник**, **золототканий край** прикметниковий композит виявляє значення «дивовижний, незвичайний»: «Прийди, прийди, мій співе, мій коханий, І **день** візьми з собою **злототканий**» (Х. Алчевська); «І весь палкий, **золототканий** Із прірви сну і забуття Ти встанеш, **краю** мій коханий, До мрій і кращого життя!» (Х. Алчевська). Ці словосполучення становлять третій ступінь мотивованої сполучуваності.

На периферії поля сполучуваності композита **золототканий** фіксуємо іменник *Русь*, у сполученні з яким прикметник **золототканий** об'єднує два значення – «багатий» і «дорогий сердцю»: «День осінній – наче грецька наволока. *Русь моя! Золототкана Русь! Вибігайте, припадіть до стремени: Повернувся князь наш, повернувсь!*» (О. Ольжич).

Три ступені мотивованої сполучуваності мають прикметники *кароокий* та *чорнобровий*. Прикметник *кароокий* у СУМі зафіксований лише з одним значенням «який має карі очі» [СУМ, IV, с. 109]. Саме це значення прикметник *кароокий* реалізує у сполученні з іменниками лексико-семантичної групи «істота»: *кароока дівчина*, *кароокий Сагайдак*, *кароока сестра*, *кароокий син*, *кароокі хлопці*, *кароокий юнак*. Ці прикметникові сполучення представлені у таких поетичних контекстах: «За вікном дерева волохаті, і не видно в тумані зірок. Спить спокійно у другій кімнаті **кароокий**, смуглявий **синок**» (В. Сосюра); «Вибігли **сестриці**, юні, **кароокі**, В пісні діло весело біжить» (П. Воронько); «А був **Сагайдак** молодий, **кароокий**, такий, як у думі про нього співали, Походів і рубок зав'южені роки На струни в задумі кобзарики клали» (А. Малишко) та ін. Сполучуваність композита *кароокий* із назвами істот є первинною, стилістично нейтральною і закладена в семантиці прикметника.

Словосполучення типу «*кароокий* + сема “істота”» становить перший ступінь мотивованої сполучуваності прикметника *кароокий* (див. схему 3.4).

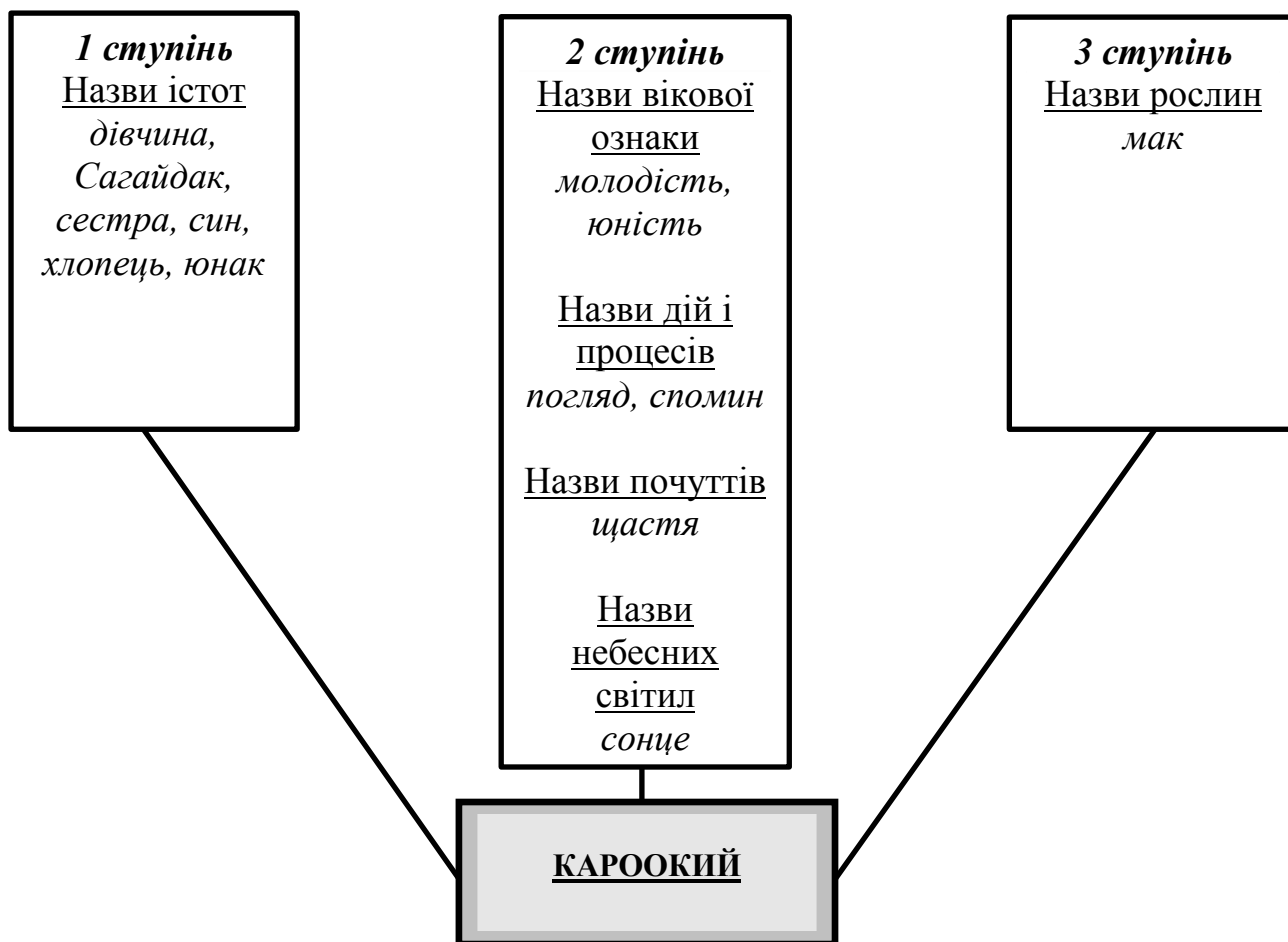

Схема 3.4. Поле сполучуваності прикметника *кароокий*

Другий ступінь мотивованої сполучуваності становлять поєднання прикметника *кароокий* із іменниками, що містять сему “вік” (*молодість*, *юність*), “почуття” (*щастя*), “дії, процеси” (*погляд*, *спомин*) та “небесні світила” (*сонце*). Сполучаючись із іменниками відповідної семантики, композит *кароокий*, як і прикметник *синьоокий* у подібних словосполученнях, не втрачає свого значення. На цьому сполученні вибудовується метонімія: *кароока юність* – юна людина з карими очима; *карооке щастя* – людина з карими очима, що приносить щастя; *кароокий погляд* – погляд карих очей; *карооке сонце* – людина з карими очима, яку автор називає сонцем і под. [295]. Напр.: «Здрастуй, *юність* моя кароока, що тебе я у сині вернув!» (В. Сосюра); «...мов бризки з водограю скрипок – любе зливається, благословенне твоє провістят:

воскресати буде і **сонце карооке** в мене» (В. Барка); «Хоч небо обросло барвінком хмар, кору обмотує вечірня втома, – подай мені з голубооких мрій, візьми від мене **кароокий спомин**» (Б. Бойчук).

Зовнішньою подібністю кольору мотивується сполучуваність прикметника **кароокий** із лексемою **мак**: «День – **кароокий мак** – сміявся» (В. Коломієць). Прикметникове сполучення **кароокий мак** становить третій ступінь мотивованої сполучуваності композита **кароокий**.

Прикметник **чорнобровий** у мові поезії функціонує у формах **чорнобровий, чорнобривий, чорнобров, які** є традиційними поетизмами і в сполученні з іменниками – назвами осіб реалізують своє пряме значення «який має чорні брови, з чорними бровами» [СУМ, XI, с. 357], напр.: **чорнобровий гетьман, чорнобровий козак, чорноброва красуня, чорноброва ланкова, чорноброві мавки** і под. Словник мови поезії подає композит **чорнобривий** як постійний епітет до слів **хлопець, дівчина**, пор.: «Літо... літо, сінокоси, легінь зранку сіно косить, док' на травах роси. А **дівчина чорнобрива** напекла і наварила, хлопцеві носила» (В. Гренджа-Донський); «Блідне бинда пурпурова. Ніч роняє пелюстки. Впала місяця підкова. Щезла зірка – будь здорова! – Лиш **дівчина чорноброва** Ще трима її таки» (І. Багрянний); «Грає **хлопець чорнобровий**, мліє даль од звуків тих. І для любої розмови мила стала на поріг» (В. Сосюра); «Поглянь, як **дівчина танцює чорноброва**. Легенька вся, блискуча, ніби смарагдова» (П. Тичина); «Ой **дівчино чорноброва**, Будь здорова, будь здорова. Подивися, Усміхнися, Любо привітай!» (М. Вороний) і под. Поєднання композита **чорнобровий** із іменниками-назвами осіб становить перший ступінь мотивованої сполучуваності (див. схему 3.5).

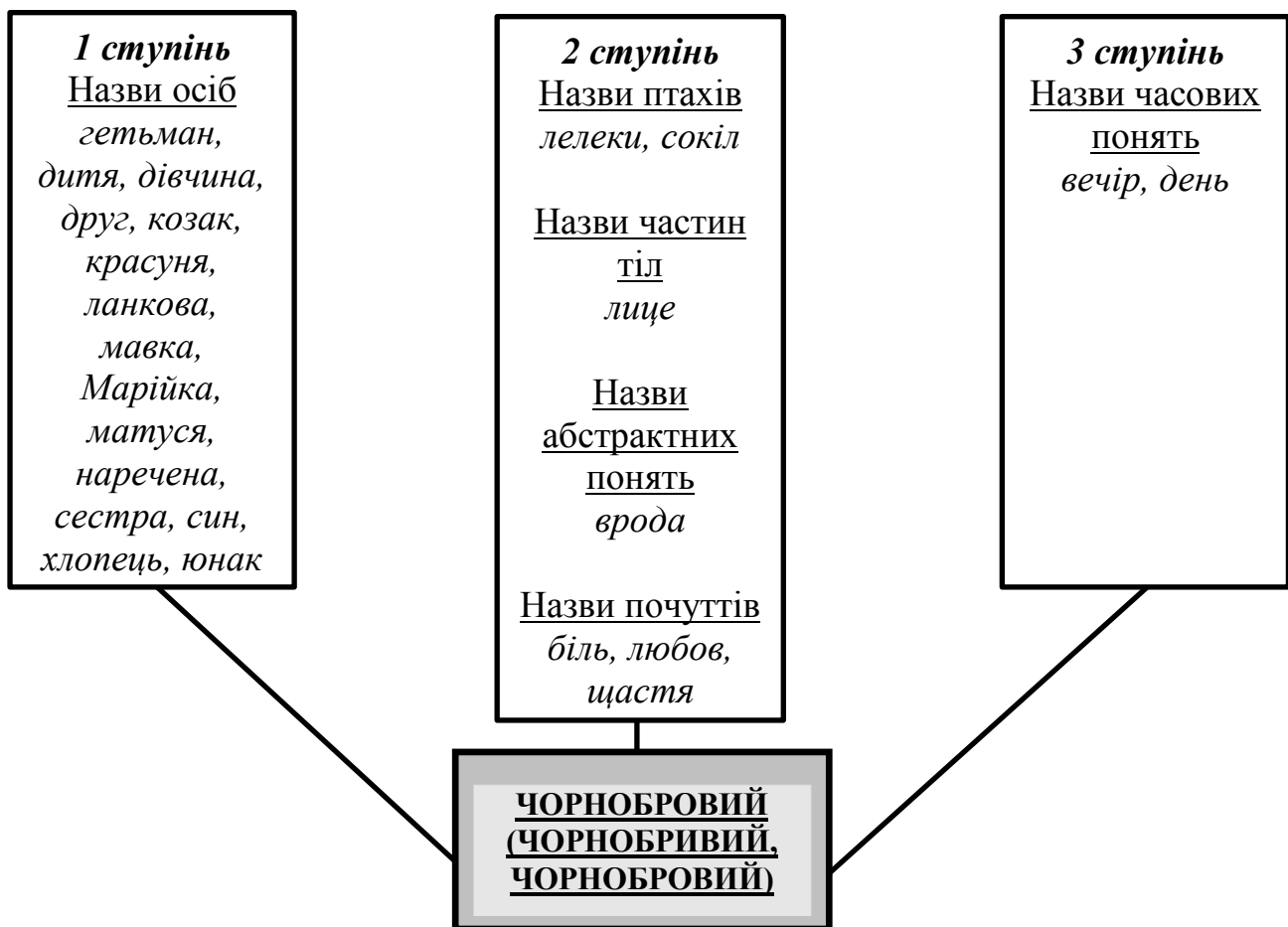

Схема 3.5. Поле сполучуваності прикметника **чорнобровий**

Другий ступінь мотивованої сполучуваності становлять словосполучення типу *чорноброві лелеки, сокіл чорнобров, лице чорнобриве, врода чорноброва, чорнобровий біль* тощо, означувані іменники яких у поетичних контекстах є метафоричні чи метонімічні, напр.: «У тихім небі злагоди й любові, Пославши май дібровам і полям, Летять мої лелеки **чорноброві** Навстріч твоїм русявим журавлям» (Б. Олійник); «І він пригадав: та не юнь і не славу, І навіть не бій, де взяли переправу, А інше, в сльозах **чорнобриве лице**» (А. Малишко); «Це тут, на Базарній, жила неповторна, Моя **чорнобрива любов...**» (В. Сосюра); «Наш привіт прийміть, братове. Він, як голуб, крильми в'ється... Хай вам **щастя чорноброве** після горя усміхнеться!» (П. Тичина). Варто зазначити, що у поданих контекстах, так як і в сполученнях із назвами осіб, прикметник *чорнобровий* містить не лише пряме, а й традиційне народнопісенне значення «красивий, чарівний» [295].

Значення «чарівний» композит *чорнобровий* реалізує і в сполученні з іменниками *вечір, день*, що становлять третій ступінь мотивованої сполучуваності. Словосполучення *чорнобровий вечір, чорнобровий день* функціонують у таких поетичних контекстах: «*О, добрі руки... Бачу їх красу, уміння їх і чую пальців мову. Про них я в серці пісню понесу, здолавши сум, у вечір чорнобровий*» (В. Колодій); «*Під спів крові – без пісень – Вмер чорнобровий день*» (П. Тичина).

Таким чином, прикметники на позначення зовнішніх особливостей предметів сполучаються як із назвами чітко окреслених предметів, так і з назвами абстрактних понять, що не сприймаються зором. У таких словосполученнях композити вживаються метафорично, набуваючи нових значень.

3.2.2. Складні прикметники на позначення особливостей характеру та психічного складу

Складні прикметники на позначення особливостей характеру та психічного складу становлять дві семантично полярні групи: 1) композити із позитивною семантикою: *благовісний, благодатний, доброзичливий, живодайний, живоносний, милосердний* і под.; 2) композити із негативною семантикою: *божевільний, зловісний, зловорожий, лиховісний, смертоносний* і ін. Сполучаючись із іменниками різних лексико-семантичних груп, ці композити поряд із основним значенням набувають додаткових відтінків у значенні. Розглянемо це на прикладі деяких із композитів.

Прикметник *благословенний* у досліджуваних текстах спостережений у поєднанні з 24 іменниками різної семантики, які утворюють три ступені мотивованої сполучуваності (див. схему 3.6).

Схема 3.6. Поле сполучуваності прикметника *благословенний*

Реалізуючи значення «багатий, щедрий, життєдайний» [СУМ, I, с. 194], композит *благословенний* сполучається з іменниками-назвами: 1) особливостей рельєфу: *благословенна широчина, благословенна долина, благословенна земля*; 2) властивостей і ознак: *благословенна щедрість*; 3) світобудови: *благословенний світ*. Ці прикметникові поєднання становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності і функціонують у таких поетичних контекстах: «Благословенна дніпрова *долина* – Шумкі хліба і гомінкі гаї, Дуби й калина, грози й солов'ї, І кожна квітка, й кожна бадилля!» (І. Вирган); «Благословенна та земля, що полюбила звіку-зроду Труд ратая і коваля, Земля, що хліб дає і воду, Що стала матір'ю народу!» (І. Нехода); «Благословенний

світ – Едем. Скарбів незлічених юдоля, Доробок безлічі віків, На золотих шнурках гондоля – Земля п'ятьох материків» (І. Багрянний) і под.

Другий ступінь мотивованої сполучуваності обмежений іменниками *грім*, *сніп*, *тон*, у поєднанні з якими композит *благословенний* реалізує значення «щасливий, радісний» [СУМ, I, с. 194]: «У храмі зріє **грім** вечірньої молитви, **благословенний**, милосердний, мирний» (В. Барка); «Чоло і все обличчя – в колір сутній і чистий: від ясминів білих згустить – так **тон** квіток **благословен**» (В. Барка).

Сполучаючись із темпоральною лексикою, прикметник *благословенний* виявляє значення «гідний слави, прославлений, славний» [СУМ, I, с. 194]. Словосполучення *благословенний день*, *благословенна мить*, *благословенний ранок*, *благословенна хвилина*, *благословенний час* становлять третій ступінь мотивованої сполучуваності і вживається у таких поетичних контекстах: «**Благословенна** будь же ти, **хвилино**, коли почула я дитячий крик. І попливла, і витягла дитину, і виріс з неї гарний чоловік!» (Л. Костенко); «Вона прийшла, як мрія довгожданна, І вийшли всі назустріч їй, – І всі кричали їй: «Осанна! **Благословенний ранок твій!**» (О. Олесь); «**Благословен** той день і час, Коли прослалась килимами Земля, яку сходив Тарас Малими босими ногами...» (М. Рильський).

Це ж значення «гідний слави, прославлений, славний» реалізується і в сполученні композита *благословенний* з іменниками інших лексико-семантичних груп: «властивості й ознаки» (*віра*), «вік» (*молодість*), «явища природи» (*імла*, *огонь*), «особа» (*мати*), «дії і процеси» (*подвиг*, *провістя*, *сліди*). Напр.: «**Благословенна молодість** твоя і **віра** в новий день **Благословенна!**» (І. Багрянний); «**Благословенна** ж будь, моя всещедра **мати**, За серце, за вогонь, за кров, за мозок мій!» (М. Рильський); «**Благословенні** ви, **сліди**, Не змиті вічності дощами, Мандрівника Сковороди З припорошілими саквами...» (М. Рильський).

Традиційний поетизм *живодайний* у сполученні з іменниками – назвами явищ природи (*гроза*, *дощ*), пір року (*літо*), небесних світил (*сонце*), назвами

рідин (*сік*) та абстрактних понять (*сила, сон*) виявляє своє основне значення «який дає силу, енергію, який потрібний, необхідний для життя; животворний» [СУМ, II, с. 526]. Словосполучення типу *живодайна гроза, живодайний дощ, живодайне літо, живодайне сонце* і под. становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності прикметника *живодайний*, тобто перший ступінь образності (див. схему 3.7), що обґрунтовується контекстом: «Отакі ви прості і звичайні, А про вас і в казці не сказать... Над землею – **грози живодайні**, Над землею – **сонця благодать!**» (М. Рильський); «Такою їхня **живодайна сила**, Їх творча лють і ненасить була, Що з каменю плоди вона зростила І в мертвому безсмертя досягла» (М. Бажан) та ін.

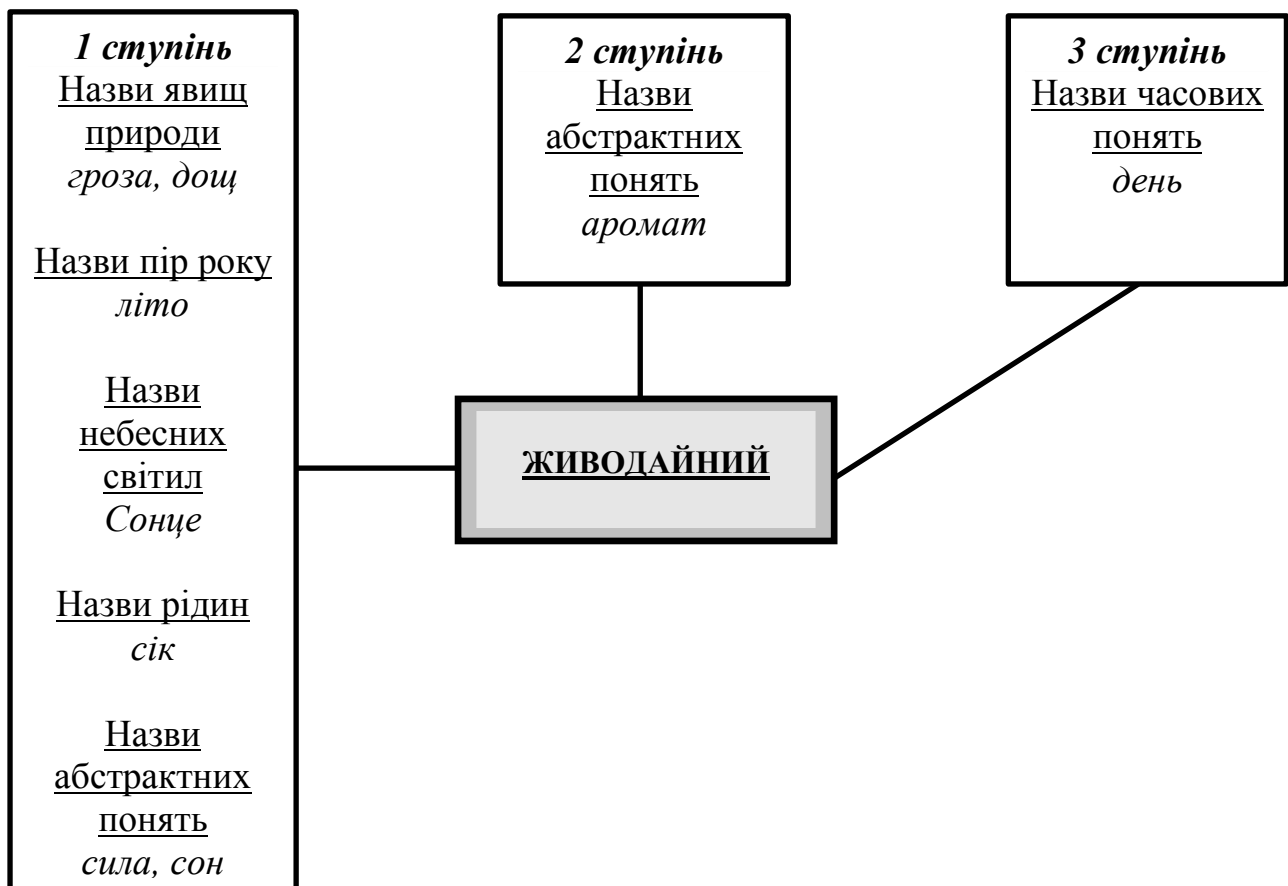

Схема 3.7. Поле сполучуваності прикметника *живодайний*

Поеднання прикметникового композита *живодайний* з іменником *аромат* мотивується значенням «приємний», пор.: «Ну, та минуло, А тепер од хати До хати розлива всесильний хліб Міцні та **живодайні аромати**» (М. Рильський). У цьому поетичному контексті прикметник *живодайний*, крім основного

значення, набуває нового значення «запашний», «приємний», яке і стає домінуючим. Словосполучення *живодайний аромат* утворює другий ступінь мотивованої сполучуваності.

У поєднанні з іменником часової семантики *день*, який становить третій ступінь мотивованої сполучуваності, прикметник *живодайний* означає «щасливий», «визначний», «урочистий», що мотивується контекстом: «*Будь же одностайний в день цей живодайний, Із синів найкращих – кращих обирай*» (М. Рильський).

Синонімічний прикметник *животворний* та його варіанти *животворчий*, *животворящий* позначені високим стилем вживання і сполучаються з іменниками різних лексико-семантичних груп: назви рідини (*бальзам, вода, сік*), явищ природи (*буря, сяйво*), назви абстрактних понять (*мука, сила, слово, сон, тепло, життя, робота, труд, глибина, путь*), назви осіб (*мати*), предметів (*омофор*), часових понять (*весна, літо*) тощо.

Поєднуючись із іменниками *бальзам, буря, мати, мука, омофор, сила* і под., прикметник *животворний* виявляє своє основне значення «який дає силу, енергію для життя, оживляє організм; живодайний» [СУМ, II, с. 527], напр.: «*Я тепер у джмелине тремоло заслуханий більше, ніж у власне єство. Та інколи, від спогадів дощу обмоклий, гріюсь під животворним омофором строф*» (І. Калинець); «*Бо Христос лиш людину підняв Із болота і пилу – І заблуканим людям він дав Животворну силу*» (О. Бабій); «*Скидає Київ животворний сон з плечей своїх, туманами укритих*» (М. Рильський). Це ж значення реалізують композити *животворчий* і *животворящий* у сполученні із іменниками *весна, глибина, життя, робота, сила, сяйво*, пор.: «*Весна! Прекрасна, чарівна, Скрізь животворча, де не стане...*» (О. Олесь); «*А навкруг – дубів орлині крила В сонячну врізаються блакить. То земна животворяща сила Підніма їх в височінь*» (П. Дорошко). Словосполучення типу *животворний бальзам, животворна буря, животворна мати, животворча весна, животворяща сила* становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності (див. схему 3.8), оскільки прикметники вживаються у прямому значенні.

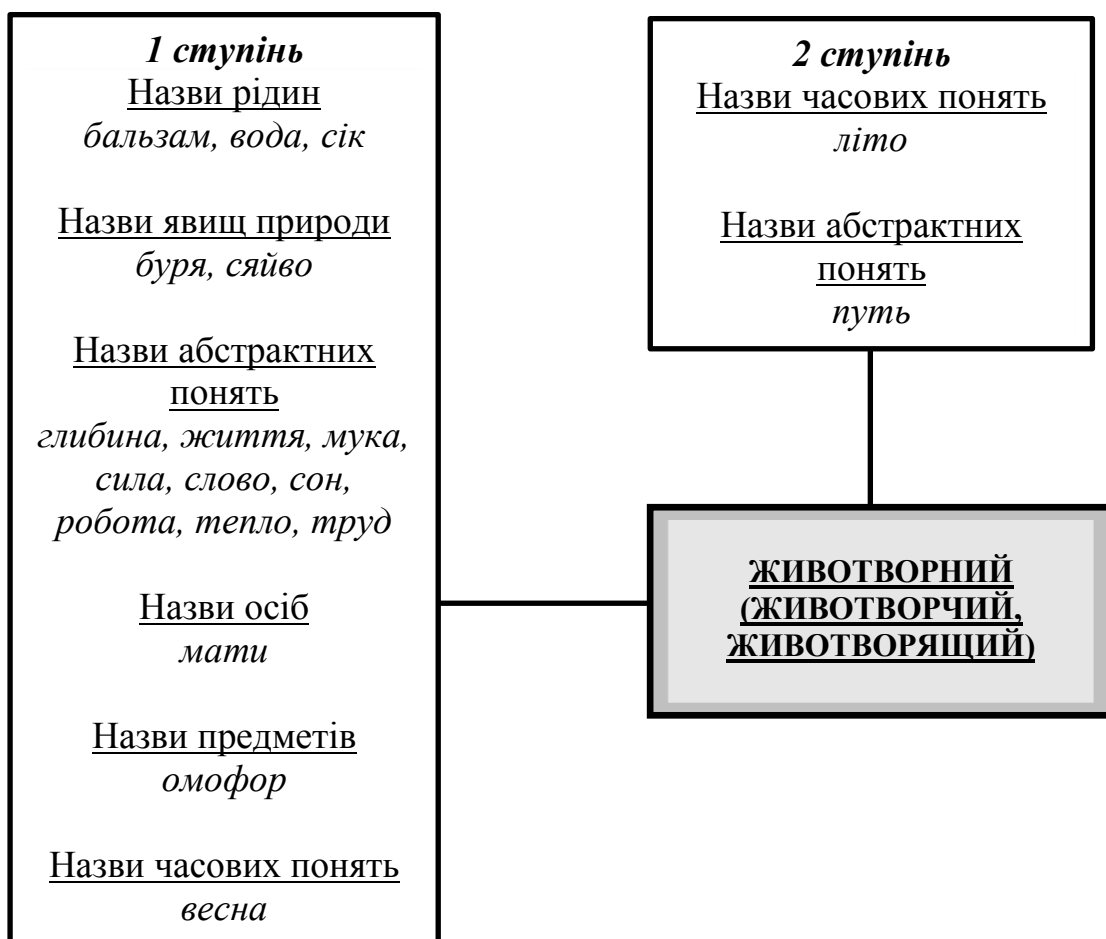

Схема 3.8. Поле сполучуваності прикметника *животворний*

Другий ступінь образності становлять словосполучення *животворне літо* і *животворна путь*, у яких композит вживається у значенні «щасливий», «радісний»: «Тут скоропадських і петлюр, Панів і генералів бито, Щоб впливла на хвилях бур Країна в животворне літо» (М. Рильський).

Прикметник *благовісний* має три ступеня мотивованої сполучуваності (див. схему 3.9). Перший ступінь складають іменники-назви явищ природи (*зоря, іскра, грім*), назви небесних світил (*сонце*) та часових понять (*мить, пора*). У сполученні з цими іменниками композитний прикметник реалізує значення «який несе добрі вісті, віщує добро» [СУМ, I, с. 191]. Словосполучення типу *благовісна зоря, благовісна пора, благовісне сонце* і под. функціонують у таких поетичних контекстах: «І благовісна вранішня *пора* зорею сходить в душу, в віриш, на землю» (С. Йовенко); «Благословенна ти в віках, Як *сонце* наше благовісне, Як віщий білокрилий птах, Печаль і радість

наша, пісне, Що мужність будиш у серцях, Коли над краєм хмара висне» (М. Рильський).

Схема 3.9. Поле сполучуваності прикметника *благовісний*

Словосполучення *благовісний звук* утворює другий ступінь мотивованої сполучуваності, оскільки, крім основного значення, композит виявляє значення «радісний», «щасливий», пор.: «*Линуть звуки благовісні, В'ється радість, наче птах*» (М. Рильський).

Значення «легкий» прикметник *благовісний* реалізує у словосполученні *благовісні руки*, пор. фразеологічне значення «з легкої руки». Напр.: «*Та вже цвіте зелений вітер, Де з благовісної руки До сонця йдуть нові орбіти І сушать кров материки*» (А. Малишко). Словосполучення *благовісні руки* становить третій ступінь мотивованої сполучуваності, що обумовлюється контекстом.

Антонімічний прикметник *зловісний* у поетичній мові поєднується із семантично різними іменниками, які є назвами: 1) небесних світил (*зоря, сонце, комети*); 2) птахів (*ворони, птах, сови*); 3) явищ і стану природи (*вітер, темрява, тепло, тиша, хмари*); 4) часових понять (*ніч, пора*); 5) дій і процесів (*дзвін, дума, клич, пожеар, рипіння, сміх*); 6) почуттів і психічного стану (*печаль*); 7) літературних жанрів (*байка, повість*); 8) особливостей рельєфу (*море, пустеля*); 9) абстрактних понять (*доля, знаки*); 10) груп людей (*юрба*); 11) частин тіла (*крило*) тощо. Наприклад: *зловісна зоря, зловісне сонце, зловісні*

ворони, зловісна тиша, зловісне рипіння, зловісна ніч, зловісний сміх, зловісна печаль, зловісне море, зловісна доля і ін. Ці словосполучення утворюють три ступені мотивованої сполучуваності (див. схему 3.10).

Схема 3.10. Поле сполучуваності прикметника *зловісний* / *зловіщий*

Первинну сполучуваність композита *зловісний* становлять іменники *ворон, сови, птахи, тепло, хмари, сонце, байки, рипіння, пожар, дзвін, море, у поєднанні з якими прикметник реалізує значення «який передвіщає зло, нещастя, свідчить про наближення чогось важкого, поганого»* [СУМ, III, с. 598], пор.: «...Велика брама, важкі засови, Гидкі повтори, зловісні сови, Безмежне

поле і чорні круки, До неба зняті в благанні руки, Гірлянди квітів, лице богині...» (М. Вороний); «... І от зловісний птах уже віщує, І хмари розростаються півколом, І з чорних хмар нестримно суне й суне Тисячостопий тупіт орд Батия Та нестримний скрип татарських гарб» (Є. Маланюк); «І кров кричала, сяяла й пекла, Повільно впавши на мужські долоні, – Ці крапельки зловісного тепла, Ці тихоплинні струмені червоні» (М. Бажан) і под.

У сполученні з іменником *пожар* прикметник *зловісний*, крім основного значення, набуває нового семантичного відтінку, означаючи «лихий», «ворожий»: «Веселить, Як гомін молодих потоків, Поета звістка, що не спить Народ обурений, що кару Огнем зловісного пожару Несе гнобителям своїм» (М. Рильський).

Прикметник *зловісний* із значенням «який викликає страх, тривогу, побоювання» [СУМ, III, с. 598] у досліджуваних текстах вживається у сполученні з іменниками – назвами: 1) абстрактних понять (*доля*); 2) істот (*птахи*); 3) явищ і стану природи (*темрява*); 4) особливостей рельєфу (*пустелі*); 5) небесних світил (*комети*); 6) дій і процесів (*клич*, *дума*); 7) часових понять (*ніч*, *пора*). Прикметникові сполучення типу *зловісна доля*, *зловісні птахи*, *зловісна темрява*, *зловісні пустелі*, *зловісні комети* та ін. становлять другий ступінь мотивованої сполучуваності і спостережені у таких поетичних рядках: «Немов **крило зловісне** птиці, Мов хижка висохла рука, Звиса над каменем гробниці Це чорне пасмо бунчука» (М. Бажан); «Я був у **пустелях зловісних**, Де гибла душа не одна» (П. Воронько); «Кривавих слів нової пісні навчив би, певно, ти співця, – і **клич** його грізний, зловісний, страшніший був би од свинця!» (М. Бажан). Зауважимо, що прикметник *зловісний*, окреслюючи іменник *доля*, крім значення «який викликає страх, тривогу, побоювання», містить додатковий семантичний відтінок, означаючи «лихий», «тяжкий»: «Сліпучі тони – і дика воля! Ох, хтось заплакав посеред поля. Зловісна доля, жорстока доля» (П. Тичина).

До другого ступеня мотивованої сполучуваності приєднуються і прикметникові словосполучення *зловіща ватра*, *зловіщий вітер*, *зловіща*

повість, зловіща тишина. Композит *зловіщий*, що є розмовним відповідником прикметника *зловісний*, в українській мові вживається із тим же значенням, що і *зловісний*. Це зазначено і в СУМі [СУМ, III, с. 599]. У досліджуваних текстах прикметник *зловіщий* реалізує значення «який викликає страх, тривогу, побоювання» і функціонує у таких поетичних контекстах: «*Жахаючи вривається в легені Зловіщий вітер ржавих пустирів*» (М. Бажан); «*Яка зловіща тишина ... Глядіть! Дивіться до вікна... Схидно усміхнувся кат... Вже чути десь на сходах кроки... Чи чули? Брязнули ключі...*» (О. Бабій); «*Залізом, полум'ям, елеєм, кров'ю куту Зловіщу повість про собор*» (М. Бажан); «*І любимо слова важкі, мов чорний дим Зловіщих ватр, що сяяли татарину*» (М. Бажан).

Сполучаючись із іменниками *юрба, тиша, печаль, знаки*, лексема *зловісний* виявляє значення «який є поганою прикметою» [СУМ, III, с. 598]. Словосполучення *зловісна юрба, зловісна тиша, зловісна печаль, зловісні знаки* утворюють третій ступінь і знаходяться на периферії поля сполучуваності композита *зловісний*. Ці прикметникові сполучення представлені у таких контекстах: «*І над пишнотою сумною Його убогої труни Вони зловісною юрбою Літали, ніби кажани*» (М. Рильський); «*Гукнув: -Здорово, братці, як живете? – В зловісну тишу вдарилась луна, На люту кару клалися прикмети, Устиму, справді, це не первина*» (А. Малишко) і под.

Прикметник *зловорожий* у досліджуваних текстах сполучається з іменниками – назвами: а) істот (*люди, друг*); б) абстрактних понять (*підлота, прокльони, сила, слово*); в) рідин (*кров*); г) явищ природи (*хвилі*). Словосполучення типу *зловорожі люди, зловорожа підлота, зловорожа сила* тощо утворюють три ступеня мотивованої сполучуваності композита *зловорожий* (див. схему 3.11), що обґрунтовується значенням композита, яке він виявляє у сполученні з іменником.

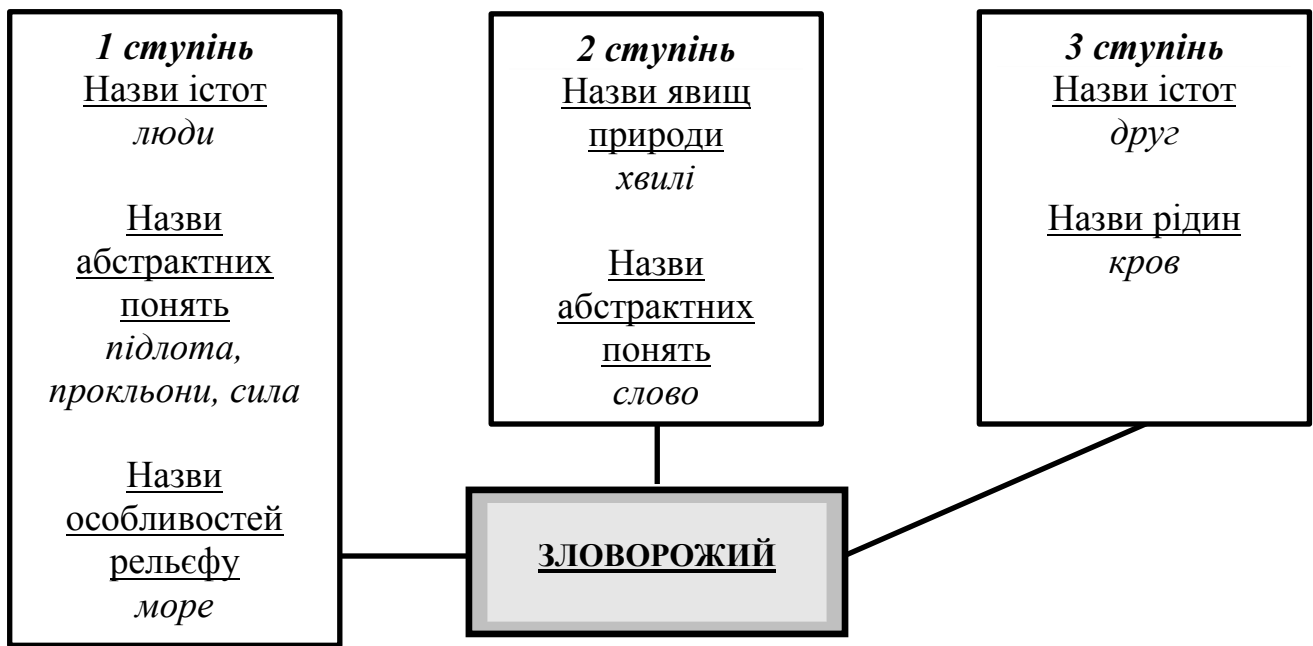

Схема 3.11. Поле сполучуваності прикметника **зловорожий**

Перший ступінь мотивованості словосполучення становить іменник *люди*, *підлота*, *сила*, *прокльони*, у поєднанні з якими прикметник **зловорожий** реалізує значення «який бажає зла, нещастя іншому» [СУМ, III, с. 599]. Напр.: «Сором одчув я, що з плітки всяких *людей* **Зловорожих** зважився запламувати любую істоту оцю» (М. Бажан); «Вже недалеко нам до роздоріжжя, Де з добротою розійдеться лют, А з чесністю – *підлота* **зловорожа**, А з правдою – брехня, гідка паскудь» (Д. Павличко). Крім прямого значення, зафіксованого у СУМі, прикметник **зловорожий**, окреслюючи іменник *сила*, містить значення «злий», «лихий», пор.: «Подорожнім подають ознаку, Що в хатах ані мужа – друга, ані брата, ні поради – батька, ні синка-утішника немає, Що побила **зловорожа** *сила* Всіх у тих родинах чоловіків» (М. Рильський).

У сполученні з іменниками *хвилі*, *слово*, що утворюють другий ступінь мотивованої сполучуваності, прикметниковий композит **зловорожий** виявляє значення «який виражає недоброзичливість, ворожість» [СУМ, III, с. 599], пор.: «І от вони, ті стіни, що не раз Протистояли **зловорожим** *хвилям...*» (М. Рильський); «Із дня на день заплутуються дужче В лабіринтах

зловорожих слів: *Невже ж отак, віддавшись долі злющій, Нестиму марно непотрібний гнів?»* (С. Гординський).

Окреслюючи іменники *друг* і *кров*, прикметник *зловорожий* реалізує значення «який передвіщає зло, нещастя» [СУМ, III, с. 599], напр.: *«Машини шастають навкруг, неначе на параді. Папір, мій **зловорожий** друг, і тут мені завадить»* (В. Стус).

Три ступені мотивованої сполучуваності має і композитний прикметник *лиховісний*. Значення «який свідчить про наближення, початок якого-небудь лиха, нещастя» [СУМ, IV, с. 497] *лиховісний* реалізує у сполученні з іменниками – назвами: істот (люди), явищ природи (хмари), частин тіла (крило), які становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності (див. схему 3.12) і функціонують у таких поетичних контекстах: *«Крок днів приспішений. Знялись Призначень **лиховісні** крила, Мов тінь важка на видноколі; Це міра мір земних звершилась»* (С. Гординський); *«Як у давній пісні Шепнули Бондарівні **лиховісні**, та мудрі люди...»* (М. Рильський) тощо.

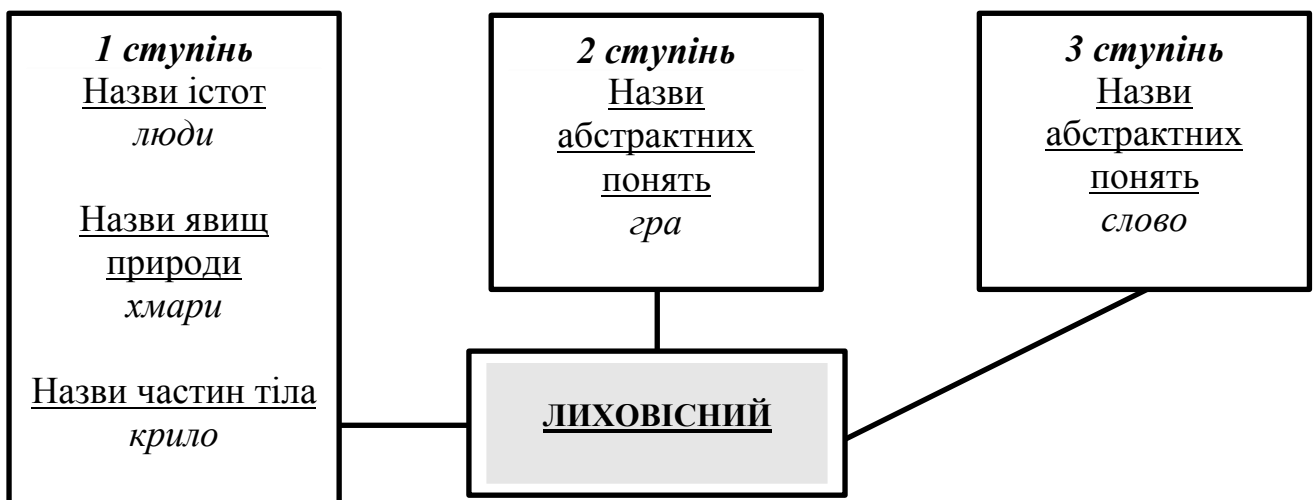

Схема 3.12. Поле сполучуваності прикметника *лиховісний*

Сполучались із іменником *гра*, прикметник *лиховісний* виявляє значення «який виражає лихі, ворожі наміри щодо кого-, чого-небудь» [СУМ, IV, с. 497], напр.: *«Ще не скінчилась **лиховісна** гра; Але, як древнє, випнулась гора, Вершки дерев гойдаючи на вітрі»* (С. Гордицький). Словосполучення *лиховісна гра* становить другий ступінь мотивованої сполучуваності.

На периферії поля сполучуваності прикметника *лиховісний* знаходиться іменник *слово*, у поєднанні з яким композит виявляє значення «який викликає страх, тривогу» [СУМ, IV, с. 497]. Словосполучення *лиховісне слово* утворює третій ступінь мотивованої сполучуваності і спостережений у таких поетичних рядках: «*Постав хату, хату з лободи, – Співалося у стародавній пісні, – А в чужу, в чужую не веди*». *Які слова печальні, лиховісні*» (П. Воронько).

Сполучуваність складних прикметників на позначення особливостей характеру та психічного стану мотивується, в першу чергу, їх семантикою. Композити з позитивною семантикою поєднуються переважно із іменниками – назвами абстрактних понять (темпоральною лексикою, лексикою на позначення вікових особливостей, дій, процесів тощо), композити з негативною семантикою – з назвами птахів та абстрактними поняттями.

3.2.3. Складні прикметники на позначення звукових якостей предметів

Серед складних прикметників на позначення звукових якостей предметів виділяються дві групи, які позначають: 1) позбавленість чи обмеженість звучання: *тихий-тихий, легкошумний, тиходзвінкий* тощо; 2) насиченість звуків: *стоголосий, стозвучний, многошумний, многозвукний, повнозвукний* і под. [291].

Прикметники першої групи характеризуються низькою частотою вживання у поетичній мові. Коло означуваних ними іменників обмежене. Композит *тихий-тихий* спостережений у поєднанні з іменниками *вода, дзвін, птиця*, напр.: «*І галичанки дивляться на вроду У тиху-тиху синювату воду*» (П. Воронько); «*Над нами ніч безнадійна... осіння. А там, десь в душах, день ясний без бур, весна, тепло і соняшне проміння, І тихий-тихий дзвін бандур*» (О. Олесь); «*...Як на той час мовчала Синя Птиця, тихим-тиха, як місяць у криниці*» (С. Йовенко).

У досліджуваних текстах спостережені поодинокі випадки вживання прикметників *тиходзвінний* і *легкошумний*. Прикметник *тиходзвінний* спостережений у сполученні з іменником *зірка* («Немов і нині – перший день кохання. Захоплений сузір'їв ритмом плинним, Полинув ти, щоб зірку тиходзвінну В гірську колибу внести на світанні» (Н. Кашук)), *легкошумний* – з іменником *день* («Настала ніч по легкошумнім дні» (М. Рильський)).

Серед складних прикметників на позначення звукової наповненості найширше поле сполучуваності має композит *стоголосий*, який поєднується із семантично різними іменниками, що становлять такі лексико-семантичні групи: 1) назви звукових понять, дій, процесів: *голос, крик, оркестр, переклик, пісня, поклики, спів, стогін, сурми, щебет*; 2) назви явищ природи: *вітер, грім*; 3) назви особливостей рельєфу: *глибина, поле*; 4) назви дій і процесів: *битва*; 5) назви груп людей: *родина, юрба*; 6) назви рослин та їх скупчень: *діброва, пшениця*; 7) назви територій: *край*; 8) назви абстрактних понять: *дух*; 9) назви металу: *мідь*; 10) назви часових понять: *весна, осінь*. Розгалуженість прикметникової сполучуваності в значній мірі зумовлена різноманітністю семантичних відтінків композита [291].

Значення «який складається із ста або багатьох голосів» [СУМ, IX, с. 724] прикметник *стоголосий* реалізує у сполученні з іменником *стогін*: «Чом же стоголосий Котився *стогін* по ясній землі?» (М. Рильський). Словосполучення *стоголосий стогін* становить перший ступінь мотивованої сполучуваності композита, як і поєднання з іменником *голоси, крик, оркестр, переклик, пісня, поклики, спів, сурми, щебет* тощо (див. схему 3.13.), оскільки в цих іменниках, як і в самому прикметнику, закладена сема “звук”. Поєднуючись із іменниками звукової семантики, прикметник *стоголосий* виявляє всю свою семантичну багатоплановість. Так, у сполученні з іменниками *юрби, поклики, переклики, крик* композит *стоголосий* виявляє значення «утворений багатьма голосами, звуками» [СУМ, IX, с. 724]: *стоголосий крик, стоголосі переклики, стоголосі поклики*. Напр.: «...і всюди чують відгомін, і всюди стоголосий крик: нема! нема! нема Христа!» (Б. Бойчук); «Дуби і явори, берези й сосни, Струмків і рік

переклик стоголосий, Поля, де колос клониться тяжкий, Сади в полях, мов пурпур огняний...» (М. Рильський).

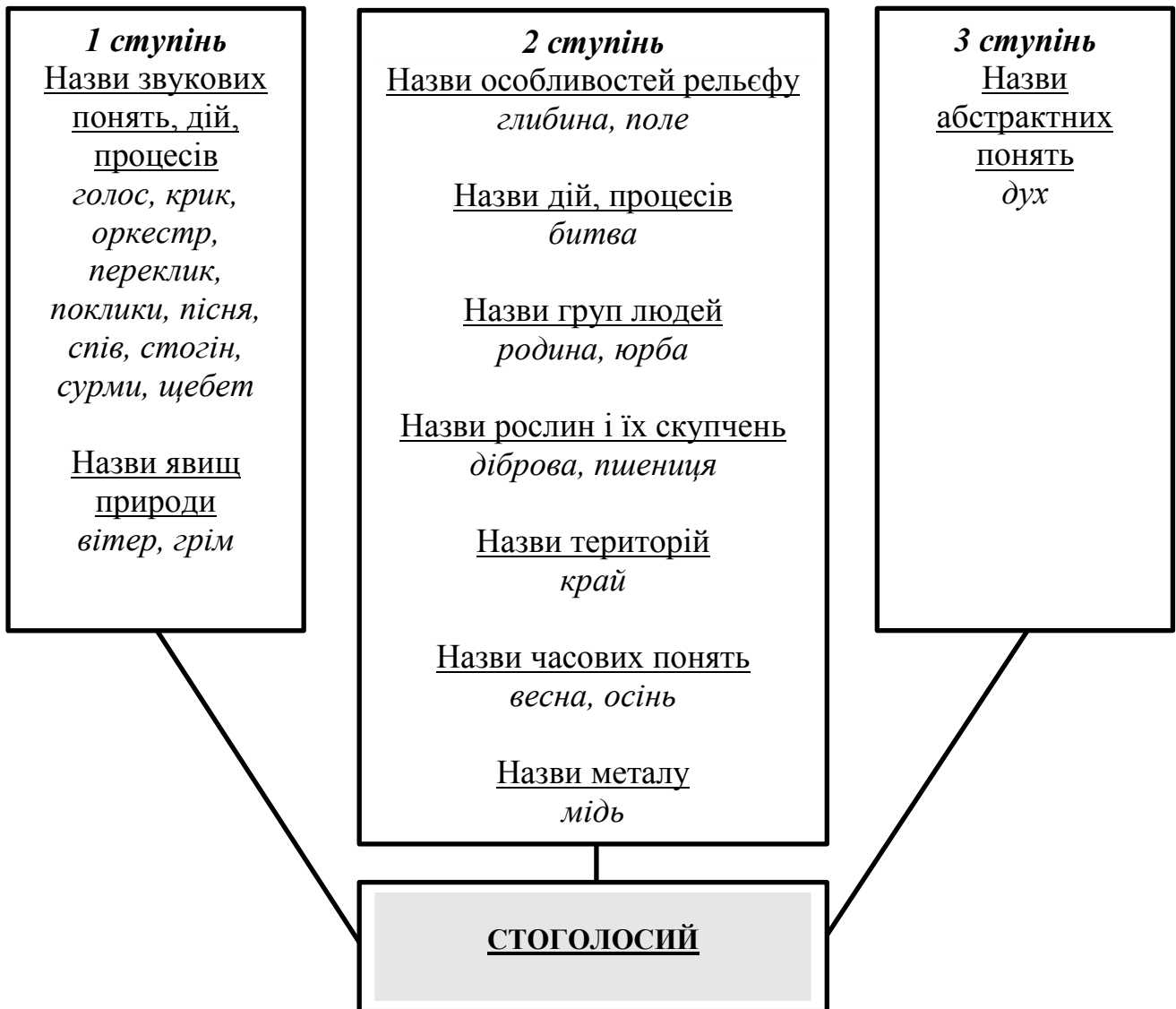

Схема 3.13. Поле сполучуваності прикметника *стоголосий*

Сполучаючись із іменником *пісня*, прикметник *стоголосий* не лише виражає значення «який виконується багатьма голосами» [СУМ, IX, с. 724]. У поетичному контексті цей композит набуває нового значеннєвого відтінку – «дзвінкий»: «Вітаю день осіннього приносу, Як оберну я в *пісню стоголосу* Свою – до краплі – силу молоду» (Д. Павличко).

Реалізуючи значення «здатний утворювати цілу гаму звуків» [СУМ, IX, с. 724], прикметник *стоголосий* поєднується як із іменниками *сурми, голос, грім, юрба*, що становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності, так і з

іменниками другого ступеня – *пшениця, поле, мідь, вітри, юрба*, оскільки звукове значення вони виявляють лише за певних умов: пшениця, поле дзвенять всіма голосами від подиху вітру; лише сильний, швидкий вітер гуде стоголосо; лише від удару дзвенить мідь тощо. Напр.: «***Vimprіv*** швидких від серця просимо: - Тут годі цілувати трави, На Україну **стоголосими** Полиньте, вільні та ласкаві...» (О. Ющенко); «На білу гречку впали роси, Веселі бджоли одгули, Замовкло **поле стоголосе** В обіймах золотої мли» (М. Рильський); «У теплий вечір міддю блисне просо, Медова гречка в тиші і в цвіту, Жита рясні, **пшениця стоголоса** Під небом гонить хвилю золоту» (А. Малишко); «Давно в минулім дні твоєї слави, І плаче дзвонів **стоголоса мідь**» (М. Зеров).

Другий ступінь мотивованої сполучуваності становлять іменники – назви дій і процесів (*битва*), назви груп людей (*родина, юрба*), рослин і їх скупчень (*діброва*), назви часових понять (*весна, осінь*), оскільки їх звукова ознака деталізується лише в поетичному контексті: «Де солов'їний сад у росах, І грому літнього стовпи Колишуть землю в зливах косих, В **дібрових шумних стоголосих**, Всю – до найменшої тропи, Де в блискавках багрянокосих Пшеничні піняться степи» (А. Малишко); «Я пізнаю тебе, тебе я знаю, Мій любий, рідний, **стоголосий краю!**» (М. Рильський); «Його кличе срібна коса, Кличе глибінь **стоголоса**, Кличе втомлена душа!» (В. Пачовський). У сполученні з цими іменниками *стоголосий* виявляє значення «сповнений багатьма голосами, звуками» (СУМ, IX, с. 724).

Значення «галасливий, гомінкий» [СУМ, IX, с. 724] прикметник *стоголосий* реалізує у сполученні з іменником *духи*, який семантично віддалений від композита, пор.: «Це я, це **духи стоголосі**, мої брати найменші...» (В. Стус). Словосполучення *стоголосі духи* становить третій ступінь мотивованої сполучуваності.

У поетичній мові зафіксовано вживання семантично близьких складних прикметників *стозвукий* і *стозвучний*, які поєднуються з іменниками – назвами звукових (*гомін, салют*), часових (*весна*) та абстрактних (*душа, пам'ять*) понять, з назвами будівель (*храм*) та територіальних понять (*земля*) [291].

Поєднання складних прикметників із іменниками *гомін, салют*, які становлять перший ступінь мотивованої сполучуваності композитів (див. схему 3.14), обґрунтовується спільною семою “звук”. У сполученні з іменниками – назвами звукових понять аналізовані прикметники реалізують значення «утворений багатьма звуками, голосами» [СУМ, IX, с. 725], пор.: «Стозвучним гомоном твоїм сад лунає дзвінко, Гудінням тихим бджіл і шумом верховіть» (М. Бажан); «*І слово вітання всім людям розкутим Гримить над світами стозвучим салютом*» (М. Рильський).

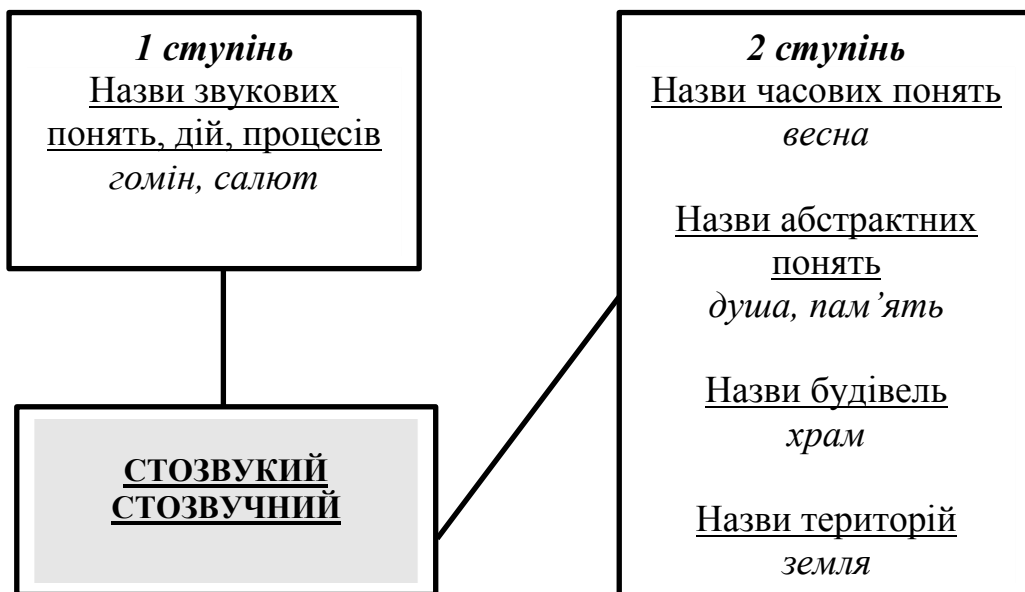

Схема 3.14. Поле сполучуваності прикметника **стозвукий / стозвучний**

Значення «сповнений багатьма звуками, голосами» [СУМ, IX, с. 725] прикметники *стозвукий* і *стозвучний* виявляють у поєднанні з іменником *весна, душа, пам'ять, храм, земля*, що утворюють другий ступінь мотивованої сполучуваності. Доцільність сполучення композитів *стозвукий, стозвучний* із семантично різними іменниками пояснюється контекстом, напр.: «*А потім – тиша чорна залягла, І жоден звук стозвукої землі Не міг крізь неї променем пробитись*» (М. Рильський); «*Вчорашню пустку перетворим Ми у людський стозвучний храм!*» (М. Рильський); «*Остання грудка впала. Вже – нема. Вже ви лише у пам'яті стозвукій, Заломить руки в сотий раз сурма В моїй душі під цей морозний стукіт*» (І. Драч).

Поле сполучуваності складного прикметника *дзвінкоголосий* складається із двох ступенів (див. схему 3.15). Перший ступінь мотивованої сполучуваності утворюють іменники – назви істот (*брати, син, журавлі*), у поєднанні з якими композит *дзвінкоголосий* виявляє значення «який дає дзвінкий голос» [СУМ, II, с. 265]. Словосполучення *дзвінкоголосі брати, дзвінкоголосий син, дзвінкоголосі журавлі* вживаються у таких поетичних рядках: «**Брати дзвінкоголосі**, до мети, Співаючи, я годен з вами йти» (Д. Павличко); «Минає літо, серпень одплива В просмолених човнах, дзвінкі жнива Одколихали в спілому колосі, І журавлі бринять дзвінкоголосі, Їх кличе даль прозоро-вітрова» (А. Малишко); «Звідки ж прізвисько взялося, Причепилося до Ярка? Ріс меткий, дзвінкоголосий Син у теслі Корчака» (П. Воронько).

Схема 3.15. Поле сполучуваності прикметника *дзвінкоголосий*

Словосполучення *дзвінкоголосі розмови, дзвінкоголосий сміх* утворюють другий ступінь мотивованої сполучуваності. Композит *дзвінкоголосий* виявляє значення «утворений дзвінкими голосами», яке у СУМі не фіксується, напр.: «Ясна, як мармури Пароса, Глікери красаота принадила мене: Той **смiх** – такий дзвінкоголосий, Таке в очах її зухвальство чарівне» (М. Зеров); «Коли бувало в ріднім я селі, Коли дивлюсь на хлопчиків смаглявих, Що хитрих лящиків та окунців Так само гордо ловлять, між собою Дзвінкоголосі ведучи **розмови...**» (М. Рильський).

Таким чином, складні прикметники з звуковою семантикою мають широкий спектр сполучуваності. Найчастіше вони поєднуються із іменниками, що містять сему “звук”, та іменниками – назвами часових і абстрактних понять. Зафіксовані поодинокі випадки поєднання композитів з назвами будівель та територій.

Функціональний обсяг складних прикметників мотивується внутрішньою формою слова і традицією поєднуваності з іменником-дистрибутом. Це епітетне словосполучення – мінімальний поетичний контекст, у якому розкриваються тенденції сполучуваності. Сполучуваність – це результат дії двох компонентів: епітета і дистрибута. Обидва компоненти, як правило, належать до традиційної поетичної лексики.

Найбільш розгалужену сітку має поле сполучуваності прикметника *білокрилий* (6 ступенів мотивованої сполучуваності), *синьоокий* (5 ступенів), *золототканий* та його варіант *злототканий* (4 ступені мотивованої сполучуваності). Прикметники *животворний*, *стозвукий*, *дзвінкоголосий* мають по два ступені мотивованої сполучуваності.

У прикметниковій сполучуваності існує певна закономірність: прикметники на позначення зовнішніх особливостей предметів широко сполучаються з іменниками – назвами істот, прикметники із звуковою семантикою – із назвами звукових понять. Ця закономірність закладена в їх семантиці. Поєднуються також композити із назвами предметів, явищ природи, назвами часових і абстрактних понять, назвами дій і процесів тощо. На несподіваному поєднанні прикметника з іменником вибудовуються різні стилістичні фігури і тропи.

РОЗДІЛ 4

ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ФУНКЦІЇ СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ

Складні прикметники як стилістичне явище – поліфункціональні. Функція, яку вони виконують у поетичному контексті, залежить від кількох чинників: 1) складний прикметник вживається в прямому значенні; 2) складний прикметник становить метафоричний епітет; 3) складний прикметник входить у структуру інших тропів.

Основна функція прикметників-комполітів у поетичному творі спрямована на створення образу (образотворча функція). Образність слова в поетичній мові, як вказує В. Виноградов, полягає в його двоплановості, тобто в зверненні і до загальнонародної мови, і до того світу дійсності, який створює художник слова [59, с. 125]. Розуміння читачем світу автора залежить від читацької інтуїції та ерудиції, що покликані розгадати закодований зміст. І саме слово збуджує уяву читача, підтримує увагу, звертається до його почуттів, викликає певні емоції.

Емоційна функція прикметників-комполітів відіграє значну роль в естетичному сприйнятті твору. Суть її полягає в тому, що слово є засобом втілення художньої думки, засобом образного відображення дійсності, сприяє поглибленому декодуванню естетики поетичного твору. «Слово в художній сфері, – як зауважує Л. Донецьких, – перетворюється в багатоаспектну одиницю, яка образно відтворює дійсність, здатна реалізувати свої конкретно-чуттєві можливості, виявити нові імпульси, що намагнічують емоційно-змістову сферу. Слово в творі, маючи «печатку цілого», вбирає його в себе і повертається до читача естетично збагаченим» [113, с.13]. Це збагачення є функціональним.

Як естетична одиниця, комполітний прикметник перебуває у складних відношеннях з ідеєю твору, системою образів, характерів персонажів. Створюючи естетичні образи, поети відкривають глибинні можливості

семантичного змісту слова, піднімають на поверхню внутрішні, часто приховані, нікому невідомі елементи цього змісту.

Як зазначалося, одним із чинників функціонального навантаження складних прикметників у поетичній мові є ті художні засоби, з якими композит взаємодіє. У досліджуваних текстах композитні прикметники найчастіше виконують функцію епітета, виступають компонентами метафори, порівняння.

4.1. Функціональне навантаження складних прикметників-епітетів

Серед художніх образотворчих засобів у мові поезії ХХ століття привертають увагу складні прикметники в ролі епітетів, серед яких виділяються постійні (традиційні, фольклорні), загальномовні (звичайні) та індивідуально-авторські епітети [295].

Постійні епітети часто зустрічаються в народній поетичній творчості, стоять при тих самих словах і характеризуються найвищим ступенем міцності зв'язку між означеним і означуваним. Народнопісенні складні епітети типу *чорнобровий, сивочолий, кароокий, синьоокий, білолиций, русокося, тонкостанна* і под., які використовуються в усталених словосполученнях для підкреслення характерної риси зовнішності, широко вживаються в поезії ХХ століття і мають помітний відтінок фольклорного ліризму, пор.: «*Ой дівчино чорноброва, Будь здорова, будь здорова! Подивися, Усміхнися, Любо привітай!*» (М. Вороний); «*Поглянь, як дівчина танцює чорноброва! Легенька вся, блискуча, ніби смарагдова*» (П. Тичина); «*А в нас – ні саду, ні корови, лиш плаче мати чорноброва; не солодко живеться їй в хатині бідній і чужій*» (В. Сосюра); «*Вона бачить своїх чорнобрових Козаків на схід-сонці, в огні. Вона кличе їх, смілих, здорових, В запорізькій блискучій броні*» (П. Воронько); «*Дівчино ти моя, русокося!*» (В. Сосюра); «*Там від поля стелиться Даль широка. Там чекає дівчина Синьоока*» (А. Малишко); «*Біля крайньої хатини Пожарище дотлівало. Чорнокосеє дівчатко Затихало від плачу*»

(А. Малишко); *«І не встигне ще зелене Те вино угамуватись, Як уже на шиї в мене Чорнокоса молдаванка»* (І. Вирган) тощо.

«Постійні епітети, – як зазначає С.Я. Єрмоленко, – насичені психологічним, асоціативним змістом і здаються простими, побудованими лише на зовнішніх характеристиках людей чи явищ природи, їхній абстрактний зміст стає основою витворення образів-символів; за зовнішньою простотою приховані емоційні оцінки, багатопланові зв'язки народнопісенного слова, давня культурно-історична традиція його вживання» [133, с. 77–78]. Так, прикметники *чорнобровий, білолиций, кароокий, русокося* тощо в українській поезії, як і в фольклорі, від конкретизації певної риси зовнішності переростають у символи людської краси взагалі і виражають позитивну оцінку.

«Народнопісенні епітети при їхній усталеності, постійності, при тому, що вони набувають значення символів, передбачають і можливість заступати один одного» [130, с. 7], тобто замінюються або виступають у незвичній сполучуваності залежно від ідеї твору, авторського задуму. Традиційний фольклорний епітет *ясночолоий* у поетичній мові розширює свій контекст і утворює метонімічний образ: *«Він на балконі був, сам чародій Микола Вітальйович. Сидів край мирного стола, і сивина його, та **старість ясночолоа**, Такою свіжою бадьорістю цвіла!»* (М. Рильський). Первинне значення епітета зберігається, а незвична сполучуваність викликає стилістичний ефект. Це ж спостерігаємо із епітетом *тонкостанна*, який традиційно сполучається з іменником *дівчина*, а в поетичному контексті *«О, Батьківщино, син твій я! Не тонкостанна ти мадонна, а матір дужая моя!»* (П. Тичина) змінює свою звичну сполучуваність.

Традиційні складні епітети із значенням кольору «здатні розвивати переносні значення, на яких виникають образи, і окремі з них закріплюються як символічні» [310, с. 59]. Символіка кольору впливає на зміну значення всього складного епітета і, відповідно, означуваного іменника. Чорний колір у фольклорі звичайно символізує горе, біду. Цю ж символіку вбирають у себе епітети з компонентом *чорно-* і переносять її на іменник *птаха*, який у мові поезії

виступає вісником горя: *«Вона твої шпилі звела Не сідалом для птаха злого, Для **крука чорно-золотого**, Для двоголового орла»* (М. Бажан).

У народній уяві кожна пташка є віщою. Одні птахи приносять щастя, радість, інші – віщують зло, горе. Дотримуючись традиції, М. Бажан називає **крука** злооким, чим підкреслює здатність птаха приносити горе, зло, віщувати біду, пор.: *«Мерані мій мчить без доріг, без троп і стежок мчить; За мною крикаючи вслід, **злоокий** **крук** летить»* (М. Бажан). Епітет злоокий у мові поезії увиразнює об'єкт зображення, підкреслює характер народних вірувань, традиції. Пор. у Є. Маланюка: *«І от зловісний **птах** уже віщує, І хмари розростаються півколом»*.

Загальномовні епітети виділяють типову ознаку предмета, їх вживання дозволяє безпомилково вгадати означуване. Поет бере такі сполуки в готовому вигляді, вони вживаються багатьма авторами і є звичайними для носіїв мови [20, с. 93]. У поетичному контексті загальномовні епітети, як і фольклорні, служать створенню образності, вираженню думок і почуттів поета. Вони містять у собі особливий, авторський зміст.

Поширеним художнім засобом, яким широко послуговуються поети ХХ століття, є кольористичні епітети – складні найменування на означення градування кольорів, при якому поєднуються світлі й темні відтінки. До їх складу входить назва основного кольору та слова, що вказують на відтінок чи ступінь насиченості кольору. Кольористичні епітети переважають у пейзажній ліриці і допомагають поетам досягти емоційного звучання картини природи [295]. Тут вживаються головним чином зелені, сині, рожеві барви з різноманітними відтінками, напр.: *«Здається чую: лопають каштани, **жовто-зелену** викидають **брость...**»* (В. Стус); *«Вони, мов іскристі, дзвенючі серіжки, На **біло-рожевому** **вітті** беріз Ледь-ледь повисять, похитаються трішки І ссотяться бренькотом струмним униз»* (М. Бажан); *«Уже вночі блякліше сяють зорі, Шумлять **жита** **зелено-полові**»* (П. Воронько); *«Стоять **ліси** **смарагдово-руді**, після дощу надовго крапелисті. Все глибша осінь. Вже і жолуді ховає сойка під опале листя»* (Л. Костенко); *«Одлигло так на всі світи,*

*Що аж **берези ніжно-сині**, Здається, наче й ті течуть І пропадають під ногами...»* (І. Драч); *«Яка прекрасна осінь у Карпатах! Тут пам'ять Довбуша іще жива... Немов застигли в споминах крилатих **багряно-жовті дерева**»* (В. Сосюра) і под.

Композити з номінаціям темних кольорів мають у своїй семантиці негативний оцінний зміст, пор.: *«І відповіді не було. Пустиня Мовчала лютю. Згуба навкруги. Лиш персть тріпоче, **хмара чорно-синя**, – Понуре плазування пилюги»* (М. Бажан).

Поети часто створюють образ через характеристику очей. Це найбільш виразна частина портрета людини. Загальномовні епітети типу *чорноокий*, *синьоокий*, *голубоокий* тощо дають поету можливість передати різні нюанси в психічному стані героя, викликають до нього певне ставлення, напр.: *«Воїни пройшли, нестримне військо, «В дні прожиті печально і просто, все було, як незайманий сніг. **Темнооки**м чудесним **гостем** я чекала тебе з доріг»* (Л. Костенко); *«Хай буде це тобі уроком: тепер поплач. І все затям, моя **дитина сіроока**, моє закохане дитя»* (С. Йовенко); *«Чому ж то їх стільки, чому ж то аж страх, чому ж то волошки цей рік у житах? От, кажуть, торік полягли **юнаки**, такі **ясноокі** і гарні такі»* (О. Лятуринська); *«Неспокійний на місткові **Капітан голубоокий**: Хмуристь-ломить брів підкови, – Небезпечний моря спокій»* (Л. Дмитерко) тощо.

Зорові враження надзвичайно виразні і різноманітні, в українській поезії вони виливаються в образи-гіперболи. Епітет *багатоголовий* вказує не на кількість голів у одного птаха (*багатоголовий* – «який має кілька (багато) голів» [СУМ, I, с. 80]), а на загальну кількість птахів, пор.: *«Бачу **багатоголові** З неба падають **орли**, Падають в степу на воїв, Очі немічні клюють»* (О. Ющенко). Гіперболічність епітета *багатоголові* сприяє загостренню читацької уваги на певному образі.

Епітети на позначення вражень, психологічного сприйняття тісно переплітаються у мові поезії з зоровими. Дивлячись на світ очима дітей, М. Рильський у своїй поезії вживає епітет *столані* (звірі), який поєднує і дитячу

цікавість, і допитливість, і страх перед невідомим, перед незвичайним: «*Очима круглими – колумбики малі – Запитували світ, змальований на мапі, Які то люди є, моря, звірі **столапі**...*» (М. Рильський).

У почуттєвих складних епітетах типу *життєрадісний, добродушний, милосердний, доброзичливий, самозадоволений* міститься загальномова нейтральна семантика – позитивна або негативна, напр.: «*Колись тут життєрадісним аскетом блукав мудрець у морі трав*» (Ю. Клен); «*Поломеніє корогва злотокоштовна Під нею – тиха, мудра, добронравна бабуся б'є поклін, мов камінь, давня*» (В. Барка); «*За що, о **Боже милосердний**, Оці ти муки нам послав?*» (Ю. Клен); «*Чи запекла лютість праці, Спрага, спека, трясці дрозж В тишній рясноті плантацій Самовпевнених вельмож*» (М. Бажан); «*Он падає лам їх бучної гордині, Кривавого безуму мотлох оцей, Солдатами миру повержений нині Під ноги усіх миролюбних людей*» (М. Бажан); «*Боронить нас сама природа І захища' від злих негод, у нас в крові ж живе свобода, в нас волелюбний весь народ!*» (В. Гренджа-Донський) тощо.

Стилістичний ефект незвичного слововживання властивий словосполученням, де названі характеристики людської вдачі переносяться на явища природи, оточення тощо. Пор.: «*Добродушний **грім** Спросоння заревів, – але над нами Ще ясно й синьо*» (М. Рильський); «*І вдячні слухають рослини Той доброзичливий наказ. І слову сильної людини Коряться, хоч не завжди враз*» (М. Рильський); «*Божевільний вітер божевільно боживсь у вікна, у двері: – Та я ж нічого! Я зовсім нічого!*» (П. Тичина); «*Під деревом старим Біліє простий, добродушний дім, Де вперше мати сповила Прешерна*» (М. Рильський).

Одоративні (запахові) складні епітети у мові поезії становлять кількісно незначну групу. Переважно це індивідуально-авторські епітети. Вони використовуються в поетичних творах для відображення навколишньої дійсності, для відтворення існуючих у природі запахів при зображенні пейзажу, явищ природи та з метою розкриття особливостей чуттєвого сприйняття людиною природи, напр.: «*Треба дивиться он на ту кісточку щодня й щоночі, на кісточку з **плота** смачного, пахучосокого...*» (В. Барка); «***Дим** кадила*

благовонний В'ється над труною. Короговки чорні мають довгими рядами...» (М. Вороний).

Старослов'янізми *благовонний* і *благоуханний*, що є синонімами на позначення приємного запаху, у мові поезії виконують виразну стилістичну функцію піднесеного звучання: «Дай мені осявати голубінь благоуханну Цвітом черешні й безу в долині карпатській моїй» (Д. Павличко); «У крові, в стогоні, в риданнях несказаних, У бурі подвигів, що крізь віки пройдуть, Ясніше від усіх небес благоуханних Сіяє нам її щоденна каламуть» (М. Рильський). Від позначення приємних запахів епітет *благоуханний* переходить до узагальнення ознаки, означаючи взагалі щось приємне, пор.: «Як діамантова сяйлива грань, Ятріє сніг на булаві Богдана. І днина гріється благоуханна Над ватрами софійських злотних бань» (Д. Павличко).

Картини буденного життя, на яких поет зосереджує увагу, доповнюються деталями одоративних образів. Для посилення передачі запаху автор використовує цілий ряд одоративних назв. Це *запах*, *задуха*, *випаровання*, *застояний*, як *цвіль*, *гостродуха повінь*, *подих кухонь*, *чад*, *часник* у такому поетичному контексті: «... Скільки *запахів*, *задух* і *випаровань*, *заплетених*, *простелених волого*, *застояних*, як *цвіль*, *зашумлених*, як *сік*, – *гаїв лимонних гостродуха повінь*, і *гіркуватість вітерця нічного*, і *подих кухонь: чад*, *вино*, *часник...*» (М. Бажан). Епітет *гостродуха* ввібрав усі значеннєві нюанси одоративних назв і набув значення «наповнений, насичений запахами».

«Слова на позначення запахів часто сполучаються з назвами смакових властивостей – *солодкий*, *молочний*, *солоний*, *гіркий*, *терпкий*, *кислий* та ін., а також із словами на позначення фізичних властивостей – *важкий*, *теплий*, *густий*, *легкий*, *тонкий* та ін.» [119, с. 81]. У складі композитних епітетів ці назви підсилюють сприйняття запаху, деталізуючи приємні чи неприємні відчуття чи вказуючи на іншу ознаку предмета, пор.: «Зелений Київ наш так само, як весна Зелена щоразу на кулі цій зеленій І як морська *вода*, струмисто-запашна, Стікає зелено з дитинячої жмені» (М. Рильський); «Може, яшночерствим, може, теплопахучим, Гіркуватим *димком* новину занесе, Щоб

наснились мені уночі неминуче Темно-карії очі, дорожчі за все...» (А. Малишко).

Форма епітета *теплопахучий* оригінальна, пор.: *теплий пахучий хліб*.

У поетичних текстах функціонують синкретичні одоративні образи. Разом з передачею запаху вони підкреслюють різні відтінки кольору, смаку, дотику тощо. Напр.: «Може, й справді... в дивний вечір, в прохолодно-м'ятний вечір Перед празником зеленим понад берегом ріки Йшли дівчата лугом-долом і несли вологу клечинь Із суботи у неділю, а можливо... у віки?» (Б. Олійник); «І просто тихо голову схили і обернись лицем смерковим в осінь, де палять листя й ні про що не просить синьогіркотний дим над сном золи» (С. Йовенко); «Дух його затхло-теплявий Вже на порозі Млосно-ласкаво Обвіє Сплине на вії» (Ю. Клен); «Гострокисла, трохи в'ялувата, Спить ожина соковитим сном, В головах трава, суха, пухната, А поверху листя пелехате» (П. Воронько).

Традиційні епітети *гіркий, солоний, гіркуватий, солодкий* входять до складу композитних епітетів. Смакові відчуття настільки органічні для художнього мислення поета, що стають основою витворення різних метафоричних образів, напр.: *гірко-солоня глибина, гіркотно-полинна доля, гірко-полинний плач, приперчено-солоний жарт, гірко-безсонний розум, гірко-солодка правда* тощо. Пор.: «За сотні миль з глибин гірко-солоних дельфін гукає свистом затяжним, – і мчить, немов бігун на перегонах, йому на допомогу побратим» (С. Голованівський); «Хай кривавляться руки в хащах. Не шукатиму долю кращу. Хоч і буде гіркотно-полинна, За мінливим теплом не полину» (Н. Кашук); «І каже дяк: – У них там на Волині якісь плачі гіркополинні, то край такої дивної краси. А голоси, які там голоси!» (Л. Костенко); «Черги спокійно кожен дожида, А сам у маренні якомусь тоне, – І тільки жарт приперчено-солоний Місток до дійсності перекида» (М. Рильський); «Скільки на світі імен? Байдуже. Сонми! Я – твоя блискавка. Ти мій гріх безневинний... Сива шляхетносте, розуме гірко-безсонний, суджений мій, єдиний в світі мужчина» (С. Йовенко) тощо.

Складні епітети звукової семантики в мові поезії становлять значну групу. Це загальнономовні епітети, означуване яких можна передбачити, та індивідуально-авторські епітети, утворені за усталеними в українській мові словотворчими моделями, напр.: *многомовний* (афіша, Вітчизна, сім'я), *многозвукій* (весна), *многошумний* (весна, день, площа), *повнозвукій*, *повнозвучний* (голос, день, крок, рік), *буйноголосий* (потік), *громокрилий* (бій), *ясноголосі* (пісні), *різноголосий* (крок), *многоголосий* (світ, копита), *тисячолунний* (гомін), *легкошумний* (день), *самодзвонна* (арфа), *стоголосий* (битва, весна, вітер, глибінь, голос, грім, діброва, край, мідь, оркестр, поле, осінь), *широкошумний* (біг), *дзвінкоголосий* (брат, журавель, розмова, син, сміх), *стозвукій* (весна, земля, пам'ять, салют), *срібномовний* (вись), *гордомовчазний* (гора), *тривожно-тихий* (ніч) тощо.

Епітети звукової семантики широко побутують у пейзажній ліриці для створення образів, побудованих на чуттєвому сприйманні природи. Це картини лісу, поля, саду, моря тощо. Напр.: «Стозвучним гомоном твоїм сад лунає дзвінко. Гудінням тихим бджіл і шумом верховіть» (М. Бажан); «Де солов'їний сад у росах, І грому літнього стовпи Колишуть землю в зливах косих, В дібровах шумних, стоголосих, Всю – до найменшої тропи, Де в блискавках багрянокосих Пшеничні піняться степи» (А. Малишко); «Принеси пахучії Трави зеленючії; І поточки-дзюркоточки, Сині неба очки; Та зозулястих пташок Дзвінкодужий голосок» (П. Тичина); «На білу гречку впали роси, Веселі бджоли одгули, Замовкло поле стоголосе В обіймах золотої мли» (М. Рильський).

Серед досліджуваних складних прикметників виділяються епітети, побудовані на метафоричному чи метонімічному вживанні слів звукової семантики, напр.: «Вітрів швидких від серця просимо: – Тут годі цілувати трави. На Україну стоголосими Полиньте, вільні та ласкаві!» (О. Ющенко); «Мов лебедина, розкрилила тонкоголосі дві руки» (В. Стус); «Хвалю її [осінь], стоголосу, І ставлю з весною вряд Тому, що у милої коси Вогнем восени горять» (І. Вирган); «Дуби і явори, берези й сосни, Струмків і рік переклик

стоголосий, *Поля, де колос клониться тяжкий, Сади в полях, мов пурпур огняний...*» (М. Рильський) тощо.

Дослідники відзначають одну з показових ознак епітетів: «Зростаючись з метафорами, епітети формують складні художні образи, які характеризують індивідуальну мовну манеру майстра слова» [363, с. 161].

4.2. Функціональне навантаження прикметникових композитів у складі метафори

Поряд із загальним значенням, його відтінками лексичні одиниці набувають у поетичному контексті переносних, образних значень, а також мікрозначень, які викликають певні асоціації в свідомості мовців. «У таких умовах значення окремих слів і словосполучень, – наголошує І. Г. Чередниченко, – можуть реалізуватися не лише в своєму прямому значенні, але й у функції метафор – у переносному значенні, завдяки чому створюються нові, метафоричні образи, в яких знаходять більш яскраве вираження і художнє розкриття характерні риси, якості, властивості описуваних предметів або явищ, форм їх існування, процесів виявлення і розвитку» [375, с. 361]. Таким чином оновлюються не лише загальномовні семантичні властивості слова, але й його художньо-виражальні ознаки. У поетичній мові складні прикметники-епітети, взаємодіючи з метафорою, з якою зливаються в одне ціле, творять поетичний образ [284].

У мові поезії ХХ століття значне місце займають метафоричні конструкції з складними епітетами, що мають колірний компонент [284]. Кольористика у творчості будь-якого письменника є одним з елементів його ідіостилію. Назви кольорів у художньому творі викликають широке коло асоціацій. Цю тенденцію мови поезії відзначає Л.О. Пустовіт: «Поеднання назв кольорів з різними поняттями свідчить і про закономірності використання традиційних образів, які вже стали певною мірою поетичними символами, і про новаторське вживання слів із семантикою кольору для створення емоційно-

оцінних метафоричних означень, які не мають прямого значення кольору» [273, с. 56]. Прагнення по-новому осмислити традиційні поетичні образи, які виходять із сфери звичних уявлень і асоціюються з несподіваними поняттями, надати їм нового звучання дає змогу визначити загальні напрямки розвитку метафоричного значення слова.

Так, традиційні поетизми *голуб, лебідонька, сокіл, птах* і под. головним чином вживаються при ласкавому, ніжному найменуванні людей. Складні епітети, окреслюючи ці іменники, не лише деталізують зображуване, підкреслюючи певну ознаку, а й служать засобом вираження суб'єктивної оцінки героя, напр.: *«Ласкава, наче горлиця, Шепоче: “Будь здоров, Хай вік твоїй далі горнеться, Мій соколе чорнобров»* (П. Воронько); *«Ой напій коня, Каре оченя, Сизокриле голуб'ятко, До побачення!»* (А. Малишко).

У складних прикметниках із колірним компонентом тісно переплітаються загальнономовні і власне поетичні значеннєві відтінки. Переносне вживання традиційних народнопісенних лексем *чорнобривий, сизокрилий, білокрилий, синьоокий* і под. у поетичній мові сприяє антропоморфологізації образів, пор: *«О, добрі руки... Бачу їх красу, уміння їх і чую пальців мову. Про них я в серці пісню понесу, здолавши сум, у вечір чорнобровий»* (О. Колодій); *«Білокриле небо, – серце Боже! – а крізь кадильний смуток сонце незриданне; і кров'ю зірки лілея ллється... і думка сходить: – я непотемнима жайворонкова очима!»* (В. Барка); *«І не вирватися, не згоріти, – Древній обрій ревне стиска'. Синьоокий, стрибожий вітер, – Мов колонна стать козака»* (Є. Маланюк).

Для мови поезії ХХ століття найхарактернішим різновидом метафоричного переносу є тип «живі істоти – нежива природа, рослини» [284]. Залежно від світобачення, від особистих уподобань поета часто із епітетом-поетизмом *кароокий, синьоокий, білокрилий, сизокрилий, темноокий* і под. поєднуються, здавалось б, несумісні поняття (*кароокий мак, кароокий рядок, карооке сонце, синьоокий бузок, синьоокий затон, синьоока ніч, синьоокий степ, синьоброве небо, білокриле небо, сизокриле сонце, світлоока ніч тощо*), напр.: *«Слав я очі у безкрає На перловім стоці гір, Там, де в сонці світозорім Грає*

море в дальнозір...» (В. Пачовський); *«Добрий день, мій **рядок кароокий**, побратиме моїх безсонь»* (В. Стус); *«... мов бризки з водограю скрипок – любезливається, благословення твоє провістят: воскресати буде і **сонце карооке** в мене»* (В. Барка). Контекстуальне оточення оказіональних компонентів словосполук створює позитивну експресію висловлювань. Вирази й окремі слова із позитивною експлікованою оцінністю (*добрий день, водограй, бризки, благословенний, воскресати, грає, безкрає, побратим, дальнозір*) сприяють актуалізації позитивно оцінної маркованості складних прикметників у метафоричних словосполученнях.

Переносне вживання складних прикметників з колірним компонентом часто має «відтінок символічного значення, а символи завжди виникають на ґрунті добре відомих, усвідомлених даним колективом понять» [376, с. 72]. Семантика прикметника *чорний* у його символічному значенні «тривожний», «який приносить біду, горе» розкривається у метафоричних словосполученнях *чорнолика кривда, чорнорукий пейзаж, чорнокрила дума, чорнокрила тінь* і под. Напр: *«Зима, зима! – у час передосвітній я прокидаюсь і свічу огонь, і думаю: навік прогонь, прогонь холодні сили, **чорнокрилі тіні!**»* (В. Барка); *«Ви похилийте тирсу дику, Хай сяє сонце з верховіть, Та бийте ворога без крику, Оту шляхетську **кривду** звіку, Єзуїтську, **чорнолику**, На шибеницю поведіть!»* (А. Малишко). Прикметники з компонентом *чорно-* служать для передачі душевного стану ліричного героя, його настрою, переживань.

Традиційно з назвами світлих кольорів при метафоричному вживанні слова пов'язуються події, явища, які викликають у людини приємні емоції щастя, радості, з назвами темних кольорів – явища, які викликають тяжкі почуття, переживання [284]. Але, як зазначає Л. О. Пустовіт, «у семантиці прикметника *білий* та співвідносних з ним словами поетична мова так само активізує і пряму вказівку на колір, і властиве загальномовним метафорам значення «сильне хвилювання, страждання» [121, с. 109]. У поетичних творах В. Барки метафоричний епітет *білокрилий* (*крик, біль*) увиразнює семантику

емотива: «Накликана – з негоди б'ється, аж близько білокрилий крик, І розрива на бризк тенеття – прибіжиш, скарга, що іскрить» (В. Барка).

Не можна не погодитися з тим, що «найвиразніша метафоризуюча роль кольористичних характеристик поняття виявляється в їх несподіваних віддаленнях від означуваного, до якого вони мають пряме відношення» [121, с. 96]. Так, у поетичному контексті «Вже небо не біжить тим синьо-білим бігом В своєму зорехмарному ряду» (М. Вінграновський) колір відіграє своєрідну допоміжну роль, а основне навантаження припадає на віддієслівний іменник біг. Колір увиразнює протиставлення поетичного образу синього неба і білих хмар на ньому з його новим індивідуально-авторським осмисленням.

З різноманітного предметного світу митець прагне вибрати ті явища, які найточніше передавали б його конкретно-чуттєве бачення світу. Для творчості В. Сосюри характерне функціонування метафоричного словосполучення *вечір чорнобровий*, яке відображає своєрідність індивідуального світосприймання: «В вишині зірками плаче *вечір чорнобров*»; «*Вечір, вечір чорнобровий*, б'є копитом кінь»; «Тихо над копром *вечір чорнобровий*»; «Ластівка щебече край мого вікна, *Чорнобровий вечір, рідна сторона*».

У поетів-шістдесятників виникають цілі метафори-загадки, які тлумачаться одним із компонентів мікроконтексту – контактним чи дистантним. Так, у прикладах «У гаю чи в полі в ночі-заметілі сняться *сни зайчиськам капустяно-білі*» (М. Сингаївський); «Під ворітьми, де літа мої проходили, Я об спогади спіткнуся, мов загнуданий. І хлюпне мені тремкою прохолодою Твоїх пальців *лебедино-біла музика*» (Б. Олійник) колірний елемент є другорядною ознакою, яка ускладнюється оказіональним сполученням із відносним прикметником. Розгадкою метафор *сни капустяно-білі* є іменник *зайчисько*: капустяні, бо зайчисько, як відомо, любить капусту. Метафора *лебедино-біла музика* тлумачиться лексичним компонентом літа, що пов'язується в мові із образом *лебединий вік*, отже, за цією метафорою приховується людська доля, період життя людини.

Складні прикметники, сполучаючись у мові поезії з іменниками – традиційними символами, надають їм нового метафоричного значення, переводять їх в інший розряд символів. Адже «художні словесні символи не беруться поетом у готовому, незмінному вигляді, а переосмислюються відповідно до нового образного змісту, який вони покликані передати разом з усіма виражальними засобами» [153, с. 23].

В українській поезії неодноразово метафоризується традиційний образ – кінь. У народнопісенній творчості кінь – це вірний товариш, побратим, який разом з козаком долає всі життєві труднощі. Кінь символізує рух, плинність життя. У поетичній мові кінь, в першу чергу, – символ змін пір року. Залежно від того, яку пору року символізує кінь, змінюються й означувані прикметники до нього. Так, *багряно-золотий кінь* символізує осінь, *білогривий* – зимову хурделицю, пор.: *«Листопадом стеляться літа, серце захлинається від грому. Наді мною осінь проліта на **коні багряно-золотому**»* (П. Перебийніс); *«І десь летить зима полями на **білогривому коні**»* (В. Сосюра). У поданих контекстах метафоричні образи побудовані на прямих асоціаціях з кольором снігу, листя.

Семантика метафоричного словосполучення *зеленогриві коні*, що передає радість життя, його змістову наповненість і швидкоплинність, допомагає розкрити індивідуальне бачення поетичного світу: *«А потім **зеленогривих** Ти буйних дав мені **коней**, і різьблений легкий візок (У ньому колеса – Зимове, весняне, Літнє й осіннє) Помчав, аж промені-спиці Злилися в суцільні круги»* (Н. Кащук).

Поетична метафора відбиває загальний закон індивідуально-авторського художнього осмислення дійсності. Образ коня у поезії І. Драча символізує війну. Кінь сприймається в зорових (*кривавий*) і звукових (*ірже*) асоціаціях, які входять до складу метафори: *«**Нейтроннобомбовий** ірже кривавий **кінь** І визволити прагне Нас від нас. Від нині суцix нас Й грядущих поколінь – Щоб бомбою якраз Очистився й Тарас!»* (І. Драч). Метафоричне словосполучення *нейтроннобомбовий кінь* має узагальнювальний і водночас індивідуально-поетичний характер.

Потворність війни, страх людей перед нею у поезії В. Поліщука підкреслює епітет *чорно-залізний* (*звір*), що входить до складу метафори, напр.: «... *А свист чорно-залізного звіра Пронісся лоскотом заляклими степами*» (В. Поліщук). У поетичному контексті складові частини композита *чорно-залізний* семантично підсилюються, ускладнюються новими значеннєвими відтінками. Компонент *чорно-* містить не лише колірну ознаку, а й компонент емоційного, психологічного сприймання – як символ горя, біди, пор.: «*Будуть свята і голод, і усобиця, і взята німотою зачумленою взята країна праведна – під звірі чорнорогі, – аж двічі перетерпить смерть*» (В. Барка). Алюзійна функція метафоричного епітета яскраво виражена.

У поезії В. Барки кожне слово – метафора, яка дає влучну характеристику зображуваному, розкриває авторське сприйняття реалії: «*А птиця ревучосерда над горою кружляє, сталі три крашанки-розбовтки роняє*». *Ревучосерда птиця* – ворожий літак, який скидає бомби (крашанки-розбовтки).

Іменники традиційного словника *сонце*, *небо*, *місяць*, *зорі* та інші, поєднуючись з прикметниковими композитами, створюють індивідуально-авторські метафори. У контексті «*Стояло сонце ніжно-золоте, і в тому сонці дівчинка стояла. А небо понад хмарами буяло і свято хмар справляло як на те*» (С. Йовенко) епітет *ніжно-золоте* метафоричний.

Поряд зі складними прикметниками-кolorативами, що, сполучаючись із лексемою *сонце*, містять компонент позитивної оцінної семантики, вживаються епітети негативної оцінної семантики типу *байдужо-біле*, *божевільно-біле* *сонце*, пор.: «*Але сонце не згасло. Горить Незворушне, байдужо-біле, І освітлює тишу безсилу Летаргічних століть*» (Є. Маланюк); «*Як прохопитись чорнокрилям під сонцем божевільно-білим? Як бути? Як знебут? Як жити?*» (В. Стус).

Ще більшого семантичного ускладнення зазнає традиційний поетизм *сонце* у сполученні з гіперболічним епітетом *стожальне*: «*Куріє руїна, кривавим стікає потоком, а сонце – татарське – стожальне – разить наповал*» (В. Стус). Виконуючи алюзійну функцію, тобто будучи своєрідним

посиланням на суспільні та історичні події, прикметник *стожальне* у складі розгорнутої метафори (сонце – татарське – *стожальне* разить наповал) в той же час розширює змістовий обсяг слова сонце, підсилює його експресивні властивості.

Метафоричні епітети *зизооке* і *зловісне*, окреслюючи лексему сонце, у контексті «*Сонце, сонце утікає, зизооке і зловісне, в безпуть ринула залізна колія. О рідний краю!» (В. Стус) якнайточніше відображають дійсність, розкривають складний внутрішній світ ліричного героя, який покидає рідний край. Як показує досліджуваний матеріал, епітети негативної оцінної семантики до іменника сонце – характеристична ознака ідіостилю В. Стуса.*

Таким чином, оцінний зміст епітетних характеристик, виражених складним прикметником, мотивується як конкретною сполучуваністю з відповідним дистрибутом, так і ширшим поетичним контекстом.

4.3. Функціональне навантаження прикметників-композитів у складі порівняння

У поезії ХХ століття складні прикметники, виступаючи в ролі епітета, часто входять до складу порівняння. У поетичній мові порівняння використовуються як засіб пізнання – розкриття ознак описуваних предметів та явищ. Порівняння вживаються для змалювання пейзажу, художнього образу людини, розкриття її внутрішнього світу тощо. Складні прикметники як компонент порівняння увиразнюють об'єкт зображення, переключають увагу читача із сфери предметної конкретики в область почуттєвого сприйняття навколишньої дійсності, допомагають зробити зримим і влучним явище нереальне, фантастичне [286].

До складу порівняння входить суб'єкт, спільна ознака, якість, властивість і об'єкт зіставлення. Об'єктами порівняння у мові поезії ХХ століття виступають різноманітні предмети і явища навколишнього світу. Це назви:

а) тварин: видра, віл, гадюка, звір, кінь, кобра, олень тощо;

- б) птахів: голуб, кречет, лебідь, орел, птах, сокіл, чайка і под.;
- в) рослин: квіти, лілея, лотос, мак і ін.;
- г) осіб за статтю, соціальним становищем тощо: архикнязь, воjak, гiсть, дитя, красуня, мати, молодиця, пан і под.;
- г) небесних світил: зоря, сонце та ін.;
- д) явищ природи: вихор, вітер, вогонь, луна, туча тощо;
- е) зброї та її елементів: стріли, тятива та ін.;
- є) музичних інструментів: арфа, барабан, інструмент, сурми тощо;
- ж) темпоральна лексика: весна, літо, ніч і под.;
- з) абстрактних понять тощо: байка, витвори, вістка, гріх, грюкіт, дружба, дух, лет, мистецтво, мрія, напад, ознака, пісня та ін. [286].

Одні предмети є традиційними об'єктами зіставлення (орел, лебідонька, голуб, голубка тощо), входять до фольклорних (народнопісенних, традиційних) порівнянь і у поетичному контексті створюють національний колорит, відображають художньо-символічне світобачення українського народу, напр.: «Спускається він, **як збите оте чаєня срібнокриле**» (В. Сосюра); «**Сизокрилими голубками** У куточках на вустах Їй спурхнуло щось усмішками – Їй потонуло у душі...» (П. Тичина); «Наче був – і не був. Не чувать і поклику. Знов у далеч гайнув **Сизокрилим горликом**» (Н. Кашук) тощо. Інші об'єкти (сад, акорди, арфа, база, бук, олень і под.) входять до складу індивідуально-авторських порівнянь.

Одна з усталених загальномовних асоціацій – порівняння життя з садом. Цей образ Олександр Олесь вводить у фігуру контрасту, антитезу, напр.: «О, дайте тиші нам прислухатись до світу і вічно-вічним душу напоїть... Життя цвіте **зелено-білим садом**, Не бачимо ми цвіту, як сліпі» (О. Олесь).

У поетичному контексті часто зіставляються, здавалося б, несумісні поняття, що зумовлено ідеєю твору, авторським задумом, світоглядом і світосприйняттям майстра слова, культурою та традицією народу. Суб'єкти і об'єкти порівняння утворюють такі семантичні пари:

- а) людина – тварина (надходив ворог двоголовим звіром);

б) людина – птах (дівчина, наче птиця *сизокрила*; дівчина, як *білокрила лебідонька*; хлопець, наче голуб *сизокрил*);

в) абстрактне поняття – птах (думки, мов чайки *білокрилі*; пісня, як птиця *білокрила*; звуки, як птиці *довгокрилі*);

г) абстрактне поняття – рослина (пристрасть *буйноцвітним маком* зростала);

г) абстрактне поняття – часове поняття (душа, як ніч *блакитнозора*);

д) абстрактне поняття – конкретний предмет (душа, як *китобійна база*; душа, як арфа *многострунна*; пісні, як перло *многоцінне*; думка, наче *троєжилъна тятива*);

е) абстрактне поняття – явище природи (молодість, як вихор *злотоіскрявий*; біль, як пожежа *яснолунна*; слова, як *живодайна туча*; слова, як *іскри благовісні*);

є) абстрактне поняття – абстрактне поняття (міф, як байка *староденна*; “єр”, мов *скорострільний грюкіт*);

ж) абстрактне поняття – людина (любов, як жінка, *крутостегна*);

з) темпоральне поняття – тварина (літа, неначе коні *важкогриві*; ніч *стоїть оленем віторогим*);

и) небесне світило – тварина (місяць *ліз волом червонорогим*);

і) явище природи – конкретний предмет (хмари, мов *легкокрилі кораблі*);

ї) рослина – людина (береза, наче мати *сивоброва*) тощо [286].

Ознака, за якою відбувається зіставлення, може передавати колір, запах, смак, звук, форму, розмір, внутрішню якість предмета тощо і може утворювати індивідуальні, okazіональні словосполучення і з об’єктом, і з суб’єктом порівняння [130, с. 236].

Порівняльні конструкції у поетичних творах використовуються переважно при іменниках, рідше – при дієсловах, що означають:

а) рух, переміщення в просторі: *«Блідий князь ночі плив спокійний Через простори сині, **Немов той лотос чародійний** Ставом індійської святині...»* (Р. Купчинський); *«Що перший присядку веде, Об землю міцно креше там, А*

другий вслід йому іде Сивобородим кречетом» (А. Малишко); «Ніби в любовному спорі, гомоном тисячолунним Звуки летючі пливуть» (М. Бажан); «Жадана хмара гостем темнокрилим Дедалі виростаючи, пливе» (М. Рильський); «Як та довгожданна вістка, Спадає роса» (Д. Павличко);

б) стан: «Я вийшов з церкви – і засяв тисячолітнім ореолом» (І. Калинець); «Чого ж я обертаюся в актора. Як бог у лебедя, чого тремтить Моя душа, як ніч блакитнозора?» (Д. Павличко); «Проміння слів твоїх стоцвітними огнями, Стожарами мені горять у далині» (М. Зеров); «Ні, не треба й слова одного. Білим оленом віторогим Ніч стоїть за моїм вікном» (Н. Кашук); «Були, як живодайна туча, слова, що варті добрих справ...» (М. Рильський); «Лілями сумними, злотоокими Цвітуть у серці давні почуття» (М. Вороний);

в) звучання: «З віків колодязь, мов надбрамно, критий, дворучним барабаном став скрипіти, бадейку тягнувши промоклу...» (В. Барка); «А твоя мова так дзвенить, Як гарфа срібнострунна...» (В. Пачовський); «Де однотонною струною Дзвеніла вікова печаль, Сьогодні радістю живою Горить рожевоперста даль» (М. Рильський); «Бринить ковил, мов стріли срібнопері» (М. Бажан).

Порівняння виступає у формі конструкції з орудним відмінком, порівняльного звороту зі сполучниками як, немов, неначе тощо. Значно рідше порівняння вживається у поетичному контексті при прикметниках та прислівниках. Пор.: «І легко піднісся, мов чад з-над пригашених вогнищ тапери, Розколиханий, як деревце, хисткий, як димок срібноперий» (М. Бажан); «Вона страшна, як первородний гріх, Знадна, як рай, що зник перед очима. В душі лишилась згадка того раю, – Чи ж не його тепер я скрізь шукаю?» (М. Вороний); «щоб скверну німоту зітерти з уст, лиш причаститися первоглагола, котрий не може вгамувати спраги поздовжньої, як прямовисний лет...» (В. Стус); «І раптом розсуває щось комиш Безшумно, ніби видра гостроока» (М. Рильський).

У мові української поезії часто компонентом порівняння до назв людей виступають назви птахів. Як правило, це фольклорні порівняння, які з народної творчості перейшли в українську поезію. Так, матуся порівнюється з сивочолою пташкою, дівчина – з голубкою, лебідкою, а хлопець – з сизокрилим голубом тощо. Напр.: «*Матусям, пташкам сивочолим, Щоб білий цей світ не погас, То в полі самі стали полем І дихають хлібом до нас*» (І. Драч); «*Та ось підкрався ворог – і в біді ти голубом забився сизокрилим*» (П. Тичина); «*Ще усюди зі мною ходила По оцих безконечних світах, Як лебідонька білокрила, Дня воскреслого білий птах*» (П. Дорошко).

Позитивнооцінна семантика, наявна в складному прикметнику білокрилий, передається всьому порівняльному звороту: «*І вона мене зустріла, наче птиця білокрила*» (В. Сосюра); «*Неначе чайка білокрила, хотіла ти злетіти ввись*» (В. Сосюра); «*Але ти, Україно, листків цих сердечний біль, листків, що універсалом бути б хотіли, а відлітають під вітром, мов голуби білокрилі*» (С. Гординський).

У складі порівняння прикметники-композиції виділяють ту особливість, яка виступає найяскравіше в птаха, з яким порівнюється певна особа: «*Стомився кінь, аж боки тяжко ходять. Проте ладен залястися Мар'ян, Що знов би він полинув на майдан, Як ластівка, як пташка легкокрила*» (М. Рильський).

Назви птахів, як уже зазначалося, у сполученні з прикметниками білокрилий, сизокрилий, виступають у ролі порівняння щодо юнака, дівчини чи матері. Підвищеною експресією відзначаються порівняння із цими композиціями до іменників-абстрактних назв. До традиційного порівняння думок, мрій поета із птахами вдаються у своїх творах В. Сосюра, М. Рильський, напр.: «*На зелені гори, на блакитні хвилі, ой, летіте, мрії – птиці срібнокрилі*» (В. Сосюра); «*Хто слова твої, стокрилі птиці, визволив з неволі, із темниці*» (М. Рильський).

Для підсилення предметності образу абстрактному поняттю приписується якісна ознака, що розкривається за допомогою порівняння [130, с. 234]:

«Славить **пісню**, що як **птиця**, Лине й лине, **білокрила...**» (М. Рильський). Традиційним народнопісенним є порівняння, що будується на асоціативному зв'язку **ніч** – **чорнокрила пtiця**. У поетичному контексті «Догорає вечір, квітка пурпурова, у дзвінках трамваїв, кроках і піснях, і нечутно лине довга **ніч** зимова, довга **ніч** зимова, **чорнокрилий птах**» (В. Сосюра).

Білий колір – це колір чистоти, спокою. Порівнюючи **ніч** з **білим віторогим оленем**, автор підкреслює позитивний оцінний зміст образу, пор.: «Ні, не треба й слова одного. Білим оленем **віторогим Ніч стоїть** за моїм вікном» (Н. Кащук).

За аналогією до символіки золотого кольору, **золоторогий олень** символізує день, сонце, пор.: «Долоні ці лежать на глибині Кар'єрів рудних і вугільних штолень. З них ріки починаються земні Й пасеться **сонце – золоторогий олень**» (О. Шугай).

Прикметники-композиції у складі порівняння, одним з компонентів яких є назва тварини, дозволяють автору донести до читача задум твору, а читачу – проникнути в творче світосприйняття автора, напр.: «Надходив **ворог двоголовим звіром**, Два голоси із пащек двох ревли...» (М. Рильський).

Взаємодія конкретної й абстрактної лексики як складників порівняння поглиблює художньо-реалістичні виражальні можливості тексту. Абстрактна лексика виступає у ролі як об'єкта, так і суб'єкта зіставлення, напр.: «**Душа** – ледь-ледь – як **китобійна база**, Серед зруйнованих мостів і згарищ. Піски життя – крізь пам'ять – кучугури, І вихорець, що в мозку сіє безум» (Е. Андієвська); «І всі присутні кожне **слово** пісні, Що вимовляв їх друг, поет і бунтівник, Приймали, як **ознаки добро вісні**» (М. Бажан); «А відвертень рудий до піднебесся скричав: – Це **міф**, як **байка староденна** – життя Христа й його святих» (В. Барка).

Складні прикметники-епітети як компонент порівняння не лише відіграють певну емоційну, конотативну функцію, а й нерідко уможлиблюють вибір того чи іншого об'єкта порівняння, зумовлюючи, пояснюючи такий вибір [225, с. 27].

Складні прикметники у складі порівняння доповнюють, розвивають семантику народнопісних образів, вносять нові семантичні компоненти у значення традиційних поетичних образів, урізноманітнюють семантику поетичних універсалій.

У мові поезії XX століття широко побутують традиційні епітети, які надають поетичному твору народнопісного характеру, сприяють стилізації під фольклор. У віршових творах відбиваються традиції вживання і функціонування фольклорних епітетів, сполучуваність яких може змінюватися, символічність значення оновлюватися, що значною мірою залежить від ідіостилю автора [286].

Загальномовні епітети тісно переплітаються з індивідуально-авторськими, які є логічним продовженням фольклорних епітетів, і у поетичних творах передають емоційний стан автора, його сприйняття навколишнього світу. Прикметникові складні утворення з колірним компонентом – це універсальні традиційні епітети, серед яких чітко розрізняються епітети з позитивною емоційною семантикою. Складні епітетні прикметники-кольороназви входять у другий ступінь образності, за допомогою традиційних образів ускладнюють поетичну образність [286].

Композити з психологічним змістом розширюють семантику абстрактних понять, переводять емотиви у сферу предметної конкретної лексики. Поети прагнуть передати свій поетичний світ одухотворено у почуттєвому сприйманні для інших.

Складні епітетні прикметники у складі метафори та порівняння характеризуються підвищеною експресією, сприяють створенню високохудожніх поетичних образів.

ВИСНОВКИ

Поетична мова становить складну сферу існування української літературної мови. Вона є своєрідним засобом формування поетичного світу, одним із предметів пізнання навколишньої дійсності. У мові поезії відображаються духовно-культурні цінності народу, смаки й уподобання мовців, літературно-мистецькі стилі й напрямки, соціальні зміни в суспільстві тощо.

Поетична мова як один із складових елементів і як одна із форм художньої літератури поєднує естетично важливі елементи в словесно-образну систему, в якій вагоме місце займають складні прикметники у функції епітетів. У результаті дослідження природи епітета, шляхів семантичної реалізації у поетичному тексті епітет здобув у даній роботі деяке уточнення у визначенні. Епітет – це один з основних тропів, означення, експресивно-образна функція якого виявляється в контексті і полягає в зображенні предмета, явища, особи з несподіваного боку, індивідуалізації певної ознаки, вираженні емоційного ставлення до змальованого.

У мові поезії рідко вживається епітет у «чистому» вигляді, переважно це метафоричний епітет. У поетичній метафорі взаємодіють пряме лексичне значення слова і додаткове контекстуальне значення, яке сприймається через призму основного, спираючись на нього, і стає домінуючим.

Поетична мова ХХ століття характеризується оновленням метафори, що полягає у залученні лексичних і морфологічних засобів для відновлення втраченої внутрішньої форми метафоричного словосполучення і супроводжується виникненням численних індивідуально-авторських метафоричних словосполучень.

Найпростішим засобом образності поетичної мови є порівняння, на основі якого виникають майже всі інші тропи. Серед інших тропів порівняння виділяється своєю структурною різноманітністю і двочленністю, тобто

наявністю суб'єкта й об'єкта порівняння. З допомогою порівняння відбувається зближення віддалених понять.

Складні прикметники як елемент поетичної мови мають давню історію та утворюються за усталеними в українській мові словотворчими моделями. Аналіз структурно-семантичних моделей складних прикметників поетичної мови показав, що компоненти композита мотивують утворення таких номінацій, які в сучасній українській мові фіксуються як поетизми. Складні прикметникові утворення поповнюють словник мови поезії ХХ століття.

У поетичній мові помітно виділяються складні прикметники з першим колірним компонентом. Семантичний обсяг колірного компонента визначається в першу чергу кількістю різних предметів – носіїв певного кольору. Часто у поетичному контексті функціонують індивідуально-авторські композитні прикметники, утворені під дією аналогії, на основі поєднання, здавалось би, несумісних понять (*білонравний, золото-лютий, синьо-благальний, зелено-пружний*).

Компоненти-кольороназви, поєднуючись із назвами абстрактних понять, із назвами об'єктів духовного і суспільного життя, втрачають сему “колір” і набувають позитивну, рідше негативну, оцінну семантику.

Сема “кількість” у складних прикметниках представлена у формі першої основи власне кількісного чи неозначено-кількісного числівника. Підвищеною образністю у мові поезії характеризуються прикметникові композити з першим компонентом типу *повно-, пишно-, широко-* і под., що містять сему “кількість”. Ці складні прикметникові утворення виконують функцію поетизмів.

Власне кількісний числівниковий компонент *сто-* у складі прикметників-композитів переважно вказує на точно невизначену кількість, на дуже велику кількість чого-небудь чи підкреслює велику міру вияву певної ознаки.

Значна частина складних прикметників з першим кількісним компонентом становить термінологічну чи загальновживану лексику. Вони органічно входять у поетичний контекст і використовуються з певною стилістичною метою.

Однією із специфічних рис поетичної мови є незвичність поєднання компонентів складних прикметників. Другий структурний елемент складних прикметників, що містить сему “соматичне поняття” поєднується з семантично несумісними компонентами (*ганебноокий, блаженнокрилий, шлюбнокрилий, соломокрилий, всесвітньолиций*). Складні прикметникові утворення з другим соматичним компонентом становлять індивідуально-авторські утворення, які органічно входять у словник мови поезії, або є традиційними поетизмами.

Складні прикметники із семою “дія” у другому складовому компоненті є стильово нейтральною, термінологічною чи книжною лексикою. Другий компонент, що містить сему “дія”, поєднується із семантично різними основами, що зумовлено задумом автора.

У поетичній мові високою продуктивністю характеризуються структурно-семантичні моделі типу «сема “колір” + соматичне поняття», «сема “колір” + сема “колір”», «сема “колір” + сема “предмет чи явище природи”», «сема “враження, психологічне сприйняття” + соматичне поняття», «сема “життя, мир” + -носний», «сема “предмет” + -носний», «сема “колір” + -тканий», «соматичне поняття + -любний» тощо.

Ритмічна будова вірша зумовлює вживання в поетичній мові синонімічних варіантів як перших компонентів, так і других компонентів складних прикметників (*стокрилий – стокрильний, ширококрилий – ширококрильний, вогневидий – огневидний, трирічний – трьохрічний, триаршинний – трьохаршинний*).

Складні прикметники поетичної мови характеризують лексеми різних тематичних груп, які виражають основні художні ідеї авторів, їх погляди, прагнення, переконання, відображають їх світогляд і світосприйняття.

Аналіз структури атрибутивних словосполучень із складними прикметниками у функції означення показав, що високою сполучуваністю з прикметниковими композитами відзначаються іменники – назви рослин, які становлять традиційну поетичну лексику.

Основний масив лексики тематичної групи номінацій рослин становлять назви дерев та квітів (*верба, дуб, клен, липа, береза, тополя, волошка, конвалія, мак, лілея* тощо). Значно рідше в українській поезії функціонують назви кущів, трав. Номінації кущів і трав, окреслюючись складними прикметниками, у поетичній мові вживаються у прямому своєму значенні, а назви дерев і квітів часто мають символічний характер. Так, *дуб* в українській поезії, як і у фольклорі, виступає символом молодого, сильного юнака, відважного воїна, але залежно від контекстуального оточення, семантики складного прикметника-означення може символізувати щось величне, монолітне, грізне. Образи *берези* і *тополі* символізують ніжність, чистоту дівочої душі, її молодість і красу.

Складні прикметники-означення до іменників – назв рослин надзвичайно різноманітні й відзначаються різною частотністю вживання. Найчастотнішими в поетичній мові ХХ століття є прикметникові утворення з колірним компонентом, які підкреслюють колір кори, листя дерев, забарвлення квітів, трав тощо (*багряно-жовті дерева, білолисті верби, бронзово-темні дуби, світло-попелясті осики, багряно-ніжний мак, білосніжна лілея*), та прикметники внутрішньо-психологічного сприйняття (*вінчально-білі берези, ніжно-сині берези, ніжно-сумуючі тополі, спокійно-пристрасні каштани, засмучена-засмучена тополя* і под.). Складні прикметники інших семантичних груп менш вживані.

У мові української поезії кольори набули великого поширення і часто виступають одним із складових елементів складного прикметника, тому прикметники з колірним компонентом до іменників будь-якої тематичної групи становлять найбільший шар лексики.

Складні прикметники з компонентом-кольоропозначенням до номінацій тварин характеризують як загальний зовнішній вигляд тварини, її масть (*білий-білий, світло-сірий кінь* тощо), так і колір окремої частини тіла (*білоногий олень, рудобока лисиця, чорноока лань* та ін.), яку прагне підкреслити, виділити поет, привернути увагу читачів.

Номінації тварин, окреслені прикметниковими композитами, в українській поезії часто виступають символами. Так, образ *коня*, який найчастіше сполучається із складними прикметниками, у мові поезії нерідко символізує певну пору року залежно від колірнього компонента в складі композита: *багряно-золотий кінь* символізує осінь, *білий-білий кінь* – зиму.

Складні прикметники на позначення зовнішнього вигляду тварини, перша основа яких вказує на певну частину тіла тварини, названою другою основою, поряд із композитами з колірним компонентом відзначається високою частотністю функціонування.

Номінації птахів в українській поезії, як і у фольклорі, несуть переважно позитивну експресію, символізуючи мир і спокій на планеті (*голуб*), молодого козака (*орел*, *сокіл*), дівчину, кохану, матір (*голубка*) тощо. Лише окремі птахи (*крук*, *орел*, *ворон*, *коршак*) виступають вісниками горя, нещастя, чогось грізного, лихого.

У поетичній мові найчастіше сполучається з прикметниковими композитами лексема *птах*, рідше – *орел*, *ворон*, *голуб*. Високою частотністю вживання відзначаються складні прикметники на позначення забарвлення, кольору певної частини тіла птаха, прикметники на позначення зовнішнього вигляду та психологічного сприйняття.

У поезії XX століття складні прикметники розширюють коло свого вживання, окреслюючи не лише ті номінації птахів, до яких вони виступають постійними епітетами, але й інші назви птахів.

Серед значної кількості лексики на позначення часового відліку (назви часу в межах доби, назви місяців, пір року, загальних часових понять) високою сполучуваністю із складними прикметниками відзначається лексема *ніч*, яка у мові поезії має двопланову символічність. Залежно від задуму автора, ідеї твору та семантики означуваних прикметників *ніч* може виступати символом світлих, ніжних почуттів, кохання, рідше може символізувати старий світ пітьми, горе, біду.

Складні прикметники з колірним компонентом до назв часових понять становлять найбільшу семантичну групу і часто окреслюють ті поняття, яким не притаманна колірна ознака. Композит, втрачаючи колірну семантику, набуває нового, часто несподіваного змісту.

Різноманітними значеннєвими відтінками відзначаються складні прикметники, які передають враження, психологічне сприйняття темпоральних явищ чи понять, які в поетичному контексті виступають як символи.

Номінації небесних світил є традиційними поетизмами. Найвищою сполучуваністю з прикметниковими утвореннями у мові поезії відзначається лексема *сонце* та *зоря (зірка)*, які переважно сполучаються, як і назви небесних світил взагалі, з складними прикметниками, що містять колірний компонент. Рідше слова цієї тематичної групи окреслюються композитами на позначення психологічного сприйняття предмета змалювання та на позначення його форми.

Проведений аналіз дав можливість виявити улюблені поетичні образи майстрів слова. Таким художнім образом для В.Сосюри є *чорнобривий вечір*, для А. Малишка – *ширококрилі журавлі* тощо.

Функціональний обсяг складних прикметників визначається семантикою композита, мовною традицією та авторським задумом. Ці фактори впливають на сполучуваність прикметника з іменником-дистрибутом. У поетичній мові найбільш розгалужену сітку сполучуваності мають складні прикметникові утворення на позначення зовнішніх особливостей предметів та прикметники на позначення особливостей характеру і психічного складу. Ці прикметники широко представлені у поетичній мові. Менший функціональний обсяг мають прикметники із звуковою семантикою. Поетична мова фіксує як традиційну закономірну сполучуваність складних прикметників, закладену в їх семантиці, так і індивідуально-авторську, яка відбиває семантичну віддаленість епітета і дистрибута.

Семантико-функціональний аналіз складних прикметників показав, що епітет залишається бути одним із основних тропів у поетичній мові ХХ століття. Він органічно входить до складу метафори та порівняння.

Основна функція композитних прикметників у поетичному творі – образотворча, яку підсилюють, доповнюють, увиразнюють емоційна та естетична функція слова. Алюзійна функція у поезії представлена рідко.

Складні прикметники поетичної мови багатофункціональні і семантично різнопланові, що допомагає поетам стисло, виразно, влучно і різнобічно охарактеризувати предмет, явище. Значення складного прикметника, його функція у поетичному контексті зумовлені народною традицією, авторським задумом та ідеєю твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев В. И. Сложные слова – хранители древней лексики. *Вопросы языкознания*. 1983. № 4. С. 75–85.
2. Абакумов С. И. О сложных словах в русском языке. *Русский язык в школе*. 1946. № 3-4. С. 18–19.
3. Азарова Л. Е. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції : монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2000. 222 с.
4. Адах Н. А. Семантика індивідуально-авторських кольороназв у поетичній мові В. Барки. *Наукові записки [Національного ун-ту «Острозька академія»] Серія: Філологічна. Вип. 10*. Острог, 2008. С. 3–10.
5. *Актуальные проблемы русского словообразования : сборник научных статей*. Ташкент: Укитувчи, 1985. 311 с.
6. Александрова О. И. Поэтические неологизмы начала XX века. *Русская речь*. 1974. № 1. С. 42–46.
7. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры. Москва : Academia, 2002. 394 с.
8. Алимпиева Р. В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантической группы: на материале прилагательных цветообозначений русского языка. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1986. 177 с.
9. Античные теории языка и стиля (антология текстов). Санкт-Петербург : Алетейя, 1996. 363 с.
10. Арешенков Ю. О., Скиба М. М. Художньо-виражальні функції метафори в повісті М. Коцюбинського “Fata morgana”. *Українська мова і література в школі*. 1987. № 3. С. 37–40.
11. Астахов Н. Эпитет. *Литературная учеба*. 1941. № 2. С. 101–106.
12. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 21 с.

13. Бакина М. А., Некрасова Е. Л. Эволюция поэтической речи XIX-XX в.в. Перифраза. Сравнение. Москва : Наука, 1986. 191 с.
14. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва, 1955. 256 с.
15. Бандура О. Мова художнього твору. Київ : Дніпро, 1964. 121 с.
16. Бастыркина Т. Н. Сложные имена прилагательные в прозе Всеволода Иванова. *Труды Иркутского гос. ун-та. Т. 3. Иркутск, 1967. С. 41-44.*
17. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке. Москва : Наука, 1975. 288 с.
18. Берест Т. М. Семантика художнього слова в поезії 80-90 років XX століття (на матеріалі творів молодих українських авторів) : Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 199 с.
19. Берест Т. М. Традиційні епітети в словнику молоді української поезії. *Вісник Харківського державного університету. Харків, 1999. №448. С. 233–237.*
20. Беценко Т. П. Структура і поетичні функції атрибутивних словосполучень у поезіях шістдесятників: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 171 с.
21. Бирик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. Словник епітетів української мови / за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ : Довіра, 1998. 431 с.
22. Білодід І. К. Поетична мова Максима Рильського. Київ : Наукова думка, 1965. 170 с.
23. Білодід І. К. Стилiстичне використання засобiв словотвору. *Українська мова в школі. 1951. № 3. С. 5–8.*
24. Білоус М. П. Засоби вираження смаку в українській мові. *Культура слова. Вип. 22.* Київ : Наукова думка, 1982. С. 26–31.
25. Білоус М. П. Складні прикметники на позначення смакових якостей. *Мовознавство. 1980. № 5. С. 78–79.*

26. Бірюкова О. О. Лінгвостилістичні особливості української діаспорної поезії 60 – 80-х років ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2004. 20 с.
27. Бобров С. Новое об эпитете. *Труды и дни. Т. 7. Москва : Мусагетъ, 1914. С. 164–167.*
28. Бобылева Л. К. Об эпитете. *Дальневосточный гос. ун-т. Ученые записки. Вып. 1. Владивосток, 1957. С. 113–121.*
29. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. 552 с.
30. Брагина А. А. Краски-слова в рассказах А. П. Чехова. *Русская речь. 1964. № 1. С. 28–32.*
31. Брагина А. А. Мысль, чувство, образ. *Русская речь. 1980. № 3. С. 22–26.*
32. Брагина А. А. Эпитеты-синонимы в рассказе А. П. Чехова “Верочка”. *Филологические науки. 1980. № 3. С. 14–17.*
33. Братусь М. Епітетні словосполучення як характеристика стану людини (за прозовими творами Івана Багряного). *Культура слова. Вип. 53-54. Київ : Довіра, 2000. С. 99–102.*
34. Братусь М. Ф. Структура, семантика і стилістичні функції епітета в художній прозі Івана Багряного : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 16 с.
35. Бублейник Л. Поетичне слово Олега Ольжича. *Культура слова. Вип. 57-58. Київ, 2001. С. 32–35.*
36. Будагов Р. А. Писатели о языке и язык писателей. Москва : Изд-во МГУ, 1984. 280 с.
37. Будагов Р. А. Слово и его значение. Научно-популярный очерк. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1947. 66 с.
38. Булаховский Л. А. Введение в языкознание. Москва : Гос. учпедгиз, 1953. 178 с.

39. Бурляй Н. Г. Відносні прикметники у ролі епітетів. *Культура слова*. Вип. 26. Київ : Наукова думка, 1984. С. 29–31.
40. Буслаев Ф. И. Опыт исторической грамматики русского языка. Москва, 1958. 246 с.
41. Варич Н. І. Структура метафори в поезії Б.-І. Антонича: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1998. 20 с.
42. Василевская Е. А. О русском словосложении (словосочетание, словосложение и аффиксация). Москва: МПИ, 1968. 35 с.
43. Василевская Е. Л. К проблеме сложного слова. *Русский язык. Статьи и исследования. Ученые записки. Т. 148*. Москва, 1960. С. 39–72.
44. Василенко В. А. Мовностилістичні особливості порівнянь у поезії Ігоря Муратова. *Філологічні науки: Зб. наук. праць*. Суми : Ред.-вид. відділ СумДПУ, 1999. С. 12–18.
45. Ващенко В. С. Збагачення й розвиток української мови в художніх творах О. Гончара. *Мовознавство*. 1978. № 2. С. 49–53.
46. Ващенко В. С. Мова Тараса Шевченка. Харків : ХДУ, 1963. 252 с.
47. Ващенко В. С. Слово та його значення : посібник з лексикології. Дніпропетровськ, 1976. 39 с.
48. Ващенко В. С. Українська лексикологія: Семантико-стилістична типологія слів. Дніпропетровськ : ДДУ, 1979. 127 с.
49. Ващенко В. С. Українська семасіологія. Типологія лексичних значень. Дніпропетровськ : ДДУ, 1981. 68 с.
50. Вердиева Н. Ф. Семантика слова. Махачкала : ДГУ, 1987. 56 с.
51. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. Москва : Высшая школа, 1989. 406 с.
52. Вивчення мови художніх творів: збірник статей. Київ : Радянська школа, 1955. 100 с.
53. Винарская Е. Н. Выразительные средства текста (на материале русской поэзии). Москва : Высшая школа, 1989. 136 с.
54. Виноградов В. В. Вопросы современного русского

словообразования. *Русский язык в школе*. 1951. № 2. С. 8–12.

55. Виноградов В. В. Исследования по русской грамматике. Избранные труды. Москва: Наука, 1975. 559 с.

56. Виноградов В. В. О языке художественной литературы. Москва : Гослитиздат, 1959. 654 с.

57. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания*. 1953. № 5. С. 7.

58. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики. Москва : Высшая школа, 1981. 320 с.

59. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва, 1963. 255 с.

60. Виноградов В. В. Теория поэтической речи. *Вопросы языкознания*. 1962. № 2. С. 14.

61. Виноградова В. Н. Стилистика и словообразование. *Русский язык в школе*. 1986. № 5. С. 77–82.

62. Винокур Г. О. О языке художественной литературы. Москва : Высшая школа, 1991. 448 с.

63. Винокур Г. О. Филологические исследования: лингвистика и поэтика. Москва : Наука, 1990. 452 с.

64. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. Москва : Наука, 1990. 237 с.

65. Вовчук Н. Индивидуально-авторские неологизмы в русской поэзии 60-80-х гг. XX в. Дис... канд. филол. наук: 10.02.01. К., 1995. 220 с.

66. Вокальчук Г. Авторський неологізм в українській поезії XX ст. (лексикографічний аспект). Рівне: Науково-видавничий центр „Перспектива”, 2004. 524 с.

67. Вокальчук Г. М. Оказіональна ад’єктивна номінація в українській поезії 20–30-х років XX ст. *Система і структура східнослов’янських мов. Мовознавчі студії* : [зб. наук. праць]. Київ, 2003. С. 131–135.

68. Вокальчук Г. М. Оказіональна номінація осіб в українській поезії 20-30 років XX століття : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.02. Київ, 1991. 23 с.
69. Вокальчук Г. М. Оказіональні назви осіб в українській поезії 20-30 років. *Українська мова і література і школі*. 1991. № 8.
70. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів XX століття [Текст]: монографія; відп. ред. С. Я. Єрмоленко. Острог: Національний університет «Острозька академія», 2008. 536 с.
71. Волковинський О. Алітераційний епітет (із поетики символізму). *Слово і Час*. 2006. №12. С. 28–34.
72. Воробйова С. А. Семантичні зв'язки між компонентами складних прикметників. *Мовознавство*. 1985. № 1. С. 30–33.
73. Воронова О. Е. Эпитеты к слову “Русь” в поэзии Сергея Есенина. *Русская речь*. 1996. № 2. С. 3–7.
74. Вульфсон Р. Е., Соколова М. В. Знакомство с прилагательными, обозначающими цвет (В связи с изучением повести В. П. Катаева «Белеет парус одинокий»). *Русский язык в школе*. 1974. № 1. С. 57–59.
75. Гаврилюк Н. В. Раціональні індивідуально-авторські прикметники в творчому доробку неокласиків. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії* : [зб. наук. праць Рівненського держ. гуманітарного ун-ту]. Вип. 12. Рівне, 2004. С. 54–57.
76. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
77. Ганшина Ю. Прилагательные в рассказе Горького «Челкаш». *Русский язык в школе*. 1946. № 3-4. С. 24–32.
78. Глебова Т. С. Эпитет в прозе К. Симонова. *Русская речь*. 1977. № 1. С. 19–24.
79. Гливінська Л. К. Поетичне слово Миколи Вінграновського: лінгвостилістична інтерпретація : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр – Київський ун-т, 2006. 227 с.

80. Голуб И. Б. Звук и слово в поэзии. *Русская речь*. 1974. № 2. С. 50–56.
81. Голуб И. Б. Стилистика современного русского языка. Москва : Высшая школа, 1986. 335 с.
82. Голянич М. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія. Івано-Франківськ : Вид.-дизайн. відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. 297 с.
83. Голянич М. І, Батюк Л. І. Складні утворення з компонентом -мов- у сучасній українській мові. *Культура слова*. 1983. Вип. 24. С. 59–62.
84. Горніцька-Пархонюк Л. Авторські епітети збірки «Сонячні кларнети» П. Тичини в світлі естетичної концепції І. Франка. *Дивослово*. 1997. № 2. С. 26–28.
85. Горобець В. Й. З історії назв кольорів в українській мові. *Культура слова*. Вип. 12. Київ, 1977. С. 56–65.
86. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні : динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3–12.
87. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір. Київ : Радянська школа, 1977. 116 с.
88. Горпинич В. О. Відтопонімні прикметники в українській мові. Київ : Вища школа, 1976. 142 с.
89. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія : навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.
90. Гоцур Л. В. Колористичні епітети в оповіданнях О. Кобилянської. *Культура слова*. Вип. 39. Київ : Наукова думка, 1990. С. 36–39.
91. Граматичні та стилістичні студії з українського та російського мовознавства. Київ : Наукова думка, 1965. 279 с.

92. Грамматические исследования: Функционально-стилистический аспект. Морфология. Словообразование. Синтаксис. Москва : Наука, 1991. 247 с.
93. Грещук В. В. Словотворчий потенціал прикметників на позначення внутрішніх якостей людини. *Мовознавство*. 1992. № 3. С. 8–15.
94. Грибова Л. О. Колір життя (Про художньо-поетичну мову художніх творів). *Українська мова і література в школі*. 1980. № 5. С. 70–72.
95. Грибова Л. О. Кольори-антоніми. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 3. С. 69–70.
96. Грибова Л. О. Яскравий сірий колір. *Культура слова*. 1981. Вип. 20. С. 37–43.
97. Григорьев В. П. Заметки о сложных словах. *Вопросы языкознания*. 1958. № 5.
98. Григорьев В. П. Поэтика слова: На материале русской советской поэзии. Москва : Наука, 1979.
99. Григорьев В. П. Словарь языка русской советской поэзии. Москва : Наука, 1965. 223 с.
100. Григорьев В. П. Словотворчество и смежные проблемы языка поэта. Москва, 1986.
101. Григорьева А. Д. Слово в поэзии Тютчева. Москва : Наука, 1980. 248 с.
102. Грицютенко І. С. Естетична функція художнього слова (в українській прозі 30-60-х років ХІХ століття). Львів: вид-во Львівського ун-ту, 1972. 180 с.
103. Грищенко А. П. Прикметник в українській мові. Київ : Наукова думка, 1978. 207 с.
104. Грищенко А.П. Прикметник у структурі словосполучення і речення. *Українська мова і література в школі*. 1986. № 7. С. 39–46.

105. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2002. 18 с.
106. Данилюк Н. О. «Я обізвався серцем в світ...» (Народнописане слово в поезії М. Вінграновського). *Культура слова*. 1987. Вип. 33. С. 17–20.
107. Двірна Л. Використання експресивних можливостей метафори в поезії В. Симоненка. *Слов'янські мови в їх історичному розвитку: Зб. наук. праць, присвячених пам'яті С.П. Самійленка: У 2-х частинах. Ч. II*. Запоріжжя: ЗДУ, 1996. С. 107–110.
108. Дзівак О. М. Лексика на позначення кольорів у сучасній українській літературній мові : дис... канд. філолог. наук: 10.02.02. Київ, 1974. 304 с.
109. Дідківська Л. П., Родніна Д. О. Словотвір, синонімія, стилістика : монографія. Київ : Наукова думка, 1982. 146 с.
110. Доленко М. Т. Складні прикметники в сучасній українській літературній мові: дис... канд. філол. наук. Львів, 1953. 393 с.
111. Долман С. С. Оксюморон у мові поезії. *Культура слова*. 1984. Вип. 27. С. 73–75.
112. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Дрогобич: Відродження, 2008. 448 с.
113. Донецких Л. И. Эстетические функции слова. Кишинев: Штиинца, 1982. 154 с.
114. Дослідження з словотвору та лексикології: зб. наук. тр. / ред. кол. І. С. Олійник (відпов. ред.) та ін. Київ : Вища школа, 1985. 163 с.
115. Доценко П. П. «...Ллються пахощі струмисті» (Мовно-художні засоби в творчості українських письменників). *Культура слова*. Вип. 22. Київ, 1982. С. 23–26.
116. Думбрэвяну И. М. Очерк по теории словосложения. Кишинев : Штиинца, 1980. 111 с.
117. Дяговец И. И. Об одном сквозном образе в лирике С.А. Есенина. *Русский язык в школе*. 1990. № 5. С. 69–72.

118. Дядченко Г. Епітет у структурі мовного портрета людини (на матеріалі поетичної мовотворчості кінця ХХ – початку ХХІ століття). *Українська мова*. 2013. № 4. С. 103–113.
119. Дятчук В. В. Структурно-семантическая и стилистическая характеристика одоративной лексики в современном украинском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.02. Київ, 1979. 24 с.
120. Дятчук В. В. Мовні засоби передачі запаху в художньому творі. *Українська мова і література в школі*. 1981. № 5. С. 33–35.
121. Дятчук В. В., Пустовіт Л. О. Семантична структура і функціонування лексики української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1983. 154 с.
122. Етнос. Культура. Нація : зб. наук. праць. Вип. 2. Дрогобич, 2001.
123. Ефимов А. И. О языке художественных произведений. Москва, 1954. 288 с.
124. Ефимов А. И. Стилистика русского языка. Москва : Просвещение, 1969. 262 с.
125. Єременко О. Магія кольорів у ліриці Н. Лівицької-Холодної. *Слово і Час*. 2000. № 4. С. 68–72.
126. Єрмоленко С. Я. Епітет в індивідуальній мовній картині світу. *Незгасимий Словосвіт: зб. наук. праць на пошану В.С. Калашиника*. Харків, 2011. С. 365–374.
127. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Ін-т укр.. мови НАН України, 2009. 352 с.
128. Єрмоленко С. «Мого народу гілочка тернова» (Про поетичне слово Ліни Костенко). *Культура слова*. Вип. 55-56. Київ, 2000. С. 3–13.
129. Єрмоленко С. Я. «Одберу я цвіт мелодій...» (Про поетичне слово Андрія Малишка). *Українська мова і література в школі*. 1980. № 7. С. 19–25.
130. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (Стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.

131. Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови. Київ : Наукова думка, 1969. 94 с.
132. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наукова думка, 1982. 210 с.
133. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ : Наукова думка, 1987. 245 с.
134. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
135. Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О. У дзеркалі поетового слова. *Мовознавство*. 1985. № 5. С. 37–43.
136. Жданова Е. Суггестивный потенциал поэтического текста *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)* : у 4 ч. Кіровоград: РВВ ДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 81 (2). С. 130–133.
137. Жижома О.О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80-90-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2003. 215 с.
138. Жижома О. Роль оказіональних прикметників у формуванні поетичного дискурсу. *Лінгвістичні студії* : [зб. наук. праць / уклад. А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. Вип. 18. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 156–161.
139. Журавльова Н. М. Структура та стилістична роль складних іменників у народнопісенній мові. *Українська мова і література в школі*. 1984. № 12. С. 36–43.
140. Захарова В. Е. Метафора в письмах Чехова. *Русская речь*. 1976. № 3. С. 17–21.
141. Звегинцев В. А. Семасиология. Москва : изд-во Московского ун-та, 1957. 323 с.
142. Земская Е. А. Современный русский язык: Словообразование. Москва : Просвещение, 1973. 304 с.
143. Зенков Г. С. Вопросы теории словообразования. Фрунзе :

ФГУ, 1969. 165 с.

144. Зорівчак Р. Епітетні конструкції. *Урок української*. 2000. № 4. С. 25–26.

145. Зубова Л. В. «Черный, черный оку – зелен...» (К анализу цветообразования в произведениях М. Цветаевой). *Русская речь*. 1988. № 4. С. 31–36.

146. Зубова Л. В. Поэзия Марины Цветаевой. Лингвистический аспект. Ленинград : изд-во Ленингр. ун-та, 1989. 264 с.

147. Зуєнко Ю. І. Образні елементи народного епосу в мові художньої прози Б. Грінченка. *Українська мова: історія і стилі*. Харків: ХДУ, 1992. С. 166–174.

148. Інверсійний словник української мови / Відпов. ред. С. П. Бевзенко. Київ : Наукова думка, 1985. 811 с.

149. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Київ : Либідь, 1995.

150. Исмагулова Б. Х. О моделях развития переносных значений слов в сфере русских прилагательных. *Русский язык в школе*. 1978. № 6. С. 94–97.

151. Исследования по эстетике слова и стилистике художественной литературы : сб. статей. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1964. 200 с.

152. Исупова Т. В. Развитие прилагательных с основой числительного два в истории русского языка : автореф. дис. ... канд. филол. н. Ижевск, 1992. 16 с.

153. Калашник В. С. Особливості слововживання в поетичній мові. Харків : ХДУ, 1985. 68 с.

154. Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови пожовтневого періоду (семантико-типологічний аспект) : дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. Харків, 1992. 293 с.

155. Калашник В. С. Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду (Семантико-типологічний аспект). Харків: вид-во при ХДУ «Вища школа», 1985. 172 с.

156. Капралова С. Г. «Цветовая» лексика в рассказе И. С. Тургенева «Бежин луг». *Русский язык в школе*. 1968. № 5. С. 13–21.
157. Караваева С. Е. «И носят светлые звуки...» (Символика цвета и звука в поэтическом языке). *Русская речь*. 1986. № 5. С. 77–80.
158. Карпіловська Є. Ігрова стихія в сучасній українській мовотворчості. *Лінгвістичні студії. Донецьк, 2004. Вип. 12*. С. 244–247.
159. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. Київ : УкрНДІПСК, 1999. 297 с.
160. Карпіловська Є. Сучасна українська словотворчість та її відображення в неологічних словниках. *Вісник Львів. ун-ту. Сер. філологічна. Львів, 2004. Ч. 1. Вип. 34*. С. 174–181.
161. Кателина Л. С. «О Русь – малиновое поле...» (Эпитеты в лирике С. Есенина). *Русская речь*. 1988. № 6. С. 30–33.
162. Каунова Е. В. Сложные имена прилагательные в современном русском литературном языке (орфографический и функционально-стилистический аспекты) : Автореф. дис. ... канд. филол. н. Волгоград, 2010, 28 с.
163. Кацнельсон А. І. Краса і сила віршованого слова (Особливості віршованої мови). Київ : Держлітвидав, 1963. 98 с.
164. Качаева Л. А. Может ли голубое быть зеленым и розовым? (Об особенностях употребления цветowych прилагательных в языке художественной литературы). *Русская речь*. 1984. № 6. С. 20–25.
165. Квятковский А. Поэтический словарь. Москва: Изд-во «Советская энциклопедия», 1966. 375 с.
166. Клейнер Ю. А. Поэтический язык как язык. *Материалы XXVIII межвузовской научно-методической конференции преподавателей и аспирантов. Секция общего языкознания*. Санкт-Петербург, 1999. Вып. 16. Ч. 1. С. 22–25. URL: <http://www.genlingnw.ru/person/Kleiner.htm>.

167. Клименко Н. Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексиці та словотворенні сучасної української мови. *Мовознавство*. 2008. №2-3. С. 136–147
168. Клименко Н. Ф. Кількісно-оцінні складні прикметники в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 3. С. 38–42.
169. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 186 с.
170. Клименко Н. Ф. Складні слова та проблеми їх гніздування. *Українське мовознавство*. 1982. Вип. 10.
171. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній мові. Київ : Наук. думка, 1984. 251 с.
172. Клименко Н. Ф., Пещак М. М., Савченко І. Ф. Формалізовані основи семантичної класифікації лексики. Київ : Наук. думка, 1982. 250 с.
173. Клименко Н. Ф. Як народжується слово : науково-популярне видання. Київ : Радянська школа, 1991. 287 с.
174. Ковалев В. Е. Приемы метафоризации в творчестве М. Горького. *Русский язык в школе*. 1968. № 1. С. 30–34.
175. Ковалев В. П. Выразительные средства художественной речи. Київ : Радянська школа, 1985. 136 с.
176. Ковалев В. П. Языковые средства русской художественной прозы. Київ : Вища школа, 1981. 184 с.
177. Ковалик І. І. Вчення про словотвір: Словотворча характеристика слова. Вип. 2. Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. 83 с.
178. Ковалик І. І. Про деякі питання слов'янського словотвору. Київ, 1958.
179. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища шк., 1987. 351 с.
180. Ковальов В. П. Метафора у творах М. Коцюбинського. *Українська мова і література в школі*. 1979. № 11. С. 26–31.
181. Кодак М. П. Поетика як система. Київ : Дніпро, 1988. 159 с.

182. Кодухов В. И. Лексико-семантические группы слов. Ленинград : ЛГПИ, 1955. 28 с.
183. Кожин А. Н. Поэтический потенциал непоэтического слова в советской поэзии. *Русская речь*. 1984. № 6. С. 15–19.
184. Кожин А. Н. Словосложение в русском языке. *Русский язык в школе*. 1953. № 5. С. 12–17.
185. Кожин А. Н., Крылова О. А., Одинцов В. В. Функциональные типы русской речи. Москва : Высшая школа, 1982. 223 с.
186. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. Москва : Просвещение, 1993. 223 с.
187. Колесникова В. П. Лексика темы «Родина» в русской поэзии. *Русский язык в школе*. 1990. № 5. С. 64–69.
188. Колоїз Ж. В. Тлумачно-словотвірний словник okazіonalіzmіv. Кривий Ріг : ТОВ «ЯВВА», 2003. 168 с.
189. Коломієць І. Стилістично-виражальні можливості флоролексем на позначення зернових культур (на матеріалі української поезії II половини ХХ століття). *Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Зб. наук. праць. Вип. 117-118. Слов'янська філологія*. Чернівці : Рута, 2001. С. 127–136.
190. Колтаков С. А. Эпитет в романе «Тихий Дон». *Русская речь*. 1970. № 2. С. 36–43.
191. Кононенко І. В. Препозитивна семантика прикметника (на матеріалі української та російської мов). *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 42–46.
192. Коптілов В. В. Метафора Миколи Бажана. *Українська мова і література в школі*. 1979. № 10. С. 21–28.
193. Костенко Н. В. Поетика Миколи Бажана. Київ : Вища шк., 1978. 215 с.
194. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. Київ : Либідь, 1994. 384 с.
195. Кочерган М. П. Слово і контекст (Лексична сполучуваність і значення слова). Львів : Вища школа, 1980. 183 с.
196. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. :

монографія. Київ : Видавничий центр «Академія», 2012. 416 с.

197. Кравець Л. Метафора та метонімія – два центри тропеїчної системи. *Культура слова. Вип. 55-56*. Київ, 2000. С. 30–36.

198. Кравець Л. В. Семантико-граматична структура метафори (на матеріалі поетичних творів М. Зерова) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 18 с.

199. Красавіна В. В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі (на матеріалі творів другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2005. 20 с.

200. Крижанська О. Яким буває червоне? (Синонімічні кольороназви в українській мові). *Урок української. 2001. № 2(24)*. С. 22–24.

201. Критенко А.П. Семантична структура назв кольорів в українській мові. *Славістичний збірник*. Київ : вид-во АН УРСР, 1963. С. 97–111.

202. Кубрякова Б. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 200 с.

203. Кубрякова Б. С. Что такое словообразование? Москва : Наука, 1965. 78 с.

204. Кудря О. Похідні ад'єктивні одиниці зі вторинним кольоративним значенням в українській та англійській мовах : семантичні групи та механізми їх словотворення. *Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць / уклад. А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. Вип. 18*. Донецьк : ДонНУ, 2009. С. 114–118.

205. Кудряшова М. В. Поетичний словник українських неокласиків: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1999. 170 с.

206. Курс історії української літературної мови: У 2 т. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958, 1961.

207. Лазебник Ю. С. Від поетичного слова до поетичної мови. *Мовознавство. 1994. № 1*. С. 40–46.

208. Лазебник Ю. С., Ярмач В. И. Поэзия XX века: слово, текст, мир. Київ : Наукова думка, 1992. 144 с.

209. Ларин Б. А. Эстетика слова и язык писателя. Ленинград : Художественная литература, 1974. 285 с.
210. Лесь В. С. Развитие выразительных средств современной русской поэтической речи в 70–80-е годы под влиянием НТП : дис... канд. филол. наук: 10.02.01. Київ, 1990. 220 с.
211. Лыков А. Г. О некоторых особенностях словообразования сложных имен прилагательных. *Русский язык в школе*. 1969. № 5. С. 74–80.
212. Лисенко Н. О. Метафора і символ у поетичному ідіостилі Тодося Осьмачки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2003. 14 с.
213. Лисиченко Л. А. Бесіди про рідне слово (слово і його значення). Харків : ХДПУ, 1993. 138 с.
214. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова. Харків : вид-во при ХДУ «Вища школа», 1977. 114 с.
215. Лопатин В. В. Коричневый в черноту, синий в лиловость (О языке прозы Ю. Нагибина). *Русская речь*. 1980. № 3. С. 55–61.
216. Максимчук В. В. Складні індивідуально-авторські субстантиви у лексиконі поетів Рівненщини. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : [збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету]*. Вип. 17. Рівне : РДГУ, 2009. С. 35–40.
217. Маленко О. Науковий дискурс О. О. Потебні: слово і творчість. *Культура слова*. №83. 2015. С. 16–21
218. Маркітантов Ю. О. Поетичне мовлення в структурі функціональних стилів. *Вісник Харківського національного університету*. Харків, 2000. № 491. С. 602–605.
219. Масенко Л. Т. До питання про семантику ключових слів поезії Шевченка. *Мовознавство*. 1989. № 2. С. 25–30.
220. Матвеев Б. И. Красочное слово Гоголя. *Русский язык в школе*. 1992. № 1. С. 66–72.

221. Мельникова А. И. Однословные приложения и переход сочетаний с приложениями в сложные слова. *Русский язык в школе*. 1959. № 1. С. 108–112.
222. Мислива-Бунько І. Я. Складні слова в мові сучасної української преси: структура та стилістичні функції : Автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01. Луцьк, 2014, 21 с.
223. Мізіна О. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості складнонульсуфіксальних ад'єктивів з дієприкметниковим, дієслівним, прислівниковим і займенниковим компонентами. *Наукові записки. Випуск 136. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 287–291.
224. Мойсієнко А. К. Поетика слова і світу. *Мовознавство*, 2008, № 4-5 С. 32–39.
225. Мойсієнко А. Порівняння в системі Шевченкового вірша. *Дивослово*. 1996. № 3. С. 25–29.
226. Мойсієнко А. К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : [монографія]. Київ : Сталь, 2006. 304 с.
227. Мойсієнко А. К. Текст як аперцепційна система. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 20–25.
228. Морфологічна будова сучасної української мови / М. А. Жовтобрюх, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко. Київ : Наукова думка, 1975. 208 с.
229. Надирова С. С. «Цветовые» прилагательные в стихотворениях Александра Блока. *Русский язык в школе*. 1970. № 6. С. 3–6.
230. Намиткова Р. Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект. Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1986. 156 с.
231. Некрасова Е. А., Бакина М. А. Языковые процессы в современной русской поэзии. Москва, 1982. 312 с.
232. Немировский М. Я. Сложные слова в русском языке. *Русский язык в школе*. 1946. № 3-4. С 11–17.

233. Низамендинова Н. Н. Сложные слова в русском языке XI–XVII вв.: словообразовательная структура, семантика, морфемика : монография. Москва : ИИУ МГОУ, 2013. 264 с.
234. Нікула М. Мова в поезії Нью-Йоркської групи. *Слово і час*. 1995. №2. С. 42–48.
235. Новий словник епітетів української мови [уклад. Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Бибик С. П. ; за ред. С. Я. Єрмоленко]. Київ : Грамота, 2012. 488 с.
236. Новиков Л. А. Семантика русского языка. Москва : Высшая школа, 1982. 272 с.
237. Образное слово А. Блока / отв. ред. А. Н. Кожин. Москва : Наука, 1980. 216 с.
238. Овсієнко А. С. Метафора в сучасному мовознавстві: тлумачення та класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. №32. Том 3. С. 105–110.
239. Олексієнко Л. А. Структурні властивості словосполучень «прикметник + іменник» у сучасній українській літературній мові : дис... канд. філол. наук. Київ, 1969. 332 с.
240. Оніпко О. П. Функція тропів в поетичних творах (На матеріалі сучасної української радянської поезії : дис... канд. філол. наук. Київ, 1954.
241. Онопрієнко Т. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету*. 2001. №8. С. 127–130.
242. Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль. Общие вопросы. Звуковая организация текста / под ред. В. П. Григорьева. Москва : Наука, 1990. 304 с.
243. Очерки по стилистике художественной речи / отв. ред. А. Н. Кожин. Москва : Наука, 1979. 254 с.
244. Павленко Л. П. Складні іменники-оказіоналізми в поетичному контексті. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 8. С. 33–35.

245. Павлович М. Стилістичне використання прикметників. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 3. С. 45–49.
246. Петрова З. М. Эпитет М.Н. Муравьева. *Язык русских писателей XVIII века*. Ленинград : Наука, 1981. 198 с.
247. Пименова М. В. Обозначение цвета в древнерусских “Травниках”. *Русская речь*. 1986. № 5. С. 100–104.
248. Пискач О. Структурно-семантичні та стилістичні особливості епітетів у поезії Петра Скуня (на матеріалі збірки «Один»). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Випуск 28. 2012. С. 188–190.
249. Питання словотвору / за ред. І. І. Ковалика. Київ : Вища шк., 1979. 191 с.
250. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : Підручник. Київ : Вища школа, 2005. 286 с.
251. Плющ М. Я. Словотворення та вивчення його в школі. Київ : Радянська школа, 1969. 132 с.
252. Плющ П. Мистецтво слова. Нотатки про метафору в повісті “Фата моргана”. *Українська мова і література в школі*. 1966. № 2. С. 16-24.
253. Поетика / відпов. редактор В. С. Брюховецький. Київ: Наукова думка, 1992. 211 с.
254. Поляков М. Я. В мире идей и образов. Москва : Сов. писатель, 1983. 367 с.
255. Поляков М. Я. Вопросы поэтики и художественной семантики. Москва : Советский писатель, 1979. 446 с.
256. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови. Київ : Либідь, 1993. 248 с.
257. Потапова Б. А. Об эпитетах Ф. Тютчева. *Русская речь*. 1979. № 1. С. 27–33.
258. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва : Учпедгиз, 1958. Т. 1–2.

259. Потебня А. А. Слово и миф. Москва : Правда, 1975. 316 с.
260. Потебня О. О. Естетика і поетика слова : збірник. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.
261. Поэтическая стилистика. Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1982. 116 с.
262. *Проблемы изучения слова: Семантика, структура, форма : сб. научн. трудов / редкол.: А.Д. Травкина (отв. ред.) и др. Тверь, 1990. 119 с.*
263. Проблемы словообразования русского и украинского языков. Київ, 1976.
264. Прокопович Л. С. Кольоративна лексика в поетичному дискурсі Ліни Костенко. *Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (3). 2016. С.128–134.*
265. Прокопович Н. Н. Словосочетание в современном русском литературном языке. Москва : Просвещение, 1966. 400 с.
266. Прокопчук Л. Треба порівнювати? Згадаймо орудний відмінок. *Урок української. 2001. № 1. С. 21–22.*
267. Пугач С. А. К изучению лексики поэмы Н.В. Гоголя (О приемах использования переносных значений слов). *Русский язык в школе. 1959. № 3. С. 15–20.*
268. Пустова Ф. Естетична природа слова в літературному творі. *Українська мова та література. 1999. Ч. 17. С. 11–12.*
269. Пустова Ф. Різновиди тропів та їхні естетичні можливості. *Українська мова та література. 1999. Ч. 18. С. 4–6.*
270. Пустовіт Л.О. Епітет у поезії Володимира Сосюри. *Рідне слово. 1974. Вип. 9. С. 8–13.*
271. Пустовіт Л. О. «Отак воно у пісні зацвіло...». *Культура слова. 1987. Вип. 33. С. 14–17.*
272. Пустовіт Л. О. «Очі дихають синню...» (Колір у поезії І. Драча і Б. Олійника). *Культура слова. 1983. Вип. 25. С. 20–27.*

273. Пустовіт Л. О. Поетичний словник Бориса Олійника. *Українська мова і література в школі*. 1985. № 11. С. 53–57.
274. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття (Семантико-функціональний аспект) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.02. Київ, 1993. 405 с.
275. Пустовіт Л. О. «Сходить вечір по зоряних сходах» (Метафора в поезіях В. Сосюри і А. Малишка). *Культура слова*. 1976. Вип. 10. С. 45–50.
276. Пустовіт Л. О. «Такий я ніжний, такий тривожний...». *Мовознавство*. 1988. № 1. С. 49–53.
277. Пустовіт Л. О. У дзеркалі поетичного слова. *Мовознавство*. 1985. № 5. С. 37–44.
278. Райська Л. Метафоричність поезії Олександра Олеся. *Українська мова і література в школі*. 1999. № 4. С. 60–61.
279. «Регіональний» словник поетичних неолексем (Рівненщина) / [відп. ред. Г. М. Вокальчук]. Вид. 2-е, випр. і доп. Острог: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2008. 192 с.
280. Реформатский А. А. Лингвистика и поэтика. Москва : Наука, 1987. 263 с.
281. Родзевич Н. С. Про будову складних слів у сучасній українській мові. *Українська мова в школі*. 1952. № 6.
282. Рожило Л. Спостереження над епітетом у ліриці Лесі Українки. *Радянське літературознавство*. 1962. № 6. С. 67–75.
283. Рожило Л. П. Епітет в українській поезії : дис... канд. філол. наук. Львів, 1962. 218 с.
284. Рудь О.М. Метафоричні прикметникові композити в українській поезії ХХ століття. *Культура слова*. 2005. Вип. 65. С.29-32.
285. Рудь О. М. Поетичне слововживання складних прикметників та дієприкметників : словник. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. 270 с.

286. Рудь О.М. Порівняння у мові української поезії XX століття. *Філологічні науки: збірник наукових праць*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. С. 73-80.

287. Рудь О.М. Семантичні типи складних прикметників із другим соматичним компонентом. *Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2003. С. 47-55.

288. Рудь О. М. Складні епітети на означення рослин (на матеріалі української поезії XX століття). *Філологічні науки: Зб. наук. праць*. Суми : Ред.-вид. відділ СДПІ, 1998. С. 57–62.

289. Рудь О. М. Складні епітети семантичного поля із значенням “Україна” (на матеріалі української поезії XX століття). Київ, 1998. 40 с.

290. Рудь О. М. Складні слова з компонентом-кольоропозначенням синього спектра (на матеріалі української поезії XX століття). *Філологічні науки : збірник наук. праць*. Суми, 1999. С. 80–86.

291. Рудь О.М. Сполучуваність складних прикметників на позначення звукових якостей предметів з іменниками в українській поетичній мові XX століття. *SLAVICA NITRIENSIA : časopis pre výskum slovanských filológií. Ročník 8. 2019. S.47-54.*

292. Рудь О.М. Сполучуваність складних прикметників з іменниками на позначення часових понять. *Семантика мови і тексту: Зб. статей VIII міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ: Плай, 2003. С. 427-432.*

293. Рудь О. М. Структурно-семантичні моделі складних прикметників з першим компонентом на позначення кількості (на матеріалі української поезії XX століття). *Вісник Сумського державного університету : збірник наукових праць. Серія: Філологічні науки*. Суми : Вид-во СумДУ, 2000. С. 82–94.

294. Рудь О.М. Типи моделей складних прикметників з першим колірним компонентом (на матеріалі української поезії XX століття). *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф.. Л.А.Лисиченко. Харків: ХДПУ, 2001. Вип.7. С. 148-153.*

295. Рудь О.М. Функціональні властивості складних прикметників у

поетичній мові. *Слово. Стил, Норма (зб. наук. праць, присвячений 65-річчю з дня народження доктора філологічних наук, проф. С.Я.Єрмоленко) / Відп. ред. Н.М.Сологуб. Київ, 2002. С. 99-105.*

296. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ. Київ : Радянська школа, 1977. 111 с.

297. Русанівський В. М. Семантична глибина слова. *Мовознавство. 1991. № 2.*

298. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ : Наукова думка, 1988. 240 с.

299. Русецкая В. Ф. Семантико-грамматическая характеристика слов с пол-, полу- на материале современного русского языка : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Днепропетровск, 1991. 133 с.

300. Рыньков Л. Н. Типы метафорических словосочетаний в языке художественной литературы. *Русский язык в школе. 1975. № 1. С. 63–67.*

301. Рыньков Л.Н. Функции метафор в языке Н.В. Гоголя. *Русский язык в школе. 1979. № 2. С. 44–48.*

302. Ряшенцев К. Л. Сложные слова и их компоненты в современном русском языке. Орджоникидзе : Изд-во СОГУ, 1976. 285 с.

303. Савченко Л. Г. До питання про семантичне поле поетичної лексики. *Українська мова: Історія і стилі. Харків : ХДУ, 1992. С. 141–149.*

304. Савченко Л. Г. Семантика епітета сивий і посивілий у мові сучасної української лірики. *Українська мова: Історія і стилі. Харків : ХДУ, 1992. С. 160–165.*

305. Салерно Т. В. Сложные прилагательные с основой числительного два в древнерусском языке. *Вестник Московского государственного университета. 2002. №3. С. 114–119.*

306. Селіванова О. О. Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов). Черкаси : ЧДУ, 1996. 297 с.

307. Селіванова О. О. Субстантивні композити в українській та

російській мові. *Мовознавство*. 1992. № 6. С. 19–22.

308. Семантика и структура слова : сборник научных трудов. Калинин : КГУ, 1985. 119 с.

309. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова. Кіровоград : ІмексЛТД, 2004. 338 с.

310. Сидоренко О. М. Епітет у поетичній мові Олександра Олеся (Семантика і функції) : дис... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1994. 176 с.

311. Сидяченко Н. Г. «Білою повинню стояли гречки» (Індивідуально-авторські епітети М. Стельмаха). *Культура слова*. 1988. Вип. 35. С. 8–13.

312. Сидяченко Н. Крилаті метафори Станіслава Шевченка. *Культура слова*. Вип. 53–54. Київ : Довіра, 2000. С. 93–98.

313. Сидяченко Н. Г. Про що розповідає прислівниковий епітет Т. Г. Шевченка. *Культура слова*. 1989. Вип. 37. С. 46–51.

314. Сидяченко Н. Г. Функционально-стилистическая, семантическая и формальная структура эпитета (на материале романа М. Стельмаха «Чотири броди») : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.02. Киев, 1991. 17 с.

315. Силян В. Л. Структура и семантика слов : учебное пособие. Днепропетровск : ДГУ, 1989. 67 с.

316. Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки). Київ : Наукова думка, 1975. 222 с.

317. Сич В. Ф. Розряди прикметників за значенням і їх стилістичні функції. *Українська мова і література в школі*. 1970. № 6. С. 22–27.

318. Скобликова Е. О. Очерки по теории словосочетания и предложения. Куйбышев : Изд-во Саратовского ун-та, 1990. 142 с.

319. Славинський Я. К теорії поетичного мови [пер. з польск. А. К. Жолковського]. *Структуралізм: за і проти* : сб. статей / под ред. И. Я. Басина и М. Я. Полякова. Москва : Прогресс, 1975. С. 256–276.

320. Словник поетичної мови Василя Стуса [укладач Леся Оліфіренко]. URL: <http://ukrlife.org/main/minerva/slovnystus.htm>

321. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок,

Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. Київ : Наукова думка, 1999–2000.

322. Словник української мови: В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.

323. Слово в русской советской поэзии / отв. ред. В. П. Григорьев. Москва : Наука, 1975. 263 с.

324. *Слово в художественной речи : сборник научных трудов*. Алма-Ата : КазГУ, 1986. 113 с.

325. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. 633 с.

326. Словообразование. Стилистика. Текст. Номинативные средства в текстах разных функциональных стилей. Казань : Изд-во Казанского университета, 1990. 172 с.

327. Словотвір сучасної української літературної мови : монографія [Г.М. Гнатюк, К.Г. Городенська, А.П. Грищенко та ін.] / відп. ред. М. А. Жовтобрюха. Київ : Наукова думка, 1979. 406 с.

328. Словотвірна семантика східнослов'янських мов / Відпов. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ : Наукова думка, 1983. 202 с.

329. Слухай Н. Поетичний синтаксис Шевченка. *Дивослово*. 2013. №10. С. 46–51.

330. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича. Київ : Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.

331. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара. Київ : Наукова думка, 1991. 137 с.

332. Ставицька Л. О. Естетика слова у художній літературі 20-30 р.р. ХХ століття (системно-функціональний аспект) : дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 1996. 308 с.

333. Ставицька Л. Колірна гама в «Похороні друга». *Урок української*. 2000. № 8. С. 21.

334. Ставицька Л. О. Музичний образ у поезії Миколи Бажана. *Культура слова*. 1988. Вип. 34. С. 16–19.

335. Ставицька Л. О. «Нічого я так не люблю, як вітра вітровіння...». *Культура слова*. 1989. Вип. 36. С. 21–25.
336. Ставицька Л. О. Про один поетичний образ Тараса Шевченка. *Культура слова*. 1989. Вип. 37. С. 33–36.
337. Ставицька Л. О. Учив співати вітер...: Мова української радянської поезії 20-х років. Київ : Т-во «Знання» УРСР, 1990. 32 с.
338. Ставицька Л. Що ж записано у книгу життя? (Про одну поетичну метафору). *Культура слова*. Вип. 46–47. Київ, 1996. С. 57–63.
339. Степаненко М. І. Прикметниково-іменникові словосполучення у сучасній українській літературній мові (формально-синтаксичний і семантичний аналіз). Полтава, 1992. 103 с.
340. Степаненко Н. И. Синтаксическая и семантическая сочетаемость имен прилагательных в современном украинском языке : дис. ... канд. филол. наук. Київ, 1989. 264 с.
341. Степанченко И. И. Поэтический язык Сергея Есенина: Анализ лексики. Харьков: ХГПИ, 1991. 189 с.
342. Степанюк О. В. Стилiстичнi функцiї запозичень у поетичнiй творчостi Л. Костенко : дис... канд. фiлол. наук: 10.02.01. Київ, 1997. 167 с.
343. Стехин Ю. К. Словоупотребление в современной русской стихотворной речи : автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Днепропетровск, 1980. 36 с.
344. Стехин Ю. К. Современное русское словоупотребление по данным стихотворной речи. Днепропетровск : ДГУ, 1972. 37 с.
345. Стехин Ю. К. Специфика стихотворной речи. Днепропетровск : ДГУ, 1974. 51 с.
346. Стилистика художественной литературы / отв. ред. А. Н. Кожин. Москва : Наука, 1982. 217 с.
347. *Стилiстика української мови* : зб. наук. праць. Київ: КДПІ, 1990. 106 с.

348. Стишов О. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 35 с.

349. *Структура и функционирование поэтического текста: Очерки лингвистической поэтики* / отв. ред. А. Н. Кожин. Москва : Наука, 1985. 223 с.

350. *Структура і семантика мовних одиниць: збірник наукових праць*. Київ : Наукова думка, 1985.

351. Супрун Л. О. Семантика і прагматика назв кольорів в українському романному тексті середини – другої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2009. 21 с.

352. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.

353. Сюта Г. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи : монографія. Київ : Ін-т укр. мови НАН України : Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. 164 с.

354. Сюта Г. М. Мовні інновації в українській поезії шістдесятників та членів Нью-Йоркської групи : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1995. 16 с.

355. Сюта Г. М. Оказіональне поетичне слововживання у мовотворчості авторів Нью-Йоркської групи. *Ономастика і апелятиви. Дніпропетровськ, 2001. С. 154–157.*

356. Тараненко О. О. Місце метафори в словотворчих процесах. *Мовознавство. 1986. № 3. С. 11–17.*

357. Тараненко О. О. Полісемантичний паралелізм і явище семантичної аналогії. Київ : Наукова думка, 1980. 115 с.

358. Тимофеев В. П. Поэтические словосочетания / Теория поэтической речи и поэтическая лексикография. Шандринск : ШГПИ, 1971. С. 24–31.

359. Ткаченко Л. Оказіоналізми в системі індивідуально-авторського образотворення Івана Драча. *Лінгвістичні дослідження. Харків, 2000. Вип. 3. С. 49–54.*

360. Томашевский Б. В. Стилистика : учебное пособие. Ленинград, 1983. 288 с.
361. У майстерні художнього слова. Київ : Наукова думка, 1965. 219 с.
362. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наукова думка, 1968. 227 с.
363. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблик та ін. Київ : вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.
364. Улуханов И. С. Словообразовательная семантика в русском языке и принципы ее описания. Москва : Наука, 1977. 256 с.
365. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принцип семантического описания лексики. Москва : Наука, 1986. 240 с.
366. Федоров М. Семантическая основа образных средств языка. Новосибирск, 1969. 22 с.
367. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Київ : Радянський письменник, 1969. 191 с.
368. Фридрак В. Б. Веселкове різнобарв'я (прикметники-кольороназви). *Українська мова і література в школі. 1991. № 10.* С. 51–55.
369. Фридрак В. Б. Синонімія складних слів. *Мовознавство. 1987. № 2.* С. 32–38.
370. *Функциональная значимость слова в тексте художественного произведения : межвузовский сборник научных трудов.* Москва : МПИ, 1983.
371. *Функциональная семантика слова: сборник научных трудов.* Свердловск, 1992. 112 с.
372. Цепкало Т. О. Лінгвопоетичні засоби у поезії Б.-І. Антонича. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Лінгвістика” : Зб. наук .праць. Випуск VIII.* Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. С. 316–321.
373. Цыганенко Г. П. Состав слова и словообразование в русском языке (в сопоставлении с украинским) : дисс. ... д-ра филол. наук: 10.02.01; 10.02.02. Киев, 1991. 54 с.

374. Чемерисов М. Т. Складні слова в українській мові : дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 1955. 253 с.
375. Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ : Радянський письменник, 1962. 495 с.
376. Шамота А. М. Переносне значення слова в мові художньої літератури. Київ : Наукова думка, 1967. 126 с.
377. Шанский Н. М. Очерки по русскому словообразованию. Москва : Изд-во МГУ, 1968.
378. Шафф А. Введение в семантику. Москва : изд-во иностранной литературы, 1963. 375 с.
379. Шевчук О. С. Стилiстичнi функцiї словотворчих засобiв. *Українська мова і література в школі. 1987. № 5. С. 30–36.*
380. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. На материале русского языка. Москва : Наука, 1973. 280 с.
381. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. Москва, 1957.
382. Шутова Л. І. Епітет в українській поезії 20–30-х років ХХ століття (Структурно-семантичний і функціональний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 20 с.
383. Яворська Г. М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство. 1999. № 2–3. С. 42–50.*
384. *Язык и стиль произведений В. П. Катаева, К. Г. Паустовского, Л. И. Славина : сборник научных трудов.* Одесса : ОГУ, 1987. 152 с.
385. Язык Л. Н. Толстого: пособие по истории русского литературного языка / под ред. А. Н. Кожина. Москва : Высшая школа, 1979. 240 с.
386. Языки Юго-Восточной Азии и Дальнего Востока. Проблемы сложных слов. Москва : Наука, 1985. 186 с.
387. Якобсон Ф. Избранные работы. Москва : Прогресс, 1985. 455 с.

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. Алчевська Х. Clematis : поезії. Нью-Йорк : Марченко, 1964. 47 с.
2. Алчевська Х. Твори. Київ : Дніпро, 1990. 557 с.
3. Андієвська Е. Архітектурні ансамблі: Сонети. Б. м. : Сучасність, 1989. 238 с.
4. Андієвська Е. Каварня : поезії. Б. м. : Сучасність, 1983. 126 с.
5. Андієвська Е. Пісні без тексту. Мюнхен, 1968. 66 с.
6. Андієвська Е. Спокуси святого Антонія. Б. м. : Сучасність, 1985. 222 с.
7. Бабій О. Світ і людина : поеми. Авгсбург, б/р. 79 с.
8. Багрянний І. Золотий бумеранг: Збірник поезії: Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного, 1926-1946. Б. м. : Прометей, 1946. 176 с.
9. Багрянний І. Скелька. Мельборн, 1984.
10. Бажан М. Сліпці. Мюнхен : Сучасність, 1969. 63 с.
11. Бажан М. Твори : В 4-ох томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1984. 637 с.
12. Бажан М. Твори : В 4-ох томах. Т. 2. Київ: Дніпро, 1984. 582 с.
13. Барка В. Білий світ : поезії. Мюнхен : Українська трибуна, 1947. 179 с.
14. Барка В. Лірник : вибрані поезії. Нью-Йорк, 1968. 301 с.
15. Барка В. Океан : лірика. Нью-Йорк: Слово, 1959. 240 с.
16. Барка В. Свідок для сонця шестикрилих. Б. м. : Сучасність, 1981. Кн. 1. 500 с.
17. Білоус Д. Вибране. Київ : Дніпро, 1990. 310 с.
18. Бобинський В. Вибране. Київ : Дніпро, 1990. 619 с.
19. Бойчук Б. Вірші для Мехіко. Мюнхен, 1964. 19 с.
20. Бойчук Б. Земля була пустошна : поема. Нью-Йорк, 1959. 88 с.
21. Бойчук Б. Мандрівка тіл : поезії. Нью-Йорк, 1967. 78 с.
22. Вирган І. В розповні літа : Вірші. Новели. Переклади. Харків : кн. вид-во, 1959. 376 с.

23. Вирган І. Лірика. Харків : кн. вид-во, 1961. 74 с.
24. Вирган І. Питиме зілля : поезії. Київ : Держ. літ. видав. УРСР, 1967. 190 с.
25. Вирган І. Поезії. Харків : кн. вид-во, 1954. 104 с.
26. Вінграновський М. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1986. 463 с.
27. Вінграновський М. Київ : поезії. Київ : Дніпро, 1982. 156 с.
28. Влизько О. Вибране : поезії. Київ : Дніпро, 1988. 172 с.
29. Влизько О. Серця і вогонь : поезії. Краків – Львів : Українське видавництво, 1942. 103 с.
30. Вороний М. Твори. Київ : Дніпро, 1989. 686 с.
31. Воронько П. Коли б мене більше на світі було : поезії. Київ : Молодь, 1984. 198 с.
32. Воронько П. Твори: В 2-ох томах. Т. 2. Київ : Дніпро, 1973. 438 с.
33. Воронько П. Твори: В 4-ох томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1982. 350 с.
34. Воронько П. Твори: В 4-ох томах. Т. 2. Київ : Дніпро, 1982. 375 с.
35. Гайворон І. Багряні громи : лірика. Київ : Радянський письменник, 1984. 63 с.
36. Герасименко К. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1966. 167 с.
37. Голобородько В. Летюче віконце. Париж–Балтимор : Смолоскип, 1970. 235 с.
38. Голованівський С. Поезії. Київ : Дніпро, 1990. 422 с.
39. Гончаренко І. Вірші і поеми. Київ : Художня література, 1955. 356 с.
40. Гончаренко І. Друзі. Харків : Держ. літ. видав. УССР, 1930. 91 с.
41. Гончаренко І. Дунайська поема. Київ : Радянський письменник, 1953. 188 с.
42. Гончарук З. Злагода : поезії. Київ : Радянський письменник, 1981. 159 с.
43. Гончарук З. Квінта : вибране. Київ : Дніпро, 1977. 135 с.
44. Гординський С. Поезії: Вірші оригінальні і перекладні. Б. м. : Сучасність, 1989. 447 с.

45. Гординський С. Поети Заходу. Нью-Йорк, 1961. 132 с.
46. Гренджа-Донський В. Місячні ґруні. Братислава, 1969. 200 с.
47. Гренджа-Донський В. Твори: В 8-ми томах. Т. 3. Вашингтон, 1983. 687 с.
48. Гренджа-Донський В. Твори: В 8-ми томах. Т. 4. Вашингтон, 1983. 378 с.
49. Гренджа-Донський В. Твори: В 8-ми томах. Т. 7. Вашингтон, 1986. 430 с.
50. Гризун А. Високосний рік : поезії. Київ : Радянський письменник, 1983. 78 с.
51. Данько М. Й сонця прихопив би! : поезії. Київ : Радянський письменник, 1991. 203 с.
52. Дмитерко Л. Поезії. Київ : Дніпро, 1981. 487 с.
53. Доленго М. Узьмінь. Збірка поезій четверта (1924-1926). Держ. вид-во України, 1928. 40 с.
54. Дорошко П. Вірші і поеми. Київ : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1955. 315 с.
55. Дорошко П. Викарбую на камені : вибрані поезії. Київ : вид-во художньої літератури, 1966. 190 с.
56. Дорошко П. Мої тривоги : поезії. Київ : Молодь, 1964. 78 с.
57. Дорошко П. Пісня продовжується: Поезії 1961 року. Київ : Радянський письменник, 1962. 110 с.
58. Драч І. Вибрані твори : В 2-ох томах. Т. 2. Київ : Дніпро, 1986. 325 с.
59. Драч І. До джерел: Вірші. Поеми. Переклади. Київ : Дніпро, 1972. 304 с.
60. Драч І. Драматичні поеми. Київ : Дніпро, 1982. 284 с.
61. Драч І. Київське небо : поезії. Київ : Молодь, 1976. 144 с.
62. Драч І. Сонячний фенікс: Вірші. Драматичні поеми. Київ : Молодь, 1978. 160 с.

63. Жолоб С. Дерево життя : лірика. Київ : Радянський письменник, 1986. 62 с.
64. Забаштанський В. Дерево роду : поезії. Київ : Дніпро, 1990. 397 с.
65. Забаштанський В. Запах далини : поезії. Київ : Дніпро, 1982. 165 с.
66. Затулівітер В. Зоряна речовина: Книга поезій. Київ : Молодь, 1985. 104 с.
67. Затулівітер В. Полотно : поезії. Київ : Дніпро, 1986. 238 с.
68. Затулівітер В. Початкова школа : книга віршів. Київ : Радянський письменник, 1988. 222 с.
69. Зеров М. Смена : поезії. Львів : Укр. вид-во, 1943. 119 с.
70. Зеров М. Catalepton. Філадельфія : вид-во «Київ», 1951. 78 с.
71. Зеров М. Corollarium : збірка літературної спадщини під ред. М. Ореста. Мюнхен, ін-т літератури, 1958. 225 с.
72. Йовенко С. Безсмертя ластівки. Лірика. Поеми. Київ : Дніпро, 1989. 487 с.
73. Йовенко С. Міст через осінь : поезії. Київ : Дніпро, 1981. 247 с.
74. Калинець І. Підсумовуючи мовчання. Мюнхен : Сучасність, 1971. 91 с.
75. Калинець І. Поезії з України. Брюсель : Література і мистецтво, 1970. 126 с.
76. Кашук Н. Обереги : поезії. Київ : Дніпро, 1979. 182 с.
77. Клен Ю. Вибране. Київ : Дніпро, 1991. 182 с.
78. Ключина П. Байки та гуморески. Київ : Дніпро, 1978. 175 с.
79. Ключина П. Ведмідь гне дуги: Байки. Гуморески. Пародії. Харків : Прапор, 1967. 86 с.
80. Козак С. Пісня серед грому. Київ : Молодь, 1985. 79 с.
81. Колодій В. Сонети. Львів : Каменярь, 1980. 167 с.
82. Коломієць В. Подих моєї землі : вірші та поеми. Київ : Радянський письменник, 1984. 223 с.

83. Коломієць В. Осіння борозна : поезії. Київ : Радянський письменник, 1981. 418 с.
84. Коротич В. Вибрані твори: В 2-ох томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1986. 270 с.
85. Коротич В. Голоси : поезії. Київ : Радянський письменник, 1981. 117 с.
86. Коротич В. Закон землі : вибрані поезії. Київ : Дніпро, 1979. 215 с.
87. Костенко Л. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 559 с.
88. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах. Київ : Дніпро, 1982. 136 с.
89. Костенко Л. Поезії. Балтимор – Париж – Торонто : Смолоскип, 1969. 357 с.
90. Крикуненко В. Місячний провулок : поезії. Київ : Молодь, 1985. 56 с.
91. Крищенко В. Напруга дня : вибрані поезії. Київ : Дніпро, 1979. 254 с.
92. Купчинський Р. Скоропад. Поема. Нью-Йорк : Червона Калина, 1965. 128 с.
93. Кучеренко М. Чарівний клубок : поезії. Київ : Молодь, 1986. 54 с.
94. Лятуринська О. Княжа емаль : поезії. Нью-Йорк – Торонто : Слово, 1955. 196 с.
95. Маланюк Є. Вибрані поезії. Львів – Краків, 1943. 170 с.
96. Маланюк Є. Земля й залізо : вірші. Париж : Тризуб, 1929. 61 с.
97. Маланюк Є. Перстень і посох : епілоги. Мюнхен : Сучасність, 1972. 75 с.
98. Малишко А. Прометей : вибрані твори. Київ : Веселка, 1976. 198 с.
99. Малишко А. Твори: В 3-х томах. Т. 1. Київ : Держ. вид-во худ. літератури, 1956. 415 с.
100. Малишко А. Твори: В 3-х томах. Т. 2. Київ : Держ- вид-во худ. літератури, 1956. 442 с.

101. Малишко А. Твори: В 3-х томах. Т. 3. Київ : Держ вид-во худ. літератури, 1956. 647 с.
102. Малишко В. Доторк : поезії. Київ : Дніпро, 1987. 270 с.
103. Мовчан П. Сіль : поезії. Київ : Дніпро, 1989. 381 с.
104. Нагнибіда М. Твори: В 3-х томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1981. 374 с.
105. Нечерда Б. Удвох із матір'ю : поема. Одеса : Маяк, 1983. 142 с.
106. Нехода І. Поезії. Київ : Дніпро, 1990. 103 с.
107. Нехода І. Поезії. Казки. Київ : Веселка, 1986. 206 с.
108. Нехода І. Сад : вірші, поеми, казки. Київ : Дніпро, 1971. 501 с.
109. Олесь О. З журбою радість обнялись. Відень, б/р. Кн. 1. 142 с.
110. Олесь О. На Зелених Горах. Відень, б/р. 32 с.
111. Олесь О. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1964. 637 с.
112. Олесь О. Поезії. Відень, б/р. Кн. 5. 159 с.
113. Олесь О. Твори. Київ : Молодь, 1971. 342 с.
114. Олесь О. Чари ночі : лірика. Київ : Радянський письменник, 1989. 216 с.
115. Олесь О. Чужиною. Відень, б/р. Кн. 7. 96 с.
116. Олійник Б. Вибрані твори: В 2-х томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1985. 269 с.
117. Олійник Б. Вибрані твори: В 2-х томах. Т. 2. Київ : Дніпро, 1985. 245 с.
118. Олійник Б. Істина: Вибрані поезії. Поеми. Київ : Дніпро, 1978. 390 с.
119. Олійник Б. Поезії. Київ : Дніпро, 1989. 381 с.
120. Ольжич О. Незнаному Воякові: Заповідане живим. Київ : Дніпро, 1994. 432 с.
121. Ольжич О. Підзамча. Б. м.; Культура, 1946. 23 с.
122. Ольжич О. Цитаделя духа. Братислава : Слов. пед. вид-во, 1991. 239 с.
123. Осьмачка Т. Поет. Б.м. : Укр. слово, б/р. 153 с.
124. Павличко Д. Вибране. Київ : Радянський письменник, 1986.

125. Павличко Д. Вибрані твори: В 2-ох томах. Т. 1. Київ : Дніпро, 1979. 517 с.
126. Павличко Д. Вибрані твори: В 2-ох томах. Т. 2. Київ : Дніпро, 1979. 478 с.
127. Павличко Д. Любов і ненависть. Київ : Дніпро, 1975. 423 с.
128. Пачовський В. Зібрані твори : поезії. Філадельфія – Нью-Йорк – Торонто : Слово, 1984. Т. 1. 743 с.
129. Педяш О. Спадщина : поезії. Київ : Молодь, 1985. 63 с.
130. Первомайський Л. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1978.
131. Первомайський Л. Мій дім : поезії. Київ : Молодь, 1978. 223 с.
132. Перебийніс П. Світловий рік : поезії. Київ : Молодь. 1982. 134 с.
133. Перерва А. На зламі літа : лірика. Харків : Прапор, 1987. 86 с.
134. Петренко М. Вибрані поезії. Київ : Дніпро, 1981.
135. Петренко М. Заповітна гора : поезії. Київ : Радянський письменник, 1979. 87 с.
136. Підсуха О. Вибрані твори: В 2-ох томах. Київ : Дніпро, 1988. Т. 1. 413 с.
137. Підсуха О. Іду на клич : поезії. Київ : Дніпро, 1965. 497 с.
138. Підсуха О. Чекання зустрічі : поезії. Київ : Молодь, 1980. 78 с.
139. Поліщук В. Вибране. Київ : Держлітвидав УРСР, 1960. 99 с.
140. Рабенчук В. Вітрило ранку : вірші. Одеса : Маяк, 1980. 51 с.
141. Ребро П. Вибране : поезії. Київ : Дніпро, 1982. 222 с.
142. Рильський М. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1977. 351 с.
143. Рильський М. Зібрання творів: У 3-ох томах. Т. 1. Київ : Держлітвидав УРСР, 1956. 480 с.
144. Рильський М. Зібрання творів: У 10-ти томах. Т. 4. Київ : Держлітвидав УРСР, 1961. 280 с.
145. Рильський М. Зібрання творів: У 10-ти томах. Т. 5. Київ : Держлітвидав УРСР, 1961. 324 с.

146. Рильський М. Зібрання творів: У 20-ти томах. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1983. 431 с.
147. Рильський М. Зібрання творів: У 20-ти томах. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1983. 439 с.
148. Рильський М. Зібрання творів: У 20-ти томах. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1983. 423 с.
149. Римарук І. Висока вода : поезії. Київ : Молодість, 1984.
150. Савич І. Щедрість : поезії. Київ : Радянський письменник, 1979. 72 с.
151. Семенко В. Світлотінь : поезії. Київ : Радянський письменник, 1981. 45 с.
152. Симоненко В. Берег чекань. Нью-Йорк : Пролог, 1965. 223 с.
153. Симоненко В. Народ мій завжди буде. Київ : Веселка, 1990. 156 с.
154. Симоненко В. Поезії. Київ : Молодь, 1966. 206 с.
155. Сингаївський М. Дорогою зорі : вірші та поеми. Київ : Молодь, 1979. 227 с.
156. Сингаївський М. Калиновий вітер. Київ : Веселка, 1986.
157. Сингаївський М. Синові в дорогу : поезії. Київ : Дніпро, 1982. 199 с.
158. Сосюра В. Балада про комсомольця: Поезії. Київ : Молодь, 1973. 424 с.
159. Сосюра В. Вибране. Київ : Радянський письменник, 1989.
160. Сосюра В. Такий я ніжний, такий тривожний : поезії. Київ : Веселка, 1989. 286 с.
161. Сосюра В. Так ніхто не кохав : поезії. Київ : Радянський письменник, 1987. 148 с.
162. Сосюра В. Твори: В 3-ох томах. Т. 2. Київ : держ. вид-во худ. літ-ри, 1958. 518 с.
163. Сосюра В. Твори: В 3-ох томах. Т. 3. Київ : держ. вид-во худ. літ-ри, 1958. 631 с.

164. Сосюра В. Червона зима: Вибрані твори. Київ : Веселка, 1985. 271 с.
165. Стус В. Веселий цвинтар : поезії. Варшава, 1990. 109 с.
166. Стус В. Зимові дерева : перша збірка поезій. Брюсель : Література і мистецтво, 1970. 206 с.
167. Стус В. Палімпсести. Б. м. : Сучасність, 1986. 469 с.
168. Стус В. Повернення. Івано-Франківськ, 1990. 30 с.
169. Стус В. Свіча в свічаді : поезії. Б. м. : Сучасність, 1986. 138 с.
170. Тарасюк Г. Жайворонове поле : вірші, поеми. Київ : Радянський письменник, 1987. 117 с.
171. Тичина П. Твори: В 6-ти томах. Т. 1. Київ : Художня література, 1961. 399 с.
172. Тичина П. Твори: В 6-ти томах. Т. 2. Київ : Художня література, 1961. 331 с.
173. Тичина П. Твори: В 6-ти томах. Т. 3. Київ : Художня література, 1961. 267 с.
174. Тичина П. Твори: В 6-ти томах. Т. 4. Київ : Художня література, 1961. 499 с.
175. Тичина П. Зібрання творів: В 12-ти томах. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1983. 734 с.
176. Тичина П. Зібрання творів: В 12-ти томах. Т. 2. Київ : Наукова думка, 1984. 662 с.
177. Тичина П. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 3. Київ : Наукова думка, 1984. 510 с.
178. Тичина П. Зібрання творів: У 12-ти томах. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1985. 590 с.
179. Тичина П. Зібрання творів: В 12-ти томах. Т. 5. Кн. 1. Київ : Наукова думка, 1986. 590 с.
180. Тичина П. Зібрання творів: В 12-ти томах. Т. 5. Кн. 2. Київ : Наукова думка, 1986. 629 с.

181. Тичина П. Зібрання творів: В 12 -ти томах. Т. 6. Київ : Наукова думка, 1986. 702 с.
182. Цвид А. Проспект любові : вірші. Київ : Радянський письменник, 1985. 79 с.
183. Цинковський І. Світлодення : лірика. Київ : Радянський письменник, 1967. 66 с.
184. Чубачівна О. Фарби для неба : поезії. Київ : Молодь, 1985. 80 с.
185. Шварко І. Рубіж атаки. Київ : Радянський письменник, 1987.
186. Шугай О. Неподільність : поеми. Київ : Молодь, 1977. 87 с.
187. Шупта Д. Звичаї землі : поеми. Київ : Молодь, 1987. 79 с.
188. Ющенко О. Барвінкова сивизна : поезії. Київ : Радянський письменник, 1988. 177 с.
189. Ющенко О. Будуть пташки прилітати: Вірші та поеми. Київ : Молодь, 1979. 174 с.
190. Ющенко О. Вибране. Київ : Дніпро, 1977. 439 с.
191. Ющенко О. Вирій: Поезії. Київ : Радянський письменник, 1969. 93 с.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв рослин

№ п/п	Означувані слова	Семантика складних прикметників-епітетів												
		Колірна ознака	Звукова ознака	Вікова ознака	Кількісна ознака	Загальний вигляд	Характер фізичного впливу	Психологічне сприйняття	Характер росту, цвітіння	Фізичний стан	Форма квітів, листу, їх розміри	Характер крони	Ознака за наявністю рослин, птахів, плодів тощо	Разом
1	Айстри	1												1
2	Баобаб			1										1
3	Барвінок	1												1
4	Береза	7		1		2		2				1		13
5	Берест			1										1
6	Будяк	1												1
7	Бузок	2												2
8	Бук	2		2										4
9	Бур'ян									1				1
10	Верба	4							1					5
11	Виноград												1	1
12	Вишня	1												1
13	Волошка	2												2
14	Гай					3								3
15	Глід	2												2
16	Горобина							1						1

17	Дерево	4		1			1	1			1	1		9
18	Діброва	1	1	1										3
19	Дуб	8		5		2	1	1	1	2		4		24
20	Жоржина									1				1
21	Калина					1								1
22	Каштан	2						3			1			6
23	Квітка	11		1			2			2				16
24	Кедр							1						1
25	Клен					1		1	1					3
26	Ковила	1												1
27	Конвалія	1												1
28	Конюшина				1									1
29	Кульбаба							1						1
30	Липа	1										1		2
31	Лілея	4							1					5
32	Ліс			3		6		1		1			3	14
33	Лобода										1			1
34	Мак	3		2		1	1		1					8
35	Мальви	1												1
36	М'ята	1												1
37	Осика	2												2
38	Осокір	1										1		2
39	Папороть	1												1
40	Проліски	1												1
41	Роза					1								1
42	Ромашка	1												1
43	Ружа	1												1
44	Рута	1												1

45	Сад	2		1		10		6				1	1	21
46	Слива												1	1
47	Сосна	4				3		2				1		10
48	Терен	1												1
49	Тополя	2				3		3				1		9
50	Трава	6						1		1				8
51	Троянда	1				1								2
52	Тюльпан	1												1
53	Хащі					2								2
54	Чагарники							2						2
55	Шипшина										1			1
56	Яблуня	2				1								3
57	Явір			1				1						2
58	Яворина											1		1
59	Ясен										1			1
Разом		88	1	20	1	37	5	27	5	8	5	12	6	215

Таблиця 2

Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв тварин

№ п/п	Означувані слова	Семантика складних прикметників-епітетів								
		Загальний вигляд	Зовнішній вигляд за колірною ознакою	Характер зору	Часова ознака	Психологічне сприйняття	Темп дії	Вдача	Фізичні властивості	Разом
1.	Бик	1								1
2.	Білка	1	1							2
3.	Бузівок		1							1
4.	Ведмідь	1								1
5.	Вивірка								1	1
6.	Видра			1						1
7.	Віл	2	3							5
8.	Заєць	2								2
9.	Звір	1	1			5		1		8
10.	Кінь	8	13			4	3	2	1	31
11.	Лань		2							3
12.	Лев		1		1					2
13.	Лисиця	1	1							2
14.	Лиска							1		1
15.	Лосі	1								1
16.	Лошак	1	1				1			3
17.	Мишва						1			1
18.	Огир						1			1
19.	Олень	2	3							5
20.	Осел							1		1

21.	Пес	1	1			1				3
22.	Рисі		1							1
23.	Собака							1		1
24.	Ховрашки			1						1
25.	Цуцик			1						1
Разом		22	29	3	1	10	7	6	2	80

Таблиця 3

Частотність уживання складних прикметників – епітетів до назв птахів

№ п/п	Означувані слова	Семантика складних прикметників-епітетів											Разом
		зовнішній вигляд	забарвлення, колір частини тіла	характер зору	психологічне сприйняття	роzumова здібність	призначення	характер голосу	вікова ознака	про силу	вдача, уподобання	швидкість дії	
1.	Альбатрос									1			1
2.	Ворон		4		3				1				8
3.	Галка		1	1									2
4.	Глухарі				1								1
5.	Голуб		7		1								8
6.	Горобець	1	1										2
7.	Гуси					1	1						2
8.	Дроздиha		1										1
9.	Дятел	1	1										2
10.	Журавель	3						1					4
11.	Зозуля		1										1
12.	Канарка		1										1
13.	Кондор				2								2
14.	Коршак				1								1
15.	Кречет		1										1
16.	Крук	1	3	1									5
17.	Ластівка	1	1		1								3
18.	Лебідь		3		1				1				5

19.	Лелеки		1										1
20.	Орел (орлиця)	4	3		4	1				1			13
21.	Перепілки		1										1
22.	Птах (птиця)	7	26		3						6	2	44
23.	Синиця			1				1					2
24.	Снігур		1		1								2
25.	Сови				1								1
26.	Сойка		1										1
27.	Сокіл		1		2								3
28.	Сорока		1										1
29.	Чайки	1	3		1								5
Разом		19	63	3	22	2	1	2	2	2	6	2	124

Таблиця 4

Частотність уживання складних прикметників – епітетів до іменників темпоральної лексики

№ п/п	Означувані слова	Семантика складних прикметників-епітетів										Разом
		колірна ознака	ознака за звуковою наповненістю	часова характеристика	одоративна ознака	неминучість приходу, всеохоплюючий характер	характер фізичного впливу	психологічне сприйняття	ознака за результатом роботи	стан погоди, прозорість повітря	відношення до певної події, пори року	
1.	Вересень	1										1
2.	Весна	5	5	3	1	5	1	4	1			25
3.	Вечір	8	2					2		1		13
4.	Вік	1						3				4
5.	Година	1		1				3				5
6.	День (днина)	16	4	4	1		1	8	10	6	4	54
7.	Доба							2				2
8.	Жовтень	1						1				2
9.	Зима	1						4				5
10.	Квітень	1										1
11.	Листопад	1						1				2
12.	Літа		1	2				2	3			8
13.	Літо							2	4			6
14.	Май	2										2
15.	Надвечір'я	1										1
16.	Ніч	9	2	3				12		4	2	32
17.	Осінь	10	1					2		1		14

18.	Пора			1				5			3	9
19.	Поранок							1				1
20.	Присмерк							2				2
21.	Провесінь							1				1
22.	Ранок	5						3				8
23.	Рік		1	1				1				3
24.	Світанок (світання)	4						1		2		7
25.	Серпень								1			1
26.	Хвилина	1						3				4
27.	Час	3		6			1	9			1	20
Разом		71	16	21	2	5	3	72	19	14	10	233

Таблиця 5

Частотність уживання складних прикметників – епітетів до номінацій небесних світил

№ п/п	Означувані слова	Семантика складних прикметників-епітетів				
		Колірна ознака	Форма	Психологічне сприйняття	Характер фізичного впливу	Разом
1	Зірка (зоря)	19	8	8	-	35
2	Комети	-	-	1	-	1
3	Місяць (молодик)	7	3	2	-	12
4	Сонце	20	6	7	4	37
5	Сузір'я	1	-	-	-	1
Разом		47	17	18	4	86

